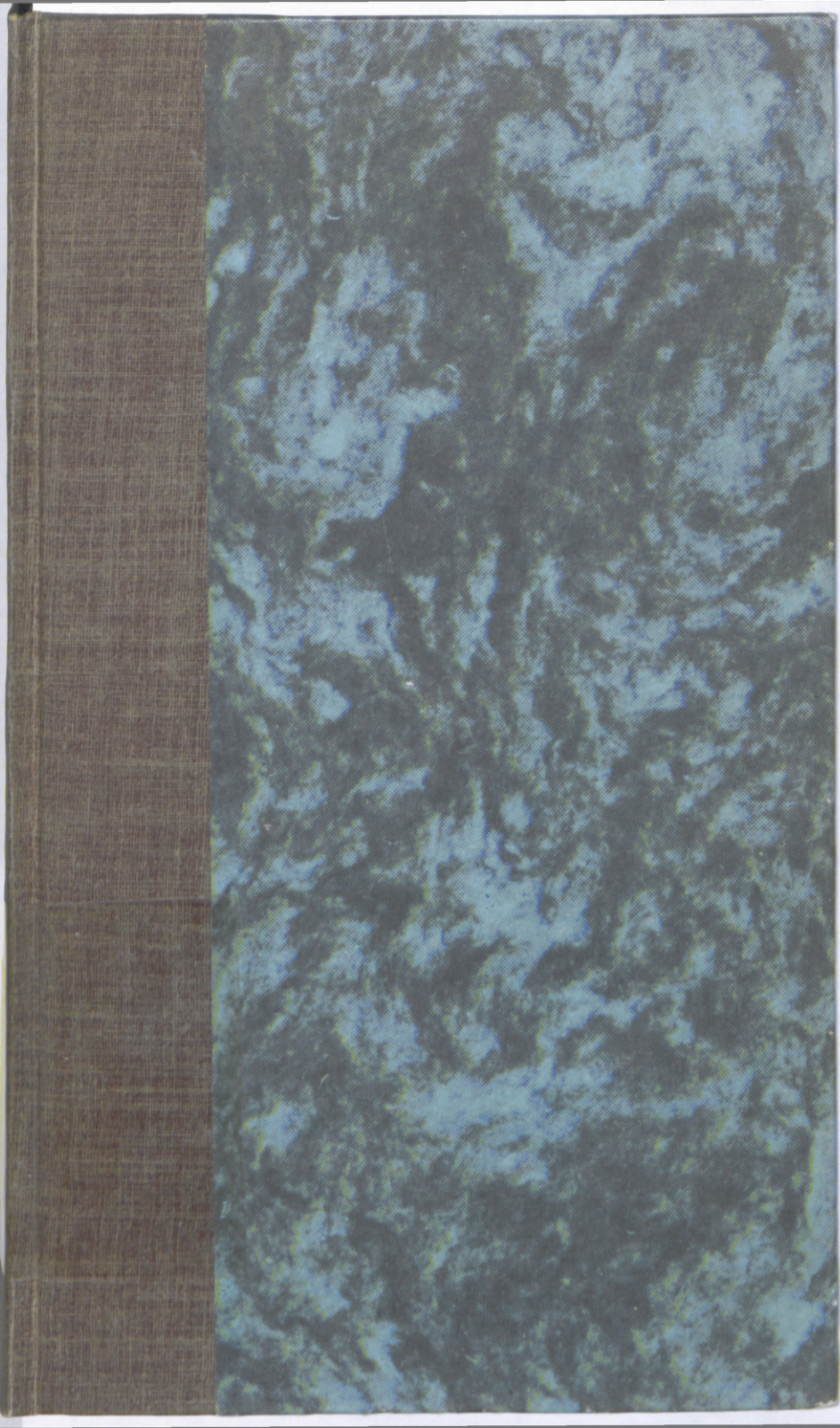

050CF

20100309127 X

TIZENKETTÖDIK KÁROLY,

Svétzia Országʼ Királlya.

TIZEN-KETTŐDIK KÁROLY'
SVÉTZIA ORSZÁG'
KIRÁLLYÁNAK
É L E T E,
É S
álmélkodást fel-múló Vitézſégének
és több tsudálkozást okozó nagy dolgainak
LE-ÍRÁSA,
mellyeket
Hazánk Anya-nyelvén az olvasásba gyönyörködők'
kedvekért írt
GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF,
Magyar lovas Generális.

Pozsonyban és Komáromban,
Wéber Simon' Péter költſégével és betüivel. 1792.

4. 920
Gy 75

Helytelenül

Chara Deum ſoboles, magnum Jovis incrementum

1993 -05- 3

271159

Miskolc

1984 JUL

ELÖL-JÁRÓ BESZÉD,

Magyar Hazánkba mind a' két Nemen való Véreimhez.

Engedjétek-meg nékem ſzerelmes Atyámfiai azon kérdést tenni; hogy mellyik világi tudomány ſzolgál leg-nagyobb haſznára minden embernek, miglen ő e' földön élvén, az emberi társaſágnak ollyan tagja, hogy annak köz-javát elő-mozdítani mindenképpen tartozik? Jól tudom én aztat, hogy kinek kinek, a' melly tudományhoz leg-nagyobb kedve, hajlandóſága, és terméſzetbéli vonzása vagyon, aztat fogja leg-haſznosabbnak állítani. És így a' terméſzetet vizsgáló a' Filozófiát, az Astronomus, a' tsillagok', nap', és hóld' futáſába gyönyörködvén, az Astronomiát; a' Matematicus ſok dolgoknak belső titkait, erejét, és azoknak valóſágos okait meg-mutatván, a' Mathesist fogja földtől égig fel-emelni. Valóſág az: hogy ezek, és több illyetén tudományok, mind az emberek' javára vagynak, de még is nem olly közönſéges haſznot okozók, hogy ezeket minden embereknek tudni el-kerülhetetlenül ſzükſég vólna, hanem tsak réſzenként találtatik mind ezen tudományoknak haſzna. Talán nem fogok én itten hibázni; ha ezen ki-tett kérdésemre önnön magam imigyen felelek: hogy minden vilàgi tudományok között, leg-jobb és leg-több haſznára va-

gyon minden embernek a' Históriai Tudomány, következésképpen a' világi társaſág' közönſéges javának elö mozdításra is. Mert valaki a' Históriát tudományba tudatlan; tudatlan a' világi leg-nagyobb dolgokba is, és nem mérsékelheti a' Köz-társaſágnak javát. Az ollyan nem fogja tudni, hogy a' világ miképpen teremtetett, és abba az emberi társaſágok miként ſzövetkeztek öſzve, az Orſzágok miként állottak-fel, és azok közzül ſok miként terjedett-el olly nagy hatalmaſſágra, és idö jártával miként jutott puſztúlásra: kik vóltak azokba nagy és dítséretet érdemlö Fejedelmek, kik Tirannusok, és magok alatta valóit üldözök; melly nagy háborúkat, és melly okokra való nézve vittek. Szóval, a' ki a' Históriába nem vándorlott, nem tudja a' jó erköltsöket példák által tulajdoná tenni, és a' roſzſzakat magától el-hárítani, hogy igy e' világi ſzárándokſágának végét érvén, az örökké tartandó jóba is réſze lehesſen.

A' Históriának tudománya azon tudomány, a' melly út-mutató kalaúzza minden embernek azon tárgyhoz való jutásra, a' mellynek el-érésére ötet a' Mindenható teremtette.

A' mostani túdós, de e' mellett vak Philoſofusak és Naturalisták, eztet nékem nem fogják meg engedni, hanem mindeneket a' lélek' halandóſágával eggyütt, a' terméſzetnek öröktöl fogvást egyaránt való folyásának fogják tulajdonítani. Én vélek pörbe nem kívánok állani, mert

meg-

meg-dalkodásokon győzödelmes úgy ſem lennék, azért is rövideden tsak ezeket mondom nékiek: Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.

De valamint minden tudományoknak ſok réſze vagyon, úgy az Históriának is több réſzei vagynak, azért neveztetik közönſéges (univerſalis) és különös (particularis) nevezettel. Ezen particuláris Históriának réſze közzűl való, a' nagy Hérók', túdós emberek', és nagy Fejedelmeknek Élete le-írása-is: ez is olly nagy haſznot okoz, hogy egy nagy Királynak életét olvasván valaki, mind a' jó erköltsöknek el-nyerésére, mind a' roſzſzaknak el-távoztatására, úgy a' nagy dolgoknak követésére, az alá-valóknak pedig elhárítására öſztönt nyér.

Számtalan ſok nagy Fejedelmeknek élete kijött már nyomtatásba, de az időknek viſzontagſágai miatt, még igen kevés Hazánknak gyönyörű anyai nyelvén láthatott világoſságot; de mivel már most Istennek kegyelméből olly bóldog időkre jutottunk, hogy kegyelmes Fejedelmeink' ſzárnyai alatt, Anyai nyelvünkön a' ſzép tudományok annyira kezdenek virágzani, hogy kevés eſztendők múlva az idegen nyelveken írott tudományok' meg-tanúlására nem léſzen ſzükſégünk.

Hazámnak ſzeretetétől éleſztetvén, el-tökéllettem én is, Tizen-kettődik Károly' Svétziai Királynak Életét, álmélkodást fel-múló vitézſégeit *Anyai nyelvünkön ki-adni. Le vagyon ugyan írva az ő élete, majd minden Európai nyelven,*

tsak Hazánk' ékes nyelvén nem jött még ki. Ezen tsekély munkám' nem fordítás, hanem más jeles Authorokból, a' mellyeket leg-hitelesebbeknek tartottam lenni életének le-írásában, ſzedegettem-ki, (mint a' méh a' leg-jobb virágokról ſzokta a' mézet ſzedni) leg-hitelesebb dolgait. Meg-vallom ugyan, hogy Voltér Úrnak felöle írott Könyve leg-inkább ſegített ezen munkámba, de ſokat kihagyt'am még is abból, mert némelly tzikkellyei hiedelmen fellyül-valók, és tsak meséknek lehet tartani: a' többi között tsak a' Mazeppa' dolgát tettem-ki példáúl, a' mellyet minden, ki ezen munkámat fogja olvasni, velem edgyütt, hogy tsak mese légyen, meg fog edgyezni. Péter' Moska Czárnak Diáriuma, a' mellybe ezen nagy Monárcha napon-ként mindeneket, a' mik történtek, önnön kezével Moska nyelven bé-írtt, és Chriſtián Baumeiſter, a' Petersburgi Acadèmiának edgyik érdemes tagja, Némethre fordított, nagy könnyebbſégemre vólt, és azon dolgoknak, a' mellyeket abból ki-húztam, valóſágoknak kelletik lenni, mivel ő vele vólt leg-több háborúja ezen Svétzia Királynak. Emlékezetet teſzek én ezen munkámba egy Rochonville nevezetű Lotharingiai Gavalérról is, kit a' Svétziai Király a' Tatárok' kezéből, ſzáz aranyokon váltott-ki Ukrainába, ez a' Király mellett maradott, és maga életét le írván, jóltévőjének dolgait is abba elég hoſzſzan le-írta, ennek munkájából is ſokat ki-vévén, hitelesebbé kívántam munkámat tenni. Magyarſággal ol-

lyan-

lyannal kívántam élni, a' mellyet leg meg-érthetősebbnek ítéltem lenni, és inkább a' folyó, mint tzifra beſzédnek módját követtem. Az eſztendőket is nem Római, hanem mostan ſzokott írás ſzerént tettem ki, úgy a' hólnapok neveit is, hogy a' Kalandáriumba ne kéntelenítesſenek kedves olvasóim gyakran tekínteni.

Azonba a' hol ki ki ezen ſzót: Károly, fogja olvasni, azon Tizen-kettődik Károlyt, Svétziai Királyt értse, tselekedtem ezt rövidebb nevezettyének okáért.

Hazám' ſzép Neménck-is meltán ajánlhatom ezen munkámat, mert ámbár ſok véres ütközetekről fog olvasni ebbe, mellyektől gyenge terméſzetek írtózni jobban ſzokott, mint azokat üzö mestereitől, de még is ſok olly múlatſágos dolgokra fog ebbe találni, mellyek mind ſzebbek, mind haſznosabbak léſznek Paméla, Candíde, és több illy Romantz könyveknél. Hellyel hellyel némelly Verſeket is iktattam-bé, a' mellyeket a' dolgok' mivóltához alkalmaztattam, tselekedtem eztet azért, hogy a' Verſekbe gyönörködőknek is kedvek teljen. Magaman ugyan erőſzakot tettem, és az igaz Magyar versek' írásának úttyáról ki-tértem, mivel két ſoros versekkel írok, a' mellyeket Rytmuſoknak tartottam, eddig, és most is annak tartom, de mások' kérésére tettem eztet, a' kik ok nélkül aztat tartják, hogy négy ſor verseknek egyaránt hangzása ſértené a' fület. Én előttem ugyan négy aranynak pengése kelemetesebb mint

két aranynak, és azoknak négyjével való multiplicátiója éppen leg-kisjebbet ſem ſérti ſem bal, ſem jobb fülemet. Munkámat ugyan azoknak kérése meg-könnyebbitette, mert a' meddig négy ſoros négy ſtrófákat el-végezek, addig huſzon-négyet is munkállok két ſorost. Légyetek egéſzſégbe Hazámba élö Véreim, és ha talán Munkám nem fog tetſzeni, munkáljatok jobbat, én Zoilustok nem léſzek, hanem

Költ Szakoltza Királyi városába, 1792. Eſztendöbe, Februárius Hólnapjának 15. napján.

Szívböl ſzeretö
Atyafi Szolgátok.

MU-

MUTATÓ TÁBLA.

ELSŐ RÉSZ.

Levél.

I. *Jegyzés.* A' Svétziai Birodalomnak kis ſummába foglaltatott le-írása. - 1

II. — Ezen Királyi Nemzetſégnek eredetiről. 3

III. — Tizenkettődik Károlynak ſzületéséről 's neveltetéséről, és Gyermek korába ki-mutatott tulajdonſágairól és Koronáztatásáról. 15

IV. — Három Fejedelmek ſzövetſéget köttnek egymás között Károly ellen; Háborút-is indítanak, azoknak okai itten le-írattattnak. 24

V. — Nagy Péter Czárnak rövid ſummába foglalt élete, és Károllyal való Háborújának okai. - - - 29

MÁSODIK RÉSZ

I. *Jegyzés.* XII. Károly, Charakterének, vagy Terméſzetének hírtelen, és álmélkodásra méltó változása. - - - 52

II. — Károly a' Háborút el-kezdvén meg-veri a' Dániai Királyt. - - - 56

III. — Károly Ríga Városát az Oſtrom alól felſzabadíttya, és Péter Czárt-is meg-veri. 62

IV. — Károly a' Lengyel Király ellen mégyen, és ötet-is meg-veri. - - 75

V. — A' mellyben a' Varsói Diætának dolgai adattattnak elő. Augustust a' Diæta után meg-veri. - - - 84

VI. — Károly megint meg-veri Augustust Lengyel Királyt, és a' Lengyel Királyi Trónus üresnek hírdettetik - - 99

HARMADIK RÉSZ.

Levél.

I. *Jegyzés.* A' Lengyelek Stanislaus Lesczinskit Királlyokká válaſzttyák. - - 103
II. — Stanislaus Lesczinski meg-koronáztatik, Károlynak-is ſzámos dolgai elő-adattattnak. 121
III. — Károlynak a' Németh Birodalomban való bé-meneteléről, és ottan végzett dolgairól. 131
IV. — Patkul Jánosnak dolga, és az ő írtoztató halála. - - - 140
V. — Gróff Czobor Márkról, és Károlynak kívánſágairól. - - - 153

NÉGYEDIK RÉSZ.

I. *Jegyzés.* A' mind eddig győzedelmes Károly elhagyván Saxoniát, üldözi Péter Czárt, ezzel való dolgai le-írattatnak. - 161
II. — Károly Ukrainába mégyen. Mazeppa-is ki lett légyen, le-írattatik. - - 170
III. — Károly ſzerentsétlen kezd lenni. - 179
IV. — Károly Pultavánál meg-verettetik. - 187
V. — Károly Török Orſzágba ſzalad, Armádája-is el-fogattatik. - - 195

ÖTÖDIK RÉSZ.

I. *Jegyzés.* Károlynak Török Orſzágba végzett dolgairól. - - - 205
II. — Károly ſok féle útakon folytattya dolgait a' Fényes Portánál haſzontalanúl. - 215
III. — Károlynak Ellenſégei újra fel-állanak ellene. 221
IV. — Ezen Háborúról, és a' Prutt vize mellett esett dolgokról. - - - 236
V. — Károlynak a' Nagy Vezérrel való tsudálatos bánása, és Első Katalinnak a' Moskák Czárnéjának élete rövid le-írása. 246

Ha-

HATODIK RÉSZ.

Levél

I. *Jegyzés* Károly boſzonkodik; de azonban pompásan kezd élni. - - 252

II. — A' Nagy Sultán kívánnya, hogy Károly kimennyen az ő Birodalmából, de ki-menni nem akar. - - 258

III. — Károly attól tart, hogy Augustus Királynak kezébe adattatik. A' nagy Sultán levele a' Benderi Basához. - 267

IV. — Károly a' maga Udvari Embereivel egy Armáda ellen akarja magát óltalmazni. A' Jantsároknak hozzája viseltető könyörületesſégek. - - - 275

V. — Károly védelmezi mágát Udvarbéli embereivel 10000 ellen, de el-is fogattatik. 284

HETEDIK RÉSZ.

I. *Jegyzés.* Károly el-fogattatván Demirtásba vitettetik. Stanislaus Király-is azon tájba elfogattatik. Károly még-is Királyokat akar tenni. - - - 292

II. — Villelongvé Frantzia Úr, bé-nyújtya a' Nagy Sultánnak a' leveleket. A' Török Udvarnál történt tsudálatos változások. - 303

III. — Ibrahim Molla Nagy Vezérnek erőſzakos Halála. Károly még egy kevéſſé átalkodásba maradtt, végtére ugyan tsak elmenetelét meg-határozza. - 314

IV. — Károly követi úttyát. Stralzund alá érkezik, ottan tett dolgai, és Európának az akkori időbe történt nagy változása. 322

V. — A' Czárnak Győzedelmei, és az ő Tryumphusa. - - - 329

NYÓL-

NYÓLTZADIK ÉS UTÓLSÓ RÉSZ.

Levél.

I. *Jegyzés.* Károly a' maga Testvérét, és Hertzeg Kis-Aſzſzonyt a' Heſzſzen Kaſzſzeli Hertzeghez férjhez adja. Maga Stralzundba ostromoltatik, és majd tsak el-nem fogattatik. - - - - 334

II. — Károly Svétziába mégyen, onnét Norvégiába. 347

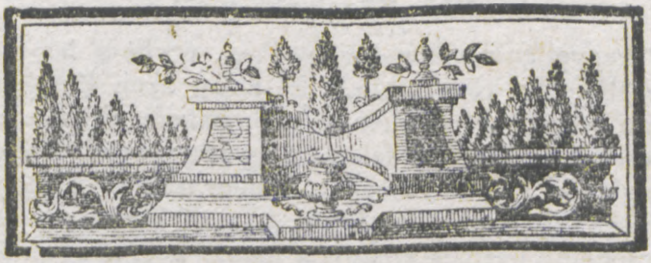
III. — Károly a' Tengeri Tolvajokkal téſz állientziát, Európát fel-akarja forgatni. Az ő Ministereinek, és Kárdinális Alberóni titkos munkálkodásai világoſságra jönnek. 357

IV. — A' Czárnak dolgai tovább-is folytattattnak. Svétzia a' pénznek fel-emelése miatt elſzegényedik. Lengyel Orſzági viſzſza vonások. 366

V. — Károlynak ditsöſéges halála, és Charaktere. 374

ELSŐ

ELSŐ RÉSZ.

A' Svétziai Birodalomnak igen kis Summába foglaltatott le-írássa.

ELSŐ JEGYZÉS.

Minek előtte én ezen nagy Fejedelemnek élete le-írásához fogjak, el-kerülhetetlen szükségnek állítom lenni, hogy én azon országot, a' mellynek ő Királlya vala, egy igen kis summában kedves Olvasóimnak le-írjam, de nem úgy; a' minémű karba mostan vagyon, hanem a' minéműbe akkor vólt, a' midőn ő ennek Trónussán ülvén, annak kormánnyát kezébe tartotta.

Svétzia, Finlandia Tartománnyával téfzen egy királyfágot, melly nagyobb Magyar Orfzágnál, de koránt fem ollyan népes. Ezen Birodalomnak a' hofzfza 225, és az fzélesfége 150. Németh mért-földeket foglal magába, és éjfzak réfzén vagyon a' föld kerekfégének, a' mellyért is igen komor levegő éggel bír, és úgy fzólván, majd femmi Tavafzfza, és őfzfze nintsen, a' Tél pedig kilentz hólnapokik tart abba. Tsudálkozásra méltó dolog, hogy

a' kegyetlenül tsikorgó hidegekre, egybe a' leg-melegebb nyár következik. A' hideg azon Országba sem nem nő, sem nem enged, hanem a' mint elkezdődik, leg-ottan felette kegyetlen mind addig, miglen a' kilentz hólnapok el nem telnek, a' melyekre olly nyár következik, a' mellyben a' nap hevesen sütt, azért-is virágokat hamar hoz, a' gyümöltseit-is hamar meg-érleli.

A' Természet, ezen föld részét világos éggel, és tiszta Levegővel áldotta-meg, mellyek-is a' hoszszú éjszakákat el-szenyvedhetősebbekké tészik. A' reggeli, és estvéli hajnalok hoszszak, és ezen valóságokban mind addig maradnak, a' meddig a' nap Svétziától tovább megyen. A' Hóld sem boríttatik bé felhökkel, sőt ennek fénnye, a' hónak, a' melylyel a' föld örökké bé vagyon fedve, fejérségétül úgy meg-világosíttatik, hogy az útazók szint-úgy éjjel mint nappal úttyokat követhetik: és igen gyakran az éjszaki veresség is (mellyet Aurora Borealisnak nevezünk) nagy segítségekre vagyon. A' barmok sokkal kissebbek, mint Europának déli részen feküvő Országaiba, a' legelő mezőknek fogyatkozása miatt. Ellenbe az emberek sokkal nagyobbak; a' tiszta levegő ég egésségben tartya, és a' hideg Tartomány meg-erősíti őket, tovább is élnek mint más emberek, és ha a' bor, és égetbor italokkal mértékletesebben élnének, még hoszszabb időkre terjeszthetnék élteket, de az éjszaki részen lakók, igen kedvellik azon erős italokat tsupán azért, mivel az adakozó természet el-tagadta tőlök azokat. Nitimur in vetitum, semper cupimusque negata. A' Svékusok deli termetűek, erőssek, frissek, alkalmatossak leg-terhessebb munkák el-viselésére, fáradhatatlanok, éhséget, szomjúságot, és több e' féle sanyarúságokat el-szenvedhetők; született katonák, tele bátorsággal, és mérészszebbek inkább, mint sem dol-

dolgossak, mivel ők, a' kereskedést nem üzik, a' mellyel mind azokat meg-nyerhetnék, a' mellyekben szükölködnek.

A' régi időkben, még mikor a' Rómaiak hatalma alatt vóltak, sokkal népessebb vólt ezen Ország, mert Pogányok lévén, a' sok Feleség tartás uralkodott vallások szerínt közöttök, és az Aszszonyaik nem tartottak nagyobb szégyent a' magtalanságnál, és mivel azok olly dolgossak, és erőssek vóltak, mint a' Férjfiai, ezen okból hamarébb is, és továbbis szültek Európának meleg részeiben lévő Aszszonyoknál. A' mostani időbe Svétzia, azon kevés részével Finlandiának, mellynek még birtokába vagyon, nem számlál négy milliom lakosoknál többet. Az Ország szegény, és terméketlen, egyedül Scánia Tartománya (vagy is mind sokan nevezik Scandinavia) termeszt gabonát.

MASODIK JEGYZÉS.

Ezen Királyi Nemzetségnek eredetiről.

Svétzia egész a' tizennegyedik Századnak közepéig mindenkor a' maga szabadlágába meg-maradott, a' birodalomnak módgya ezen hoszszú idő alatt szenvedett ugyan sok változásokat, de minden újítások a' szabadságnak haszna'ra 's fortéllyára váltak. Ezen Országba vagyon egy helység, mellynek neve Vása: ezen helységnek Urai vóltak jó nemes vérből származott Urak, kik is magokat a' Helység nevéről Vásáknak nevezteték. E' mellett a' ki leg-böltsebb, leg-hatalmassabb vólt az Országba, aztat választák fejeknek, és Királyi névvel-is illették. Bizonyos dolog az, hogy ezen Vásáknak sem erköltsökre, sem hatalomra való nézve párjok nem találtatott, azértis mindenkor egy közzülök Fejedelem vala, és a'

mostan Trónuson ülő Király is, ezen nemzetből való; mi több nemzetségeknek tzímjét is, az Országh tzímjébe bé helyheztették; mert szükséges tudni, hogy ezen szó Vása, Svétziai nyelven annyit tészen; mint Búza kéve! való ugyan, hogy az Upsáli Universitásba 1754. esztendőbe, ama híres, és tudós Professor Ihre Úr nagyon vítatta a' dolgot, és úgy magyarázta, hogy ezen szó Vása; nem Búza kévét, hanem öszve kötött veszszőket, vagy-is, úgy mondani szokott Fasinát tenne, a' mellyet a' katonák a' szántzok árkaiba, vagy-is föld bástyák épületibe szoktanak hánni. Már akár mint értsék a' Svékusok, azon nevet, a' dologban kevés vagy éppen semmi változást nem tészen. Elég az azon, hogy azon öszve kötött veszszők, vagy-is kéve, nemzetségek tzímje vólt, és ma-is a' Királyi tzímbe bent vagyon.

Svétzia azon régi időbe, valamint Lengyel Ország, avagy Anglia, közönséges Társaság, az az: Respublica vala, és a' Királlya semmit sem végezhetett a' Tanáts nélkül, a' Tanáts pedig alája vólt vettetve az Országnak, és ebben lévő Rendeknek, ezen Rend állott a' Nemességből, Püspökökből, a' városok követtyeikből valamint édes Magyar Hazánkba is, de idő jártával, a' népnek utólsó részét, és szalakját, tudni illik a' Parasztságot, a' Státusok közzé bé-iktatták, jól lehet különösen az éjszaki Tartományokba, ezen része a' népnek, nagy járom alatt és Sklavitásba nyög. Így lévén az Országnak kormányozása sok időkig szép szabadságba éltek.

Történt azomba, hogy mint egy 1412. esztendő tájba ezen Svékusok, a' kik a' magok szabadságokon sokat építtettek, egy Aszszonyság által, és ollyan nép által, a' melly nem olly hatalmas vólt, mind ők valának, súlyos iga alá hozattattak.

E' va-

E' vala Margit Valdemárnak Leánya; Dániának 's Norvégiának Királynéja, a' kit a' világ Éjszaki Semiramisnek nevezett, ez erövel, és fortéllyal meg-vette Svétziát, és ezen három nagy Országból, egy Országot formált. Ennek halála után Svétziát belsõ háborúk puſztították, hol ki-vetette nyakából a' Dániai igát, hol pedig fel-vette, hol Királlya vólt, hol Gubernátora.

Két Tyrannus egéſzlen ſemmivé tette ezen Országot, az edgyike vala Második Kristian Dániai Király, egy irgalmatlan, tökélletlen, és minden jó erkölts nélkül való ember. A' másika az Upsáli Érsek, és Ország Primása, ſzintén ollyan Barbarus mint Kristian Király: Ezek ketten egy nap öſzve ſzürvén a' levet Stokholm városának (melly város, ma is Királyi lakó hely Svétziába) meg-fogattatták a' Polgár Mestert; 94. Tanátsbéli Urakkal, és ſok elõ kelõ ſzeméllyekkel, és hóhér által minnyájokat ezen gyönyörü ſzín alatt el-veſztették, hogy a' Pápa excomunicálta vólna öket azért; mivel ök a' Rendek törvénnyeit óltalmazták vólna az Érsek ellen. De ezen iſzonyú Kegyetlenſég nem vala még elég, hanem ezután a' várost meg-zsákmányoztatták, és Stokholm városa lakossainak, minden nem, és eſztendõ válaſztás nélkül, fegyver által kelletett meghalni.

Nints fene vad a' melly maga Nemét rontya,
Söt ha azt más bántya, vérit érte ontya,
De emberek ſzívét, ha dagály fel bontya,
Maga Nemét öli, puſztíttya, 's boſzſzontya.

E' Király-is így bánt a' maga népével,
Nagy Tyrannus lévén, nem bíra mérgével,
Folyókat áraſztott, Jobbágyi vérével,
Jádzott mint legyekkel, ezeknek éltével.

Minnyájan az Érsek juhai válának.
Isten tette ötet, azok Pásztorának,
Farkasoktól bár ök, nem szaggattatának
Önnön Pásztoroktól, fel kontzoltatának.

Midön ezen két emberi vért szopók, így dühösködtek vólna, történt: hogy a' zsákmányozás által nyert prédának magok között való fel-osztásán, nem csak kotzódtak, de végtére egymással nagyon-is öszve veszték, mellynek következése nem más vólt, hanem edgyike egy részit, másika más részit, puszttította az Országnak annyira, hogy semmit el-nem hagytak ollyast, a' mellyet maga után, egy meg-határozatlan hatalom, és Tyrannismus vonzani szokott.

Ezen Vása Nemzetségből már ez előtt sok esztendökkel választtatván a' Fejedelmek, többnyire a' Vása név mellé Gustávus nevét adta nékiek az Ország. Némelly elmefuttató, Tudósok Svétziába ennek ezen okát adták, hogy ezen névből Gustávus, illyen Anagramma jön ki, tudni illik: Augustus, a' mellyből ök nagy dolgokat, és szerentsés eseteket jövendöltek.

Én ezen Tudósokat, Poesisi gondolattyokba épen háborgatni nem akarom, hanem a' dologba tovább így megyek. Margit Dániai Királyné idejétől fogva, nem ült a' Svétziai Trónuson a' Vása Nemzetségből senki, és midön a' fent meg-nevezett fertelmes, és kegyetlen Király Kristian uralkodott vólna, a' Svétziai Rendek, hat követeket küldöttek kozzája. Ezen Tyrannus; akkor is ki-mutatta foga fejérét, mert az Országok Törvénnye ellen; az az: contra Jus Gentium, mind a' hat követeket megfogattatta, és Dániába rabságra küldetette. Ezen követek között edgyike vala Gustávus Erichson Vása, a' sokszor említett régi Királyi Vása nemből való,

ló, eztet az Úr Isten olly nagy lélekkel áldotta-meg, és olly szép erköltsökkel, és tulajdonságokkal, a' mellyek olly emberben szoktanak lenni, a' ki más embereken uralkodni méltó. Igen szép termetű 's ábrazatú-is vala, beszédgyében kegyes, tekintetében méltóságos, szóval mindeneket maga szeretetére, és álmélkodására vonzó.

Ezen Gustáv Erichson Vása rab lévén, egy reggel engedelmet nyert, hogy vadászni mehetett, és ezzel alkalmatosságа-is adatott az el-szökésre, a' mint el-is szökött. Eztet meg-halván Kristian Király, annyira fel-indúlt, a' nélkül-is makrantzos, és kegyetlen természettel bírván, hogy negyed napra koronázása után, Stokholm városába azon mészárlást, a' mellyet fellyebb le-írtam, véghez vitette. A' meg-ölettettek között, ezen Gustávus Erichson Vásának édes Attya is vala; mi nagyobb még, a' meg-ölettetteknek testeket-is nem engedte Keresztényi szokás szerínt el-temetni. Meg-szabadúlván szökése által Gustávus Erichson Vása maga rabságából, Dalecarliába, melly Svétziának edgyik Tartománnya, 1520. esztendőbe, mint maga Hazájába bé-vándorlott, ennek felette nagy hegyei, és sivatag erdei között, parasztgúnyába bújkált, és hogy az éhség életétől meg ne fosszza, kéntelenítteteti, az ottan lévő Réz Bányákba dolgozni, ezen életének folyamatyát követvén, szüntelen abba törte fejét, hogy azon fene vadat, Kristiánt, miképpen vethetné-le Trónusáról, melly tette által maga Nemzetét, ennek szörnyű igája alól fel-szabadíthatná. Végtére el-tökéllette magába, hogy a' Parasztoknak, ki légyen ő, ki fogja magát adni, és meg-esmértetni. Véghez-is vitte eztet, és a' Parasztság valamint beszédgyéből, úgy termetéből, és maga viseléséből nagy embernek lenni által látta, és az ő nagy Tulajdonságai, méltóságos ábrázolattya, a' Parasztokat

mint egy öſztönözte arra, hogy ök magokat, az ő Jobbágyainak lenni meg-esmérték, és minden alája való vetésel viseltettek.

Hamar-is ő ezen máskép vad embereket valóſágos katonákká tette, a' kikből is ſzázadokat, az az: Compagniákat formáltt, a' mellyekkel olly ſzerentsésen, és győzedelmesen Kristián Királynak, és az Érseknek katonái ellen tsatázott, hogy végtére azokat tökélletesen meg-győzvén, mind a' kettőt az Orſzágból ki-kergette, melly vitéz tselekedete után 1528-ba, az Orſzág Rendgyei Királyokká válaſztották, és minden Koronázáshoz illő pompával meg is koronázták, és a' mint egy Olaus Celsius Svétziai jeles Túdósnak munkájába olvastam, Ő vala az elsö Protestáns Fejedelem. Mivel pedig az Érsek meg-hitt ellenſége vala, minden Püspököket, úgy más Egyházi Rendbélieket-is, ki-űzte az Orſzágból, és az Augustána vallást, nem tsak maga felvette, de az egéſz Orſzággal-is fel-vétetette, melly igen könnyen meg-esett, mert Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Ezen maga Orſzágának, 's Hazájának meg-ſzabadítója ditsösſégesen uralkodván, meg-halálozott 1560. eſztendőbe.

Három Fiai maradtak halála után, az idősbikre Erichre ſzállott a' Királyi birodalom, ez-is 1560. Eſztendőbe nyóltz eſztendőkig tartott uralkodása után meg-hala minden maradék nélkül.

A' második Fia János vala, a' ki báttya halála után Királyſágra emeltetett, és uralkodott 24. eſztendőkig, és meg-hala 1592. Ezen meg-halálozott János Királynak Zsigmond nevezetű Fia vólt, a' ki is Attya halála előtt, hét eſztendőkkel, Lengyel Orſzág Királlyává válaſztatott. Mind azon által bizonyos pontok alatt; válaſztatott ő Svétziai Királynak-is, tudni illik úgy; ha azon pontoknak

meg-

meg-tartására hitet fog le-tenni, ezekben pedig az Országnak fejei arra tzéloztak; hogy senki a' ki külső Országbéli, a' Birodalomba valamelly hivatalra bé ne hozatásson, és sinór mértéke a' Birodalom módgyának az Augspurgi vállás légyen. De ezen Király szemlátomást fogadásait fel-törvén, és Svétzia Országát, Lengyel Ország rámájára kívánván vonni, az Ország Rendgyei által 1599. Esztendőbe közönséges Ország Gyülése alkalmatosságával Trónusától meg-fosztatott, és helyébe Uláfzló Hertzegi Magzattya, a' ki még akkor tsak Gyermek vala, igazságosan válaſztatott; de ollyan fel-tétel alatt, hogy ő hat holnapok alatt, Stokholmbe küldetessen, a' hol-is az Augustána vallásban neveltetessen-fel. Ezen fel-tétel sem jött valóságra, mivel eztet az Atya tellyességgel meg-engedni nem akarta, mellyért-is, az Ország Rendgyei ezen iffjú Uláfzlót-is elégtelennek ítélték lenni a' Királyságra. Az Ország Rendgyei válaſztották tehát Gustávus Erichson Vásának harmadik Fiát Károlyt, kit-is kilentzedik Károlynak nevezték, e' már válaſztása előtt Sidermániának, Hertzege vólt, melly Svétziához tartozandó Hertzegség.

Ezen Királynak semmi jeles történettyei nem vóltak, egyedül szerentsés Atya vólt, mivel ő ama Nagy Gustávus Adolphust nemzette, a' ki is midőn 15. esztendőket el-ért vólna, az Attya 1609. Esztendőbe követeket az Londoni Udvarhoz küldött, a' kik Erzsébetet, az Angliai Királynak Leányát hitves Társúl nékie kérték, de későn jártak, mivel már akkor eztet, a' Rhénusi Palatinus, és válaſztó Hertzeg, magának el-jegyzette. Tudva vagyon az egész világon ezen Erzsébetnek, mind nagy neve, és bámúlást inkább, mint sem tsudálkozást érdemlő számos tselekedetei, azért is róla halgatok. Ennek helyébe majd tsak nem hasonlóra talált E-

leonorába Brandenburgiai Hertzegi Háznak Leányába. Ezen Gustávus Adolphus hágott Attya halála után a' Trónusra. Nagy Hypothesis adgya itten elő magát; hogy tudni illik, mellyik, Gustávus Adolphus é? avagy XII. Károly (a' mellynekis Élete le-írása tárgyom) vólt nagyobb, ditsősségesſebb, és vitézebb Király? Meg kell vallani, hogy Gustávus Adolphus (a' kinek élete le-írása-is kezemnél vagyon) bőlts, bátor, nagy Lelkű, és vitéz Fejedelem vala, a' ki is Ingermán Tartománnyát, Brémi, Verdeni, Vizmári, Pomeraniai Hertzegſégeket; ide nem ſzámlálván ſzámos Német Orſzági helyeket magáévá tette, a' mellyek ugyan halála után Svétziától mind el-vétetettek. Nagy Gustávusnak is neveztetett, a' melly ſzót, az ő elsö fő Ministere Gróf Oxenstiren ragaſztott leg-előſzör-is nevéhez, ugyan tsak végtére egéſz Európa meg-adta azt nékie. De ſzabad légyen nékem aztat itten ki-tenni, hogy XII. Károly mindenképpen nagyobb Király vólt nálánál, mert Gustávus Adolphus ámbár valóſsággal míg élt nagy dolgokat tett is, de tsak hamar Saxoniába Lypsiától nem meſzſze Lützen nevű helyſség mellett 37. eſztendejének korában 1637. Hertzeg Vallenstein Tsáſzári fő Vezérrel meg-ütközvén el-esett, és így kevés ideig élvén, ſokat nem tehetett, azon el-kezdett háborúja ugyan ſokáig tartott, de hogy ez ſzerentsésen folyt, már nem nékie, hanem az ő jeles fő Vezérinek, különösen, elsö fő Miniſterjének meg-nevezett Gróf Oxenstirennek lehet tulajdonítani, ezen Ministere tsudálkozásra méltó nagy éſzſzel bírt, és a' minő nagy Minister vólt, ſzint' olyan nagy Vezér-is vala, és ő vala még éltében-is minden dolgainak rúgó tolla.

Ezek így lévén nékie könnyebb vólt háborúskodni mint XII. Károlynak, mert minden Protestáns Fejedelmek vele tartottak, és ha igazat kell mondani,

dani, ezen háború, nem is vólt más, hanem vallás háborúja, bellum Religionis, és eztet kiki által fogja látni, ha ki az ő életét figyelmezve fogja olvasni. Igen kétſéges a' dolog, hogy ha a' Római Tsáſzárnak a' Frantziákkal nem lett vólna háborúja, vitte vólna é, annyira a' Svékusok Ármádája a' dolgot, de talám fel ſem mert vólna ellene támadni; de a' Tsáſzár, a' Spanyiol Orſzági Successió miatt felette kemény háborúba keveredett a' Frantzok Királlyával, ennek pedig elsö fő Ministere Cardinális Richelieu, mivel nagy eſzű különös böltsesſégű, de egyſzersmind nagyon fortélyos, ravaſz ember-is vala, az Éjtſzaki Monarchák között mindég fújta alattomba a' tüzet, és így Gustávus Adolphust-is, a' Tsáſzár ellen fel-ültette, sőt ſok miliomokkal-is ſegítette, halála után-is vezéreit, és Gróf Oxenstirent ſzintén így támogatta. XII. Károlyt ſenki ſem ſegítette, és ötet nem a' Fanatismus, hanem a' ditsőſég, a' méréſz ſzív, öſztönözte a' vitézſégre, a' mint életének le-írása meg fogja mutatni. Vóltak nékie-is Ministerei, de egyik ſem vala Mentora, minnyájan parantsolattyától fügtek, és ötet tsak a' benne ſzületett nagy Lélek vezérlette. Hogy utóllyára ſzerentsétlen lett, ki tudgya, ha Gustávus Adolphus is tovább élt vólna, mint ſzolgált vólna néki-is Márs Isten; talán ő rajta-is meg-bizonyothatott vólna ama deák vers ſzerzőnek mondása:

Ludit in humanis Divina potentia rebus.

Mellynek magyarázása erre jön ki:

Emberek dolga közt Istennek hatalma,
Olly Játék: mint Gyermek kezében az alma,
Melly eztet fel felé, hol alá hagyíttya,
Embert-is az Isten hol fel, 's le ſzállíttya.

Halá-

Halála után ezen nagy Királynak, edgyetlen egy leányára Kristinára ſzállott a' birodalom; ez', valamint termetébe, úgy Lelkébe, és minden mind külſő, úgy belsõ tulajdonſágaiba, hasonlíthatatlan ſzépſégű vala, és ama ó Testamentombéli ſzép és erős Juditnak erköltsivel bírt. A' Tudományokra való nézve egy ſem hasonlíttathatott hozzája, abba az időbe Európába élő Aſzſzonyi nem között. Minden társalkodásai felett leg-inkább, a' Túdósokkal, bőlts, és tanúlt Emberekkel való társalkodást kedvellette, és azokat, inkább-is ſzerette, mint maga nemét, vagy Nemzetét, a' melly tsak a' háborúba tartotta kedve töltését. Minden tudományok felett leg-inkább betsülte a' Terméſzetnek tudományát, az az: a' Philoſophiát, ez után az erköltsi Tudományt, és a' Mathésist. Valamint pedig az õ ösei híresekké tették magokat Trónusoknak meg-erősítésével, úgy õis nevezetessé tette magát annak el-hagyásával, mert 27. eſztendejébe életének, a' Trónustól bútsút vett, és Rómába ment, a' hol-is valamint a' Tudományoknak kútfejére, úgy vallásának-is meg-tsalhatatlan fejére akadott. Voltér Úr ſzórul ſzóra így ír azon Királynénak akkor tett dolgáról. Die Proteſtanten redeten ihr zwar übel nach; gleich als wenn man nicht groſſe Tugenden beſitzen könnte, ohne an Lutherum zu glauben, und die Papiſten frohlockten gar zu ſehr über die Bekehrung einer Frauen, die nichts war, als eine Liebhaberin der Weltweisheit. Az, az: A' Protestánsok roſzſzúl beſzélletek ugyan felőle, mint ha valaki a' nagy erköltsöket tulajdonná nem tehetné, ha Luthert nem követné. A' Pápisták pedig örvendettek egy illyen Aſzſzonyſágnak meg-térésén, a' ki egyedül Filosofa vala. Én pedig rövideden tsak azt mondom, hogy éppen azon Tudomány vezette õtet olly útra, melly a' Trónust, mindenképpen fel-múllya. Voltér Úr itt, mint Naturalista úgy ſzóllott.

Minek

Minek előtte pedig a' Királyságról le-tett vólna, az Ország Rendgyeit arra bírta, hogy az ő Attyafiát Gustávus tizedik Károlyt, Rhénusi Palatinusnak, egyszersmind két hídas Hertzegnek (Princeps Bipontanus) Fiát, Királynak meg-koronázták, ő pedig szép esztendők el-töltése után példásan és bóldogúl ki-múlt e' világból Rómába. Ezen tizedik Gustávus Károly, új Országokat kaptsolt fegyverével azon Tartományokhoz, a' mellyeket Gustávus Adolphus nyert, elsőbe-is vezette maga Ármadáját Lengyel Országba, a' hol is Varsó alatt azon ütközetbe, melly három nap tartott, nyertes vólt: sok esztendőkig vólt nékie háborúja a' Dánusokkal-is; fő Városokat Koppenhágent vítta. Edgyesíttette Scania Országát Svétziával; és meg-erősíttette a' Holsteini Hertzeget, leg-alább egy ideig Slesvig Hertzegségnek birtokába. De utóllyára szerentsétlen kezde lenni, azért is ellenségeivel békességet kötvén maga Jobbágyi ellen fordította fegyverét, szabad Királyi hatalmat kívánván Svétziába bé-hozni; de ő is valamint Gustávus Adolphus 37. Esztendejébe kimúla, és azon igyekezetét XI. Károly vitte végbe.

Ennek fejére tétetődvén a' Korona, ő is ollyan vitéz bajnok vala, valamint az eleji valának, sőt még nagyobb hatalommal bírt azoknál, mert ő semmivé tette a' Tanátsnak erejét, el-nem törlötte ugyan aztat, de már nem vala ez az Országnak Tanátsa, hanem a' Királyé, sok kintsekét gyűjtő gazda vólt, vígyázó és munkás ember vala annyira, hogy ha ő határ nélkül való uralkodásba nem kívánt vólna lenni maga Jobbágyi felett, szerentsésebb lehetett vólna, de a'maga meg-hitsége, és a'szabad uralkodás, idegenítette-el azokat tőle.

Házas társúl vette 1680. esztendőbe Harmadik Fridriknek Dániai Királynak Leányát Ulrica Eleonorát, egy minden szép erköltsökkel fel-ruházott Hertzeg

tzeg Kis-Aſzſzonyt, melly nagyobb magához való hajlandóſágot érdemlett vólna, mint a' mellyet hozzája mutatott. Ezen Királyné meg-hala 1693-ba, 5-dik Augustus napján bánat, keserűſég, és ſzívének fájdalmi között, mellyeknek oka a' férje a' Király vala, a' ki bizonyos Tanátsosokat emelt-fel, kik által minden korona Jóſzágokat magához húzott, ſok Jobbágyait el-űzetette, és azoknak jóſzágait el-foglaltatta, és így ezen Tanátsosai által ſzerentsétlenné lett: ſok Nemesek, Arendások, Kereskedők, Árvák, és Özvegyek bé-töltötték ſirással Stokholm Városának útzáit, és minden nap nagy Zokogáſſal öſzve ſereglettek a' Királyi épületnek ajtaja előtt, a' kiket éppen meg nem halgatta a' Király, hanem a' kegyes, és embert ſzerető Királyné mindenkép vagyonnyával ſegítſégekre vólt, minden pénzét, ezüstyét smukját, az az: drága köveit, és gyöngyeit el-oſztotta közöttök, és minek utánna már ſemmié ſem vólna, nem adakozhatott, mert még ruháit is el-oſztotta; hanem térdére esett a' Királynak mint Férjének lábai előtt, esedezett, kérte, hogy Jobbágyaihoz irgalmaſſággal légyen, adgya viſzſza jóſzágokat, és vagyonnyaikat. De a' Király mint kemény, és megátalkodott ſzívű, imigyen felelt néki: Madame! az az, Aſzſzonyom! mi azért vettük-el kedet, hogy nékünk gyermekeket ſzűllyön, és nem azért, hogy nékünk tanátsot adgyon; és azon időtűl fogva felette keménnyen is bánt vele, és így mind ezen dolgok valának okai halálának. Maga is a' Király kimúlt e' világból utánna 1697-be, életének 47. eſztendejébe, a' midőn éppen a' Spanyolok és Hollandusok egy réſzről, más réſzről pedig a' Frantziák közbe járónak válaſztották őtet, hogy a' köztök való ſzetlenſégek, az ő közbe vetése által végeztessenek-el.

HAR-

HARMADIK JEGYZÉS.

Tizenkettődik Károlynak születéséről 's neveltetéséről, és Gyermek korába ki-mutatott tulajdonságairól és koronáztatásáról.

Mostan itten fellyebb meg-nevezett XI. Károly, és hitvese Ulrika Eleonora vóltak szülői Tizenkettődik Károlynak, a' kit is olly kulönös terméſzetű embernek nevezhetek, hogy ezen valóſágába tsak ő egy maga vala illyen e' világba, minden nagy tulajdonſágai, és erköltsei öseinek, edgyelíttettek benne, a' kinek ſem más hibái, ſem más ſzerentsétlenſégei nem vóltak, egyedűl, hogy ő mindennémű erköltseinek, 's tulajdonſágainak határt nem tudott ſzabni, ő tehát ez, a' kinek életét Anyai nyelvünkön édes Hazám Fiainak, 's Leányinak kedvekért írom.

Született ő 1682. eſztendőbe 27. Julius napján. Dajkák és Aſzſzonyok kezeik között neveltetett mind addig, miglen öt eſztendőket el nem töltött. Hatodik eſztendejét érvén, ki-vétetett az Aſzſzonyi kezek közzűl, és adattatott melléje Igazgató 's oktató mesterének mentorának, Nordkopenzer nevezetű Úr, olly bölts, és erköltsös ember, a' ki egy Király Finak kormányozására, nevelésére elégſéges vólt.

Minek utánna az olvasásba, és írásba ſzépen elő ment vólna, az első könyv, melly olvasásra kezébe adattatott, Puffendorf Sámuelnek munkája vala, hogy abból, nem tsak a' maga Birodalmának mivóltát, de a' ſzomſzéd Fejedelmekét-is ki-tanúlná. Elsőben is a' Németh nyelv meg-tanúlására adta magát, a' mellyen is tsak hamar olly ſzépen, és tiſztán beſzélt, valamint maga Anyai Svétziai nyelvén. Midőn hét eſztendőt töltött, már a' Paripát jól meg-

ülte.

ülte. A' kemény testi gyakorlások, a' mellyekben nagyon gyönyörködött, olly kemény terméſzetet ödzöttök beléje, a' melly egyedül alkalmatos a' legnehezebb dolgokat tökélletesſégre hozni, ezeknek pedig véghez vitelére a' nagy hajlandóſág vala benne öſztön. Ámbár ő gyermek korában igen ſzelid vala, de e' mellett még-is, meg-győzhetetlen ſzabad kívánással és makatſággal bírt, hogy ö valamelly dolognak végbe vitelére hajollyon, edgyetlen egy eſzköz vala ezen ſzó: Betsület. Ezen ſzóval, mindent meg-nyerhetett az ember tőle. Eleint úndorodott a' Deák nyelvtől, de minekutánna meg-mondatott nékie, hogy a' Lengyel, és Dániai Királyok aztat beſzéllik, tsak hamar aztat igen jól meg-tanúlta, tellyes életébe annak utánna leg-örömestebb deákúl beſzéllett. Illyen móddal akarták vele a' Frantzia nyelvet is meg-tanúltatni, de ámbár jol értette is ő ezen nyelvet, de még is egéſz életében nem vehették rea, hogy Frantziáúl ſzóllott vólna, még az Udvaránál lévő Frantzia követtel-is.

A' midőn a' Deák nyelvet tanúlta, és már alkalmasint-is értette, Quintus Curtiust (melly Könyv Nagy Sándor életét foglallya magába) kezébe adták a' fordításra, ezen könyv felette tetſzett nékie, de nem az ékes ſzóllásnak módgyáért, hanem az abba foglaltatott dolgokért, 's matériáért. A' melly oktató ezen könyvet magyarázta nékie, kérdezé egykor tőle, hogy: Mit gondol Nagy Sándor felől? Károly illy feleletet ada néki: Azt gondolom, úgy mond, hogy: én örömest hasonló lennék hozzája. Erre az mondattatott néki: Úgy de Nagy Sándor nem élt tovább, tsak 32. eſztendőkig. A' Hertzeg így felelt erre: Hát nem elég annyi? Ha azon eſztendők alatt Királyſágokat meg-hódoltat valaki. Ezen feleletét meg-mondották a' Királynak az Atyjának, a' ki, erre hangosan és mind egy álmélkodva

kodva fel kiáltott: Tekíntsétek ezen gyermeket, a' ki nálamnál nagyobbakat tévő léſzen, és tovább-is fog menni, mint ama nagy Gustávus Adolphus ment.

Egy napon gyönyörködtette ſzemeit a' ſzobába, két falon függő rajzolatokon, az az: Mappákon; az edgyikre rajzolva vólt egy Magyar Orſzági város, a' mellyet a' Törökök, a' Római Tsáſzártól elvettek vala. A' másikán pedig Riga, Finlandia Orſzágának fő városſa, a' mellyet a' Svékusok 100. eſztendőktől fogva hatalmok alá hajtották, vala le-rajzolva. Azon rajzolat alatt, a' melylyen a' Magyar Orſzági város le-írva vólt, a' ſzent Írásból Hióbnak ezen igéji vóltak írva: Az Úr adta, az Úr el-vette, az Úrnak ſzent neve áldatasſon érette. A' mint ezen iffjú Hertzeg ezen ſzavakat olvasta, kapta az író ón eſzközet (Bleyweiß) és azon kép alá, a' mellyen Riga városſa rajzolva vala, ezen ſzavakat írta: Az Úr adta, és az Ördög ſem veſzi el tőlem. Már itt is ki-tetſzett az ő nagy elméje, és vitézſégre teremtetett nagy ſzíve, 's terméſzete.

Ha valaki a' Spartabéli Iffjaknak kemény neveléseket képzeli magába, aztat Károlyba-is feltalállya; midőn ezen Hertzeg, mint egy hét eſztendős korába a' Királynénak, mint Annyának aſztalánál ült vólna ebednél, egy kutyának, a' mellyet ő kedvelt, akart egy falatotska kenyeret adni; az eb hirtelen kapott a' kenyérért, és fogaival egy darabotska húſt-is keze testéből ki-mart; az iffjú Hertzeg meg nem esmértette magán ſzintén úgy, mint azon Spartabéli Iffjú, kinek az inge alá köttetett Róka, majd egéſz béléig ki-rágta testét, ez-is tsak az aſztal keſzkenőt tekerte keze körül minden piſzſzentés nél-kül, mintha ſemmi ſem vólna. A Királyné kérdé, hogy mért nem enne? felelt erre a' Hertzeg, hogy nem ehetnék, de minek utánna a' vére nagyon folyt,

271159

halaványodni kezde, és a' Királyné kénszerítette, hogy mondgya-meg, mi baja vólna; de minden kérdése héjába vólt, ő tsak fülelve szenvedett. Szerentsére egy szolga észre vévén vérének folyását, meg-jelentette; úgy látták annak utánna Orvoslásához, másképpen készebb lett vólna halált-is szenvedni, mint sem dolgát ki-jelenteni.

Más története e' vala: hogy midőn himlőzött vólna, forróságba lévén, hányta vetette magát az ágyba; az kamarás inas, ki melette szolgálatba vólt, intette őtet, hogy kedvezzen maga egésségének, takarja-bé magát, hogy meg ne hűllyön; de erre bal felől úgy pofon ütötte őtet, hogy allyig lábolta-meg. A' Gavalér meg-szomorodott nagyon, és nehány fertály óra után, a' midőn a' Hertzeg egy kevéssé megtsendesedet, így szólt: Honnan érdemlettem én eztet az Hertzegtől? Hibázik kend, szólt a' Hertzeg, én éppen nem haragszom kendre. Még-is szólt a' Gavalér: olly keményen pofon tsapott Hertzegséged. Az lehetetlen, felelt a' Hertzeg, és el-halgatott; kevés minuták után megint így szólt: Meg-lehet, de nagyon sajnálliom. De azt álmodtam, hogy a' Tsászár Ármadájával hartzolok Magyar Országba a' Kurutzok ellen, és hogy kardommal a' vezérjeknek fejét le-ütöttem vólna.

Károly mint egy 9. esztendős lévén Stokholm városába egykor szekérbe menvén történt, hogy egy útzába meg-látott egy igen mint termetére, úgy ábrázattyára való nézve rendes, és maga esztendeihez hasonló iffjat; a' mint ez szemébe ötlött, kiálta, hogy állyon-meg a' kotsis, e' meg-álván kerdé az Iffjat, kinek a' Fia vólna, és hogy hívnák? az Iffjú mindeneket meg-mondván, szólla Károly: jól vagyon, mennyünk, tsak hamar. Az udvarba érkezvén egyenessen a' Királyhoz, és Királynéhoz mint szülőihez ment, kérvén őket, hogy engedgyék meg, hogy azon

zon iffjat mint inast (pagét) maga mellé vehesse, leg ottán meg-is engedtetett néki, és más nap az Iffjú az udvarba vezettetett, és többi Inasokkal való öltözötbe öltöztetett. Az Iffjúnak Attya (kiis Eſztergáros vólt) meg-örült, és méltán-is, mert képzelte magába, melly nagy ſzerentsét fogna a' Fia az Udvarnál tenni. Történt azomba, hogy nyár következvén a' Hertzeg az Udvari kertbe létálni menne, és többi Inassaival ezen Iffjú-is követte ötet, a' kertbe már bent lévén a' Hertzeg, egy hoſzſzú ſuhogó veſzſzöt mettzett a' Spalérokból magának, ſzólíttya ezen Iffjat, mondván: Jöjj velem; ez-is parantsolattyára mene. A' Hertzeg egy tzélt vetett, melly mind egy 300. lépést tehetett; ezen tzél pedig egy ugró kút vala, erre a' kezébe adta a' ſuhogó veſzſzöt a' Hertzeg az Iffjúnak mondván: Fogd ezt a' veſzſzöt, én húſz lépésnyire még elöre fogok menni, azután kútig futni fogunk, ha futásba el-érſz engemet, minden kéméllés nélkül üss, mert ha ezt nem fogod tselekedni, nem foglak ſzeretni. Mind így lévén a' dolog, a' futáshoz kezdettek, de az Iffjú a' Hertzeget, egéſz az ugró kútig bé nem érhette, a' kútnál a' Hertzeg mosolygott, és tsak eztet ſzóllotta: Roſz kengyel futó válna belöled. Ugyan tsak ollyan gondolat-is jött fejébe, hogy talám ſzánt ſzándékkal nem futott az Iffjú, és respectussal, az az tiſztelettel viseltetett hozzája nem tartván illendönek, hogy ötet meg-üsse, azért-is a' Hertzeg viſzſza vitte az Iffjat azon helyre, a' honnan kezdödött futások, ſzóllván: No most te fogſz elöl ſzaladni; de jól fuss, hogy meg ne vághassalak. A' Hertzeg olly ítélettel vólt, hogy az Iffjú tartván a' tsapástól, majd erösen fog futni, és így ki-fogja tanúlni, ha az elsö futáskor jobban nem ſzaladhatott vólna-é? Elkezdették újra a' futást, de a' Hertzeg egybe a' sar-

kába termett az Iffjúnak, és jót vágván az Iffjú vállai közzé, ez nagyon el-jajdúlt, mellyre a' Hertzeg meg-állott, és kiálta: ály-meg! meg-álván az Iffjú-is, ſzóllott hozzája: most-is az mondom, ſoha belőled kengyel futó nem léſzen, de még katona ſem, mert igen puha ember vagy, mint nem ordítanál, ha az ellenſég meg találna karddal vágni, én ugyan felőled úgy gondolkodtam, hogy ha fel-növünk, a' háborúba jöſz velem, és ſzerentsédet fogod tenni, de most javaslom, hogy vagy Doctor, vagy Prokátor légy, ez a' két mesterſég ugyan leg-alább való előttem. Az Iffjú meg-fogadta ſzavát a' Hertzegnek, Doctor lett, a' mint alább meg-fogjuk látni, 's nevét-is ki-tanúlni.

Az Attya Károlynak meg-erősíttetett Trónust hagyott; ſzegény de vitéz Jobbágyokat, és a' Királyi jövedelmek-is jó karba vóltak.

Károlynak minden felől békeſſége vólt, nem csak Svétziának, és Finlandiának hanem Kareliának, és Ingermanniának-is, Viſzmár, Viburg, a' két ſzigetek, Riga, és Ösel, a' leg-ſzebb réſzinek Pomeraniának Ura vólt, úgy a' Bremeni és Verdenyi Hertzegſégeknek-is, ezeket az ő Elei nyerték, melyleknek birodalmába, a' Minsteri, és Oliviai békeſſégek pontyai által meg-erősíttetett, a' melly békeſſégek Svétziának fegyvere által óltalmaztatták. A' Risviki békeſség-is, melly még Attyának birodalma alatt kezdődött, általa végzettetett-el, és ő vala Europának közbe járója mihent Trónusára fel-hágott.

A' Svétzia fundamentális Törvények ſzerént Svétziába a' Királyok alkalmatossaknak tartatnak a' birodalomra, ha egyſzer 15. eſztendőket él-értek, de Károlynak az Attya, mindeneket maga akarattya ſzerént tselekedett; azért-is az ő eſztendeit 18. tette ki, hogy tudni illik előbb nem lehetne alkalmatos a' birodalomra; ezen akarattyát pedig Testamentomába bé-

bé-iktatta; melly rendeléssel azt kívánta, hogy az ő édes Annya, Hedviga Eleonóra, ſzületett Holsteini Hertzegné, tizedik Károlynak Életéje párja, XII. Károlynak Tutornéja lenne, a' kinek úgy-is nagy Annya vólt, és ezen Fejedelem Aſzſzonyſág mellé, rendelt öt különös Tanátsossokat-is.

Ezen Királyné már idős vólt, de még-is felette ſzerette az Uralkodást, és nagyon kedve tőlt Fia Testamentomának tételen. Mihent az Orſzág kórmánnya kezére jutott, leg-ottan meg-parantsolta a' Stokholmi városi polgárſágnak, hogy a' Király után a' gyáſzt három eſztendeig visellyék, a' mellyet a' Nép nem örömest hallotta; mivel éppen azon Király vólt (a', mint fellyebb láttuk) a' ki őket nem tsak ſzabadſágaiktól, hanem Jóſzágaiktól is meg-foſztotta. Olly pompás temetést-is tett a' Királynak, a' mitsodást még ſoha Svétzia nem látott.

Jól lehet az öregſég nagyon meg-erőtlenítette már ezen fejedelem Aſzſzonyt, de az uralkodásba való meg-maradással még-is hízelkedett magának, hogy eztet unokája mellet, ſzámos eſztendőkre ki-vonhattya. Mindenképpen ketsegtette Károlyt, és azon igyekezet, hogy úgy mulattathassa őtet, hogy az Orſzág dolgainak folytatásába ſoha bé ne tekinthessen; a' mint-is ezen iffjú Fejedelem, leg-inkább vadáſzattal, vagy-is katonáinak gyakorlásával (exercitium) töltötte idejét, gyakran maga-is a' katonák ſorába bé-állott, és velek gyakorlott fegyverével. Ezen idő töltés-is, ki-mutatta az ő terméſzetbéli hajlandóſágát, 's elevenſégét, és ő ſoha ſem látzatatta kedvetlenſégét, ſem olly jeleit meg nem elégedésének, a' mellyek a' Királynét néminémüképpen meg-rettentették vólna, hogy ő a' Birodalom folytatását kívánná. El-is hitette magával a' Királyné, hogy illyen módon töltetvén vele az időt, tudatlanná fog tétetődni a' Birodalom folytatására, és így

ő maga míg élni fog, meg-marad kormányozásába az Országnak.

Történt, hogy Karátson Havának egy napján, azon esztendőbe, a' mellybe az Attya meg-halálozott, némelly Ezredekkel kivánt ő Mustrát tartani; a' Status Ministere Piper Úr éppen nála vala, látta, hogy Károly mély gondolatokba vólna, így szólla hozzája. Bátorkodhatom-é én, Felségednek ollyan kérdést tenni: hogy mi dolgokon gondolkodik Felséged olly nagyon? Felelt ő: Én úgymond: aztat gondolom, hogy én magamat érdemesnek álítom lenni, hogy én illyen derék, ét bátor embereknek parantsolhassak, és én azt akarnám; hogy sem kegyelmed, sem én parantsolatot, vagy tilalmat, egy Aszszonyságtól ne vennénk. Piper ezen mondás után, mingyárt észre vette, hogy most adattatott néki alkalmatosság maga szerentséjét a' leg-főbb póltzra felemelni; de még is nem bátorkodott egyedül ezen nagy dolognak végbe vitelét magára valálni, hogy tudni illik: a' Királynét a' birodalomtól meg-fosztza, és aztat a' Király kezébe jádza; azért-is ezen dolgot bízta Gróf Árel Spárra. Ez a' Gróf heves ember vala, és a' ki mindenkor nagy tekintetbe kívánt lenni, és jó előre hízelkedett magának, hogy melly nagy kegyelembe nem fogja tenni magát a' Fejedelem előtt.

Gróf Spár az egész dolog súllyát maga vállaira vette, azomba nem a' maga, hanem Piper szerentséjét tette. A' birodalomnak Tanátsosssait könnyű vólt mindenekre reá beszélleni, csak azon okból, mivel mindenike azt gondolta, hogy ez által a' Király előtt nagy kegyelembe fog jönni.

A' Ministerek egybe-gyültek, és tanátskozásoknak a' lett vége, hogy Károly az Ország kormányát vegye kezébe. Fel-kelvén el-mentek a' Királynéhoz az ő nagy Annyához, és tanátskozásoknak velejét

lejét meg-mondották nékie. A' Királyné a' dologban ellent nem állhatván, sem aztat meg nem fordíthatván, a' birodalomból ki-esett, és annakutánna úgy folytatta hátra lévő esztendeit magánosságába, a' mint egy meg-élemedett Aszszonyságnak esztendeihez, de nem hajlandóságához illik.

Károly 24. napján Karátson havának meg-is koronáztatott, és Stokholm városába bé-menetelét tartotta, szeg sárga lovon ült, a' mellynek lábaira ezüst patkok vóltak fel-ütve, a' korona a' fején vólt, Királyi páltzát pedig a' jobb kezébe tartotta; a' számtalan nép teli torokkal kiáltotta a' Vivátot, mivel ezen fiatal Királyokba minden reménységeket vetették. A' régi időkbe szokás vala Svétziába, hogy az Upsali Érsek tette a' Koronát meg-koronáztatásakor a' Király fejébe; mostan-is a' midőn ez a' Királyt a' szent Olajjal fel-kente vólna, a' koronát kezébe tartván aztat akarta tenni, de Károly ki-kapván a' Koronát az Érsek kezéből, maga tette azt a' maga fejére, méltóságosan ugyan, de még' is torván tekíntvén az Érsek szemébe. A' nép eztet megsejdítvén tapsolva kiáltott, és örvendett ezen tettén, azok-is kik Attya súlyos Országlása alatt nagyon le-nyomattak vóltak, mivel eztet szabadságok elől járó jelenék ítélték lenni.

Minek utánna Károly egyszer maga Ura vólt, mindenkép Piperre bízta magát, és által adta nékie egészszen a' Státus kormányozását-is, melly által ő első Ministeré lett, bár annak nem neveztetett-is. Kevés idő múlva Grófságra is fel-emelte őtet, melly Titulus sokkal többet tészen Svétziába, mint Frantzia, vagy Magyar Hazánkba, mert ottan jószág, és tisztség-is adattatik ezzel.

Első ideji Királyságának úgy folytak-el, hogy senki felőle nem ítélhette, hogy valaha nagy dolgokat fogna tenni, és úgy látzatott, mintha ő

nyughatatlan, és érdemetlen-is vólna a' birodalomra.

Nem vóltak ugyan ő néki roſz belső indúlattyai, tsak a' dolgoknak végben vitelébe láthatta ki ki Iffju korának hirtelenkedését, és maga meg-hitſégét, kevessé túnyának-is látſzatott lenni, és e' mellet fel-fuvalkodottnak. A' külső Fejedelmek követtyei-is, kik az ő Udvaránál vóltak, közép ſzerű elméjűnek tartották ötet lenni, és így-is írták-le ötet a' magok Fejedelmek előtt. Egéſz Svétziának illyen ítélete vala felőle, és ſenki ſem esmérte az ő tulajdonſágait, ſőt önnön maga ſem esmérte azokat, és tsak akkor tetſzettek-ki a' világ előtt, a' midőn Europának éjtſzaki réſzein a' háborúk ki-lobbantak.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Három Fejedelmek ſzövetſéget köttnek egymás között Károly ellen, háborút-is indítanak, azoknak okai itten le-írattatnak.

Tsak most fellyebb írtam-le, minémű vélekedésben vólt a' világ Károly terméſzete, 's tulajdonſágai felől, azért-is azon okokra való nézve három Fejedelmek, kik valamint az ő Iffjuſágot, úgy balúl ítélvén erkőltseiről, 's tulajdonſágairól, fel-költek ellene, és háborút kezdettek. Az edgyike vala IV. Fridrik Daniának Királlya, ki Bátya vala. A' második vala Augustus Lengyel Orſzágnak Királlya, és Szaxóniának válaſztó Hertzege. Nagy Péter Mosqva Orſzágának Czárja vala a' harmadik, és a' legfélelmesebb. Szükſégesnek tartom itten lenni, ezen háborúknak, a' mellyekbe felette különös dolgok adták elő magokat, okait ki-tenni, azért-is Dániánál kezdem-el.

A' ré-

A' régi Holsteini Ház, a' melly még régibb Háztúl, tudni illik az Oltenburgi Háztúl vette eredetét, jött szabad választás által 1449. esztendőbe a' Dániai Trónusra, mivel abban az időben minden éjtszaki Birodalmokban a' szabad választás uralkodott. A' Dániai birodalom hamar örökkössé lett.

Midőn ennek Trónussán harmadik Kristián ült vólna, olly nagy Attyafi szeretettel viseltett ez, maga testvér ötséhez Adolphus nevezetűhöz, hogy illy szeretetnek mássát a' Fejedelmek között keveset láthatunk; ez kívánta ötet nagy Uraságra fel-emelni, mindazonáltal a' maga birodalmát ízékekre el nem szaggattathatta; még is, egy tsudálatos alku mellet a' Holstein Gottorpi, és Slesviki Hertzegségekben meg-osztozott vele, és úgy végzette a' dolgot, hogy Adolphusnak maradéki Holsteiniába, edgyütt a' Dániai Királyokkal uralkodjanak, szint úgy a' Slesviki Hertzegségbe-is, és ezen két Hertzegségek közönséggel légyenek az övék. És így sem a' Dániai Király, a' Hertzeg nélkül ezekbe, sem a' Hertzeg a' Király nélkül valami újitásokat bé ne hozhassanak, valóban tsudálatos edgyezés! De épen ezen edgyezés adott nyóltzvan esztendőktől fogvást a' Dániai Linea, és Holstein Gottorp Linea között okot számtalan ízetlenségekre, mivel idő jártával a' Dániai Királyok mindenkor a' Holstein Gottorpi Hertzegeket le-nyomni igyekeztek.

Károlynak két testvér Húgai vóltak, kik közzül az öregebb Felesége vólt, az akkor uralkodó Holsteini Hertzegnek. Ezen Hertzeg az Altonai egyezésbe, melly 1689. esztendőbe esett-meg Svétzia, Anglia és Hollandiának garantirozásai által, meg-erősíttetett Hertzegségébe. — Ezen Sógorát Károlynak, mint szabadságától, úgy Országától megfosztotta IV-dik Fridrik Dániai Király.

A' Holsteini Hertzeg maga erötlenfégét látván, Károlyhoz a' maga Sógorához folyamodott, és Hertzeg Aſzſzonyával Károlynak húgával Stokholmbe ment; Sógorától aztat kérvén, hogy meg ne engedné Orſzágától való meg-foſztatását. A' Dánia Király nagy erövel bé-ütött a' Hertzegnek Orſzágába miglen ö Stokholmba mulatott, és a' Lengyel Királlyal Augustussal ſzövetſéget kötött, hogy a' Svétziai Királyt-is ſemmivé tegyék. Mind ezekből által láthattya az okát a' kegyes Olvasó Károlynak a' Dániai Királlyal meg lett háborújának.

Harmadik János Szobieczki, Lengyel Orſzág Királlya 1696. Eſztendöbe Sz. János havának 17. napján meg-halálozván, válaſztatott helyébe Fridericus Augustus Saxoniának válaſztó Hertzege mingyárt a' következendö Eſztendöbe, 27. Juniusnak napján. Ezen Trónusnak el-nyerésére igen felette igyekezett Frantzia Hertzeg Conti-is, és hatalmasan perorált mellette amaz nagy ékesſégekkel ſzóllani túdó Polignai Apatur, de még-is tsak Augustust válaſztották a' Lengyelek magok Királlyának.

Ezen fejedelem felette nagy testének erejével bírt, mert Madritba Spanyiol Orſzágnak Királyi lakó városába, a' vadak viadalába meg-jelenvén, egy kézzel által vagta egy irgalmatlan nagy bikának a' nyakat úgy, hogy egy felé a' feje esett, más felé a' teste dült-le. A' ló patkókat, mint a' poſzdorját ſzázanként törte két felé, és minden újját egy egy musketába dugván tizet emelt-fel egyſzerre.

A' mellet, hogy illy nagy erejü vala, bátor ſzívü és vitéz Fejedelem-is vólt. Az ö Udvara legfényessebb vólt Europába, XIV. Lajos Frantzia Királynak udvara után, és jól lehet nagy költſégeket okozott nékie az ö felette való pompája, még is ſenki ſem vólt adakozóbb nálánál; és mivel nagy és

nemes

nemes szívvel bírt, Kegyelmeinek ki-osztásába pazarló vólt. Az Ország Nemesseinek felét, a' kik a' Király válaszkor reája voksoltak, adakozásával vonzotta maga részire. Nagy Attya vala ez Albert Hertzegnek, kinek hitves Társa, mostan ditsősségessen uralkodó kegyes Királyunknak Második Leopoldnak Nénnye, ama ritka szépségű 's hasonló erköltsü Mária Kristina.

Hogy Trónussába meg-erősítse magát, el-tökéllete magába, hogy Saxóniából maga katonáit Lengyel Országba bé-hozza, a' mint bé-is hozta, és bizonyos simított okokat adott az Ország Rendgyeinek szemek eleibe, mellyekre való nézve szükségesnek tartaná, hogy azon Truppok az Országba bent maradnának; azomba ezek Károly ellen rendeltettek, hogy Livflandiára üssenek, a' mint mingyárt meg-is fogjuk látni.

Livflandia, melly leg-szebb, és leg-termékenyebb Ország az éjtszaki Országok között, hajdan a' Német Kereszтes Rend-é (Ordo Teutonicus) vala. A' Mosqvák, Lengyelek, és Svékusok ennek birodalmán kotzódtak, de még-is 100. Esztendöktöl fogva, a' Svékusok vóltak ennek birtokába, és Svétziának az Oliviai békességbe által-is adattatott.

Károlynak az Attya, XI. meg-halálozott Károly, a' Livflandusokon-is kegyetlenkedett, és azokat szabadságoktól, és egy részit a' lakosoknak jószágoktól-is meg-fosztotta. Az Ország nemessei Patkul nevezetü Urat (a' kinek-is az ö rettentö eröszakos halálát alább le-fogom írni) küldötték a' Királyhoz, hogy ö a' Trónus elött öntse-ki az Ország panaszszát. Tartott-is ö a' Király elött olly hathatós beszédet, a' melly fontos, és igen szép vala, és a' mellyben minden sérelmeiket szeme eleibe úgy kitette, a' mint csak ki-tenni egy iga alatt nyögö nemzetet a' kétség kénszerít. Mindazonáltal a' Király-

hoz

hoz tartozó tiſzteletnek határán által nem lépet XI. Károly beſzédgyét végig halgatvan, haragját nem csak el nem titkolta, ſőt Patkulnak vállát meg-veregetvén így ſzólla hozzája: Te, úgymond, mint egy derék ember Hazád mellet, úgy ſzóllottal, azért-is, meg-érdemled tőlem a' ditséretet, el-mehetz. Azomba kevés napok múlva ki-hírdetette, hogy ő, a' Király Felſége ellen vétett vólna (Crimen læſæ Majeſtatis) és halálra ítéltette. Patkul nem csak el-rejtette magát, hanem el-is ſzökött Lengyel Orſzágba, és el-tökéllette magába, hogy boſzſzút-is fog állani maga ártatlanſágáért. Augustustól kedvesen fogattatott, a' ki is úgy-is már magába el-végzette Lifflandiának meg-hódoltatását. Patkul ugyan felette gerjeſztette a' Svékusok ellen a' háborúnak tüzét Augustus előtt, de leg-főbb oka XII. Károly, és Augustus között el-kezdődött háborúnak e' vala, hogy Augustus nagyra ſzületett lévén, nagy dolgoknak véghez viteléről gondolkodott, meg-is ígérte koronázásának alkalmatoſſágával, hogy minden Lengyel Orſzágtól el-ſzakíttatott Orſzágokat viſzſza kíván nyerni. Mivel vitéz Fejedelem-is vala, Károlyt mint iffjat, és a' hadi tudományokba még nem vándorlottat gondolta könnyen meg-győzi, azért-is Lifflandiára vetette igyekezetét, ezen hírnek ſzíne alatt: hogy Károly nem tartya az Oliviai békeſſégnek pontyait, mellyek között e' vagyon; hogy Lifflandia maga ſzabadſágába maradgyon, Károly pedig valamint az Attya ſzintén úgy kegyetlenkedne a' nemeſſégen. A' dolog így lévén, Heróld által meg ſem üzentette Augustus, Károlynak a' háborút, a' mint abba az időbe a' Királyok között ſzokás vólt, hanem egyenesen bé-mene Lifflandiába ſeregével.

Ó drága Szabadſág! be ſokat ſzenvedel,
Bár édes vagy, ſokra Te még ſem terjedel.

Min-

Mindég ellened áll az álnok Irígység
Mi több! melly maga rab, olly kajan Nemzetség
Hogy ha Igázság, nem vólna gyámolod
Sok nemzetnél régen, történt vólna torod.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Nagy Péter Czárnak rövid Summába foglalt élete, és Károllyal való háborújának okai.

Valamint tsudálkozásra méltó terméſzete vala Károlynak, ſzintén ollyan különös terméſzetű lévén Péter Czár-is, illendőnek tartottam, hogy életét, de igen rövideden, le-írjam, mert ha aztat vóltaképpen akarnám le-írni, ſokkal hoſzſzabbra terjedne munkám, a' Károly élete le-írásánál; mert a' mint elöljáró beſzédembe ki-tettem, két nagy negyed réſz kötetbe vagyon kezemnél Péter Czárnak élete; azért-is tsak álmélkodásra méltóbb dolgait téſzem ki.

Mosqva Orſzág olly nagy, és olly terjedett, hogy némelly réſzének nintsen határa, mivel a' jeges tengeren kereſztül hajokázni, annál inkább lovak hátán, vagy ſzekereken által menni lehetetlen; más réſzin pedig a' nagy és mély homokok, fövenyek, vizeknek, és minden ember elelmére valóknak fogyatkozása, gátollyák ennek határ kövét ki-tenni. Ezen Orſzág a' leg-nagyobb Monarchia, mellyet kereſztény Fejedelem bír e' világon, és a' régi időkben valamint más Nemzetek, 's vad emberekből állott, kik Bálvány imádók vóltak, és nagy réſze a' nagy Istent ſem esmérte. Hogy nőt, hogy nevekedett olly nagyſágra, a' mellybe most vagyon, nem tárgyom le-írni, ki eztet kívánnya meg-tudni, útasítom őtet, a' közönſéges Historiának (Universalis Historia) olvasására, vagy-is Henricus János Lockmann, és Kristian Lajos Bakmeister munkáira, a' melly jeles Írók

tsu-

tsupán Mosqva Orſzágról írnak, ezeknek ſzép könyveit költsönözhetem esmérős jó akaróimnak.

Sok mindenféle háborúk, és viſzontagſágok között Romanov nemzetſégre jutott az Orſzág kormánnya, és ebből a' nemzetſégből való vólt Nagy Péter Czár-is, kinek édes Attya vala Michaelovitz Elek, édes ſzülő Annya pedig Natalia Korilovna, Kiril Polluchrovitz Nareskin Ministernek Leánya, ki-is őtet Sz. Iván havának 11. napján 1672. eſztendőbe ſzülte e' világra.

Nagy Péter Czárnak adott ugyan nevelést az Attya, de tsak ollyast, a' mitsodás még abba az időbe egy ki nem pallérozott Orſzágba ſzokásba vólt. Minekutánna ő 1696. eſztendőbe a' Törököket meg-verte, és Azoff várát meg-vette vólna, melly által útat nyitott magának a' fekete Tenger uralkodására, nagy nevet nyert, de még-is ezen ſzó, Nagy, nem vitézſégéért, hánem a' nagy dolgoknak végbe vitelekért adattatott nevéhez.

A' Mosquák annyit értettek a' régi időkbe a' Politikához, a' mennyit értettek a' mi öseink, kik Almussal a' Caucaſus hegye alól, vagy is Mæotis Tavától mostani Hazánkba ki-költöztek. Sklavitásban ſzülettettek, és az ő rajtok Uralkodók-is ollyan Barbarusok vóltak, valamint ők magok. A' ſzép Tudományokról, Mesterſégekről, kereskedésekről leg-kissebbet ſem tudtak, e' mellet azon Törvény uralkodott közöttök, hogy életének el-veſztése alatt, ſenki az Orſzágból ki ne méréſzellyen menni Patriarchájok híre nélkül, mert ők gyalázatnak tartották lenni, a' más nemzetekkel való társalkodást, és ugyan azért, a' Tudatlanſágnak leg-ſetétebb mélyſégébe mint egy el-temetve valának, és a' magok járom alatt való létteket meg nem esmértek. Ők minden ok nélkül a' világ teremtését 1207. eſztendőkre tették ki, és 13. napját Sz. Mihály havának,

mon-

mondották lenni azon napnak, a' mellyen az Isten e' világot teremtette, mert az ő ítéletek szerént; öszsnek kelletett lenni, a' midőn már minden gyümölts tökélletes meg-érésére jutott, hogy így mind emberek, úgy barmok azokból mingyárt élhessenek.

Éppen akkor tájba a' nép egy Persiai követnek Secretáriusát meg-akarta ölni, azért: hogy e' nékik napbéli fogyatkozást jövendölt.

Idő jártával ők az ő vallást (melly Görög vallásnak-is neveztetik) vették-bé, és ma-is ez uralkodik közöttök, melly sok babonasággal tellyes vala azon időbe, és még most is nem egészlen tiszta ettül.

A' régi időbe meg nem ették ők a' galambokat, mivel a' Sz. Lélek galamb képébe festettetik. Az Úr Isten után Sz. Miklost, a' Czárt, és a' Patriarchájokat, minden mennyeiek felet tiszteltték. Ennek az utólsónak, olly nagy hatalma vólt, hogy mindeneket ő ítélt halálra, és fellyebb való Apellatio nem vólt. Minden esztendőbe kétszer lovagolt ki, és az ő minden Papjai nagy pompával kisírték őtet. A' Czárnak gyalogolni kelletett mellette, és lovát zabolajánál fogva vezetni; a' nép ortzájára borúlt a' földre előtte, valamint a' Tatárok magok Lámája előtt. De közöttök-is, valamint más vallások között-is (jól lehet meg-világosítva légyen a' világ) sok versengések vannak. A' többi között, e' vólt egy nagy Hypothesis ő nálok, hogy két újjal-é, avagy hárommal szükség-é, a' keresztet magára vetni, és ezen kérdés miatt, valamelly Nursuff Jakab nevezetű ember Astracánba nagy fel-zendűlést indídott, úgy annyira, hogy több részre hasonlott-meg a' Tartomány népe, és valamint most a' Klubok Frantzia Országba különös nevezeteket vettek-fel: mihent Péter Czár a' Trónusra emeltetett, mingyárt a' Bosko Jezsuiták közzűl, mivel igaz Jezsuitáknak egy része; a' más pedig Bosko Jezsuitáknak hívattattak,

tattak; egynehányt Vulkánusnak fel-áldoztatott és vége ſzakadt Theologicum Problemájoknak. Mostan immár nem olly felette Babonások a' Mosqvák, de még-is nem egéſzſzen vetkeztek ki abból, mert a' böjt fel-törést minden vétkeknél leg-nagyobbnak tartyák, a' mint-is nagyobb véteknek tartyák, böjt napon egy kanál tejet meg-enni, mint Attyát, Annyát meg-ölni. Ezen Jóſágos tselekedetnek Ármadájoknál fő Vezérjek ugyan gyakran nagy haſznát veſzi, mert ha el-fogy a' kenyere, a' Popákkal néhány napra böjtöt hírdetett, és mig a' profont vagy meg-fűl, vagy el-hozzattatik más éles Tárbúl, addig etzetes babbal, vagy Kolompérral él az Ármadája. Ezen nagy Birodalmába a' Czárnak, vannak ollyan jobbágyai-is, a' kik nem Kereſztények, a' Caspium Tenger partyán, és a' Mæotis Tava körűl lakó Tatárok Mahometánusok. A' Siberiaiaknak egy réſze, Ostiakusok, Samojedusok vad emberek vóltak, és bálványt imádók, ſokan Istent ſem esmértek. Péter Czár, a' Trónusra emeltetvén megházasodott, és vette-el egy Bojernek Fedor Abramovitz Lapuchinonak a' leányát, 1689. Eſztendőbe Kis Karátson havának napján 17. eſztendős korába, mellynek neve Ottokeja Fedorovna vala, a' ki is 1690-dik Eſztendőbe Böjt elő havának 18. napján ſzűlt egy Hertzeget néki Petrovitz Alexovitzot a' melly-is Korona Hertzeg vala 1691. Mind Sz. havának 13. napján ſzülte a' második Hertzeget Alexander Petrovitzot, de ez hamar meg-hala.

Ezen Czárnénak a' Napkeleti ſzokás ſzerént igen magát meg-vonva kelletett viselni, és más Férfiaktól magát meg-láttatni nem vólt meg engedve, még akkor-is a' midőn sétálni a' mezőre, vagy-is valamelly mulató helyre ki-ment; a' ſzekérnek ablakai be vóltak superlatozva, és vagy igen korán, vagy késő estve kelletett néki indúlni, hogy annál inkább

inkább kevesebb nép láthassa ötet, a' szekér mindenkor bé vonva vala veres bársonnyal, és leg-inkább nyóltz tiszta fejér lovak által vonattatott, melylyet sok Drabantok, és szolgák vettek körül. De azon időtül fogva ezen szokások-is Mosqva Országban meg-változtak, valamint minden más Országokba-is az élet módgya meg-változott. Ezen Czárnéját Péter Czár 1698-ba valamelly nagy okokért a' Sustalski nevezetű Klastromba záratta-bé, harmintz mértföldnyire Moska városától, de bé-zárattatásának okát semminémű Authorba fel nem találhattam, sem annak, hogy néhány esztendők múltával a' Fiát melly Korona Hertzege vólt Petrovitz Alexovitzot mért ölettette-meg. A' Czárné azon Klastromba végzette életét sok szomorúságok, és bánatok között.

Péter Czárt a' vele született hajlandóság arra ösztönözte, hogy ő más Országoknak 's nemzeteknek esméretségbe eshessen, holott azt sem tudta, hogy mind ezekből melly hasznot hárulhat reája; de hamar egy fiatal ember, olly útra vezette ötet, a' mellyen menvén, nem tsak Országát más formába által öntötte, de népét-is más erköltsökkel tudományokkal fel-ruházta.

Ezen iffjú embernek neve vólt Le Fort; Kinek is az Attya Geneva városába, már most Helvetziához tartozandó Országba Fűszerszámokkal kereskedő ember vala. Ötet az Attya Oskolákba tanítatta, ezeket el-végezvén kedvére hagyta, hogy vagy a' Tudományok által, tegye-meg ízerentséjét a' világba, vagy pedig a' kereskedésre adgya magát. De egyhez tsak annyi kedve vólt, valamint a' máshoz, és inkább a' katona élet vala mindenkor fejébe; de minekutánna az Attya keményen sarkallotta vólna, hogy vagy edgyiket, vagy másikat válaszsza, tehát kívánta az Attyától, hogy ötet Amsterodámba vala-

melly kereskedőhöz adgya; melly kívánſágára Frankonis Úrhoz, küldötte az Attya, a' kinél-is ő, olly jól alkalmaztatta magát, hogy a' midőn Frankonis Úr egy hajót meg-terhelve mindennemű portékával Koppenhágenbe Dániának fő Városába küldött vólna, őtet Super-Cargónak (az az: a' Hajó fő gondviselőjévé) tette Koppenhágenbe. Az ő maga jó viſeletiért ſok féle hadi Tiſzteknek jött esméretſégébe, látván a' Dániai katonákat, a' hadi életre való kívánſág újra fel-éledett benne, és mivel azon Tiſzteknek barátſágába esett, ollykor a' katonák ſorába bé-állott, és az hadi foglalatosſágokba gyakorlotta magát, a' mellyet-is mint egy játzodva megtanúlta. Az Attyának, úgy Frankonis Úrnak engedelmével el-ment ő a' Dániai követtel Koppenhágenből Mosqva Orſzágába. A' midőn egykor Péter Czár ezen követnél, a' kit-is ő nagyra betsűlt, ebédelt vólna, és Le Fort a' követnek háta meget álla; meg-látván őtet a' Czár, az ő jeles termetébe, és ſzép ábrázattyába bé ſzeretett. Le Fort megtanúlta már a' Mosqvák nyelvét olly jól, hogy a' követ őtet maga Talmátsának tette, mellyre való nézve, a' Czár Mosqva nyelven kérdezte, hogy honnan való légyen, és hol tanúlta vólna meg a' Mosqva nyelvet; melly kérdéseire a' Czárnak nagy tiſztelettel, és maga meg-alázásával felelt; mellyért-is a' Czár a' követet kérte, hogy engedgye nékie őtet. A' Czár kérésének engedelmeskedvén a követ őtet oda-is engedte, kit-is a' Czár leg-ottan maga kamarás Inasának, és Tolmátsossának tette. Tsak hamar kedves embere, és Favoritája lett ő, az ő új Urának, mindenkor körűlötte kellet nékie lenni és minden kérdéseire felelni. Egyſzer a' Dániai Udvarról, és annak Test-őrző katonáiról kezdett, véle beſzélleni, és a' midőn a' Czár kérdezte vólna, hogy mikén tetzenének néki, az ő Test őrzői? mondaná

meg

meg minden hímezés hámozás nélkül, és maga ítéletit-is bátran mondgya-ki; mellyre-is ő tartozó leereſzkedésel így felelt: Én úgy tartom, úgy mond Le Fort: hogy azok mind derék, és vitéz emberek, valamint a' többi Trupjai-is Felſégednek, kik között más hiba nintsen, hanem a' ſzoros hadi rend-tartást (disciplinát) kellene közikbe bé-hozni, és őket úgy mundirozni (öltöztetni) valamint más kereſztény Hatalmaſágok katonai vannak; mert azon gallérokhoz varrott tsuklyák (cappa) alkalmatlanſágokra vagyon. Ezek után kérdést tett a' Czár, hogy úgy mond: nem tudna-é? ő nékie ollyan öltözetet, a' mitsodást ő gondol, mutatni, mellyre Le Fort felelt, hogy ő igyekezni fog. Ezek után el-méne ő a' Dániai követnek Szabójához, és egy ruhát méretett magának, ollyat tudni illik, a' mitsodást a' Dániai Király Test őrzőinek Kapitánnya visel, mást-is e' mellet varratott ollyat, a' minőt a' köz ember Testőrző visel. Harmad napra meg-jelent ő a' Czár előtt a' Kapitányi öltözetbe, a' Czár idegennek vélte őtet lenni, és tsak akkor esmért reája, a' midőn beſzélleni kezdett, de nagyon meg-tetſzett nékie az öltözet; néhány napok múlva megint meg-jelent ő a' Czár előtt, de már akkor a' köz ember mundurjába. Ez-is úgy meg-tetſzett a' Czárnak, hogy imigyen ſzólla Le Forthoz, ſzeretném úgy mond: ha vagy 50. főből álló Compagniát így ruházva nékem felállíttanál, Te léſzel azoknak Kapitánya, hogy bé-hozhassad azon rendet, és hadi gyakorlást közöttök, a' melly más Fejedelmeknek ſeregénél vagyon.

Kapott Le Fort a' dolgon, leg ottan-is Moska városába lakó mind ott való, mind idegen kereskedőknél a' mundirozáshoz való ſzükſéges ſzereket meg-vette, és minden külső Orſzági ſzabókat magához hivattatván a' mundirt el-kéſzíttette. Eztet végh-hez vitetvén a' Czárhoz méne, és meg-kérdezte,

hogy a' Strelitzek közzül (ezek régenten mi féle katonák vóltak Mosqva Országába alább fogjuk meglátni) mértékre vévén azokat, a' mellyet leg-szebb ábrázatúak, és termetüek, léfznek, választhat-é magának? Eztet meg-engedvén a' Czár, ezekből álíttotta-fel azon Compániát, ugyan tsak néhány idegen Országi Tiszteket és köz embereket-is kevert közikbe, ollyakat tudni illik, a' kik a' hadi gyakorláshoz értettek.

Minekutánna ő a' Compániát alkalmas rendbe hozta vólna, és néhany napok alatt gyakorlotta vólna-is aztat, egy nap, kevessé idejébben, mint fem a' Strelitzek fizázsára szoktanak menni, a' Királyi Palota előtt Compagniájával meg-állott, dobot üttetett, mellyre a' Czár az ablakhoz menvén 's meglátván őket, nagyon gyönyörködött bennek. De e' még mint kevés jelei valának örömének, hanem minekutánna Le Fort a' hadi gyakorlásokat el-végzette vólna, olly nagy meg-elégedését mutatta, hogy ezen Compániába köz embernek állott-bé, és köz ember' mundirt-is varratott magának, mellyek között a' Czár a' gyarkorlásokba hamar nagyon elő ment, mivel minden dolgokra nagy talentuma vólt. Fel-is tette magába, hogy minden Hadi seregeit így fogja oktatni, és Le Fort Kapitánynak meg-is parantsolta, annyi idegen Országbélieket, valamemenyit tsak lehet, bé-hozni, a' dolognak végre hajtására sok pénz-is küldettetett Genevába, Amsterodámba, és az Országoknak több jeles városaiba-is.

Le Fort ezen iffjú Czárnak kedvébe napról napra mélyebben bé-gyökerezte magát, és mivel gyakran vele beszéllett, eleibe terjesztette azon nagy fortélyokat 's hasznokat, mellyek a' Tengereken, 's más vizeken való kereskedésből egy Országra háromlanak, példáúl Hollandiát hozta nékie elő, a' melly, úgy mond, régenten egy szegény Országotska vala, és század réfzit sem télzi Mosqva Országának,

most

most pedig Európába szint azon figurát tészi, a' melylyet tészen Spanyiol Országa. Szemei eleibe terjesztette a' többi Fejedelmeknek az Országláshoz értő tudományokat, az ő hadi erejeket, a' városokba lévő Politziát, a' számtalan sok Fabrikákat, és kéz műveket, az Akademiákat, egy szóval mindeneket, a' mellyek által egy Birodalom nagyra nőhet, és bóldogúlhat. Ezen beszédek mint egy mély álomból fel-ébresztették ezen iffjú Monarchát, és az ő nagy Lelkét, mellyet a' barbarus nevelés tartóztatta ugyan, de meg nem ronthatta.

Azért-is el-tökéllette magába, hogy ollyan ember kívánna lenni, a' melly embereken, és nem Barbarusokon kíván uralkodni.

1697. esztendőbe el-hagyta ő a' maga Országát, és Le Fortot különös követtyének rendelte, a' kinek-is követői közzé, mint egy köz ember számláltatta magát, és küldötte őtet Hollandiába. A' midőn ezen követtséggel Amsterodámba érkezett vólna, bé-írattatta magát az Indiai Admiralitás hajós Á sainak könyvébe, 's társaságába, ezen név alatt Péter Michaëlov, vagy-is Péter Mester. Itten úgy dolgozott ő valamint a' többi Átsok. Azon a' napokon pedig, a' midőn munkájok nem vala, a' Mathesisnek azon részit tanúlta, a' mellyek egy Fejedelemnek hasznosok lehetnek, tudni illik: A' hadi épületnek mesterségét (Fortificatio) a' hadi építést, a' hajózást és a' rajzolatoknak mesterségét.

Bé-ment ő minden mester emberek műhelyébe, és mindenekről tanúságot vett, semmit ki nem hagyván, valamit tsak hasznosnak ítélt lenni. Innét Angliába méne, a' hol-is vóltaképpen meg-tanúlta a' hajó építést. Megint Hollandiába visza tért, annak utánna az egész Római Sz. Birodalmat bé-járta, és valamint ama jó méh, ki a' virágról a' mézet, és leg-szebb színt szedi, úgy ő-is mindenütt a' szép

Tudományokat, és Mesterſégeknek leg-jobb réſzit gyűjtögette.

A' Római Birodalomból Bétsbe érkezett, a' hol is ötet első Leopold Tsáſzár és Tsáſzárné, vendég fogadós ruhába öltözvén, nagy örömmel fogadták.

Minek utánna egéſz Római Fő Birodalmon kereſztül útazott vólna, és annak minden fő városait, és azokban mindeneket, a' mellyek tekintetet érdemlettek Argus ſzemekkel meg-vizsgálta vólna, Bétsbe érkezett.

Első nagy Leopold Tsáſzár, jó előre meg-tudta, hogy az ő lakó városába fogna jönni, mivel előre küldötte maga Udvari emberét, hogy ez, ſzámára valamelly jó nagy vendég fogadóba Czári méltóſágához illő ſzobákat, és más alkalmatoſságokat bérellyén-ki; azért-is a' Tsáſzár egy igen ſzép, és tzifra tzégért munkáltatott, a' mellyen egy meg-aranyozott nagy ſzív függött ezen Deák all-írással. Ad bonum cor. az az: A' jó ſzívhez. A' Tsáſzár pedig maga Tsáſzárnéjával úgy öltöztek-fel, valamint Bétsbe a' vendég fogadósok, és azoknak feleſégei ſzoktanak járni. Tudván aztat-is a' Tsáſzár, hogy estvére léſzen el-érkezése; pompás vatsorával várta, és egy Palotába, melly Tsáſzári módon fel-ékesíttetett, aſztalt teríttetett. El-érkezvén Péter Czár, a' Tsáſzár vendég fogadós öltözetébe eleibe ment, egéſzlen a' garáditsig, és fel-vezette ötet az el-kéſzíttetett ſzobákig, a' mellyeket a' Tsáſzárné mint egy Kelnerné maga nyitotta-fel. Látván a' Czár ezen drága ſzobákat, el-hűlt és ezen ſzókra fakadott: Ked a' vendég fogadós? felelt a' Tsáſzár: én vagyok Felſéges Uram, e' pedig a' feleségem: mutatván a' Tsáſzárnéra. Magá-é? ked-é ez a' vendég fogadó? magam-é Felſéges Uram. Ked gazdag ember lehet; mert most mint Hollandiát, Angliát, és az egéſz Római Imperiumot meg-jártam,

de

de sehol sem illy nagy, sem illy drága készületekkel fel-ékesíttetett vendég fogadóra nem akadtam: mellyekre a' Császár így felelt: Adott az Úr Isten annyi értéket én nékem, hogy egy illy nagy Fejedelmet mint Felséged, sok más vendég fogadósoknál jobban fogadhatom, és illendőben udvarolhatok. Szólt a' Czár: Kész-é a' vatsora? Kész Felséges Uram: Mennyünk tehát. Ezen szavaira bé-vezette a' Czárt a' Tsászár az sálába, a' mellyben-is az asztalra az étkek már fel-vóltak hordatva: de ha elhűlt a' szobák tekintetén, álmélkodott itten a' Palotának ékessségén, úgy az asztalra illetett ezüstökön, 's más drágaságokon, étkeken, és minden féle boroknak nemein: nem is sokat szóllhatott, hanem mindenfelé jártatván szemeit végtére le-űlt: a' Tsászár, a' Tsászárnéval háta megé állottak, és szolgáltak nékie.

Jól evett, de még jobban ivott a' Czár a' mindenféle borokból; különösen a' Tokai hegyen aszszú szőllőből sajtolt Nectar jobban tetszett néki, mint az Angliai, vagy Hollandiai Ponts; méltán-is a' Frantzia Országi Champaniai, 's Burgundiai bornál többre betsülötte ezen Hazánk édes tejét.

Midőn már a' Magyar bortól alkalmasint meghevűlt vólna, így szóllott az áll-ruházat alatt lévő vendég fogadóshoz: Én ugyan jól tudom, hogy kednek nem kevés pénzt fogok fizetni mind szállásért, mind egyebekért, de örömest fogom adni, mivel ked úgy fogad engemet, hogy egy Király sem fogadott eddig így, azon Országokba, a' mellyekbe most útaztam. Felelt erre a' vendég fogadós maskarába fel-öltözött Tsászár: Felséges Uram! tapasztalni fogja Felséged, hogy igen igen keveset fog fizetni, mert nékem adott annyit az Úr Isten, hogy vendégeimet nintsen okom nyúzni: és az elég fizetés én nékem, hogy illy nagy Monarchának mint

Felſéged, ſzegény Házamba ſzolgálhatok. Mitsoda! ſzegény házamba! ſzólt a' Czár: Hallya Ked! Mondhatom igazán Kednek, hogy bár én Monarcha vagyok, de még ſintsen Mosqva városába illyen pompás, és illyen drága eſzközökkel fel-ékesíttetett épületem.

Ezek után fel-költ a' Czár a' vatsorától, fel 's alá ſétálván a' Palotába, mindenféle dolgokról értekezett a' vendég fogadóstól, végtére háló ſzobájába vezettette magát, abban-is a' gazdag menyezetes ágyat, és pompás kárpitozást látván; fejét tsóválta, jó éjtſzakát kívánván a' vendég fogadósnak le-feküdött.

Más napra virradván bé-mennének hozzája Udvari Tiſzttyei, a' kik meg-tudták, hogy a' vendégfogadó a' Tsáſzári Palatiuma légyen, és a' vendég fogadós Feleſégestől, a' Tsáſzár és Tsáſzárné lettek vólna; a' mellyekről bizonyossá tétetődvén a' Czár, a' történet, valamint nagy meg-elégedésére, úgy nem kissebb álmélkodására-is vólt, mingyárt frissen fel-is öltözött, és egyenesen mene a' Tsáſzárhoz, és Tsáſzárnéhoz, kiknek meg-vallotta, hogy ſoha életébe így meg nem játzattatott vólna; e' mellet ſzíves köſzönetét-is meg-tette, és ezen Fejedelmek között ſok órákig tar ott ezen dolgokról való nyájas beſzélgetés, és tréfas nevettség.

Péter Czár itt-is minden látásra méltó helyeket épületeket bé-járt, és meg-tekíntette, úgy ſzintén minden mester emberek műhelyébe bé-ment, és mindeneket, a' mellyek tetſzésére vóltak, fel-jegyzette magának.

De egy különös Történetét, hogy le ne írjam el nem mellőzhetem, e' pedig ez vala:

Egy nap jókor reggel Paripán ſétálni ki-méne Roſzſzau nevezetű külső város felé, melly előtt a' bünös embereket veſztő alkotmány vagyon építve, és éppen akkor kisírte a' nép egy tolvajt, melly

fel-

fel-akaſztatott. Látván a' Czár a' ſokaſágot, kérdezte, hogy hová ſzándékozna menni illy ſzámos Nép edgyütt, és mi oka légyen meneteleknek? egy Gavalért ſzóllított-meg, a' melly-is lovon ült, Curiositásának eleget tenni ez-is kívánván. Felelt a' Gavalér: Felſéges Uram! Egy tolvaj fog fel-akaſztatni, és annak ki-mulaſztatását mégyen ez a' ſok Nép nézni. Kétſég kívül ezen büntetésnek neme még Mosqva Orſzágba nem vala esméretes, mert a' Czár így ſzólt a' Gavalérhoz: Mit tészen az, fel-akaſztani? Felelt a' Gavalér mondván: Kötellel fog meg-fojtatni, és illy erőſzakossan kell nékie meg-halni, mivel ſok károkat tett más jámbor Felebaráttyainak, azért-is nem méltó, hogy az élők ſzáma között maradgyon. Felelt a' Czár: No ezt akarom látni; ottan-is maradott, miglen ezen ſzegény bűnös ki nem adta lelkét. A' nép oſzlani kezdvén, ő is a' Tsáſzári Burgba viſzſza tért, leſzállván lováról egyenesen a' Tsáſzárhoz ment, és így ſzóllot hozzája. Sire! ma én egy dolgot láttam Felſéged városába, a' melly nékem felette tetſzik: Egy embert láttam, a' ki a' másikát kötéllel fojtotta-meg, mivel a' mint hallottam, az ſok károkat tett vólna másoknak lopássa által, ez ollyan friſſen bánt vele, hogy tsak keveset rúgódzott, már meg-hala, még pedig nem-is kiáltott, egéſz gyönyörűſégem vólt nézésébe, örömest ſzeretnék én-is olyan embert magammal Orſzágomba vinni, a' ki olly jól tudná azon kötéllel való meg-fojtásnak mesterſégét. A' Tsáſzár mosolyodva így ſzólt: ſzomorú látás az: a' midőn erőſzakosan kell valakinek meg-halni, de példának ſzükſéges lenni, másképpen a' latrok ſzáma annyira el-ſzaporodna az emberek között, hogy bátorſágba ſenki nem maradhatna meg. Vólt tudtommal, hogy ezen tolvaj ma fel-akaſztatik, és azért nem kegyelmeztem-meg nékie,

mivel ő nagy károkat, nem csak egyszer tett másoknak; tudgya Felséged, hogy nékünk Monarcháknak kegyelmesnek kell ugyan lennünk, de az igazságotis ki kell szolgáltatnunk, máskép Birodalmainkba népünk bátorságba nem fog maradhatni. Illyen mester embert pedig, melly hóhérnak neveztetik, reménylem fog találni Felséged, a' melly nem csak akaszt ani, de fejet-is venni, kerékbe törni, nyársba húzni, torturázni-is fog tudni. A' Tsászár mingyárt meg-is parantsolta, hogy kereseuek egy hóhért, a' ki Mosqva Országba a' Czárral bé akarna menni, hamar-is találtak, mert igen jó fizetést még előre rendelt nékie a' Czár. Hírül hozván a' Tsászárnak, hogy találkozott hóhér, és az udvaron állana, szóllott a' Czárhoz: Sire! találkozott ollyas ember, a' ki kötéllel tud fojtani, és kés: Felségeddel Országába menni. Felelt a' Czár, Nagyon akarom, de szeretném látni, ha tudgya-é oly jól mesterségét mint a' mai, azért kérem Felségedet, adgyon egy embert, hogy láthassam, ha olly jól fogja-é meg-fojtani, mint a' máit meg-fojtotta. Nevetve így szólt a' Tsászár! Nintsen most a' tömlötzbe kisententziázott ember, azért-is nem adhatok. A' Czár erre mondá háta meget álván a' Secretáriussa: Ha nintsen Felségednek ollyas embere, ihon a' Secretáriusom! had fojtsa-meg őtet, tsak hogy láthassam érti-é mesterségét. Álmélkodásal így szólla a' Tsászár: Sire! A' Secretárius nem lopott, az ártatlant pedig meg-ölettetni Isten előtt nagy vétek, tsak olly gonoszok ölettetnek-meg illyek által, a' kiket az Országainkba bé-vett Törvényeknek igazsága halálra ítél, és éppen kétsége ne légyen abba Felségednek, hogy ezen ember maga mesterségét ne értene, mert már nem tanuló inas, hanem mesternek fel-szabadíttatott. Így elégedett-meg a' Czár, annak utánna el-is vitte magával a' hóhért Országába.

Vadan

Vadan neveltetthez jámborság erköltse
Nem fér; bár szívébe, ki-töltsérrel tőltse,
Vad fának-is csak vad mindég a' gyümőltse.
Béres szekérnek-is durva a' négy löttse.

Egy gyenge Hertzegnek ha vad a' Mentora,
Belőle-is vad lesz, 's emberek ostora,
Meg nem szelídíti ezt emberi kora,
Trónusából jön ki Mennykövek zápora.

A' Secretárius ebbe példa lehet,
Vad szív kívánnássa, melly szörnyűre mehet,
Artatlan, és még-is nyújt néki kötelet,
Hogy jó-é a' Hóhér? vele próbát tehet.

Meg-köszönném én az illyen szolgálatot,
Örömestebb ennék én Kóldus falatot,
Mint sem hogy szenvednék halált gyalázatot,
Vigye-el a' Tatár az illy vad állatot.

Két esztendőkig tartott útazása után a' Czár Moska városába, 's maga Residentziájába meg-tért, és utánna számtalan Tudósok, mindenféle mester emberekkel edgyütt érkeztenek oda. Csak hamar-is látszattattak Mosqva hajók, valamint a' Fekete Tengeren, úgy szintén a' Napkeleti, és a' nagy Oceánus Tengereken-is. A' rendes Architectúra szerént építtettek szép Házak, a' Mosqva Galyibák között. Fundált Colegiumokat, Akademiákat. A' köny-nyomtatást bé-hozta, és általa nagy könyv Tárok-is emeltettek-fel. A' régi vad emberekhez illő öltözetek, ámbár nehezen, de még-is meg-másoltattak, és az ő népe, napról napra meg-esmérte az emberi társalkodásnak hasznát és édességét.

Maga magát ő az Ekklézsia fejének lenni kihírdette, mellyel-is a' Patriarchának nagy hatalma meg-szünt. Minekutánna ő a' Papságot meg-alázta volna, sok babonaságot-is ki-írtott, és azon igyekezett,

kezett, hogy őket tanúltakká 's tudósokká tegye, és azon kevés Klastromokba, a' mellyek még vóltak, a' Terméſzet, és ſzent Tudományokat, az az: Philosophiát, és Theologiát taníttatta. Igaz ugyan, hogy még akkor a' Theologia igen tiſztíttatlan, és azon vad időhöz illő vala, mivel a' midőn egyſzer tudományi versengés, vagy-is Disputátio tartatott vólna, ezen mély kérdés-is a' többi kérdések Thesisek között vala, hogy tudni illik: Vétek légyen-é a' Dohányozás.

A' Defendens, vagy-is a' kérdések óltalmazója, illy okból véteknek tartotta lenni, hogy ſzabad az embernek vétek nélkűl éget bor által réſzeggé-is lenni, de dohányozni nem ſzabad, mert a' ſzent írásba világosan álna, hogy a' mi az ember ſzáján bémégyen, nem vétek, de a' mi ki-jön a' vétek.

Az oroſz Barátok az ő mindenféle meg-jobbításával éppen nem elegedtek-meg; alig állott-fel a' Könyv-nyomtató műhely, már ők ellene mindenféle otsmány könyveket és Pasquillusokat nyomtatattak-ki. Egy Barát Professor aztat adta-ki, hogy ő Antichristus vólna, a' mellyet ezen okokkal akarta meg-mutatni; mert úgy mond: a' Czár a' még élő embereknek le-beretváltattya a' ſzakállokat, és az Akademiákba a' hólt embereket fel-kontzoltatattya. Nem tudták még akkor, azon jeles Professorok, mi légyen az Anatomia. De tsak hamar, egy más ugyan Barát Professor védelmezte a' Czárt, és megmutatta, hogy nem Antikristus, mert a' Czár nevébe ezen ſzám 666. nem találtatik, mellyért-is ő ezt-tet Rézáni Püspökké tette, a' mást pedig kerékbe törette.

A' Czár valamint a' Török Sultánok nem tsak az Egyházi rendet vetette hatalma alá, hanem a' Jantsárokhoz hasonló katonaſágot-is ſemmivé tette. Ezek vóltak a' ſent nevezett Strelitzek, melly gya-

log

log katonaság vala, és még hatalmasabb vóltak a' Török Janitsároknál, mivel ők minden Czárokat mint egy magok Tutorsága alatt tartották, a' kiknek-is ezek nagyobb félelmet okoztak, mint a' külső Hatalmasságok. Száma ezeknek 30000 vala, mellynek fele Mosqva városába feküdött, fele pedig az Ország határain állott. Nem vólt ugyan egynek esztendeig való zsóldgya több 4. Rublinál, melly a' mi pénzünkön 7. Rhénes forintokat tészen; de az ő zabolátlan szabadságok, és nagy hatalmok által sok pénzt és minden egyebeket zsaroltak ki a' föld népétől.

Minek utánna ezek semmivé lettek, idegenekből alíttot-fel Péter Czár egy gyalog Compániát, a' mellybe ő maga Dobosnak állott-bé, és minden Strázsára el-is ment, annyira szükséges vólt az ő bárdolatlan népének a' jó példa. Egy all hivatalról másra lépvén, jutott fő Tisztségre, és alattomba Regimenteket álíttatott-fel, és azokat gyakoroltatta, mert mivel a' Strelitzek Országába vóltak, tartott még-is tőlök, de a' midőn egyszer számos, és gyakorlott katonasága vólt; azok tsak motzanni sem mertek.

Még akkor a' Cavalleria hasonló vólt Mosqva Országba, azon katonasághoz, a' mellyet Magyar Hazánkba hajdan pusztai katonáknak neveztek: az ott való nemesség ült lóra, de gyakorlott nem lévén és fegyvere-is tsak egy kard, és tegez léven, semmit sem ért és ponyva hadnak lehet inkább mondani.

A' Czár ámbár mint köz ember, és all Tiszt szolgált-is, de mint Czár kemény büntetései által még-is meg-alázta a' nemességet, a' kik olly vélekedésbe vóltak, hogy tsak úgy kell a' Hazának szolgálni, a' miképpen nékiek tetszik, és hogy ebből állana a' valóságos szabadság. Artilléria testet (Corpust) is álíttot-fel, a' Templomok tornyaiból 500. harangokat vétetett-le, és azokból ágyúkat öntettetett. 1714.

esz-

eſztendőt a' midőn írnának, már 13000 ágyúja vólt. Egy Dragonyos Corpus-is állíttatott-fel, mivel pedig aprók a' lovak Moskoviába ezen katonaſágnak neme leg-jobban illett azokra, de már ma 30. Dragonyos Regementye vagyon a' mostan híresen uralkodó Czárnénak, mindenike 1000. főből áll. Ő az: a' ki Mosqva Orſzágba Huſzárokat-is leg-első állított-fel, Katharinának most 18. Huſzár Regementye nyargalódzik ellenſégei előtt, és így tízzel több mint Felſéges Urunknak Huſzár Regementyei, ki-is Hazánknak Fejedelme, a' mellyből ſzármaznak a' valóſágos, és nem Majmos Huſzárok! ! !

Állított-fel Ingenieur, az az: Föld mérő Iskolát-is, régenten pedig madzaggal ſem tudta a' mérést ezen vad nép meg-tenni.

Péter Czár iffjúſágába a' vizeken fő ſzédülése miatt nem bátorkodott járni, de mint Czár, ő mind jó Hajós, mint jó Matroſz, az az: Hajókon ſzolgáló ſzolga, mind jó Hajót művelő Áts, ſzóval mind jó Admiral, az az: Hajós hadi fő Vezér-is vala.

Ázof mellet, a' Tanais vize ki-folyásánál, egy ſzép Rév partot munkáltatott. Gályákat-is kívánt tartani, és a' midőn éſzre vette vólna, hogy ezeknek a' Balticum Tengeren-is haſznát veheti, mivel ezek könnyük, és az allyok lapos, az ő kedves újonnan építtetett Lakó-helyébe Péter Várába 300. építtetett. Mi több még az Orvos Tudományába is tanúlt vólt; és egy beteget, a' melly vízi kórſágba sinlődött, maga két kezével tsapolta-meg. Mindenféle mesterſégeket a' mi illeti, azokat olly mértékbe tudta, hogy minden mesternek maga mutatta-meg, mint kellesék ezt vagy amazt munkálni. Mólnár-is, serfőző, 's pálinka főző-is jeles vala.

Az ő birodalmának jövedelme nem ſokra ment, mert bár felette nagy orſzággal bírt-is még-is 24. milliomnál többet bé nem hozott. De a' melly Monarcha

narcha nagy dolgokat, és ſzer felett való meg-jobbításokat véghez vinni alkalmatos, az ollyan gazdag; és nem-is az pénznek, hanem az népnek fogyatkozása téſzi a' Birodalmakat ſzegénnyé.

Mosqva Orſzág nem népes, jól lehet annak aſzſzonyai gyümöltsössek, és férjfiai erössek. De ennek Péter Czár vólt maga az oka, mert a' midőn ő őket erköltsössekké kívánta tenni, maga vadſága által puſztította azokat, felette ſokkakat meg-öletvén, ezen felül az ő ſokáig tartott háborúi, ſok lakosoktól foſztotta-meg tartományait. Azon népek, a' mellyek a' Caspium, és Balticum Tengerek mellet meg-ſzállottak, többnyire a' ſok munkáknak terhe, és betegſégek ſúllya miatt el-hólttak. Magába Mosqva Orſzágába a' mirígyes himlő-is nagy uralkodásban vagyon, ez meg-ſzámlálhatatlan kisdedeket megölt; azért-is mind ezen okokra való nézve vóltak vannak-is Mosqva Orſzágába annyi nagy és ſzámos puſztaſágok, mellyekhez ha Hazánkba lévő puſztákat valaki hasonlíttya, mind annyi rózsás kerteket képzelhett magának. Még ma-is úgy tarttyák az Orſzágokat el-járt emberek, hogy alig légyen 20. milliom Léleknél ezen nagy Birodalomba, melly ſzám, ha így vagyon, alig hatſzor annyi Lelkeket foglal magába, mint kedves Hazánk, jól lehet húſzſzor legalább nagyobb ennél.

Minek utánna ő Orſzágába a' fent ki-tétetett változásokat véghez vitte vólna, a' kereskedést-is, a' melly egyedül az Orſzágokat ſzokta meg-gazdagítani, kívánta igen virágozóvá, és nagyra vinni. Mosqva Orſzágot akarta ő a' kereskedésben közép pontnak tenni Ázsia, és Európa között, azért-is kívánta a' Don, Volga, és Tanais vizeit Kanalisok, az az: árkok által edgyesíteni, hogy így útat tsinállyon hajóinak a' Balticum, Pontús Euxinus, és Caspium Tengerekre, mellyekről a' nagy Oceanumra mehet-

mehettek vólna, és ezen Plánumot maga kezeivel rajzolta-le.

Az Archangel nevezetű ki-kötő hely, nem látzatott néki a' kereskedésre alkalmatosnak lenni, mivel ez, kilentz holnapokig bé-vagyon jéggel fagyalva, és ide felette nagy, és veſzedelmes körületekkel lehet jutni. 1700. eſztendőbe el-tökéllette magába a' Balticum Tenger partyán, egy ki kötő Révet építeni, a' melly az éjtſzaki réſzén Europának kereskedő Tára az az: Magazinuma légyen, és ugyan ott egy várost-is építeni: kereset-is útat az éjtſzaki réſzen nap kelet felé, melly vezessen China felé, a' mellyen jöhessenek Pekkingből, Chinának fő városából, és Párisból azon Műſzerek, a' mellyek az ő új városát fogják díſzesíteni; új útat-is akart tsináltatni, a' mellyen az ki-ſzáraſztatott posványokon kereſztül fogna menni Mosqva városától az ő új városáig, és mind ezeket maga rajzolta le. A' mellyek nagy Czárnék, kik utánna uralkodtak, véghez-is vitték vólna, ha a' lehetetlenſég gátlást nem tett vólna ezen nagy igyekezetbe.

Péter Czár mindenkor kélt, járt, a' maga Orſzágába, de útazását mindenkor úgy tette, mint egy Törvényt tévő, és mint egy a' Terméſzetet-vizsgáló, mivel ő a' folyó vizeknek, úgy ſzintén a' Tavaknak mélyſégét vizsgálta, ſzükſéges gátakat vettetett, és a' hajók műhelyeit meg-látogátta, Bányákat dolgoztatott, és mindenféle értzeket meg-próbált. Jó Mappákat rajzolatokat önnön maga munkált. Egy vad, és puſzta helyen maga Czári lakó városát Péter várát építette, a' mellybe most több 60000. pompás épületeknél 's házaknál vannak, különösen felette fényes, és pompás az ő Residentziája, a' melylyet egy Monarchának udvara ſem haladgya-meg Europába.

A' Néva

A' Néva víznek partyán építetett egy jeles ki-kötő Rév helyet, Sz. Kereszt városát pedig Persiának határin, erősségeket Ukrainába, Siberiába Admiral vagy-is fő Hadi hajókhoz tartozandó fő Vezéri szereket; Archangelbe, Péter várába, Astrakánba, Azofba Ársenalokat, az az hadi fegyver Tárokat, és Ispitályokat.

A' közönséges házakat nem építette nagyokra, és azoknak formája sem vala igen szembe tűnő, de a' Palatiumokra nem hogy szánta vólna, sőt tékozlotta költségét. A' Tudományok, mellyek más Országokban száz esztendőkig-is csak rák lábon mennek, az ő szorgalmatossága által hamar lábra állottak, mert ő a' Párisi, és Londoni tudós Társaságok formájára Academiákat állított-fel; Delisles, Bülfinger, Hermands tudós Urakat, és ezekkel amaz egész világ előtt híres Philosophust Volfot, nagy költséggel Péter várába hozattatta, a' hol ma-is az ő Akademiája virágozik, és már Mosqva Tudósokkal-is bővelkedik.

A' nemes Fiakat kénszerítette útazni, hogy külső Országokból a' betsületet, jó ízlést, és a' szelíd erköltsöket bé-hozzák.

Majd mint egy meg-foghatatlan dolog, hogy minden módon igyekezett, az ő Jobbágyait erköltsössökké tökélletessekké tenni, magát pedig nem tehette, mert ő a' mulattságokban zabolátlan szabadsággal élt, és a' boszszú-állásokba vad természettel és kegyetlenséggel bírt. Amsterodámba egy nagy emberhez így szólt: Én, úgy mond, jobbítom az én Országomat, magamat pedig jobbítani nem tudom. Ki-világosodott rajta ezen Deák mondás.

Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit mœnia, az az:

Erőssebb az sokkal, ki magát meg-győzi,
Annál ki bástyát dönt, 's Ellenségét üzi.

Gyakran á' ki-ſententziázott gonoſztévőkön-is maga vitte végbe az Executiót, és egy vendégſégnek alkalmatosſágával, aval kívánta mulatni az Uraſágokat, hogy önnön kezével ütötte-le fejeket néhány embereknek. Hogy ő a' maga Fiát meg-ölettette az-is tudva vagyon a' világ előtt, melly tselekedete-is vadſágát eléggé bizonyíttya, de mind ezek mellet, még-is nagyra ſzülettetett ember vólt. Ezen életének le-írásából által láthattya a' kegyes Olvasó, ki lett légyen Péter Czár, és kivel vólt Károlynak háborúja, mellyet a' Czár, igazat ſzóllván, nem más okokra való nézve kezdette, hanem birodalmának nagyobbra való ki-terjedésének kívánſága únſzollotta arra, és hogy ezen akarattya hamarabb óhajtott véget érjen, kötést tett a' Lengyel, és Dánia Orſzáginak Királlyaival ellene.

Ingermann, Estland, és Liefland tartományokat magáévá kívánta tenni, mivel az ő Ősei néminémű prætensiót ezekre tartottak, azért-is Károlytól el-akarta venni. Minekutánna már gyakorlott hadi ſerege-is vólt, idejét látta, hogy egy fiatal Király ellen fegyverhez nyúllyon, és miként kezdhesſe-el, illy kopaſz okokat tett minden Fejedelmek eleibe; hogy midőn 1700-ba azon Le Fortnak ſzínlett követſége, a' mellybe ő maga-is vala, útba lett vólna, ſokba meg-ſértetődött, mert a' Rígai Gubernátor azon követſég felől előre levél által tudoſíttatott, még ſem küldött eleibe, illő embereket, ſem lovaiknak ſzénát, abrakot nem adatott, ſőt pénzért, ſem kaphattak, mellyért-is kénſzeríttettek ezeknek fogyatkozása miatt egéſz Ríga városába menni, és itt is Nemes, és tekintetre méltó emberektől nem fogadtattak, hanem tsak némelly kalmárok jöttek eleikbe. Roſzſz házakba ſzállíttottak őket, és még-is annyit kelletett nékiek fizetni, mintha Kaſtélyokba lettek

tek vólna. Husvét napján semmi élelmekre valót nem adtak nékiek, sőt lovaiknak sem; ők ugyan panaszolkodtak vólna a' Gubernátor előtt, de minden Satisfactio nélkül, mivel olly feleletet vettek: hogy a' leánya halálán meg-szomorodott Gubernátor beteg vólna. A' midőn a' követség Rígát el-hagyta, és a' Dina vizén ált költözött vólna, nem adtak nékiek jó és alkalmatos hajókat, hanem tsak dib dáb tsonyákokat, és még-is annyit kelletett fizetni, mint a' nagy hajóktól. Svétzia ugyan mindenképpen ajánlotta vólna barátságát a' Czárnak, a' mellyel tsak vigyáztalanná és szunnyadozóvá akarta őtet tenni; küldött vólna ugyan a' Svékus Király követett hozzája, de alattomba tsalárdúl agyarkodott ellene, és a' Lengyel Királlyal kötést akart tenni, hogy így edgyesült erővel támadhassa-meg. Konstantzinápolyba-is, a' midőn a' Törökök, és Mosqvák között való Frígy munkáltatott vólna, aztat minden módon hátráltatta vólna a' Svétziai Király: és ugyan ezen Király, a' Dániai Királyt, melly az ő Frigyesse, a' midőn oda haza nem lett vólna, fegyveres kézzel Seeland Országába meg-támadta, és valamint ennek Lakóvárosát, úgy egész népét olly réműlésbe ejtette, hogy ez kéntelenítttetett rút, és káros békeséget tenni, a' melly békeség tételből a' Lengyel Királyt-is ki-zárta (jól lehet ez; a' Dániai Királynak Baráttya, és Frigyesse vólt) tsak azért, hogy a' Lengyel Királyt-is el-nyomhassa.

De valamint Péter Czár észre vette, hogy ha Károly egy ellenségét meg-töri, annak utánna rajta fog menni, szintén-úgy Károly-is főképpen az ő Ministerei, által látták, a' Czár hova tzéloz, azért-is nem várta, hogy előre el-rántatasson alóla a' gyékén, hanem jónak tartotta azon példa beszédet: Præstat prævenire, quam præveniri, azért-is fel-fújta a' háború tüzét, a' melly minden részről már szikráit szórta.

MÁSODIK RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

Tizenkettődik Károly Characterének, vagy-is Természetének hírtelen, és álmélkodásra méltó változása.

Minek utánna három Királyok fel-állottak vólna Károly ellen, gondolván, hogy iffjú lévén, és a' háborúban-is tapaſztalatlan, fel-tett tzéllyokhoz fognának jutni; egéſz Svétziá Orſzága nem kevéssé meg-rettent, és a' hír nyughatatlaníttotta az egéſz Ministeriumot.

A' régi híres és jó nagy Vezérek ki-hóltak, a' mostani iffjú Királyokról nem ſok jót jövendöltek, mivel ez, mind eddig még ſemmi különöst nem mutatott maga viseléſében, és dolgaiban. Soha ſem ült ő, a' fő Tanátsban másképpen, hanem az aſztal alatt kereſztül tett lábakkal, gondatlan vólt, ſemmire ſem hallgatott, és úgy látſzatott, mintha önnön maga dolgában ſem kívánna réſzes lenni. A' Fő Tanátspedig a' jelen lévő nagy veſzedelmet forgatta előtte; ſokan a' Ministerek közzül úgy gondolkodtak, hogy azon kelletik lenni, és valamelly jó módot kell feltalálni, 's meg-alkudni azon három Fejedelmekkel, hogy a' roſzſz el-hárítathasson, és a' békeſség helyre állíttattasson. Egyſzer fel-álla az Iffjú Király, és olly valóſágot (minát) mutatott egéſz test állásában, főkép ábrázattyában, a' mitsodást egy Monárcha ſzokott fel-venni, a' midőn maga meg-határozott akarattyát nyilatkoztattya-ki, és így ſzóllott hozzájok.

Uraim! Én magamba fel-tettem, hogy ſoha igazſágtalan háborút nem fogok kezdeni, ellenbe az igazſágost-is másképpen nem kívánom végzeni, hanem az én ellenſégeimnek meg-rontásával. El-vagyon végezve nálam, hogy az elſőt, a' ki ellenem

fel-

fel-áll, meg-támadom, és eztet meg-győzvén, reménylem, hogy a' többi félni fog, és rettegni tőlem.

Ezen szavaira Ministerei, el-álmélkodtak, és tsak egymásra tekíngettek, nem-is bátorkodtak legkissebb szót-is ellene ejteni, el-szégyenlvén magokat, 's látván, hogy tőle más akaratot nem reménylhetnek; a' háborúra való parantsolattyát meg-hajtott térdekkel, 's fejekkel vették tőle.

Még-jobban tsudálkoztak, a' midőn látták, hogy Károly minden iffjúságához illő mulatságoktól egyszerre el-vonta magát. Azon szempillantástól fogva, a' mellybe a' háborút el-tökéllette, új életnek módgyát vette-fel, a' mellyet soha sem-is hagyta-el többé. Mivel ő Nagy Sándort, és Julius Czézárt szűntelen szemei előtt tartotta, ezeknek követője kívánt lenni, ki-vévén az ő erköltstelenségeket. Sem pompáról, sem játékokról, sem a' nyugodalomról semmit sem tartott ő annak utánna, és a' maga asztalát-is hadi módra rendelte-el. A' tzifra és gazdag öltözetet szerette ő annak előtte, de annak utánna úgy öltözködött mint egy köz katona.

Olly gyanúság vólt felőle, mintha az udvarába egy Dámához hajlandósága lett vólna, már ez, akár igaz vólt, akár nem, de bizonyos az, hogy ő azon időtül fogva egész élete napjáig soha többé semmi hajlandóságát az Aszszonyi nemhez nem mutatta, nem tsak azon félelemre való nézve, hogy általok a' puhaságra vetemedne, hanem azért-is, hogy katonáinak, a' kiket ő felette keményen tartott, jó példát adgyon; talám a' hívság-is lehetett ösztöne, hogy tudni illik, ő maga légyen egy, a' Királyok között, a' ki a' maga természetét zabolába tudgya tartani. Aztat-is fel-tette magába, hogy soha többé míg él bort nem fogna inni. Némellyek vélekedése szerint, ezek által maga természetét kívánta meg-erősíteni;

vóltak ollyanok-is, kik azért mondották ötet ezeket tselekedni, mivel egykor az Annyának afztalánál egy bizonyos Dámával illetlenül bánt vólna; ha ez vólt az oka így-is nagy Hérósi dolgot (actum Heroicum Theologicumot) tselekedett.

Az ő elsö elö vett dolga az vala; hogy Sógorának az Holsteini Hertzegnek (a' ki-is, a' mint felyebb láttuk, azért jött Stokholmbe hozzája) fegítségére lehessen. Azért-is nyóltz ezeret küldött Pomeraniába, melly Orfzág fzomfzédfágába fekfzik a' Holsteini Tartománynak, hogy ezek védelmezzék eztet a' Dánusok bé-ütésektöl. Szükfége-is vala a' Hertzegnek ezen fegítö Truppokra. Az ö Orfzága ki vólt már rabolva; és Lakó-vára, Gottorp városa meg vólt már véve; Tönningen városa pedig keményen ostromoltatott, melly alatt a' Dániai Király fzemélyesen vala, hogy magáé légyen a' ditsösség, mivel annak meg-vételében bizonyos reményféggel hízelkedett magának. Ezen háborúnak fzikrája az egéfz Német Birodalomba nagy tüzet gerjefztett.

Egy felöl a' Lengyel Király vonta maga Saxoniai Truppjaihoz a' Brandeburgiai, Volfenbütteli, és Hessen-Casseli feregeket, hogy azokkal a' Dániai feregekhez kaptsolhassa magát. Más felöl érkeztek a' Svékus Királynak 8000. vitézi, a' Hannoveriai, Cilliai feregek, három Regement Hollandusokkal, a' Hertzeg fegítfégére. A' midön így, azon Holsteini kis Hertzegfég Márfnak Theatrumává lett, megjelentek a' Nap-keleti Tengeren két Flották-is, az az: Hajó feregek, az edgyike Angliából, a' másika Hollandiából. Ezen két Orfzágok Garantziai vóltak az Altonai edgyesfégnek, a' melly a' Dánusok által fel-törettetett, azért-is az el-nyomattatott Holsteini Hertzeg fegedelmére vóltak, hogy így a' Dániai Királynak hatalma nagyra ki ne terjedhessen, úgy fzintén az ö kereskedések-is tsonkúlási ne fzenvedgyen.

Tud-

Tudták ők aztat, hogy mivel a' Dániai Király Ura a' Fretum Sundicumnak, az az: azon Tenger tornátzának, melly a' Német Tengert, a' Napkeleti tengertől el-hasíttya, ha ezen Királynak ereje meg-nőne, olly hatalmas lenne, hogy ő a' kereskedő Hatalmasságoknak mingyárt Törvényeket kívánna szabni. Ezen okra való nézve, az Anglusok, és Hollandusok mindenkor igyekeztek azon, hogy az éjtszaki Fejedelmek között az Æquilibrium, az az: az erőnek egy arányos mértéke fenn tartattassék. Ugyan azért-is tsattolták magokat az Iffjú Svétziai Királyhoz, a' ki talán máskép, mivel annyi Fejedelmek fel-álliottak ellene, a' rövidebbet vonta vólna, olly ítéletben-is vóltak, hogy ez maga önnön védelmére elégtelen vólna.

Éppen Medvék vadászattyán vólt, a' midőn azon újságot vette Károly, hogy a' Szászok Lifflandiába bé-ütöttek.

Ezen vadászatot-is újonnan ki-gondolt móddal, de felette félelmessel rendelte ő el, mert nem vóltak itten más fegyverek; tsupán fa villák, és fákra körös körül kötöztetett Hálók. Egyszer felett való nagy Medve egyenesen a' Királyra jött, a' kivel-is ő sokáig tsatázott, míg végtére a' hálóba keveredvén agyon verte aztat. Meg-kell vallani, hogy Károlynak bátor szívét, Augustusnak felette nagy erejét, Péter Czárnak az ő útazását ki jól megfontollya, ezen még most-is folyó századot, Herkules, és Theseus Seculumának tarthattya. Ezen vadászatról így ír egy Magyar Vers-szerző:

Az iffjú Dávid, tsak egy paríttyával,
Győzte Goliátot nem kardal, dárdával:
Károly-is a' Medvét, tsak egy fa villával
Ölte-meg: mint legyet fog Pok hálójával.

MÁSODIK JEGYZÉS.

Károly a' háborút el-kezdvén meg-veri a' Dániai Királyt.

A' midön az 1700-dik eſztendõ folyna, Májusnak nyóltzadik napján állott-ki Károly a' Márs Istennek vérengezõ piattzára. Ezen nap hagyta õ el maga Királyi Lakó-városát Stokholmet, a' hová ſoha ſem-is jött többé viſzſza. Számlálhatatlan népek kisérték õtet, egéſz a' Karelskróni Rév partyáig, kik õ nékie, könyveiknek özöni között ſok ſzerentsét, és áldást kívántak, nem tsudálkozhatván az õ bátorſágán eleget, mivel õ még akkor tsak 18. eſztendõs vala.

Minek elõtte õ Svétziát maga Orſzágát el-hagyta vólna, egy hadi Tanátsot gyüjtött öſzve, Miniſtereiből, és mindenféle Tanátsossaiból; el-rendelte pedig, hogy ezen Gyülés tagjainak mind azokra, a' mik a' Flottát, hadi ſereget, és az Erõsſégeket illeti gondgyok légyen. A' Senátorok pedig edgyütt, az Orſzág belsõ dolgait ügyellyék. Minekutánna így mindeneket jól el-rendelt vólna, ſzabad lett õ minden terhektõl, és tsak a' háborúról gondoskodott.

Az õ Flottája 43. hajókból állott: Azon Hajó, a' mellyen maga vólt, és Károly Királynak neveztetett, olly nagy vala, hogy nagyobbat még a' világ nem látott, mivel ezen 120. nagy Ágyúk vóltak. Gróf Piper, az õ fõ Miniſtere, fõ Vezér Rainschildt, és a' Frantzia követ Gróf Gviscard vóltak vele, midõn a' Vitorlák meg-ereſztettek és magát az Aliátussai hajóival edgyeſíttette. Ellenbe a' Dániai udvarnál-is jelen vólt Gróf Chanulli mint Frantzia követ, kik által, a' mint fellyebb ki-tettem, Kardinális Richelieu éleſztette a' háború tüzet az Európai éjtſzaki

szaki részen (bár ezek külsőképpen mindég a' békességet javaslották-is) mivel XIV. Lajos Frantzok Királlya, a' Spanyiol Successiónak háborúját így jobban folytathatta.

A' Dániai Flotta nem hogy bátorkodott vólna meg-ütközni, sőt hideg vérrel nézte, a' midőn a' meg-egyesült három Flotta, Koppenhágen városához közelíttett, és abba néhány bombikat bé-is vetett.

Bizonyos dolog az: hogy maga Károly tette ezen Projectumot fő Vezér Rainschildnak, hogy legjobb lészen Koppenhágent ostromolni, el-is álmélkodott azon ezen vezér, hogy egy illyen fiatal Király, a' ki még a' háborút nem próbálta, illy nagy dologhoz bátorkodik nyúlni. Azon szempillantásba parantsolat-is adattatott, hogy 5000. katonaság hajókra üllyön, azok tudni illik, kik még a' Svétziai Rév partokon állottak, hogy azokkal, ezen Truppok, kik itten Koppenhágen alatt már vóltak, meg-erősíttessenek.

Károly el-hagyta maga nagy hajóját, és ült egy könnyű hajóra, több apróbb hajókon evedzettek vele 300. Granatérosok, ezen hajók között vitettek, más lapos hasu hajókon, Fasinák, Spanyiol Sarampók, és sántz ásó mindenféle eszközök.

Mind ezeket a' hajókat, követték még más 500. katonákkal terheltetett hajók. Ezek után jöttek a' királyi Hadi hajók, két Anglus, és két Hollandus Fregátákkal, a' mellyek a' Rév parthoz való érkezéseket néhány ágyúknak ki-sütésével jelentették.

Az Anglusok, és Hollandusok Flottája, minekutánna már a' Svétziai Flottával edgyesültt vólnais, nem akart a' Dánia Flotta ellen ellenkezni; de a' Holsteini Hertzeg, meg-mutatta az Angliai Admirálnak, az az: Hadi hajós fő Vezérnek Rooknak, azon parantsolatot, mellyet néki az Angliai Király Vilhelmus küldött, mellyet látván, az ellenkezéshez hozzá fogott.

Úgy mondották, hogy az Angliai Király, a' Dániai Király ellen szívébe mérget forralt, mivel a' Dániai Király egy vendégségbe asztalnál, így szóllott vólna az Angliai Király ellen, hogy: Az Angliai Király Europába nem sokat tehetne, mivel ö, a' maga Parlamentumával nem leg-jobb értekezésbe vólna. És minek utánna az Angliai Király eztet meg-hallotta vólna, Markéz de la Forethez, a' kiis a' Dániai Király részére nagyon hajló vala, így szóllott: Meg-mutattya, úgy mond, hogy még Europába ö valamit tehett: nagy örömére-is vált a' Traventali edgyesség, hogy ez, a' Holsteini Hertzeg részére, ollyan jól végezödött.

Koppenhágen, fö városa Dániának, építve vagyon, az úgy neveztetett Seeland szigettyén, a' közepén egy kelemetes térségnek és éjtszak felé vagyon azon fent említett Sund Tengernek tsatornája. Nap-kelet felé pedig a' Belt, az az, az a' híres Tenger tsatorna, a' melly, a' Seeland és Finland Országok között vagyon, és a' mellybe akkor Károly feküdött. Ennek Lakossai (a' midön Károly ide érkezett vólna) mivel az ö Flottájok tsendességben vala, és a' Svékusok mozgottak: nagy figyelmezésbe vóltak, és félelemmel várták, hogy melly részit fogna érni a' városnak a' háborús szélvész. A' Svékusok Flottája állott Himmelbeknek által ellenébe, hét mértföldnyire Koppenhágentúl: és a' mint ezen dolgok így valának, a' Dánusok egybe gyüjtötték a' magok Lovasságát, abba a' Vidékbe; a' gyalogságot pedig vetették erös sántzok meg-é és az ágyúkat a' mennyit tsak lehetett, ki-szegezték a' Svékusok ellen.

Károly a' maga Fregatájából itt ki-szállott, könnyebb hajóba kívánván menni, hogy így a' maga katonaságát vezethesse elöl (a la Tette). A' Frantzia követ mellette vólt, a' kihez-is ö így szóllott

deák

dák nyelven: (mert ſoha Frantzia nyelven nem akart beſzélleni) Követ Uramnak a' Dánusokkal ſemmi dolga, azért-is ha az Urnak úgy fog tetzeni, engemet tovább nem fog követni. A' Frantzia Követ így felelt erre Frantzia nyelven: Felséges Uram! a' Király az én Uram, aztat parantsolta nékem, hogy én Felséged mellet legyek, reménylem, hogy ma el-nem hajtat maga Udvarától, a' mely ſoha még illyen fényes, és illy tekíntetre méltó nem vala. Ezen beſzélgetés után Károlynak hajója evedzett azon ágyúknak óltalma alatt, mellyek a' nagy hajókon valának, és még 300 lépésnyire vólt a' parttúl, ő ahoz való érkezését, a' ditsőſégtől öſztönöztetvén bé-nem várhatta, hanem Spádét rántván, a' hajóból a' Tengerbe ugrott oly mélyen, hogy ez a' Spadéja hüvelyének felső végit érte. A' Frantzia Követ, az ő Miniſterei, Fő Tiſztjei, és Katonái követték őtet, mivel példát adott nékiek, és menvén part felé, meg-nem rettentette őket a' Dánusok Muskétájaiból ki-lövött golyobisoknak zápora. A' Király, a' ki életébe ſoha ſem hallott még golyobis fütyölést, így ſzóllott General Major Stuarthoz: Mitsoda gyenge zúgások azok, a' mellyek a' fülein mellet zengenek? A' Generális így felelt nékie: Ezek azon golyobisoknak füvöltései, a' mellyeket Felſéged ellen lőnek. Jól vagyon, ſzólt Károly: e' fog lenni ezentúl mindég az én muzsikám és azon minutába, a' mellybe a' Generális beſzéllett vólna vele, a' jobb vállába nyert egy golyobist, és egy Hadnagy a' Király óldala mellet agyon lövettetett.

Hogy ha Parnaſusnak illy a' muzsikája,
Nem leſz Apollónak ſoha Poëtája,
Nem tetſzik ezeknek, Bellona nótája,
Mert lágy tzipót ſzeret a' Poëták ſzája.

Ta-

Tapaſztalt dolog, hogy azok, a' kikre valamelly ſántzba reájok ütnek, leg-inkább a' rövidebbet húzzák, mert azoknak, kik amazokra ütnek, heveseb tűzöknek, 's bátorſágoknak kelletik lennie, mivel a' ſántzba lévőknek védelmező képen kelletik magokat tartani, és bé-ſántzolása-is valamelly Trupnak, önként félelmét, 's gyengeſégét mutattya annak. Itt-is a' Dánusoknak valamint Gavalléríája, úgy Infanteriája-is, mihent a' Svékusok reájok ütöttek kevés óltalmazások után el-ſzaladtak. Mihent Károly a' ſántzokat meg-vette, le-térdeplett a' földre, és Istennek hálákat adott, hogy ezen elsö tsatába fegyverét ő Sz. Felsége meg-áldván, nyertesſé tette, melly után mindgyárt a' város felé ſántzokat vettetett fel, és táborba helyét kijegyzette; és hajóit Scaniába küldötte, melly tartomány közel vagyon Koppenhágen városához, hogy onnat 9000. Katonaſágot hozzanak ſegítſégre. Azon Orſzágba, ki ki nagy örömmel ment illy vitéz Királlyoknak ſzolgálattyába. Más nap mivel jó ſzelek vólt, ſzerentsésen el-is érkeſztek.

Mind ezek történtek a' Dánusok Flottáinak ſzemei előtt. Koppenhágenbe minden nagy rettegésbe vólt, azért-is leg-ottan Követeket küldöttek ki Károlyhoz ollyan kérésel, hogy a' várost kéméllené-meg, és ne lövettetné ágyúkkal, bombikkal. Ezen Követeket ló háton fogadta ő a' maga Laib Regimenttye előtt, kik-is előtte le-térdeplettek. Elsöben-is kelletett a' városnak nékie fizetni 400000. tallérokat.

Parantsolta annak utánna, hogy a' városbéliek az ő táborába minden élelemre valót vigyenek ki, a' mellyeket ő mind kéſz pénzel fogja fizettetni. Vittek-is ki, és tsudálkoztak a' városbéliek, hogy mindeneket a' leg-kisſeb Katonája-is kéſz pénzel fizet, de keménnyen-is tartotta maga Ka-

to-

tonáit, mert a' táborból sem vólt szabad nékiek ki-menni. Aztat-is keményen meg-parantsolta, hogy a' tsata piatzon senki se zsákmányozzon addig, miglen arra engedelem nem fog adattatni. Az ő táborába napjába kétszer tartattatott Könyörgés reggel hét órakor, dél után négy órakor, maga-is mindenkor jelen vólt, valamint a' tsatákba-is; hogy így, valamint a' vitézségre, úgy Isteni félelemre-is példát adgyon. A' parasztság inkább vitt mindeneket a' Svékusok táborába, bár ezek ellenségei vőltak, mint a' Dánusokéba, mert a' Svékusok kész pénzel fizettek. Nagyobb bővsége vólt mindeneknek az ő táborába, mint magába Koppenhágen városába, sőtt a' városi nép kénszeríttetett nem egyszer élelemre valót, a' Svékusok táborába vásárolni.

A' Dániai Király akkor Holsteinisba vólt, a' hová-is tsak azért méne, hogy a' Töningeni Ostromnak végét szakasszza. Látta, hogy a' Belt, az az: a' Tenger szorossa, Seeland, és Finland között, ellenségének hajóival bé vólna borítva, és azon iffjú vitéz Király már Seeland tartománnyának-is Ura vólna, sőt az ő Királyi lakvárosát-is, minden órán el-fogná venni. Ezen veszedelmeket látván Dániai Király, a' maga Országába ki-hírdetette: hogy valakik a' Svékusok ellen fegyvért fognának, mind szabaddá fogja őket tenni. Ezen hír fontosságot foglalt magába, mivel ezen Országba ki ki jobbágy, sőt ma-is a' városok lakosai, és nemesek közül, sokan Sklávusok. Károly mind azon által illyetén Sklávus Katonáktól éppen nem tartott, sőt a' Dániai Királynak asztat üzente, hogy ő tsak azért háborúskodna, hogy őtet frigyet tenni kénszerítse, melly által a' Holsteini Hertzegnek igazság tétetődgyön; avagy ha erre állani nékie nem tetszik, hogy szemeivel nézhesse, miként

Kop-

Koppenhágen városa egéſz Országával tűzbe, és vérbe fog lenni, és végsö puſztulásra fognak jönni.

Tsak hamar-is Travendal városában, melly a' Holsteini határon fekſzik, eſzközöltetett a' békeſség, de Károly nem akarta, hogy a' Mininisterek politikája által ſok időre vonatasſon annak végezése, hanem aſztat kívánta; hogy ez olly hamar esſen-meg, a' melly hamar ö Seelandhoz jutott. És valóſsággal Augustusnak ötödik napján meg-is lett, még pedig nagy haſznával a' Holsteini Hertzegnek, mert ö néki minden háborúi költſég meg-térittetett, és minden el-nyomattatástól ment lett. Károly maga réſzeire ſemmit ſem kívánt, meg-elégedett azzal, hogy ö, a' maga ſógorán ſegíthetett, és önnön ellenſégét meg-alázhatta. És így XII. Károly, a' ki már akkor 19. eſztendös vala, fogott ezen háborúhoz, és hat hétnél hamarébb, el-is végzette aſztat.

HARMADIK JEGYZÉS.

Károly Ríga Városát az Oſtrom alól fel-ſzabadíttya, és Péter Czárt-is meg-veri.

A'midön Dániába a' mostan ki-tett mód ſzerint folynának a' dolgok, éppen azon idö alatt Auguſtus a' Lengyelek Királlya ostromlotta Livlandiának fö Városát Rígát és e' felé marsba-is vala 100000-böl álló Ármádával Péter Czár. A' Nap-keleti Tenger felöl Rígába Commendáns vólt Gróff Dalberg, a' ki-is 60. eſztendös Katona vala, és életének nyoltzvanadik eſztendejét töltötte, még-is olly jó erőbe vólt, hogy ſok iffjakat fent haladott, e' mellet a' Hadi Tudomány-is nagy mértékbe vala nála. Gróff Flemming, a' ki idővel Lengyel Országi Korona ſzolgálattyára jutott,

és

és valamint nagy Status, úgy ſzintén nagy Hadi Minister-is vala, és Patkul ostromlottak, a' Várost magok Királlyok jelenléttébe; az elsö maga kötelesſége ſzerint, a' második pedig Károly ellen való boſzſzú-állásból. Az Ostromlóknak ſok, és nagy fortéllyai valának kezeikbe, de Gróff Dalbergnek az illyen dolgokban való tapaſztalása, és nagy tudománnya annyira femmivé tette azokat, hogy maga a' Király a' városnak meg-vételén kételkedni kezdett, azért-is jónak ítélte, hogy az ostromlást abba hagyattaſſa.

Itten ſok vélekedéſek adgyák elö magokat, hogy Auguſtus miért ſzakaſztatta félbe az Ostromlást? De talám leg-nagyobb ok e' léſzen, hogy a' Holandusok kérték ötet, hogy ne bombardirozza a' várost, mivel tíz milliomot érö portékájok vólnának a' városba, a' melly-is ha égni találna, felette nagy kárt vallanának, és így, hogy ö Áliátuſſai kéréſeinek engedett vólna. Ellenbe Zaluski, a' ki e' világba böltseſégéröl, tudománnyairól igen esméretes, és híres Lengyel Orſzági Cancellárius vala, így ír e' dologról: Epiſt. X. Tom. III. p. 67. Rigam Rex Poloniæ aggredi volebat, & de facto aggreſſus fuiſſet, niſi Ablegatus Galliæ, de Heron (dicitur id non feciſſe ſine pretio) artibus ſuis utiliores progreſſus impediviſſet, az az:

Rígát a' Lengyel Király meg-akarta támadni, és valóſsággal meg-is támadta vólna, ha a' Frantzia Orſzági követ Heron Úr (a' kiröl az mondatik, hogy ár nélkül nem tselekedte) tovább való elö menetelébe nem gátolta vólna; de illyen esetekbe ſok féle vélekedések adgyák elö magokat, tapaſztalásból tudgyuk.

Hogy Károly ezen elsö táborozását ditsöſégeſſen végezhesſe, el-tökéllette magába Péter Czár ellen való menetelét, a' ki leg-erösſeb ellenſége vala,

vala, és a' ki ellen ő leg-inkább fel-indúlt, mivel Stokholmbe három Mosqua Követek, még mikor ő otthon vólt, hiteknek le-tételével ujíttották-meg a' békességet.

Károly mint fiatal Úr nem tudta, hogy a' Királyok morálissa, és a' köz nép morálissa között semmi külömbség nem vólna, azt sem foghatta-meg, hogy egy olly Törvény tévő, és egy Monarcha, mint Péter Czár, miképpen jádzhatik hitinek le-tételével.

Mosqua Országának Fejedelme Péter Czár adott ugyan ki egy Manifestumot, a' mellybe háborújának okait világ eleibe terjesztette (a' mellyeket a' kegyes olvasó az első Résznek végső jegyzésébe olvashattya) de jobb ha halgatott vólna, mivel azon manifestuma nagy erőtlenséget elméjének nyilatkoztatta ki Europába; és tsak nevetséget okozott; de még-is azon kopasz okokra való nézve 80000-ből álló Ármádájával bé-ütött ő Ingermanlandba, és aztat pusztította.

Maga a' Czár meg-jelent ezen nagy Ármádájánál első October napján; holott azon hólnapba Ingermanlandiába erősebben szokott a' hideg kegyetlenkedni, mint sem Budán Januariusba, de nem tsuda, mert ő illyen idő tájba 400 mért földeket-is bé járt postán, tsak egy Bányának, vagy vízi tsatornának meg-tekintéséért-is, azért Katonáit sem kiméllette jobban magánál. Jól tudta aztat-is, hogy a' Svékusok Gustavus Adolphus idejétől fogvást, télbe-is úgy szoktanak háborúskodni, mint közép nyárba, azért-is kívánta maga Katonáit, legalább hasonlókká tenni a' Svékusokhoz. Más Országokban ha a' hó egyszer bé-fedi a' földet, és jég boríttya a' vizeket, a' háborúskodás meg-szűnik, ő pedig éppen akkor ostromlotta Narvát: de legottan Károly-is el-érkezett meg-szabadítására. Alig

hogy

hogy alája érkezett a' Czár, mindgyárt igyekezett aztat meg-mutatni, a' mit ő útazásában tanúlt: mert ki-jegyzette ő maga táborának helyét, és eztet minden felől meg-erősíttette, egyarányú mesíszefégre hányatott-fel ágyúzó sántzokat (és maga nyitotta-fel a' futó árkokat (Laufgraben).

Az ő Armádájának Fő Vezérje (Feldt Marschallya) Hertzeg Croa vala, ki a' Németeknél igen nevezetes Vezér vólt, de a' Mosqva Tisztektől tsekéllyen segíttetett, maga pedig Péter, ez alatt tsak Hadnagyi rangal állott. Ezt nem másért tselekedte, hanem, hogy a' Nemesseinek példát adhasson, Katonáit pedig engedelmességre, subordinatióra taníthassa, mivel még eddig tsak gyakorlatlan, és minden rend nélkül való Sclavusokat alíthatott ki a' Mars mezejére. Nem vólt hát tsuda, hogy ő Amsterodámba Áts legénységre; itten pedig Hadnagyságra adta magát, mert ezek által kivánta maga népét a' háborúskodásra meg-tanítani. A' Mosquák ugyan testbe erőssek, és szívbe-is talám olly jó Katonák, mint a' Svékusok, de még-is idő kivántatott, miglen ők olly Katonákká által öntettek, hogy egy gyakorlott Armádának ellent álhassanak, és meg-győzhetetlenekké legyenek. Az akkor béli Mosqvák között, egyedül 30000. Strelitzek érdemlették még a' Katona Nevet, a' kik a' mint fellyeb ki-tettem, hasonlók vóltak a' Törökök Jantsárjaihoz, a' többiek mind olly Barbarus népek valának, a' kik az erdők között épült kunyhokból, vadaknak bőrivel fel-öltöztetve ki-bújtak, és a' kiknek öltözettye-is vadaknak bőrei valának, fegyverek pedik Tegezből, és egy Lántsából állott. Ezek közzül egy sem látott, még életébe vár, vagy város vivást, és edgyetlen egy jó Pattantyúsok sem vala. 150. ágyújok vólt a' Mosqváknak, a' mellyekkel azon kis Narva várossát egy kő halommá

tették vólna, de alig tettek valamelly kevés kárt a' város kő-falaiba, és annak fántzaiba, ellenbe a' város bástyáin lévő ágyúk egéſz ſorokat (Gledákat) ſeprettek-el, a' futó árkokba lévő Mosqvákból. Narva tsekéllyen vólt meg-erősítve, és Generalis Groff Hoorennek, a' ki benne Commendans vólt, nem vólt 1000. reguláris Katonáinál több, és még-is azon nagy Mosqua Ármáda, nem tudta tíz hetek alatt a' várost meg-venni.

Már November holnapjának 15. napja vólt, a' mikor a' Czárnak értésére esett, hogy a' Svékusok Királlya, 200 hajókkal most mindgyárt a' Tengeren által evedzik, és Narva meg-ſzabadíttáſára ſietne.

A' Svékusok Királlya el-érkezvén, tsak 20000-ből állott Ármádája, és a' Czáré négy annyiból, még-is a' Svékusokat meg-támadni nem bátorkodott, hanem rendelést tett, hogy még egy 40000-ből álló Ármádája Pleskovból érkezzen, hogy így minden lépéseit Károlynak gátolhassa. És itten a' Czár felette nagy hibát tett, mert el-hagyta az itt való Ármádáját, holott az ő jelenléte igen ſzükſéges vala, és azon Pleskovból jövő Ármádának eleibe ment, holott az ő nála nélkül-is ide érkezett vólna, és ezen tselekedete által nem mást mutatott, hanem hogy fél azon iffjú Királytól.

Péter Czár ezen két ármádája közzé akarta Károlyt venni, előre a' honnan gondolta, hogy Károly fogna jönni, a' Narva alatt feküdt táborából 30000-ret küldött, és ezek egy mért földnyire a' tábor előtt bé-ſántzolták magokat, és ezek előtt ugyan azon az úton még 20000 Strelitzek állottak, mind ezen a' Truppokon kereſztül kellet magát Károlynak dolgozni, mig a' Musqvák táborát érhetné, a' melly-is két árkokkal, és mély ſántzokkal (Bruſtwehr) környül vólt vétetve. Károly

tóly Pernaunál a' Tenger ſzorosſába közel Rígához ki-ſzálván hajóiból, nyakra főre Révái̇g masirozott, és itten az egéſz Gavalériáját, melly tsak 4000. vólt, ugyan 4000. gyalogſággal, magához vévén, és Generálisſainak meg-parantsolván, hogy a' többi népével tsak lasſan nyomúllyanak utánna, ſebes lépésekkel előre ment, hamar-is a' maga 8000 Katonáival az elſő ellenſégének Trupjához érkezett, itten nem ſokáig gondolkodott, hanem hírtelen reájok tsapott, hogy ne lehesſen ki-venni nékiek, melly erős vólna ő.

A' Mosquáknak 50000-bűl álló ős Trupja, meg-látván a' Svékusokat azt vélte, hogy az egéſz Svékusok ármádája jelen vólna, ſzaladásra vette a' dólgot, ezek háta megett álló 20000. Strelitzek-is látván ezen Trupnak rémülését hasonló-képpen futni kezdettek, és meg-ſem álottak, hanem azon 30000-bűl álló ſeregnél; ezekre-is mérgesſen reá ütvén Károly egéſz a' nagy Ármádájokhoz ló dúltak, a' mellynél 150. ágyuk vóltak és így harmad nap alatt ezen erős poſztokat mind bé-verte: és nem ſokára a' Generálisſai-is több réſzével Ármádájának magokat ſzerentsésſen hozzája tsatolták.

A' ſebes, és hoſzſzas masírozástól, ámbár nagyon meg-tikkadva vóltak Károlynak Katonái, de még-is mihent hozzája érkeſztek, minden Tanáts tartás nélkűl parantsolatot adott ki, hogy ki ki az ütközetre kéſzen tartsa magát. Egy bizonyos Generálissa eleibe terjeſztette, hogy nagyon ſzerentséltetné mind magát, mind népét, mivel a' Mosqvák négy annyin vólnának, és bé-ſántzolt 's 150. ágyúkkal körűl vétetett táborba állanának. Ehez így ſzóllott Károly:

Mitsoda! hát kegyelmed abba kételkedik, hogy én, az én 20000-bűl álló vitéz Svékus ſeregemmel meg-nem verném 80000-bűl álló Mos-

qvák tsordáját? Ugyan tsak hogy ezen ſzavai kérkedésnek ne tartassanak, kevéssé gondolóra vette a' dolgot, de kevés vártatva így ſzóllott azon Generálisához: No! hát, a' kegyelmed gondolati még ſem egyeznek-meg az enyimmel? nem de nem két fortély vagyon kezem között, hogy én az én ellenſégemen győzedelmeskedni fogok. Az első ez: hogy ő maga Gavaleriájának, haſznát nem fogja vehetni. A' másik pedig: hogy a' tsata helye ſzük, a' mellyen-is, az ő nagy ſokaſága, tsak akadállyára, 's terhére fog lenni. Így tehát nem léſzek-é én erősſebb nálánál? Illyen környűl való álásokban a' Generális ſem lehetett más ítélettel, mint a' Király, azért-is az ütközet meg-határoztatott.

Mingyárt-is ezen ſzavakat: Mit Gottes Hülfe, az az: Az Istennek ſegítſégével, mint Lózungot, az az: egy másra esmértető ſzavakat adott-ki a' Király, meg-is parantsolta, hogy két Raquettáknak fel-ereſztése léſzen jele az ütközet kezdetének.

Harmintzadik November napján 1700. eſztendőbe dél tájba fel-ereſztettek a' Raquetták, mellyek után keményen-is reá ütött Károly, a' Mosqvák táborára, és minekutánna a' Svékusok ágyúi, jól meg-lyuggatták volna, a' Mosqvák ſántzait, a' Svékusok fegyvereikre fel-tették az bajoneteket, és úgy avanzséroztak a' Mosqvák ellen. Hátok megett a' Svékusoknak nagy hó vala, melly-is a' Mosqvák ſzemeit mint egy vakította.

Károly jobb kéz felöl való réſzen ütött a' táborra, a' hol a' Czár Qvartéllya vala, gondolván, hogy majd ötet el-foghattya, mert nem tudta, hogy ő azon 40000. eleibe ment, a' mellyek Pleskovból ſegítſégre jöttek Narva alá. A' mint a' Mosqvák a' tüzellést el-kezdették, mingyárt a' Királynak gégéjét találta egy golyobis, de e' már gyenge lévén, a' fátyol nyakra valójába meg-akadott, és éppen

ſem-

semmit sem ártott nékie: de tsak hamar erre a' lova, a' mellyen ült, agyon lövettetett alatta. Gróf Spar, a' ki jelen vólt, traditiojából tudgyuk, hogy Károly leg ottan más lóra ült, és ezeket mondotta: Ezek az emberek én velem a' ló oskolát végzéttették; annak utánna-is ő minden bátorsággal, és elevenséggel kommandírozott. Mint egy három óráig tartott viaskodás után, minden sántzok, és lineák megvóltak véve, annak utánna a' maga bal szárnyával nyomta a' Mosqvák jobb szárnyát a' Narva nevezetű folyó-víz felé, és itten tsak 4000. katonái üztek mint egy 40000. Mosqvákat. A' híd le-tört a' szaladók alatt, és a' víz egy szempillantás alatt bé vólt borítva hóltakkal. A' többiek megint viszsza szaladtak a' táborba, azt sem tudván, hogy hová mennének, és ottan épültt gúnyhók megé vonták magokat, azok megül még egy kevés ideig védelmezték magokat.

Végtére Dolgoruki, Galofkin, Federovicz Mosqva Generálisok jöttek Károlyhoz, 's meg-adván magokat fegyvereiket az ő lábaihoz rakták-le. A' midőn fegyverek hozzája hozattattak, érkeze Feld-Marsal Hertzeg Croa-is, ő-is magát még 30. fő Tisztekkel meg-adta.

Ezen jeles foglyokat Károly nagy tisztelettel, és barátságos tekíntettel fogadta. Az all tisztek, és köz emberek meg-fosztatván fegyvereiktől a' Narva vizéig kísértettek, a' hol-is hajók adattattak nékiek, hogy hazájokba mehessenek.

Már estve vólt, és még-is a' Mosqvák más szárnya verekedett. A' Svékusok nem veszttettek többet 3000-nél, kik között Rébinder, és Rubingen Generálisok valának, ellenbe a' Mosqvák 20000-ret veszttettek, azokon kívül, kik a' híd törés által a' vízbe vesztek, és itten nem a' hólttaknak nagy szá-

ma

ma verte-meg a' Mosqvákat, hanem a' ſzörnyű nagy félelem, és rettegés.

Miglen a' Mosqvák bal ſzárnya verekedett, addig Károly minden ágyúikat el-foglalta ellenſégének, annak utánna táborba ſzállott nagyobb réſzével ármádájának az ellenſég tábora, és a' város között. Bé-ſetétedvén egy néhány órát aludván köpönyege alatt, fel-ébredett, és nehezen várta a' virradást, hogy a' bal ſzárnyát-is meg-verhesse ellenſégének. De már két órakor ejfél után Mosqva Generális Veide, a' ki ottan komandírozott, meg-tudváu, melly kegyesen bánt vólna Károly a' Generálisokkal, és hogy all Tiſzteket a' köz emberekkel útnak botsátotta vólna hazájokba, egy fő Tiſztet küldött Károlyhoz, hogy magát alatta lévő népével kívánná meg-adni. Kinek-is azt üzentette, hogy tsak jöjjön, és a' fegyvereket a' záſzlókkal edgyütt rakjale lábaihoz. Hamar-is el-érkezett Veide Generális maga Mosqváival, kik-is majd tsak nem 25000. ſzámot tettek, ezek le-vett füvegekkel másirozták 7000. Svékusok között, az All Tiſztek és köz emberek le-tették a' földre Károly előtt lövő fegyvereiket, és kardgyokat, a' fő Tiſztek pedig mind lovas Standárokat, úgy a' gyalog záſzlókat-is lábaihoz raktak-le. Ezeket-is a' vízen által vitetette, egy köz embert ſem tartván-meg fogſágába, de eztet ő akartva tselekedte, másként a' rabok ſzáma négyſzer-is többre ment vólna az ő katonáinál.

Ezek után mint egy győzedelmes Vezér ménebé Narvába; Hertzeg Croa, a' több el-fogattatott Mosqva Generálisokkal kisérték őtet. Minyájának a' Spádéjokat viſzſza adattatta, és mivel tudta, hogy ők pénz dolgába ſzűkölködnének, és a' Narvai kereskedők ſem akarnának nékiek költsönözni, azért Hertzeg Croának 1000, a' többi Generálisoknak ſze-

mély

mély szerént 500. aranyakat küldött, kik-is, az ő nagy adakozó szívén eleget nem tsudálkozhattak.

Ezen nagy győzedelem felől mingyárt tudósítás tétettetett-fel, a' melly minden Fejedelmekhez, kik vele Aliátussak vóltak, úgy Stokholm városába-is el-küldettetett. Károly maga kezével ki-törlötte mind azokat abból, a' mellyek az ő felette való nagy ditséretire, és Péter Czár gyalázattyára vóltak ki-téve. De aztat még sem gátolhatta-mege hogy Stokholm városába sok féle pénznek nemezen ditsőséges diadalomnak emlékezetére ne veretettek vólna. A' többi között illyen egy verettetet,' a' mellynek egyik részen maga Károly egy Oszlopnak lábán állott, a' melly láb alatt, egy Dánus, egy Mosqva, és egy Lengyel öszve lántzolva láttattak: A' pénznek más felén Herkules a' maga nagy bunkos bottyával állott, és lábai alatt Cerberus vólt ezen írással: Tres uno contudit ictu: az, az:

Hármat egy ütéssel öszve tört.

A' midőn ezen nagy diadalomnak a' híre Párisba-is el-érkezett vólna, a' Frantziák nagy örömmel kiáltották: Vive le Roi de Svede! az, az: Élyen a' Svékusok Királlya! mert a' Frantziák nehezteltek Péter Czárra azért, hogy a' midőn ő Országokat járt vólna, Frantzia Országnak, és Páris városának meg-tekintésére nem ment, holott Angliát, Hollandiát, és egész Német Országot bé-járta.

A' Narvai ütközetbe el-fogattatott között találkozott egy, a' ki-is különös példája vólt az állhatatlan szerentsének, ez vala a' leg-öregebb Fia, és Korona örökösse az Ázsiában való Georgiai Királynak, nevezték őtet Czarovicznak, mivel a' Mosqvák a' magok Korona Hertzegjeket-is így nevezik, de a' Görögök, és Törökök a' Georgiai Korona-

Hertzeget, nevezik Gurgistan Be; az, az: Vitze-Királynak.

Ezen ſzerentsétlen Czárovitznak az Attya Czár Mitelski vólt, a' ki-is a' leg-ſzebb réſzit bírta az Ararat hegye, és a' Fekete Tengernek Nap-keleti Réſze között fekvő Tartománynak, de önnön Jobbágyaitól 1688. eſztendőbe Orſzágából ki-üzettetett, ki-is bánattyába meg-hala; ezen Fia nem tudván hová folyamodgyon, inkább a' Mosqva Czárnak ſzárnya alá ment, mint ſem a' Török Tsáſzár alatt kívánt vólna lenni. Ezen 19. eſztendős Hertzeg, kívánta Péter Czárt a' Svékusok ellen való háborújába követni, és ezen ütközetbe némelly Finlandiai katonáktól el-fogattatván, mindenétől meg-foſztatott, és éppen a' midőn le-akarták vágni, Gróf Rheinſchild vette ki kezekből, öltözetét viſzſza adattatta, és a' Király eleibe vitte, a' ki-is őtet Stokholmbe küldötte, a' hol-is néhány eſztendők múlva meghala.

A' Király nem tűrhette magát, hogy Tiſztyei előtt ezen Áziai Hertzegről ezeket ne mondotta vólna: Ímé melly tsudálatos dolog ez, és melly meg-ſontolásra méltó, mivel ez; a' Caucasus hegye alatt ſzülettetett, 's mint Fogoly, hideg Svétziába légyen. Ez éppen annyi, úgymond: Mintha én valaha a' Krimmia Tatároknál fogſágba fognék lenni. Ezen ſzavai Károlynak ſenkiben akkor valamelly meg-jegyzésre való okot nem adtak, de idők folyta után tapaſztalták, hogy ezen ſzavai igaz jövendölései, reményſége, 's akarattya ellen vóltak, a' mint aztat alább kiki fogja meg-esmérni, ha egyſzer Benderhez való jutásáról fogok írni.

A' tündér ſzerentse, játſzik emberekkel,
Mint matskák játſzanak fogott egerekkel.
Sokſzor futni hadgyák, de megint körmökkel
Meg-kapják: 's végtére meg-ölik ezekkel.

Sok-

Soknak hadgya futni, bóldogok pállyáját,
Sok fejekre tészi fényes koronáját,
Vak ő: még-is hamar fordíttya Scenáját,
Ki ma Király, holnap örzi barmok nyáját.

Edgyel érzeti, hogy édes á' szerelem,
Nyomba éri mingyárt szívét a' gyötrelem,
Nem bízhatt ő benne, Hertzeg, Fejedelem,
Mindennel ő mint bán, merő köpedelem.

Azomba a' Czár sietet azon 40000. katonáival, hogy mennél hamarébb Károlyt az ő ellenségét minden felől körül vehesse, de alig vala fele úttyába, a' midőn szembe akadott a' maga szaladó Gavaleriájával, a' melly néki vóltaképpen megmondotta, hogy az ő egész Ármádája, melly keménnyen meg-veretteteti, és hogy az ő egész tábora-is fel-dúllatott, ágyúi mint el-nyerettettek. Azért-is viszsza tért, gondolván, hogy ha 30000. katonaságá semmivé tétettetett, mit tehetne 40000-rel, a' melly a' nélkül-is gyakorlatlan, és tudatlan nép.

Viszsza tért tehát ollyan fel-tétellel, hogy ő a' maga jobbágyait, mind erkőltsössebbekké, mint az Hadi tudományokba értelmessebbekké fogja tenni, a' mint-is ezeket mondá. Tudom én, úgymond, aztat; hogy a' Svékusok minket, még sokszor megfognak verni, de végtére ugyan ők tanítanak-meg minket győzedelmeskedni.

Gróf Hooren, a' ki Narvai Kommendáns vólt, javaslotta Károlynak, hogy a' Mosqvákkal olly megvetve ne bánnyon, sőt azon igyekezzen, hogy a' Czárt békesség kötésre kénszeríthesse, azon okból: hogy tőle a' háborúnak reguláit, 's fortéllyait meg ne tanúlhassák, és hogy az ő ditső eleji-is, eztet nagy Maximának, az az: módnak tartották vólna, hogy ők a' Mosquákkal soha tovább egy két esztendőnél nem há..orúskodtak. De Károly ditső-

ség szerető, és fel-tett szándékaiba meg-változhatatlan lévén, nem hogy a' jó tanátsolásra reá állott vólna, sőt ezen diadalma után a' Lengyel Királyt-is meg-próbálni el-tökéllette magába. Ugyan azért-is nem egyszer mondotta ezen szavakat Gróf Dalberg: A' Narvai győzedelem a' Károly szerentsétlenségé, és jobban történt vólna ha ő ottan meg-verettetett vólna. Moska városa nagy ijedségbe, 's rémülésbe vala ez után a' verekedés után; és a' Mosqvák azon időbe még olly balgatagok vóltak, hogy aztat kiabálták: hogy ők nem emberi erővel győzettettek vólna meg, és hogy a' Svékukok valóságos ördögi mesterséggel 's boszorkányság-gal bírnának, azért-is nyilván való ajtatosságokat tartottak szent Miklóshoz Mosqva Ország Patronus-sához, és ezen különös imadságot imádkoztak, a' melyet ímé én szóról szóra Anya nyelvünkön ide béiktatni a' kegyes Olvasóknak kívántam.

Ó Te! a' ki nékünk minden ellenkező dolgainkba mindenkor erős gyámolunk vóltal, leg-szentebb szent Miklós! Te, a' ki véghetetlen hatalmú vagy, melly vétkekkel bántottunk mi Tegedet meg, a' mi áldozatunknál, térd hajtásunknál, tiszteleted-megadásunknál, és hálá adásunknál, hogy Te minket így meg-vetettél. Mi Tégedet segítséggül hívtunk, a' mi rettenetes, dúlló, meg-veszet leg-otsmányabb, és meg-zabolázhatatlan ellenségink és ki-írtóink ellen, a' kik mint az oroszlányok és medvék, a' melyeknek ha kölykeit el-ragadgyák, úgy ütöttek mi reánk, minket el-rémíttettek, meg-sebesíttettek, és sok ezreket közzülünk meg-öltek, minket a' ki a' Te néped vagyunk! Mivel pedig lehetetlen, hogy az boszorkányság, ördögi és istentelen mesterség nélkül meg-eshetett vólna: azért alázatossággal hozzád kiáltván esedezünk, ó Te nagy szent Miklós! légy óltalmazó bajnokunk, és zászlónkat

lónkat hordozó! ſzabadíts-meg bennünket ezen boſzorkányoktól, hajtsd-el ôkett a' mi Orſzágunk határiról olly fizetéſsel, a' mellyet ôk érdemlenek. Amen.

Miglen a' Mosquák Szent Miklóshoz így könyörgöttek, Károly-is hálát adott ô Szent Felſégének a' győzedelemért, Te Deumot tartván, és újjabb diadalmakhoz kéſzült.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Károly a' Lengyel Király ellen mégyen, és ôtet-is meg-veri.

Látván a' Lengyel Király Augustus, hogy az ô ellenſége Károly; mind a' Dánusokat, mind a' Mosquákat meg-verte, 's meg-alázta, könnyen gondolhatta, hogy ez, ô ellene-is fog menni, azértis ô a' Czárra, még erôſsebb kötést tett, mint az elsô vala, és ezen alkalmatoſsággal ezen két Fejedelem tanátsot tartottak egymáſsal, hogy ezentúl mi tévôk legyenek. Ezen ôſzve jövetel Birsa nevű Litvániai Hertzegſégnek kis városkájába esett-meg minden Czeremonia nélkül, a' melly úgy-is tsak a' dolgot hátráltattya. Péter Czár, és Augustus Lengyel Király 14. napokat töltöttek el egymáſsal olly vígaſsággal, a' mellyet inkább tobzódásnak lehett mondani. Mert a' Czár, a' ki maga Nemzetét erköltsessíteni akarta, ſoha a' maga hajlandóſságait a' rendes életnek módgyára nem vihette. A' Lengyel Király ajánlotta magát, hogy ô 50000. Németh Katonákat fog ſzerezni a' Czárnak, kiket ô némelly Hertzegektôl fog vásárlani, de úgy: hogy azokat a' Czár, mind tartsa, mind fizeſse.

Ellenbe Péter Czár-is 50000. Mosquákat küldgyön Lengyel Orſzágba, a' kik a' Hadi Mesterſéget ma-

gá-

gától Augustustól, ottan meg-tanúlhasſák; de ezért ígérje-meg a' Czár, hogy két eſztendők el-folyáſa alatt három miliom tallért fog le-tenni nékie. Ha ezen alkú valóſágát érhette vólna, tarthatott vólna Károly a' Czártól, mivel ez igen könyű, és ſzapora mód lett vólna a' Mosquákatt a' háborúnak reguláira meg-tanítani, és ez által talám Európa edgyik réſzének-is békók kéſzíttettek vólna lábaira. Igyekezett-is Károly, hogy a' Lengyel Király ezen edgyezést ne haſználhasſa.

Minek-utánna ő az egéſz telet Narvába töltötte vólna el, meg-jelent tavaſzkor Ríga előtt, a' mellyet Augustus haſzontalanúl ostromlott. A' Saxoniai Truppok állottak a' Dína follyó víznek mentébe, a' melly ottan igen ſzéles, és ezeknek gátlani kellett, hogy Károly által ne jöhesſen, a' ki-is a' túlsó partyán állott. A' Száſzokat nem comondíroſzta maga a' Király, mivel akkor beteg vólt, hanem Feldt Marsal Steinau, és a' Curlandi Hertzéd Ferdinand.

Károly önnön maga dolgozta ki a' Plánumot a' vizen által való menetelre, és úgy tettette magát, mintha Rokkenhauzent kívánná ostromlani, azért-is a' Száſzok nagyobb réſze oda maſirozott, és Feld Marsal Steinau, tsak tíz Regementekkel, és néhány Mosqua Bataliomokkal maradott a' Dína mellett.

Nagy hajókat tsináltatott ő, mellyek az ő találmánnyai vóltak, ezeknek az orrai ſokkal magoſſabbak vóltak, mint ſzoktanak lenni; le, és felbotsátathattak, ha fel-vonattattak, tehát fedték a' benn lévő Katonákat, ha pedig le-ereſztettek, akkor híd gyanánt vóltak.

De ezen találmánnya mellet, még egy fortélyt talált-fel: éſzre vette ő, hogy a' ſzéll éjtſzak felől fúj, a' hol ő maga állott, és dél felé menne,

ne, a' hol ellenſége táborozott, azért-is egy rakás nedves ſzalmát meg-gyujtatott, a' mellytől a' nagy füst egéſzſzen bé-lepte a' vizet, és ezen füst okozta, hogy a' Száſzok, ſem az ő népét, ſem aztat, hogy Károly mit mivelne, nem láthatták, ezen ſetétſégnek ſegítſégével több illy ſzalmával meg-terhelt hajókat botsáttatott-le a' vízen, és így mivel mindég nagyobb nagyobb ſetétſég lett, és a' ſzél a' füstöt az ő ellenſégére hajtotta, az alatt által mene ő egéſz Katonaſágával a' vízen. De midőn éppen a' közepén lett vólna így ſzólla Reinſchild Generálisſához:

Imé! a' Dína vize, nem leſz talán roſzſzabb, mint a' Tenger vólt Koppenhágennél: hidgye-el kedves Generálisom, hogy mi meg-verjük őket.

Egy fertály óra múlva el-is érte ő a' víz partyát, és azon ſopánkodott, hogy ő a' negyedik, nem az elſő lett vólna, a' ki a' ſzárazra ki-ment, és mindgyárt rendbe ſzedte a' Katonáit, kiknek az ellenſég a' füst miatt nem árthatott, hanem néhány ágyúk ki-lövésével, a' mellyeket tsak vaktába fütöttek-ki. Minekutánna a' ſzél ezen vastag füstöt el-hajtotta vólna, tsak akkor látták a' Száſzok, hogy a' Svékus Király ellene avanzsérozik.

A' Száſzok Generálisſa Steinau ſemmit ſem mulatott-el, a' mit egy jó Vezérnek tselekedni kelletik, alig látta-meg a' Svékusokat, leg-ottan nékik hajtott Gavalléríájának leg-jobb réſzével. És a' midőn ezek a' Bataliónokat az ütközetre vezették vólna, akkor tsapott igen hevesen reájok, rendetlenſégbe-is hozta, mert a' Száſzok által megſzaggattattak rendeikbe, és a' vízbe üzettettek. De Károly olly hirtelen rendre hozta gyalogſágát, mintha aztat mustrálta vólna: mert még jobban öſzve kaptsolták magokat, Feld Marſchal Steinaut

úgy

úgy viſzſza verték, hogy tsak hamar a' téren lettek.

Észre vette Steinau, hogy az ő népe meg-félemlett, azért-is mint bölts Generális azon helyre viſzſza vonta magát, a' hol az ő ágyúi vóltak, melly hely posvánnyal, és erdővel körül vala véve, ezen jó hely az ő Katonáinak megint egéſz méréſzséget, és bizadalmat adott. De Károly a' kinek 15000. embere, Steinaunak pedig a' Kurlandi Hertzeggel edgyütt 12000. nem ſokáig várakozott, hanem itt-is nékik hajtott. Az ütközet igen heves, és véres vólt. A' Hertzeg alatt két ló lövettetett agyon, bé-tolakodott ez, egéſz a' közepére a' Királyi Gárdának, de minek utánna egy Muskéta ütés miatt a' földre le-esett, nem vólt többé a' diadalom a' Svékusok réſzeiről kétséges, nagy ügyel bajjal vonták ötet az ő vasas Katonái, a' lovak alól ki, a' mellyek, úgy öſzve tapodtak ötet, hogy fél hólt vala.

Károly Te Deumot tartván ezen Istentől vett győzedelemért, egyenesen Mítau Kurlandiai Hertzegſégnek fő városa alá ment, a' melly-is leg-ottan önként fel-adta magát. Ezen Hertzegſégnek többi városſai-is, ezen fő városoknak példáját követték, és inkább útazásnak lehetett itt venni az ő munkálkodását, mint ſem fegyver által való városok bé-vételének.

Kurlandiából tartózkodás nélkül ment a' Litvániai nagy Hertzegſégbe, a' hol-is hasonlóképen a' merre tsak ment, minden hódolt nékie. Különös belső öröme vólt Károlynak, a' mint maga-is meg-vallotta, hogy ő Birsába mint egy Győzedelmes ment bé, a' melly városkába néhány holnapok előtt a' Lengyel Király, és a' Czár az ő velzedelmén dolgoztak. Ebbe a' városkába ötlött elméjébe azon különös, és tsudálatos gondolat, hogy ő a' Lengyel Királyt Trónuſáról le-veti,

még

még pedig a' Lengyelek kezeivel. Bizonyos napon ebédgyénél ült ő, és ezen dolognak végben vitelét forgatván elméjében, gondolatiban olly mélyen el-merült, hogy azokba mint egy el-temettetve látzatott lenni, evett, ivutt-is ő, de tsak keveset ſzokása ſzerént. Egy Németh Obriſter ülvén az aſztalnál; ez olly hangal ſzóllott a' mellette ülőhöz, hogy beſzédgyét a' Király meg-érthette; ſzavai pedig ezek vóltak: Mikor a' Czár, és a' Lengyel Király ezen a' hellyen ebédeltek, külömbözött egy kevéſſé azon ebéd, ezen ő Felſége ebédgyétől. Ezen Obriſternek ſzavaira, fel-állott Károly, és ezeket mondá: Igen könnyen nagyon nehézzé fogom én tenni nékiek azon ebédnek megemléztését. Úgy-is vólt a' dolog, mert minek utánna ezen időtől fogvást a' maga nagy ſzerentséje mellet, Politikával-is kezdett élni, ollyanokat vetett a' latba azon két Monárchának, a' mellyet tsak idő jártával vetették-ki.

Itten Volter Úr Lengyel Orſzágot írja-le, de olly képtelen, mintha még most-is a' Lengyelek azon Sarmaták vólnának, a' kik leg-elſőben ſzállották-meg ezen földet, tudatlan, és minden rend nélkül való Orſzágnak feſti-le, de minthogy Vólter Úr ezen Orſzágba ſoha ſe vólt, és e' felől talán tsak a' régi Traditiókat ólvasta, azért ír olly motskoſan arról. Én, a' ki tíz eſztendeig laktam ezen Orſzágba, és nagy meg-elégedésemmel társalkodtam a' Lengyelekkel, nem tsak ellenkező ítélettel vagyok ezen Orſzágról, hanem bizonyoſan tudom-is, hogy Volter Úr le-írása eleitől egéſz végéig nem igaz, hát ha még most láthatná a' mostan ditsőſégesen uralkodó nagy böltsesſégű 's Tudományú Lengyel Királynak Stanislaus Augustusnak új Conſtitutióját, tudom, hogy vakartabb pennával írna.

Én

Én nem akarom úgy a' mint kellene, és igen könnyen meg-is lehetne Volter Úrnak ezen írását meg-tzáfolni, mert nem munkám tárgya, de talám nem-is fzükfég, mivel a' mostani világ minden Európabéli Orfzágoknak Statistikáját jól tudgya.

Aztat ugyan tsak bátran itten ki-téfzem, hogy a' Lengyeleknél, egéfz mostan uralkodó Királyok idejéig; nem leg-jobb karba vólt, azon katonafág, mellyet a' közönféges Társafág (Respublica) fizetett, nem-is nagy fzámmal, és nem-is leg-gyakorlottabb vólt. A' midön háborújok vólt, akkor Törvények, és fzokások fzerént, minnyájan lóra ültek, melly fel-ülés nálok Poſzpolite Ruſzenyinek neveztetik, melly annyit téfzen valamint édes Hazánkba a' Perſonális Inſurrectio, de azon nép-is tsak úgy vólt gyakorolva, valamint a' mi Zsóldossaink vóltak, a' midön a' Márs vérengező piattzára ki-állottak.

Augustus a' maga örökös Orfzágába a' meghatározatlan uralkodáshoz fzokott, és azt vélte, hogy a' Lengyelekkel-is úgy bánhatik, mind a' maga Száfzfzaival, de meg-tsalatkozott, mert a' Lengyelek fzabad Nemzetfég, a' kik-is mihent látták a' Száfzokat, és Mosqvákat Orfzágokba lenni, mingyárt olly vélekedésbe estek, hogy ezek az ő kezeikre, és lábaikra bilintseket, és békókat kívánnának kovátsolni, és mihent látták, hogy Károly a' Száfzokat és Mosqvákat meg-verte, és Litvániai Hertzegfégbe-is bé-ment vólna, minden ellen állás nélkül meg-hasonlottak.

Az elsö meg-hasonlás, vagy-is inkább párt-ütés Litvániába esett, kiknek-is fejei Sapieha Hertzegek, és Oginfzki valának, ezen két felé való fzakadásnak, adtak okot ezen két nagy házak között való egyetlenfégek, a' mellyek utóllyára háborúra fakadtak-ki. Károly; Hertzeg Sapiehat a' maga réfzére vonta, Oginfzki Augustussal tartott, de nagyon meg-

fzo-

szorúlt, mivel a' Szászokat elegedendõ képpen nem tudta védelmezni. A' Litvániai Hertzegségnek katonai a' pénz fogyatkozása miatt nagyon meg-ritkúltak, része Károly által pusztúlt-el, a' kik pedig magok Királlyokkal Augustussal tartottak, húllongó és apró Truppotskákra verték öszve magokat, az Országba bollyongottak, és zsákmányozásból éltek. Így lévén a' dolog: azok, kik Litvániába Augustussal tartottak erõtlennek vóltak, õ pedig szemeivel látta, hogy maga jobbágyaitól el-hagyattatott légyen, és hogy ellensége ármádája ellene jönne, a' melly ugyan iffjú Bajnoktól vezéreltetne, de még-is ollyantól, a' melly vitéz és szerentsés-is, egyszersmind az õ meg-hitt, és meg-juházódhatatlan ellensége vólna.

A' Lengyel Respublikának, vóltak ugyan katonai, de koránt sem 36000. a' mint a' Törvény és constitutio szerént kellett vólna lenni, mivel 18000 nél-is kevesebb vólt; mi nagyobb: ezek illendõképpen sem fizettettek, és jó fegyverek sem vólt, azoknak Vezéri sem tudtak, hogy mellyik részszel tartsanak.

Nem vólt már Augustusnak más reménysége a' Nemességnél, de ez-is ezen bizonytalan környûl-állások között habozott. A' Vojvodaságok, vagy helyesebben magyarúl szóllván a' Vajdalágok, inkább kénszeríttették õtet mint sem javaslották vólna Ország Gyülést tartani, éppen olly formán, valamint Anglia a' veszedelmes környûl való állások között szokott tselekedni, jól lehet Augustusnak nagyobb szüksége vólt egy Ármádára, mint sem Ország Gyülésére, a' mellyen úgy-is Lengyel Országba, inkább a' Király ítéltetik-meg, mint sem az Ország dolga vétetõdne elõ, de meg-is ezen kétséges, és zavaros dolgok között tanátsossabbnak tartotta Ország Gyülést hírdetteteni, mint sem az Országot

meg-sérteni. Azért-is 1701. esztendőbe második December napjára ez ki-is hírdettetett. De hamar észre vette ő aztat, hogy Károlynak-is ezen Gyülésnél szintén olly szava lészen mint ő magának, mert azok, a' kik Sapieha házzal tartottak, úgy-mint Lubomerski Hertzegek, és ezeknek baráttyai, a' Korona kints tartója Lesczinski, főképpen Hertzeg Sobieski a' meg-hólt Királynak a' fia, és az ő jó akarói minnyájan alattomba Svétziai Királlyal tartottak.

A' leg-főbb ember, a' ki még Angustus Lengyel Királlyal tartott, de e' mellet leg-félelmesebb ellensége-is vólt, Kardinális Radziejovski, Gneseni Érsek, Ország Primássa, és a' Diætán Præses vala-ezen nagy hivatalokat tsak hamar el-nyerte ő, minekutánna az előbbeni Király Sobieski János kegyelméből Vermelandi Püspökséggel leg-elsőbben meg-ajándékoztatott vólna. Ezen Kardinális felette ál ortzás ember vala, a' ki a' maga fortéllyait, 's kéz alatt való munkállásait szer felett tudta el-palástolni, és a' ki magát egy uraságra vágyodó Aszszonyság által, a' mellyet a' Svékusok nem máskép, hanem Cardinálisné aszszonynak neveztek, vezéreltette.

Mivel nagy tekintetbe vólt az egész Ország előtt; elősör-is kívánta Sobieski János Király halála után, az ő Fiát Jakab Hertzeget a' Trónusra fel-emelni; de mivel az Országba ezen Királynak sok ellenségei vóltak, ámbár ő egy nagy bölts, és vitéz Fejedelem vala, ezen szándékát véghez nem vihette. Annak utánna öszve barátkozott ő Frantzia Országi Polignac nevezetű Apáturral, az ki követ vala a' Lengyeleknél, hogy az iffjú Frantzia Királyi vérből származott Conti nevű Hertzeget a' Királyi székre ültethesse, a' ki-is ugyan tsak Királynak választatott: de mivel a' Saxoniai Truppok bent valának, és a' Saxoniai pénz-is tetszett nékie, újjabb

kéz

kéz alatt való fortélyokra adta magát; a' mint-is jól fizettettvén, Conti Hertzeg el-tseppent a' Koronától, és eztet a' Cardinális a' Saxoniai Electornak fejére tette.

És így minek utánna ő azon Lengyel Urak mellé állott vólna, a' kik a' Szászokkal tartottak, fülelvé olly alkalmatosságokra várakozott, a' mellyekbe ezen két nemzet között álnok praktikáji által új szakadásokat, és viszsza-vonásokat eszközölhetett vólna. Károly, Sobieski Jakab Hertzeget Protectiója 's óltalma alá vette, Litvániába-is a' tűz még el nem óltódott, és nagyobb része a' Lengyeleknek, vagy talám azt-is lehet mondani, hogy az egész Ország közönséges fel-támadást szándékozott Augustus ellen lázaztani. Mind ezen dolgokat így látván folyni a' Kardinális, ezen gondolatok gözölögtek újra fejébe, hogy most adta vólna magát elö azon idönek pontyja, a' mellybe Augustust, azon az úton, a' melyen jött, Saxoniába haza lehetne küldeni, Jakab Hertzegnek pedig a' Trónusra új útat lehetne nyitni; mert aztat-is látta, hogy jól lehet eddig ártatlanúl ellenkeztek a' Lengyelek Jakab Hertzeg ellen, de már azólta szeretik, a' miólta nékik Augustus Király nem tetszik. Károly ugyan által látta, mit akarna a' Kardinális, de még sem bátorkodott tsak álmodni-is még most arról, hogy ő az Országba illy nagy változást tégyen, ámbár meg nem esmérhetö képpen ezen dolognak első fundamentom követ önnön maga tette.

A' Kardinális elöször úgy tettette magát, mintha ő Augustus Királyt a' közönséges Társasággal (Republikával) meg-békéltetni kívánná, azért-is ollyan Circularis, vagy-is úgy mondani szokott Currens leveleket küldött tétova az Országba, mellyek nem valósággal, hanem színlett bárátsággal, ál-ortzás szívből eredett édességgel valának tellyes-

ſek, a' mellyek nem egyebek ſzoktanak lenni, hanem ollyan török, a' mellyekkel az emberek meg-fogattatnak.

Illyen ſzínes levelet írt ő Károlynak-is, és azon nagy Istenre kérte ötet abba, a' mellyet minden kereſztyének ímádnak, hogy Lengyel Orſzágot, és annak Királlyát hadgya békeſſégbe élni. Károly felelt ezen levélre, de úgy: hogy ezen felelet, inkább a' Kardinális ſzívének, mint ſem ſzavainak kívánſága ſzerént vala fel-téve.

Károly ugyan tsak a' maga Ármadájával Litvaniába maradott, és ezen tudósítását tette a' Lengyel Rendekhez, a' mellyek Varsóba Orſzág Gyülésére öſzve-gyültek, hogy, úgy mond: ő háborúskodna Augustus Király, és a' Száſzok ellen, nem pedig a' Lengyelek ellen; és nem azért jött vólna, hogy ő a' Respublikát meg-támadni kívánná, hanem azért inkább, hogy aztat a' le-nyomattatástól megſzabadíttsa. Ezen levelek, és az azokra tett válaſz, az egéſz világ kezébe vóltak: de az alatt azon követek, a' mellyek alattomba a' Kardinálistól, Piper Ministerhez, ettől pedig amahoz ſzüntelen jártak, és azon titkos gyülések, mellyek ezen Prælatusnál tartattak, azon rúgó tollak vóltak, a' mellyek az egéſz Orſzág Gyülését mozgásra, és ſok féle gondolatokra hozták.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

A' mellyben a' Varsói Diætának dolgai adattatnak elő. Augustust a' Diæta után meg-veri.

Az Orſzág azon most fent nevezett leveleket olvasván, aztat végzette, hogy Károlyhoz követſéget küldgyön, és a' Rendek köz akarattal Augustustól aztat kérték, hogy a' Mosqvákat az Orſzág határin belől

belől ne engedgye jönni, és a' maga Szász Trupjait küldgye viszsza Saxoniába.

Augustus valamelly belső indúlat annyira vitte, hogy ő mindenekre reá állott, a' mit az Ország Gyűlése kívánt. Azon kötés, mellyet ő Birsa városába Péter Czárral kötött, minden erejét el-veszstette, jól lehet eleinten nagyon félelmes vala. Augustusnak az ő környűl állásai nem engedték, hogy ő azon 50000. katonákat, mellyeket Németh Országba vásárlani Péter Czárnak magát ajánlotta, elő alíthatná. De még a' Czár sem hirtelenkedett abba, hogy részéről a' meg-ígért 50000. Mosqváit Lengyel Országnak segítségére küldötte vólna, de talám jól-is történt, mert ő Lengyel Országnak félelmes szomszédgya vala, a' mellytől-is néminémű nyerességeket kapni reménylett. Most egyszer elégnek tartotta ő aztat, hogy Litvániába 20000-ből alló sereget küldött, a' mellyek sokkal nagyobb károkat tettek ottan a' Svékusoknál, mert ezek előtt meg nem mervén állani, költek, 's mentek mindenüt zsákmányozván. Minek utánna a' Svékusok kergetni üldözni kezdették őket, prédára sem kaphattak vólna, haza mentek; Augustus-is maga népét, a' melly a' Rígai verekedésnél meg-maradott, téli szállásokra Saxoniába küldötte.

A' Varsói Gyűlés inkább dolgozott pennával, mint sem fegyverrel, de a' mennyi Vajda ült annál, éppen annyi szakadások-is vóltak; ma Augustussal tartottak, más nap megint semmit sem akartak felőle tudni, mindennek szájába vólt a' szabadság és igazság, senki sem tudta pedig minémű állatok légyenek azok. De a' nagy Gyülések ritkán-is szűltek a' belső háborúságok között valamelly hasznos dolgot, mert a' vakmerő természetek a' pártolást szeretik, a' valóságos, és jeles emberek pedig bátortalanok szoktanak lenni.

Így folyván a' dolgok, a' Gyülés minden végezés nélkül 17. Februariusnak napján 1702. esztendőbe el-oszlott. A' Senátorok, kik a' Vajdák, és Puspökök Varsóba maradtak, a' melly még kevés rendeléseket-is ezek tettek, a' többi Magnások öszve gyülvén ellenkezőt tselekedtek; meg-is határozták gondolattyokat így, hogy az Ország Gyülésének rendelése szerint, a' midőn Károlyhoz követség fogna menni, akkor a' Pospolite, üllyön lóra, az az Insurrectio légyen, hogy az Országra vígyázás légyen. Nemelly olly rendeléseket-is tettek ők, a' mellyeknek a' Litvániai Zenebonát kelletett vólna le-tsendesíteni, de inkább akarták ők a' magok Királyoknak hatalmát ezekkel meg-erőtleníteni, a' mellytől pedig nem annyira vala szükséges félni, mint a' Károly' hatalmától.

Augustus mind ezeket által látván, inkább kívánt a' maga diadalmas Ellenségénél törvény tételt próbálni, mint sem önnön jobbágyinál. Mellyre való nézve el-tökéllette magában, hogy ennél a' békességet fogja keresni, és ezzel arról alattomba munkálni: mivel pedig, az egész fő Tanátsot megengesztelhetetlen ellenségének lenni tartotta, az előtt mindeneket titokba kívánt tartani.

Ezen dolog nagyon tsiklandós lévén, leg-elsőben-is közlötte eztet Augustus Königsmark Grófnéval, a' ki-is egy fő Svétziai nemzetből származott vala, és nála nagy kegyelembe állott, vagy-is hogy kevéssé világossabban ki-tegyem, a' ki ennek Dulcineája vólt. Ez azon Dáma, a' kinek testvér bátya az ő szerentsétlen halála által, esméretes a' világ előtt, és a' kinek a' fia, a' Frantzia ármádánál, azon szerentsés, híres és ditsőséges Feldt Marschal vala, melly Comte de Saxnak neveztetett.

Ezen

Ezen ritka szépségű, és felette éles elméjű Dáma, alkalmatossabb vólt akár melly Ministernél a' békességnek jó lábra való állíttatására, mivel ez a' Svétzia Udvarnál sok esztendőket töltött, egyszersmind Svétziába jószágokat-is bírt; ugyan ezen okokra való nézve, hízelkedett magának Augustus, hogy könnyen engedelmet fog nyerni a' Svétziai Királyhoz való személyes bé-jutásra. Én minek előtte kitegyem, miképpen végzette vólna el dolgát, illendőnek tartottam, hogy felőle ezeket érdemes Olvasóimnak tudtára adgyam.

Ezen Grófné, a' mellet, hogy ritka szépségű vala, olly nagy kelemetességgel vala fel-ruházva, hogy majd tsak nem egész Europának szemeit magára függesztette, de nem-is ok nélkül, mert a' fent nevezett tulajdonságok mellet, még ezen fő tulajdonsággal-is bírt, hogy ő sok Tartományoknak, a' mellyekbe soha sem-is vólt, Anyai nyelveket olly készséggel beszéllette, mintha ő maga azokba született vólna. A' szép Tudományokba számos férjfiakat fel-haladott, különösen a' Frantzia Verselésekben olly erős vala, hogy a' ki azokat olvasta, Versailba születettnek ítélte vólna lenni. Ugyan XII. Károl Svétziai Király ditséretire-is munkált ő Frantzia nyelven verseket, mellyeknek utólsó négy sorrait érdemeseknek tartottam, hogy azokat tehettségem szerínt Anyai nyelvünkre fordíttsam, a' mellyek-is így estek-ki:

A' mint minden Isten, mint illik fel-készült,
Fama templomába, Károllyal egybe-gyült,
Dolgait tsudálta vitézségén örült,
Tsak Vénus, és Bachus, halgatott, 's némán ült.

Tsekély értelmem szerént, azért tette így ki verseibe ezen Dáma, Vénust és Bachust, hogy a' több

Istenek öröme között halgattak, mivel Károly szerelmes éppen nem vólt, bort pedig, vagy más részegítő italt-is soha sem ivutt.

Augustustól reája bízott dologban kívánván el-járni, el-ment ő Litvániába feküvő Svékusok táborába, a' hol-is mindgyárt Piper első Ministerhez menvén, kérte ötet, hogy a' Királytól a' hozzája való bé-menetelre, engedelmet nyerjen-ki nékie, a' ki-is, hogy eztet könnyen véghez fogja vinni, magát ajánlotta. De ámbár kellemetes, és mindeneket magához vonzani szokott tulajdonsággal bírt-is ezen Gróffné, még-is a' Minister sem nyerhette-ki aztat, hogy ötet Károly maga eleibe botsátotta vólna. Azért-is fel-tette magába ezen Dáma (mivel Károly paripáján gyakran szokott kimenni) hogy valahól eleibe fog kerülni: Úgy-is lett a' dolog, hogy ez egy szurdok úton szembe akadott vele, ki-is szállott hintójából, de a' Király egy szót sem szóllott hozzája, hanem kalapját levévén másfelé fordítá lovát, és így a' Gróffné úttyának más haszna nem vólt, hanem hogy aztat bizonyosnak hitte lenni, hogy ő tőle a' Svékusok Királlya tartana.

Mivel a' Gróffné semmit sem végezhetett, kéntelenítetett a' Lengyel Király maga fő Tanátsával értekezni; azért-is a' Marienburgi Vajvoda által, két propositiókat küldött ennek. Az első e' vala, hogy a' Tanáts engedgye-meg nékie, hogy a' Korona Ármádával szabadon bánhasson, és ő eztet maga pénzével fogná fizetni, még pedig fél esztendőre előre le-fogná tenni a' pénzt. A' második pedig vala: hogy engedtetődgyön-meg nékie, hogy ő 12000 önnön Katonáit Saxoniából az Országba bé-hozhassa. De a' Kárdinális Primás olly kemény választ adott mind ezekre, valamint Károly szokott vólt nékie tenni, mert így szóllott a' Marienburgi

burgi Vajvodához: El-vagyon, úgy mond: végezve, hogy a' Svékus Királyhoz követség mennyen, és javasollya, hogy a' Saxo Katonákat bé-ne hozza.

Minekutánna Augustusnak dolgaiban illy nem reménylett nehézségek adták elő magokat, leg-alább maga Királyi hatalmának árnyékát kívánta fenn tartani, azért-is a' maga Kamarás Urai közzűl Fitztum Urat Károlyhoz küldötte annak meg-tudására; hogy hol, és miképpen kivánnya fogadni, azon követséget, mellyet ő, és a' Respublica fognak hozzája küldeni? Ezen Kamarás Úrnak szerentsétlenségére, el-felejtkeztek a' Svékusoktól passust szerzeni, melly mellet, hogy ő szabadon mehetett vólna a' Svékus táborba, azért-is Károly audentziát sem adott nékie, hanem árestomba tétette, és ezeket mondotta: hogy ő a' Respublikától, és nem Augustustól várna követséget. A' midőn ezek után Litvániának némelly városkáit Katonáival meg-rakta vólna Károly, a' többi részével Grodno nevezetű városhoz közelgetett, melly éppen nem szép, sem nem erős város, egyedűl mivel gyakran az Ország benne Gyűlést tartott, azért nevezetes.

Még Grodnon túl vala mint egy két mértföldnyire, szembe akadott ő a' Respublikának követségével, melly öt Senátorokból állott. Itten mindgyárt ezen követség a' Czeremoniákról gondolkodott, és aztat kivánta, hogy Károly ezen titulussal illesse aztat, Serenissima Respublica, másodszor, hogy eleikbe a' Király szekere, és ugyan az ő Senátorjainak szekerei küldessenek. Azomba tsak hamar illy választ nyertek Károlytól, hogy Illustris, és nem Serenissima Respublica névvel fognak tiszteltetni. És hogy a' Királynak szekere nem vólna, hanem némelly Hadi Tiszttyeinek vólnának, szintén úgy körülötte-is, nem Senátorok, hanem tsak Ha-

di Tiſztek vólnának, és hogy eleikbe egy Generál Lieutenantot fogna küldeni.

Nem-is történt másképpen, és a' követſég maga Lovain kéntelenített jönni.

Károly fogadta őket a' maga ſátorába katonai Czeremoniákkal; hol-is ők alkalmasint tsak homályos ſzavakkal ſzóllottak, mert egy réſzről Károlytól féltek, más réſzről meg-esmértették aztat, hogy Augustust nem kedvellik, de még-is átallották egy idegennek parantsolattyára ollyan Királyt Koronájától meg-foſztani, a' mellyet önnön magok válaſztottak, azért-is ſemmit ſem végzettek, Károly-is értésekre adta, hogy ő Varsóba fog nékiek válaſzolni.

Minek előtte ő oda indúlt vólna, egy Manifestumot adott ki, a' mellyet a' Kárdinális, és azok kik véle tartottak nyóltz napok alatt egéſz Lengyel Orſzágon kereſztül futtatták. Károly ezen Manifestumába mind a' Lengyeleket Varsóba hívta (invitálta) hogy ottan a' magok boſzſzú állását, az övével edgyesíttsék: és aztat-is el-akarta hitetni velek, hogy ők kivánſágai, 's fel-tételei, megedgyeznének az övével, jól lehet pedig felette külömbözők vóltak. De minthogy azon Manifestumnak ſok követei vóltak, és az Orſzág' Senátori ſem edgyeztek egymáſſal, és a' közelgető hatalmaſſág ezen manifestumnak-is erős istápja vólt, olly nagy ereje lett annak, hogy Károlyt kéntelenítettek az Orſzág Protectorának nem tsak nevezni, de annak-is esmérni: ſőtt ſzerentsések vóltak, hogy ezen Titulusſal meg-elégedett.

Azon Senátorok, kik Augustus ellen vóltak, ſzemei előtt ſzórtak-el a' manifestumot, azon kevesek pedig, kik még véle tartottak, tsendes halgatáſſal vóltak. A' mint az a' bizonyos hír érkezett,

zett, hogy Károly sietséggel jönne, mindnyájan Varsót el-hagyni szándékoztak.

Leg-első vala a' Kárdinális, az ki el-méne, és nagyobb része a' Lengyeleknek nyakra före szaladott; némellyike jószágába a' hol-is a' dolognak ki-menetelét kívánta bé-várni, mások pedig jó Akaróiknak segedelmére siettek. Augustusal maradtak a' Római Tsászárnak, és a' Czárnak követtyei, a' Pápa Nunciusa, némelly Püspökökkel, és Vajvodákkal, a' kik mindég mellette vóltak. Ideje vólt Augustusnak-is útra készülni, mivel Ucalegon égett, de minek előtte el-indúlt vólna, mivel mind eddig semmit sem végzettek, néhány kevés Senátorokkal, és a' Senátusal tanátsot tartott, de most-is igen keveset nyert, mivel a' Saxoniai Katonákat felette utálták, és nem-is engedtek Augustusnak ezek közül többet 6000-nél bé-hozni, ezeket-is úgy, hogy ha békesség lészen, azonnal viszsza küldgye azokat, és miglen az Országba lésznek, addig-is a' Korona Fő Vezérének parantsolattyától függjenek. De a' Korona Ármádát tellyes hatalma alá vetették.

Ezen dolgoknak végezete után el-ódúlt Augustus Varsóból, és látta hogy maga ellensége ellen igen gyenge vólna, egyszersmind aztat-is, hogy azon Lengyeleknek-is, kik még vele tartanak, egész hiedelmet nem adhatt. Ugyan tsak sietséggel Pospolitét, az, az: Generális Insurectiot parantsolt, és hogy az egész Korona Ármáda öszve gyüllyön, a' melly-is hamarébb vólt parantsolva, mint meg-tselekedve; mert Litvániából, a' hol a' Svékusok vóltak, senki ki-nem jött. A' Korona Ármádája nagyon el-olvadott, és a' kik még vóltak-is, azoknál-is a' fegyver élésnek, de a' mi leg-nagobb, az akaratnak-is fogyatkozása uralkodott. A' Nemesség, a' mellynél a' bátor szív hibázott, olly meg-határozatlan

zatlan vólt, hogy inkább otthon maradott; azok pedig, kik ellene vóltak, úgy sem mentek. Kínos dolog vólt; hogy a' midőn Augustus az Orszag Törvénnye szerint újra parantsolta, hogy minden igaz Nemes életének el-veszt'ése alatt üllyön lóra: még akkor tétetődött ezen kérdés, hogy tartoznak-é szavát fogadni?

Leg-nagyobb segitségére valának önnön maga Saxoniai Trupjai, mivel ezeknek egész hatalommal parantsolhatott. Kéz alatt 12000-ren vóltak már marsba, és azon 8000 Katonáit-is viszsza hivattatta, a' mellyeket ő a' Római Tsászárnak segítségül adott a' Frantziák ellen. De illy számos Truppokat Lengyel Orszagba bé-hozni, azon végezet ellen vólt, mellybe ő maga a' Senátorokkal meg-edgyezett, hogy tsak 6000 jöjjön-bé, és így tarthatott, hogy ez által a' Lengyeleket maga ellen felfogja indítani. Ellenbe így-is gondolkodott, hogy ha Károly ellen szerentsés találi lenni egy ütközetben, akkor azután mottzanni sem fognak merni a' Lengyelek; ha pedig vakot vett a' kotzka, azt fogják mondani, hogy mért nem hozott-bé többet 6000-nél.

Augustusnak Katonái egy más után érkeztek, ő pedig maga egy Vajvodaságbúl a' másba ment, hogy azon Nemeseket, a' kik még vele tartottak öszve vonhatná: de az alatt mig ő így serénykedett el-érkeze Varsó alá Károly-is ötödik Május napján 1702. A' város' kapui az ő kívánságára legottan meg-nyitattak: A' Lengyel Katonáknak, kik bent vóltak, el-kelletett menni, a' Polgárok Strázsáit maga katonái által fel-váltatta, a' város Lakosai kéntelenítettek minden fegyvereiket ő nála le-rakni, és hogy szépen bánnyon vélek 100000 forintokat mint sartz pénzt fizettetett vélek.

Au-

Augustus Király öſzve húzta maga erejét Krakó alatt, de nem kevéſſé álmélkodott látván, hogy a' Kárdinális Primás oda jött vólna hozzája. Ezen Kárdinálisnak ſzívét gyulaſztatta azon kívánſág, hogy ö a' magába fel-tett dolgot véghez hajthaſſa, a' mellyet-is olly ál-ortzaſággal palástolt, a' midön kivánta maga Királlyát az Orſzágból ki-hajtani, hogy látzatasſon az ö munkálkodása ollyannak lenni, a' mitsodás egy igaz jobbágyhoz, vaſallushoz, és egy Királlyához hív emberhez illik. Ez Augustusnak értésére adta, hogy a' Svétziai Király bizonyos fel-tételek alatt a' békeſſégre hajlandó vólna, azért-is nagy meg-alázodáſſal engedelmet kért tőle, hogy engedné-meg néki a' Svékusok Királlyához menni. Augustus meg-engedte aztat, mivel nem-is túlthatta, de ez annyit tett, hogy ſzabadſágot adott néki maga alá, Augustus alá, hogy a' Kárdinális vermet áshaſſon.

El-is ment ö nagy sietſéggel Károlyhoz, a' kinek még eddig ſoha ſem bátorkodott ſzeme eleibe jönni. Mostan Prága nevü helyſégbe igen közel Varsóhoz udvarlott néki, de minden tzeremónia nélkül, a' mellyet máskép egy Respublika követtyével tartani ſzoktanak. A' Kárdinális találta Károlyt ſetét kék vastag durva poſztóból varrott Katona köntösbe, a' mellyen meg-aranyozott réz gombok vóltak, nagy ſarukba, a' két kezére bial börből varrott keſztyüket húzott-fel, mellyek egéſz könyökig értek, egy kárpitozatlan ſzobába, ki mellet Gróff Piper Fő Ministere, Holstein Hertzeg a' ſógora, és néhány Fő Generálisok valának.

Károly egynéhány lépéseket tévén a' Kárdinális felé, meg-állott, és néhány fertály órákig álva beſzéllettek egymáſſal, végtére ezen ſzavakkal fejeſzte-bé ſzavait Károly. Én, úgy mond: a' Lengyelekkel másképpen nem kötök békeſſéget, ha-

nem

nem ha ők más Királyt válaſztanak magoknak. A' Kárdinális Károlynak maga meg-határozását, leg-ottan tudtára adta minden Vajvodaſágoknak, és ezen tudósításába bé-tette, melly nagy kedvetlenſégére vólna ezen dolog, de e' mellet meg-írta aztat-is, hogy el-kerülhetetlen ſzükſég-is vólna, hogy az Orſzág egy illyen meg-győzhetetlen Fejedelemhez engedelmességgel viseltesſen.

Ezen újságot meg-halván Augustus, által látta, hogy ő maga Trónusſát egy ütközet által, vagy meg-erősíti, vagy aztat el-veſzti. Minden ki-gondolható módokat keresett, dolgot jó végre hozni. Az ő Saxoniai Trupjai már Lengyel Orſzágba bé-érkeztek, a' Krakoi Vajvodaſágból való Nemesség, mivel ő itt tartózkodott, ſeregenként gyűltek hozzája, minnyájokat emlékeztette az ő le-tett hitekre, ők pedig utólso tsep véreket érette fel-áldozni magokat ajánlották. Mind ezen Truppokkal, és a' Korona Ármádájával ment ő leg-elsőben ſzeméllye ſzerint a' Svékus Királyt Károlyt fel-keresni, a' kit-is hamar fel-talált, mivel Károly önnön maga Krakó felé útban vala.

Ezen két Királyok tehát ſzeméllyek ſzerint meg-jelentek 19. Julius' napján 1702 eſztendőbe egy nagy térſégen Klisov falu mellett, Varsó és Krakó között. Augustusnak állott az Ármádája 24000-ből. A' Károlyé pedig 12000-ből.

A' viadal kezdődött ágyúzásſal. Az első tűzadásban melly a' Saxok réſziről esett, egy ſúgár ágyúból ki-lövött golyobis (Falkoneto) derékon találta Holstein Hertzeget, a' ki a' Svékusok Gavalériáját comandérozta. Ezen Hertzeg egy bátor ſzívű, a' mellet kegyes, és minden jó erköltsökkel fel-ruháztatott ember vala. Károly kérdezte, hogy meg-hólt vólna-é? a' kit-is, a' midőn néki meg-hóltnak lenni meg-mondották, egy ſzót ſem fe-

lelt

lelt reá, hanem néhány Könyv tseppek gördültek-ki ſzemeiből, kevés ideig kezeit ábrázattya előtt tartotta. Erre meg-ereſztette lova fékét, és a' maga Drabanttyait elől vezérelvén, Ellenſége közzé rúgtatott.

A' Lengyel Király mindeneket meg-tett, a' mit tsak egy ollyan Királynak kell meg-tenni, a' ki a' maga Koronájának meg-tartásáért viaskodik, háromſzor ſzeméllyébe attaquirozott ő a' maga Trupjaival; de Károlynak az ő vitézſége tsak ugyan meg-tartotta az ütközetnek hellyét, és az egéſz győzedelem az övé leve. El-is nyerte ő Augustusnak minden ágyúit, ſátorait, záſzloit, Hadi kaſſáját, ſzóval egéſz táborát fel-dúlta.

Az ütközet után ezen két Királyok, nagy nemes ſzívűſéget mutattak egymáshoz, mellynek-is kezdője a' Lengyel Király Augustus vala. Mert a' midőn a' derék verekedés állott, egy Svékus Baró Sakken nevezetű Kapitány, lovának a' zabolája ketté ſzakadván a' lova őtet a' Saxok közzé vitte, kit-is Augustus nem tsak nemesſen tartott, de az ütközet után viſzſza-is küldötte őtet Károlynak. Ezen nagy ſzívűſégét látván Károly Augustusnak, 13 Fő Tiſzttyeit kik fogva vóltak, ſzabad lábra tévén viſzſza küldötte, és mind azokat a' Saxo Tiſzteket, kiket ruhájoktól az ő katonái megfoſztották, fel-ruházta, úgy, valamint a' Regimenttyek Uniformiſa vólt

A' Svétziai Király nem mulatott ſokáig az ütközet hellyén, hanem a' ſzaladó Augustus után ſietet Krakó felé. Ennek a' Városnak Lakoſſai olly bátorſággal bírtak, hogy a' város kapuit előtte bé-zárni méréſzlették: De ő ezeket bé-törette, és a' Várat ostrommal mingyárt meg-is vette, a' bent lévő katonaſág (Garniſon) tsak egy lövést ſem bátorkodott tenni, és a' Svékusok ostorokkal,

és botokkal kergették-bé öket a' Várba, a' mellyekkel a' Svékus katonák magok Királyokkal edgyütt a' városból bé-tolódtak. Egy Artilerista, az, az: Pattantyus Tiſzt, a' midőn egy ágyút ki akart vólna fütni, néki ſzaladott Károly, és az égő kanótzot ki-ragadta kezéből. A' Vár Komendánsa lábaihoz borúlván, katonáival edgyütt megadta magát.

Ezek után három Regimentet ſzállított a' Város Polgárinak házaiba, a' kiket ők ingyen tartani kéntelenítettek: ezen felül még 100000. tallérokat mint ſartz pénzt le-kelletett nékiek tenni. Olly tudósítása-is esett Károlynak, hogy a' midőn Groff Steinbok ezen Városba Gubernátor lett vólna, akkor nagy, és ſok kintset rejtett vólna-el a' Királyok temető helyébe (mivel ez Krakóba vagyon a' Szent Miklós Templomába). Fel-nyitatta eztet Károly, de egyébb nem találtatott abba, hanem néhány ezüstből, aranyból munkált Templombéli edények, mellyeknek egy réſzit magának megis tartotta, és egy Arany Kehelyt el-is küldött Svetziába bizonyos Templomba.

Krakóból ſak hamar ki-ment ő, kivánván valahol Augustust utól érni; történt azomba, hogy a' midőn néhány mértföldeket hátra tett vólna, a' lova alatta meg-bukkott, és ezen esés által úgy megſértődött lába ſzára, hogy kéntelenítteteti Krakóba magát viſzſza vitetni, a' hol-is az Orvosok kezek között hat hétig őrzötte az ágyat. Ezen történet alkalmatosſágot nyújtott Augustusnak, hogy ő azon idő alatt néminémű képpen intézhette dolgait, és Ármádáját-is rendbe ſzedhette. Azomba egész Lengyel, és Németh Országba olly hír futamodott, hogy ezen esés halált okozott vólna nékie. Stokholm Városa nagy réműlésbe jött, mivel oda-is el-ſzárnyallott ezen költött hír, és valamelly régi

Pro-

Prophétálás az ott lakó Polgároktól újra hírdetetett, hogy tudni illik: Svétziának Trónusára olly Királyné fog emeltetni, a' mellynek három hüvek újjai leſznek. Azért-is majd tsak nem újjal mutattak az özvegy Holsteini Hertzeg Aſzſzonyra, mert ez meg-hasított hüvekkel jött e' világra.

Azon hat hetek alatt, mig Károly gyógyíttatta magát, a' Lengyel Király elsöben Marienburg az után Lublin Városokba öſzve hívattatta az Orſzág Rendgyeit, a' kik már az előtt Sendomir Városába vóltak üldöztetve, igen nagy ſzámmal meg-is jelentek a' Rendek, és majd mindnyájoknak ſzíveket magához vonta Augustus; réſz ſzerént Nagy ajánlásokkal, réſz ſzerént ajándékokkal, de főképpen az ő ſzép és édes ſzavaival, mivel ő nagy eloquentziájú Fejedelem vala. De ſzükſég-is hogy egy Király illyen tulajdonſágokkal bírjon, hogy Jobbágyainak ſzíveket magához tudhaſſa vonni, különösen ollyan Orſzágba, a' hol ſzabad a' királyi válaſztás. Még el-nem végződött ezen Gyülés, a' midőn bizonyos hírt vettek az Urak, hogy Károlyról támadott hír valótalanſág vólna, és hogy ő élne; de mivel az Orſzág Nemeſei már nagy mozgásba vóltak, mindnyájan az ő valóſágos Királyoknak magok hűſégét ajánlották. Láthattya itt ki ki, hogy a' különös társaſágok melly változók legyenek.

Maga a' Kárdinális Primás, a' ki úgy látzattatta magát, mintha ő Augustushoz hajlandó vólna, Lublinba az Orſzág Gyülésénél meg-tsókolta a' Király kezét, és a' hitet-is mint a' többi letette. Ez a' hit abból állott, hogy arra kelletet esküdni, hogy a' Király ellen ſemmit ſem tselekedet, és nem-is fog tselekedni. Már ezen hitet miképpen mondhatta-el a' Kárdinális ortza pirulása, és Lelki esméretének mardosása nélkül?

erről való ítéletemet a' bölts Olvasókra bízom. Az egész Ország Gyülés munkájának 's végezésének veleje a' vala, hogy a' Lengyel Respublika ajánlott 50000-böl álló Ármádát maga költségén tartani, a' melly-is a' Király szolgálattyára légyen. Másodszor: Hogy hat heteket engednének gondolkozásra a' Svétziai Királynak, melly idö alatt határozná-meg szándékát, hogy békeséget-é? avagy háborút kivánna. Harmadszor Sapieha Hertzegnek-is, a' ki a' Litvániai pártosoknak feje, és Vezére vala, annyi időt engedtek a' Királyhoz jönni, és ötet meg-követni.

Mig ezen tanátskozások tartottak, az alatt Károly sebéből fel-gyógyúlt, és valakik csak ellene támadtak, mindnyájokat öszve törte, és verte. Meg-maradott ö azon fel-tételébe, hogy a' Lengyeleket arra fogja bérleni, hogy ök önnön magok, a' magok Királlyát Trónusáról le-kergessék, és hogy mennél hamarább ezen tárgyához juthasson, a' Kárdinálisnak fortélyos fúgárlása mellet, új Gyülést hírdettetett-ki, a' melly Varsóba tartattassék, és a' melly mindenekben ellenkezö képpen dolgozzon a' Lublinyi Gyülés ellen, az ö Generálissai ugyan illy ellen-vetést tettek szemei eleibe: hogy, úgy mond, a' dolog igen sok időre fog terjedni, és ollyan akadályok adhattyák elö magokat, a' mellyek az egész dolgot semmivé tehetik, a' Mosqvák pedig szüntelen ellenkeznének azon katonáival, a' mellyeket ö Ingermániába hagyott, és igen sok tsatákba-is már nyertesek vóltak ezek ellen, azért-is az ö jelen léte ottan talán felette szükséges vólna.

De Károly mindég meg-mozdíthatatlan vala, a' maga fel-tételeibe, és ezen választ ada az ö szavaikra: Ha mindgyárt ötven esztendeig-is, itten kelletik maradnom, még sem megyek-el innét

mind

mind addig, a' meddig a' Lengyel Királyt Trónusáról le-nem vetem.

A' Varsói Gyülésnek, mind ſzóval, úgy írással kelletett a' Lublinyi ellen fel-támadni, Károly ſzándékát némelly, a' Lengyelek Törvénnyének tzikkellyei ſzerént helyesnek álítani. Az ő Ármádája 6000 Cavaleriával, és 8000 Infanteriával meg-ſzaporodott.

HATODIK JEGYZÉS.

Károly megint meg-veri Augustust Lengyel Királyt, és a' Lengyel Királyi Trónus üresnek hírdettetik.

Minek utánna Svétziából el-érkezett vólna a most említett ſegítſége Károlynak, azon Száſz Ármádának a' mellyet ő Klisſofnál meg-vért, fel-kereséséhez fogott, ez az álatt az idő alatt, miglen betegen feküdött, a' mint fellyebb ki-tettem, rendbe ſzedte magát, és alkalmasint meg-is erősítetett, de még-is tartván Károlytól, Varsótól éjtſzak felé Prusſia Tartomány ſzélihez vonta magát. Ugyan tsak; a' midőn már nem meſzſze lett vólna ettűl Károly, ezen két Ármáda között a' Bog folyó vize vála közbe, azért-is ő, a' maga Gavalleriájával ezen által úſzott, a' Gyalogſága pedig más hellyen, a' hol a' víz tsekélyebb vólt, által ment.

Május holnapjának első napján 1703 eſztendőbe, utól ért ő 10000. Száſzokat Putolsk nevű helyſégnél, a' kiket Steinau Generális vezérlett, de mivel Károly felette sietett őket el-érni, ő véle-is tsak ennyi ſzámu Katonaſág vala, el-is hitette ő magával, hogy még kevesebb ſzámmal-is ſemmivé téſzi amazokat, de meg ſem tsalta ebbe őtet a' bizodalom, mert tsak közelítését hallották a' Száſzok, már-is nagyobb réſze ſzaladásra, vagy-

is el-ſzökésre vetemedett. Steinau Generális meg-állott ugyan egy kevesſé két Regimentekkel, de ö-is kéntelen vólt mindgyárt nyakra főre való ſza-ladásſal életét meg-tartani.

Nem-is ok nélkül kelletett nékie így meg-ól-dani a' kereket, mivel az ő Ármádája, minek elötte meg-verettetett vólna, már úgy ſzéjjel futott, mint az ölyvtől meg-íjeſztetett tsirkék. A' Svékusok fegyverei által alig estek-el 600 Száſzok, és tsak 1000-ret fogtak-el, mivel jobban el-fáradtak azoknak kergetésébe, mint ſem meg-verésébe.

Augustus Király imide, amoda ſzéllyedett katonáit, a' mennyire lehetett, öſzve ſzedvén, nagy ſietſéggel Thorn Városába (a' melly Lengyel Prus-ſiaba a' Visla vize partján, és a' Lengyelek Protectiója alatt vagyon) ſzaladott. Károly ezt meg-tudván leg-ottan rendeléseket tett ezen Város ostromlására. A' Lengyel Király látván, hogy itt ſem maradhatna-meg bátorſágba, Saxoniába ment. Mivel pedig Károly olly ſietſéggel jöve Thorn alá, hogy ſok vizeken önnön magának Gavalléríájával, a' melly a' Gyalogſágot lova hátára fel-vette, által úſzni kelletett, ágyúkat nem hoſzhatott magával, hanem addig várakozni kéntelenítetett, mig azok Svetziából hozzája vizen el-érkeztek.

Miglen a' ágyúk el-érkeztek vólna, táborba ſzállott néhány mértföldnyire ezen várostól, és gyakran igen közel bátorkodott menni, hogy ki-vehesse ennek meg-erősítését. Ő ugyan a' félelmet ſoha ſem esmérte, de még-is nagy haſznára vólt az, hogy ő közönſéges, és alá való ruhába járt, mert ebbe nem esmértetett-meg, másként tüzeltek vólna ellene az erősség fokairól.

Egy napon igen közel ment ő ezen várhoz Lieven nevezetű Generálisſával, ez ſetét kék ruhába, melly arany paſzományokkal gazdagon vala hí-

hímezve, vólt öltözve: Károly mindenkor nemessen gondolkodó lévén, féltette a' Generálisſát, hogy köntöse fényéért agyon talállyák löni, parantsolta néki, hogy a' háta megé állyon, Generális Lieven éſzre vette hibáját, egyſzersmind aztatis, hogy ha a' Király elötte fog állani, ötet ö miatta agyon löhetik, azért-is meg-köſzönvén a' Király malaſztyát nem akart a' háta megé állani, a' Király meg-kapta a' karját, és oda kívánta rántani, azon ſzempillantásba jöve egy ágyú golyobis, a' melly a' Generálist a' más világra küldötte. Károlyt nem hogy fel-borzaſztotta vólna ezen történet, söt még meg-erösítte abba, hogy az örök rendelésnek különös gondgya vólna reája, és a' Prædestination-is már ſokat épített, és meg-tsalhatatlanſágnak tartotta lenni, hogy ö még életében nagy dolgokat fog véghez vinni.

Mindenek-is akarattya ſzerint folytak, és az ö fegyvere felette ſzerentsés vólt, mivel valahol népe vólt Lengyel Orſzágba, úgy tetſzett, mintha mindenütt ö maga ſzeméllye ſzerint jelen vólna, majd 50000 Svékusok valának ſok féle Generálisok alatt, a' nap nyúgotti, és nap keleti Réſzin Mosqva Orſzág határinak ſzélein, kik Zabolába tartották a' Mosqvákat, az eröszak tételben; ö maga pedig a' lelkével maga népének, nap nyúgotta felöl állott Lengyel Orſzágnak.

Dánia a' Travendáli Frigy által köttve vala, és aztat erötlenſége, egéſzſzen tehetetlenné tette. Ezen Orſzágnak Királlya mint bölts Fejedelem, nem esmértette-meg magán azon kedvetlenſéget, hogy a' Svétziai Király olly közel áll birodalmához, közel-is vólt, mert a' Brémenyi Hertzegſéget, melly az Albis, és Vezel vizei között fekſzik, magáévá tette, ezen tartomány pedig ſzomſzédſágába vólt a' Dániai birodalomnak. Mivel pedig

ezen Hertzegséget katonákkal nagyon meg-rakta, útát nyitot egyszersmind magának valamint Saxoniába, úgy szintén az egész Római Sent Birodalomba. És így az Éjtszaki tengertől fogva, egészlen addig a' mint a' Dnipper vize bé-dűll a' tengerbe, és egész Mosqva Országának határáig, melly fekvés egész Europának szélességét magába foglallya, nagy rémülést okozott, és minden, azon a' részen nagy változásokat, és újságokat tétetődni rettegéssel várt.

Károlynak hadi hajói uralkodtak a' nap keleti tengeren, és nagy számmal költöztették Svétziába, a' Lengyel Országba el-fogattatott rabokat. Mind ezek mellet még-is Svétzia tsendes békességbe vala, és nyúgodott, Királlya által nyert Olaj fa árnyékába, senkitől, maga Királlyától főképpen éppen nem szorongattatott, mivel ennek katonáit az általa meg-hódoltatott Országok nem tsak fizették, de tartották-is.

A' midőn Europának egész éjtszaki része Károly fegyverének térdet fejet hajtott, ellene még-is Dántzig városa engedetlenséget mutatott. Mert 14. Fregatta hajók, és 40 Transport, az az: költöző hajók, 6000 katonákat, és ágyúkat, élelemre való szereket (a' mellyek Thorn várossának vívásra szükségesek vóltak) vivén, és mind ezeknek a' Visla vize ellenébe kelletvén menni, Steinbok Svétziai Generális a' város Tanáttsát, egybe gyüjtötte, és kérte tőlök mind ezeknek az által menetelre való engedelmet; de azok tsak hímeztek hámoztak, mint ollyas emberek szoktanak tenni, az kiknek magoknál hatalmasabbakkal dolgok szokott lenni, az az: Te se bánts, én sem bántlak. De a' Generális észre vette, hogy ök inkább a' nem akarásra vólnának hajlandók, mivel nyilván való feleletet nem akartak adni. Azért-is Steinbok

bok a' hatalom páltzáját fel-emelte előttök, a' várost meg-töltötte katonáival, és 100000 tallérral fizették meg hallogatásokat. Ezen Dantzig városſa fekſzik ott, a' hol a' Vizla vize a' nap keleti Tengerbe béfoly, ez egy gazdag és ſzabad város, a' melly Thorn, és Elbing Városſaival a' Lengyelek óltalma alatt vagyon, és ollyan ſzabadſággal élnek, mint a' Római Birodalomba fekvő ſzabad városok: ezeknek ſzabadſágok nem egyſzer, a' Dánusoktól, Svékusoktól, és több más Németh Orſzági Hertzegektől ostromoltatott. De mit nem teſz az irígyſég?

Hogy egyſzer a' ſegítő Truppok, ágyúk; és többi ſzükſéges ſzerek Thorn alá el-érkeztek, el-kezdődött 22. October napján az ostromlás-is. A' Városnak Gubernátora Generális Röbel, igen jól védelmezte egy hólnapig 5000 katonákkal a' Várost, de a' hólnap el-folyása után kéntelenítteteti kegyelemre, vagy ennek ellenvalóſágra magát meg-adni. A' katonái mind rabbá lettek, és Svétziába által küldetettek, Generális Röbel minden fegyverétől meg-foſztattatott, és úgy vitetett Károly eleibe. De mivel Károly még ellenſégeibe-is ditsérte az erköltsöt, azért-is nem tsak fegyverét viſzſza adta nékie, de parolájára haza-is ereſztette. Még amaz a' tudós világ előtt esméretes Copernikus-is (a' ki a' világ golyóbiſát fel-találta, le-is rajzolta, és Thornba e' világra lett) nem menthette-meg ſzületése városſát, ſőt minek utánna Károly meg-hódolta vólna 40000 tallér ſartzot fizettetett-le magának annak lakoſaitól.

Elbingen Városa, a' mellyet a' Vizla vizének egy ere mellé a' Németh Rend (Ordo Theutonicus) hajdon épített, példát vehetett vólna Dántzig városſáról, de nem! ſőt még jobban nyakaskodott, mert tsak aztat ſem akarta Károlynak meg-engedni, hogy nyertes ſeregével által mehesſen;

azért-is meg-boſzſzonkodván ő, 4000 Gyalogſágával, a' Bajoneteket Mangalétájokra fel-tétetvén, bé-rontott ezen városba, és Ura lett annak. Az útzákon a' nép térdre esett, és öſzve kótsolt kezekkel esedeztek, hogy irgalmazzon-meg nékik. Életektől ugyan meg-nem foſztotta, de minden fegyvereket lába eleibe le-rakni kénſzerítettek, katonáit Polgárok házaiba el-oſztotta, a' kiket nékiek ingyen kelletett tartani, és még ezen felül 260000 tallérokat idő halaſztás nélkül kelletett nékiek fizetni. 200 ágyúkat, és 400 mázsa puska port tett itten magáévá Károly, és ha mindgyárt egy ütközetet nyert vólna-is, még ſem lett vólna abból nagyobb haſzna, mint ezen Városnak meg-vételével vala.

Mind ezen dolgai Károlynak, mint egy elől-járo Postái vóltak, hogy Augustust Lengyel Országának Királyi Trónusáról le-fogja taſzítani.

Alig esküdött-meg a' Kárdinális Királlyának Augustusnak hívſégére, hogy ellene ſoha ſem fogna leg-kisebbet-is munkállani, még-is mindgyárt Varsóba mene a' Gyülekezethez, de a' békeſség helyre állításának ſzíne alatt, holott követték ötet 3000 önnön katonái, a' kiket ő a' maga megyéjébe állított-fel. A' Gyülekezetbe nem-is ſzóllott ő ſokáig másról, tsak a' meg-alázódásról, és megedgyezésről, de utóllyára félre ránta a' ſzemeit bétakaró ſuperlátot, és az egéſz Gyülésnek nevébe ki-hírdette, hogy Augustus a' Saxoniai válaſztó Hertzeg nem vólna érdemes, hogy a' Lengyel Koronát a' fején visellye, a' mellyre-is mindnyájan reá állottak, és a' Trónus üresnek lenni mondattatot. Történt ez, Februáriusnak 14. napján 1704. eſztendőbe.

Ezen a' napon még el-nem oſzlott a' Gyülés, a' midőn egy Staféta érkezett a' Gyüléshez egy levél-

véllel Károlytól a' Svétziai Királytól. Ezen Levelet a' Kárdinális ſzakaſztotta-fel, a' melly-is egy kérelmet, de parantsolat formán, foglalt magába, hogy tudni illik: A' Gyülés Szobieski Jakab Hertzeget válaſztaná Királynak. Ezen iffjú Hertzeg akkor Baraſzlóba Siléſia Orſzágnak fő Városſába vala, a' hol-is nagy óhajtva várta, hogy azon Korona ízállyon fejére, a' mellyet az ő édes Attya hordozott. Való dolog az-is, hogy ő az üdvözléseket, és köſzöntéseket-is el-fogadta, mintha már úgy vólna a' dolog, sőt némelly hízelkedők Felſéges Úrnak-is nevezték.

Egy bizonyos napon ki-mene ő a' maga ötsével Constántinus Hertzeggel Baraſzlótól néhány mértföldnyire fekvő erdőbe vadáſzni. El-vóltak ők árúlva, mert a' mint már az erdőbe valának, hírtelenſéggel 30 Lovas Saxoniai katonákkal körül vétetettek; látván, hogy minden óltalom nélkül vólnának, meg-adták magokat, és így el-fogattattak, minden két mértföldre már nyúgodt lovak rendeltettek, hogy hamarébb vitethesſenek, a' mint-is minden késedelem nélkül Saxonia Orſzágának Lipsia nezetű városába érkeztek, a' hol-is ſzoros vigyázat alá adattattak. Ezen esett nem kevéſé zavarta-fel, Károlynak, a' Kárdinálisnak, az egéſz Krakói Conföderatiónak-is fel-tett ſzándékokat.

A' tündér ſzerentse gyakran különös módokkal ſzokott játtzani még a' meg-koronázott fejekkel-is, mert éppen azon idő tájba, tsak haj-ſzálon múlt-el, hogy Augustus Király-is el-nem fogattatott. Mert három mértföldnyire Krakótól, a' midőn ebédelt vólna, magát ör állóira bízván, a' kik jól távól ki-vóltak tétetve: hirtelen Svékus Generális Reinschildt ott termett, az ör állókat mind el-tsípte, és a' falu felé, a' hol az ebéd vala, olly ſebeſſéggel jött, hogy Augustus alig

kaphata lóra tized magával. Reinschildt Generális üzőbe vette ötet olly keményen, hogy kevésbe múlt, hogy el-nem kapta ötet, de még-is Sendomir Városába bé-futott. A' Generális üzését ugyan nem tágította, de mivel Korona katonák vóltak itten ſzerentséjére, nagy nehezen meg-ſzabadúlt.

Ezen idő alatt azon réſz, a' melly Augustus Királlyal tartott, azon réſzt, melly a' Kardinálishoz hajlott, Haza árúlóknak nevezte, viſzont a' Kardinális pártosſai amazokat ezen névvel illették. Augustus kénteleníttetett a' Mosqvák ſegitſégét felvenni, és ſajnállotta, hogy a' midőn ſzükſége lett vólna erre, akkor nála nem vala. Majd Saxoniába ment, de mivel ennek ereje már el-fogyott, ſegedelmet nem nyerhetett, majd viſzſza Lengyel Orſzágba vette úttyát, itten megint ſenki ſem mert ſzolgálattyára lenni. Ellenbe Károly-is mindenütt határozatlan hatalommal bírt, és ſenkitől ſem tartott.

Gróff Piper, a' kinél Politika tudomány olly nagy mértékbe vala, mint Károlyba a' Ditsőſég, aztat tanátslotta nékie, hogy a' Lengyel Koronát önnön fejére tenné-fel. Eleibe terjeſztette, hogy melly könyű vólna aztat egy ollyan győzedelmes ármádával, ollyan Orſzágba véghez vinni, a' mellybe ő néki annyi ſok hozzá hajlottai vólnának, és hogy erre annál könnyebben reá vehetné, ezen titulusſal illette, Protector Religionis Augustanæ, mert ezen Tituluson kapott felette Károly, ezen felűl még illy öſztönnel-is élt Gróff Piper, így ſzólván hozzája: könnyű léſzen, úgy mond: Felségednek aztat Lengyel Orſzágba véghez vinni, a' mit Gustávus Vása Svetziába véghez vitt, tudni illik; az Augustana vallást bé-hozni, és a' köz népet azon iga alól, melly alatt aztat az Urak, és Egyházi

házi Katholika Rend tarttya fel-szabadítani. Ezen beszéd ugyan Károlyt egy kevés indúlatra hozta, de a' Ditsőség vólt az ő Bálvány Istene, azért-is illy feleletet adott Gróff Pipernek: Hogy ő, úgy mond: nagyobbra betsüli azon ditsőséget a' midőn ő Királyságokat másoknak adhatt, annál; a' midőn ő Királyságot nyerhett magának, ezen felül még mosolyogva ezeket szóllotta Gróff Piperhez: illene, hogy egy Olasz Országi Hertzegnél Minister vólna?

Még mind eddig Thorn városa alatt állott ő, és onnat vigyázott, hogy Varsóba mint folynak a' dolgok, de egyszersmind, a' szomszéd Fejedelmeket-is zabolába tartotta. Az alatt Sobieski Sándor Hertzeg, azon két Sobieski Hertzegeknek Testvére, kik Siléziába el-fogattattak, hozzája érkezvén, felette igen esedezett előtte, hogy bosszút állana két Testvérinek el-fogattatásokért. Azonnal-is ajánlotta magát, hogy nem tsak ő érette, de magáért-is bosszút fogna állani. Minekutánna pedig látta, hogy sokára menne a' dolog, mig ő maga a' Lengyeleknek Királyt adhatna, tehát ezen Sándor Hertzeghez így szolla: Üllyön-fel a' Hertzeg azon Trónusra, a' mellyet a' szerentse Bátyától meg-tagadott. Károly nem reménylette, hogy ezen Hertzegtől ellenkező választ fogna venni; de ezen Hertzeg így felelt erre: semmi a' világon engemet arra nem fog hajlatni, hogy én a' magam Testvér Bátyámnak szerentsétlenségén fortélyomat kivánnyam, és fel-emeltetésemet akarjam. Maga Károly, Gróff Piper, sőt még Stanislaus Lesczinski-is, a' Poseni Vajvoda únszollották, tanátslották néki a' Koronát fel-venni; de tellyességgel arra nem vihették őtet, hogy Bátyának hátra tevésével eztet tselekedgye. A' szomszéd Fejedelmek álmélkodtak ezen, és nem tudták, kit tsudállyanak jobban, Károlyt-é 22 esztendős Királyt, a' ki

Koro-

Koronákat oſztogat, vagy-is Sándor Hertzeget, a' ki aztat fel-nem akarja válalni.

Illy Testvért olly ritkán látni e' világon,
Melly ritka, hogy fejér Holló üllyön ágon.
Mikor Kain, Abel vérit ki-ontotta,
Testvérek ſzerelmét, akkor fel-bontotta.
Testvérében most tsak egy Testvér úgy bízhatt,
Ha Báttya erſzénye öttseétől hízhatt.
Ha Attyafiától ajándékokat veſz,
Akkor Sógorának Sógra-is Testvér leſz.
Igy ha a' ſzerelmet, nem pótollya gyakor,
A' neve: Eb Bátya! Kutya Sógor! akkor.

HARMADIK RÉSZ

ELSÖ JEGYZÉS.

A' Lengyelek Stanislaus Leszczinskit Királyokká válaſztyák.

Az Orſzág Gyülésébe a' Varsói Confœderatio a' Posenyi Vajvodát Leszczinski Stanislaust, küldötte Károlyhoz, hogy ö némelly viſzſza vonásokról, a' mellyek azólta történtek, miólta a' két Sobieski Hertzegek el-fogattattak, jelentést tenne. Ezen Stanislaus Leszczinski ſzép ábrázatú iffjú ember vala, bátor ſzívünek-is látzatott lenni, a' mellyet bizonyos magát meg-alázódás követett, az igaz ſzívüſég, bátor tekíntet, és kellemetesſég ki-tetzett mindenképpen ſzeméllyéből; ezek pedig, mind ollyan külsö tulajdonſágok, a' mellyek az ékes ſzólláshoz, a' midön illyen erköltsökkel fel-ruháſztatott ember egy Fejedelemmel beſzél, nagy fontosſágot, és hathatósſágot adnak. Az ö ékes Deák nyelven tett beſzédgye, a' mint ö Augustus Királyról, a' Confœderatióról, Kardinális Primásról,

és

és több mindenféle dolgokról, a' mellyek Lengyel Orſzágba meg-hasonlást nemzettek, ſzóllott vólna, álmélkodást gerjeſztett Károlyba. A' többi között eztet mondotta: Miképpen fogjunk mi, a' Király válaſztáshoz, mivel Jakab, és Constantinus Sobieski Hertzegek el-vannak fogva? mellyre Károly így felelt: Hát miként ſzabadíttyuk-meg a' közönséges Társaſágot, ha a' Király válaſztáshoz nem fogunk?

Ezen beſzélgetés vólt egyedül oka, hogy Stanislaus Lesczinski a' Lengyel Trónusra jött, mert Károly ſzánt ſzándékkal ezen beſzélgetést több órákra vonta, hogy jobban ki-esmérhesſe természetét. Vége lévén Audentziájának, Károly így ſzóllott a' maga Udvari Tanátsosſaihoz, 's Generaliſaihoz: Én nem láttam még illyen embert, a' ki így meg-tudná a' Pártosokat alkuttatni, és mindenek ſzívét magához vonzani. Meg-ſem ſzünt Károly annak utánna mindenektől felőle tudakozóskodni, és a' mint ki-tanúlta, hogy ő tellyes bátorſággal, és munkás ember vólna, hogy ő kemény természetű lenne, és tsak egy meg-töltött zsákon hálna, ſzolgáival-is igen kevesett ſzolgáltatná magát, hogy ő a' torkoſságot nem kedvellené, a' melly erkölts igen ritka azon orſzágba, adakozó, és a' Jobbágyai imádának őtet, főképpen maga haſznát nem keresö ember vólna, felőle nagy meg-elégedéſsel vólt.

Mivel ſok tulajdonſágokba meg-edgyezett Károllyal, megint így ſzóllott a' maga Udvarbéliekhez: Nézzetek! ez ám az az ember, a' ki mindég az én Barátom fog lenni. Ezen ſzavai annyit tettek, mintha így ſzóllott vólna: Nézzétek! ez ám az az ember, a' ki Király fog lenni.

Mihent a' Kardinális meg-tudta, hogy Károly Stanislaus Lesczinskit éppen olly móddal válaſztotta

totta vólna Királynak, melly móddal Nagy Sándor Abdolonimust választotta; azonnal hozzája ment olly szándékkal, hogy arra fogná Károlyt venni, hogy maga szándékát változtatná-meg. A' Kardinális örömest a' Koronát egy Lubomerski Hertzegnek fejére kívánta vólna tenni, azért-is így szóllott Károly hozzája: Mit tud hát a' Kardinális Stanislaus Lesczinski ellen? Felelt a' Kardinális: Felséges Uram! Igen fiatal; melly mondására így szólla Károly: Majd egy időbe vagyon velem, azután el-fordúlt a' Kardinálistól, hátat mutatván nékie.

Ezek így történvén, mindgyárt el-küldötte Gróff Hoornt Varsóba a' Confœderátusokhoz, és aztat üzentette általa nékiek, hogy öt napok el-folyása alatt Királyt válaszszanak. Gróff Hoorn Juniusnak hetedik napján érkezett ide, és mindgyárt ugyan Juniusnak 12. napját Királyt választó napnak rendelte olly könnyen, mintha csak egy Regimentet kellene nékie azon nap meg-indítani.

A' Kardinális Primás-is, a' kinek mind eddig az ő fortéllyai tsekély foganatot tettek, ott vala a' Confœderatussoknál, kézzel lábbal azon igyekezett, hogy ezen választást semmivé tegye, de nem sült-el szándéka, mert Károly titkon (alla incognito) Varsóba érkezett, és így ő kukkanni sem mert, végtére neutrálisnak kéntelenítteteit nékie lenni, mivel Károly hatalma ellen semmit sem tehetett; látván, hogy a' sárba maradott, a' választás napján meg-nem jelent.

Fel-virradván szombat napja, melly-is 12. Junius vólt, és a' Király választásnak napja; öszve gyültek az Urak három órakor dél után a' Coloba, az az a' választás helyén. Meg-jelent itt a' Posényi Püspök a' Kardinális helyett azon Nemesekkel, kik ő véle tartottak, és nem többel, hanem

mint

mint egy tíz Senátorokkal. Ollyan híre vólt, hogy alattomba a' Nemesſek között Károly-is ottan lett vólna mint egy el-rejtve, és nagyon gyönyörködött vólna maga hatalmába.

A' Belzi Megyének Záſzló Tartója, Jeruzálski Úr, és egy Galovski nevezetű Truxes Úr, mind Podlachia megyének követtyei Varsóba érkeztek éppen akkor, de nem kevéſſé meg-réműltek, látván a' Svétziai Test őrző Regimentet a' piatzon egéſz parádába állani, azért-is így ſzólla Jeruzálski a' Litvániai kínts Tartóhoz Sapieha Hertzeghez: Tehát ez a' ſzabad Király válaſztás? a' Svékusok fegyvere alatt!

A' válaſztás helyén a' Posenyi Püspök, hoſzſzas de ékes beſzédet tartott, mellyet azzal fejezte-bé, hogy öl, úgy mond: Stanislaus Lesczinskit az Orſzág Gyűlésének nevébe a' Lengyeleknek Királlyává válaſztya. Mindgyárt a' köz nép közé mene erre Károly, és ő vólt az első a' ki tele torokkal kiálta Vivát! Ezt halván a' köz nép, leg-ottan látzattattak a' Lengyel Sipkák az ég felé hagyíttatni olly ſűrűen, melly ſűrűen őſzre kelvén az idő a' Tsókák ſzoktanak repűlni; a' Vivát kiáltás annyira bé-töltötte a' levegő eget, hogy azoknak ſzavai, kik ellenkezőt kiáltottak egéſzſzen elnyomattattak. A' tsak most fellyebb említett Jeruzálski Úr, kevés idő múlva ezeket mondotta: Most ugyan Nagy Lengyel Orſzágnak válaſztatott Királlya, de nem Kis Lengyel Orſzágnak, ſem pedig a' Litvániai nagy Hertzegſégnek.

Semmit ſem haſznált a' Kárdinális Primásnak, és többeknek másoknak, hogy a' válaſztásnál meg-nem jelentek, mivel más nap mindnyájának ezen új Királynak réſzére kénteleníttettek hajlani, ki-is őket igen kegyelmesen fogadta. Mindenek felett pedig az esett leg-fájdalmasabban nékiek, hogy

ezen

ezen új Királyokat követni kelletett nékiek Károlynak Fő Tábori ſzállására (Haubt Quartir) a' hol-is Károly maga által a' Lengyel Trónusra fel-emeltetett Királyt olly tiſztelettel fogadta, melly egy Fejedelmet illet, és hogy ez maga Méltóſágát mindgyárt láthaſſa, pénzt, és katonaſágot-is adott néki, és ſzükſéges Udvariakat-is rendelt melléje.

Minekutánna ezek így mentek végbe, el-hagyta Károly Varsót, olly ſzándékkal, hogy többi réſzit-is Lengyel Orſzágnak, meg-hódoltathaſſa. Azon helly a' hová ő hadi ſeregeit rendelte, Lemberg veres oroſz Tartománynak Fő Városa vala, ezen Várost Augustus Király meg-erősítette, mivel maga kíntsét ebbe tette-le, valamint több más Uraſágok-is. Jól tudták a' Svékusok azomba, hogy ezen Város ſok kíntsel vólna meg-rakva, ez-is lehetett leg-főbb oka, hogy Károly ide parantsolta ſeregelni katonáit. A' Lengyelek azt gondolták, hogy leg-alább 14 nap fogja tartani magát a' Város, azomba Károly ötödik October napján környűl vette aztat, és más nap ostrommal meg-is vette, és valakik tsak katonáinak ellent állottak, azok mindnyájan kardra hányattattak. Tsudálatos dolog! hogy az ő katonái, nem hogy a' Zzákmányozásnak estek vólna, ſőt a' piatzon ſzép rendbe állottak, illy nagy rend tartás vólt az ő ármádájánál.

Ugyan azon piatzra ſereglett a' Városba lévő Lengyel katonaſág-is, ki fegyverek le-tétele után rabokká lettek. Erre mindgyárt Trombita harsogáſſal ki-hírdettette, hogy minden Városi Lakos, a' kinél le-téve vólnának Augustus Királynak, vagy azoknak, kik vele tartanak pénzei, ezüstyei, és más drágaſágai, életének el-veſztése alatt, ki ki ſzeméllye ſzerint még azon nap elő adgya; mivel pedig parantsolattyát tenki meg-vetni nem mé-

méréſzlette, tehát tsak hamar 400 Ládákat ſzekrényeket, mellyek arany, és ezüst pénzekkel, vagy-is más drágaſágokkal meg-töltve valának, hordottak eleibe; ezeken fellyül 140 réz ágyúkat-is nyert, mivel pedig vonó lovai itten nem vóltak, nagyobb réſzét ezeknek puskaporral el-ſzaggattatta, ugyan tsak 24. darabot Stanislaus új Király kérésére meghagyott.

Stanislausnak-is ezen nap kezdődött az ő Orſzáglása, de felette különös, és tsudálatos történettel. Néminémű környűl való állások azt kívánták, hogy ő Varsóba maradgyon; a' Királynak édes Annya, és a' Királynéja két Hertzeg Kis Aſzſzonykáival (a' mellyek közzűl az edgyik idővel Frantzia Királyné lett) vele vóltak. Az ő Udvara állott a' Kardinális Primásból, a' Posenyi Püspökből, egynéhány Méltoſágokból, Magnásokból, és óltalmára 6000 katonák, a' Korona ármádától vóltak rendelve, a' kik tsak nem régen vettek ſzolgálatot, és így ezeknek hívſégekben-is tellyeſséggel nem bízhatott.

Generális Groff Horn Kommendás vólt Varsóba, de ennek ſem vólt több katonája 1500. Svékuſoknál. Az alatt Varsóba, ki ki nagy tsendeſségbe élt, ſőt Stanislaus Király ſzándékozott néhány napok múlva meg-indúlni Lemberg Városának által vételére. Nagy hirtelenſéggel lárma támadott, és azon bizonyos hír következe, hogy egy nagy Ármáda a' Városhoz közelítene; igaz hír-is vala ez, mert Augustus Király ſebes lépésekkel 20000-ből álló ármádát vezetett, olly titkos útakon, a' mellyeken tsak egy próbált, és tanúlt Vezér ſzokott járni, és ezzel akart ő a' Svékus Királynak egy nem reménylett tsapásos játékot tenni, egyſzersmind az új Királyt ſaját Trónuſáról le-ſzállítani.

Varsó igen gyengén vala meg-erősítve, azon Lengyel katonákba pedig, kik bent őrizeten vóltak,

nem nagyon lehetett bízni. E' mellet sokákkal vólt Augustus egy értelembe azok közzül, kik a' városba vóltak. Így lévén a' dolog, ha Stanislaus bent maradna, el-vólna veſztve. Azért-is el-küldötte ő magához tartozandó Familiáját, a' mellyről fellyebb írtam, Posenbe, kik mellé ollyas Lengyel katonákat rendelt őrizetre, a' mellyekbe leg-nagyobb bizodalmát vetette. Midőn már útba vóltak, nagy lárma, és futkározás vala, a' mellybe a' Dajka a' kisſebb Hertzeg Kis Aſzſzonnyal, a' melly tsak eſztendős vala, el-tévelyedett. Stanislaus már el-veſztetnek lenni tartotta ezen Leánykáját. E' nagy lármába a' Dajka ezen Gyermekkel, egy ſzomſzéd faluba ment, és ottan egy ló istálónak ſzegletébe el-bújt. Mivel a' Király már maga-is útban vala, és fűtől fától gyermeke felől tudakozódott, ſzerentséjére azon faluba, és azon istálónak ſzegletébe reája talált a' dajkára, és magzattyára, kiket más hintóján jó őrizet alatt, és bizonyos kalauzzal a' Királynéja után küldött. E' vólt azon Hertzeg Kis Aſzſzonyka, a' mellyet a' Mennyei bőltsesſég Frantzia Királynévá tett.

De még-is a' Kardinális Primás vala az első, a' ki Prussia Orſzágnak határa felé nyargalt. A' Nemesſég közzül, ki erre, ki amarra ſzaladott. Stanislaus Király, Károlyt mene fel-keresni, és így Varsóba tsak hat hétig uralkodott. A' Posenyi Püspök ſűlyos nyavalyába esvén, ſzárnya ſem lévén, el-nem repülhetett. 6000 Lengyel katonák követték Stanislaust, a' többi pedig a' Királynéval mentek-el. Sokan ollyak közzül-is, a' kik Augustus jó Baráttyainak lenni ítéltettek, Posenbe el-küldetettek. Generális Horn tsak maga maradott a' fent említett 1500 Svékus katonákkal Varsó városába. Augustus nagy mérgesen, és mint egy győzedelmes Fejedelem bé-mene a' Városba, és mind-

gyárt

gyárt meg-sartzolta annak lakosſait, (de még-sem olly keményen, mint Károly a' Lembergieket) a' Kárdinálisnak Palotáját, Conſœderatusokét-is nem külömben, úgy az ő faluit, és jószágait Zsákmányozásra ereſztette katonáinak.

Ezen változások közt e' vala egy igen tsudálatos dolog: hogy Augustus Királlyal egy Pápa követtye-is vala, ez mindgyárt, a' Posenyi Püspök, hogy kezébe adattatasſon, aztat kérte, mert úgy mond: ez a' Római Sz. Széknek meg-ítéltetését érdemli azon okból, hogy ő ollyan Fejedelemmel tartana, a' melly az Augustana Vallásbélieknek fegyvere által emeltetett Királyságra; nagy hatalma-is vólt a' Római Pápának mindenkor Lengyel Országba.

Augustus Király örvendezett felette, hogy ezen Püspököt rabsággal büntetheti, de egyszersmind, hogy a' Római Udvarhoz való engedelmességét-is bizonyíthasſa, által adta őtet a' Pápa követtyének. Ezen Püspök minekutánna szemeivel látta vólna, mint prédállyák Palotáját: Saxoniába az Olasz ministerhez katonák által kisirtetett, és ottan meg-is hala.

Gróff Horn Generális pedig kemény tüzellést kénteleníttetett ki-állani a' Várba, és minekutánna által látta vólna, hogy olly kevés katonasággal a' Varsói, úgy-is nyomorúlt állapotban lévő várat, meg-nem tarthattya, dobot ütetvén megadta magát mind az 1500 katonáival, kik-is rabokká lettek. A' midőn ki maschirozták a' Várból és a' menetelbe előtte lett vólna Gróff Horn, önnön maga által adta kardgyát Augustus Királynak. Számtalan szerentsétlenségei között ez vala első szerentséje Augustusnak Károly Svétziai Király ellen: de valamint hogy a' szerentse nem sokáig szokott maradni maga állattyában, úgy szin-

tén Augustusſal-is meg-változtatta ſorsát. Ez: ha úgy lehet mondani, utólsó ereje vala Augustus Királynak, melly olly hirtelen el-enyészett, mint a' ſzalma tűznek a' Lángja, mivel azon 20000-ből álló Ármádája gyülevész nép vala, mert részе állott Lengyelekből, a' kikben nem bízhatott, részе Szászokból, a' mellyek iffjak, és gyakoroltatlanok vóltak, részе pedig Kozákokból, a' kik inkább prédálni, mint ſem viaskodni ſzerettek: mindenek pedig reſzkettek Károlynak tsak nevétől-is.

El-is érkezett ezen nagy Vitéz Király Stanislaus Királlyal, maga ki-válaſztott katonáival ellenſégének fel-keresésére. Meg-hallván a' Saxok Ármádája közelítését; halálba ſzaladott.

A' Városok 30 mértföldnyire-is eleibe hozták kapuiknak kúltsait, és egy nap ſem múlt-el, a' mellyen valamelly haſznos fortélyt részire nem talált vólna. Károly önnön maga azt mondotta: Én inkább vadáſzom, mint ſem verekedem.

Mivel ezen ſzó vadáſzom: itten elő adgya magát, Károlynak egy történetét kívántam ide bé-iktatni: erre pedig az adott alkalmatoſságot, hogy a' vadáſzat kutyákkal ſzokott végbe menni.

Vólt Károlynak egy kedves Angliai nagy ſzelindek kutyája, mellynek neve Pompéjus vala; ezen kutyája éppen akkor döglött-meg, a' midőn ő ellenſégeinek keresésére meg-indúlt. Felette kedves kutyája vólt ez, a' mellyet ő Svétziából hozott-ki magával. Meg-tudván ennek el-veſzését tiſztesſéges el-takaritást kívánt nékie tétettetni; azértis Stokholmbe döglötten viſzſza küldetette, a' holis bótot tsinálván nékie el-temettette, és ſirját márvány kővel takartatta-bé, mellyre ezen Deák Epitaphium (Halotti írás) vólt rajzolva: Pompejus egregius canis, Invictissimo Svecorum Regi merito

cha-

charus, in Polonia mortuus, inde in Sveciam, ne extra Patriam tumularetur, transmissus.

Augustus Király maga Ármádáját bízta Gróff Sulenburg Feld Marschal vezérlése alá, a' ki-is olly bölts, és híres Vitéz vala, hogy ez egyedül ítéltetett az egész világtól, ollyan egy embernek lenni, a' ki illy nagyon maga bátorságát el-veszтett Ármádát jó útra hozhatná. Inkább-is gondolkodott ezen Fő Vezér arról, hogy miképpen tarthassa-meg ezen Ármádát, mint sem arról, hogy miképpen győzedelmeskedhessen azzal. Ő ezen háborút mértékletességgel, és nagy vígyázással vitte, mivel pedig kéntelenittetett magát viszsza vonni, sortélyos környékeken, és titkos útakon húzta magát hátra, és mindenütt Gavaleriájából egy részt sántzba hagyott, hogy így az Infanteriájának több időt nyerhessen a' viszsza vonásra, ditsőséges Retirádát (viszsza vonást) tett ő itten.

Alig érkezett-bé a' Posenyi Vajvodságba Punitz nevezetű helység mellé, már-is hírével esett, hogy Károly, és Stanislaus Királyok nem meszsze vólnának tőle, holott ő aztat gondolta, hogy ötven mértföldnyire hátra lennének, de ezen 50 mértföldeken kilentz nap alatt által jöttek a' Királyok. Gróff Sulenburgnak egész ereje 1000 Lovasságból, és 8000 Gyalogságból állott, és így lehetetlen vólt, hogy ő olly méretz, és híres Királlyal, mint Károly vala, meg-ütközzön, annyival-is inkább, mivel a' Saxo Ármáda minek előtte azt által vette vólna, már nagyon el-olvadott, a' félsz pedig gyökeret vert szívébe.

Sulenburg sok más Németh Generálisok vélekedése ellen aztat tartotta, hogy egy jó Gyalogság, a' tér földön-is ellent állhatt a' Lovasságnak reája való ütésében minden Sarampok (Spanische Reuter) nélkül; eztet meg-is mutatta, még pedig egy gyö-

zedelmes Gavalléria ellen, a' mellyet két Királyok, és több nevezetes Generálisok vezérlették.

Egy napon utól érvén ezek Sulenburgot, ő olly fortélyosan helyheſztette magát, hogy ellenſége körül nem vehette. Gyalogſágának első ſora, mellynek mindenikének flintája, és hoſzſzú Tsidája (Piqve) vala a' fegyverek, jobb térdel, a' földre le-térdeplett, olly öſzve ſzorította őket, hogy feltartván tsidájokat, és flintájokra ſzegezett bajonettyeket mint egy ſántznak láttattak lenni. A' második ſor magát meg-hajtva tüzelt, az első ſornak feje felett, a' harmadik ſor, egyenesen állott, és ez-is mind a' két előtte való ſoroknak feje felett tüzelt. A' Svékusok ſzokott hevesſéggel néki hajtottak a' Saxóknak, ezek hellyekből ki-nem mozdúltak, hanem ſzűnet nélkül tüzeltek, az első ſor döfte a' Tsidákkal a' Svékusok lovait, a' mellyek-is úgy meg-vadúltak, hogy tsak ágaskodtak, és a' Gyalogſág közé ſemmi képpen az rajtok ülők be-nem ronthattak, ſőt nagy rendetlenſégbe jöttek a' Svékusok, a' Saxok pedig a' viadal helyét megtartották.

Sulenburg annak utánna négy ſzegre (Quarée) helyheſztette maga népét, és jol lehet öt ſebet kapott itten, még-is ſzép rendel viſzſza vonta magát éjtſzakának idején Gürau nevű városkába három mértföldnyire az ütközet helyétől.

Alig kezdettek itten ſebei enyhülni, már-is nyakán termettek a' két Királyok, mindgyárt-is megint magát viſzſza húzni kénteleníttetett. Gürau városkán túl vala egy ſürű erdő, ezen kereſztül vezette ő maga el-bádgyadott katonáit, olly járatlan úton mene itt az ő gyalogſága, hogy alig törekedhetett kereſztül, de még-is a' Svékusok mindenütt nyomába vóltak. Hogy az erdőből ki-értek a' Saxok,

xok, öt arányi meszszeségre vóltak a' Svékusok előtt.

Egy Rützen nevű falu vala itten, melly alatt Partz nevű víz folyt, Sulenburg sietséggel hajókra szállította itten maga népét, a' melyből az ütközetbe-is sok el-maradott, és szerentsésen velek edgyütt által evedzett. De alig vala a' túlsó partyán, már Károly innetsön termett, ritkán-is hallatott, hogy valamelly Vezér maga ellenségét keményebben űzni szokta vólna Károlynál. Nagyon betsületibe járt Sulenburgnak a' dolog, hogy ő Károlynak kezébe ne essen, e' pediglen aztat tartotta, mivel a' szerentse nagyon szolgált nékie, hogy Sulenburgot meg-maradott kevés seregével rabjává tegye: azért-is semmit el-nem mulatott annak végbe vitelébe, a' vizen Gavaleriájával által úszott, mellyel aztat tselekedte, hogy a' Saxók, ezen víz, és az Odra vize közzé, melly Sileziába veszi eredését, és a' tájékon nagyon sebes, mély-is vala, estenek.

Sulenburgnak veszedelme népével edgyütt elkerülhetetlennek látzatott lenni, azért új fortélyhoz látni kénteleníttetett. Nem maradtak-meg több katonái 4000-nél, a' hol ezekkel állott, jobbján vala egy malom, a' mellyet ő Granatérosokkal rakottmeg, ballyán pedig vala egy mély motsár, előtte pedig egy mély árok. A' háta meget folyt az Odra vize, a' mellyen nékie el-kerülhetetlenül által kelletett menni, és úgy magát hátra vonni. Hogy által mehessen semminémű hajói nem vóltak, hanem által menetelének napja előtt, szálakat hordattatott őszve, és éjtszakának idején népével edgyütt szerentsésen által mene, és az Odra vizének túlsó partyán lévén, a' szálakat mind elrontatta.

Károly, hogy miként állana a' malom körül Sulenburg, Kémek által ki-tanúlta, azért-is azon

éjtſzakán rajta ment, de már későn, mert már túl vala Sulenburg az Odra vizén. A' malomra ütvén, elsöben-is gondolta, hogy a' Saxokat, vagy fegyvere által ſemmivé téſzi, vagy az Odra vizébe ugrattya, vagy-is öket mind vezérjekkel edgyütt el-fogja, de hült helyeket találván. Sulenburgnak Ratirádáját, Károly Stanislausſal edgyütt felette magaſztalták, és még a' mostani világ-is ditséri. Mit tudott már itt Károly mást tenni? ſemmit; hanem ezen ſzavakra fakadott: Ma Sulenburg meg-győzött bennünket.

Ezen Sulenburg vólt az, a' kit a' Velentzések Fő Vezérekké válaſztottak, és a' kinek Korfuba márvány oſzlopot emeltettek-fel, mivel ő ezen ſzigetet, melly ör álló bástyája egéſz Olaſz Orſzágnak, hatalmasan a' Törökök ellen óltalmazván meg-tartotta.

Sulenburgnak az ő Vitéz tselekedeti, önnön magának ugyan nagy nevet ſzerzettek, de Augustúsnak ſemmit ſem haſználtak, mivel nékie megint el-kelletett hagyni Lengyel Orſzágot, el-is ment ő Drezdába Saxoniai Fő lak Városába, a' hol-is ſietſéggel annak erősſégét meg-jobbította, nem-is helytelen tselekedte eztet, mivel ott ſem vala Károlytól mindenképpen bátorſágba.

Károly egéſz Lengyel Orſzágot miglen meghódoltatta azon idő alatt Kurlandiába-is, némelly Generálisſai, nem aludtak, mert azon Mosqvákat, kik a' Narvai véres ütközet után ezen Hertzegſégbe el-ſzéledtek, és több tsoportokba fel 's alá bolyongottak, Tatárok módgyára prédáltak, ölték fogdosták, mind addig, miglen az egéſz Tartomány ki-nem tiſztúlt tölök, annyira vitték a' Svékusok magok vitézſégeket, hogy ha tsak húſzan vóltak-is, még-is 100 Mosqvákat meg-vertek.

Má-

MÁSODIK JEGYZÉS.

Stanislaus Leszczinski meg-koronáztatik. Károlynak-is számos dolgai elő adattatnak.

Midőn Károlynak illy szerentsésen folytak dolgai, Stanislausnak annyiba szolgált a' szerentse, hogy ő sok Vivát kiáltások között azon számos nemességtől kisirtetvén, kik ő melléje állottak, Varsóba megint viszsza ment, és leg-ottan Ország Gyűlést-is hírdetett, és maga meg-koronáztatásához készült. Senki-is ebbe ellent nem állott, egyedül a' Római Szent szék, a' melly-is minden tehetséggel Augustusnak fogta pártyát.

Természetes dolog vólt, hogy ennek mindenképpen részire légyen, mivel Augustana vallást elhagyván Római Catholica hitre állott, Stanislaust pedig Károly emelte a' Trónusra, a' ki meg-hitt ellensége vala a' Római vallásnak. Clemens XI. Pápa erre való nézve, Brévét küldött minden Lengyel Országi Püspökökhöz, különösen a' Kardinális Primáshoz, és abba mind azokat excommunikálta, a' kik bátorkodnának a' koronátziónál meg-jelenni, annyival-is inkább, Stanislaust Királlyá felkenni, és meg-koronázni, Augustust pedig valóságos Királyságába háborgatni. A' Primás Dantzigba futott, és a' világ aztat tartotta felőle, hogy ő maga írt vólna a' szentséges Pápához ezen Brevéért, hogy így az Országba azon tüzet, mellyet maga fel-nem gerjeszthetett, lángolásra hozhassa.

Ha ezen Bréve akkor érkezett vólna Varsóba, a' midőn a' Püspökök ottan edgyütt valának, a' dologba nagy fel-zavarodást tehetett vólna, mivel sokan a' Pápa parantsolattyának engedelmeskedtek vólna, sokan pedig a' Püspökök közzül aztat magok hasznokra fordították vólna. Azért min-

den előre vigyázás meg-tétettetett, hogy aztat Varsóba nem vették. Sőt által adattatott az, egy Szent Ferentz szerzetéből való Barátnak, hogy ez; adgya által a' Püspököknek. Azért-is ezen szerzetes egy Brévét a' Chelmi Püspöknek adott, melly Püspök egészszen a' Stanislaus részíről való vólt, a' ki-is fel-nem törvén a' petsétet maga Királlyának kezébe adta. Stanislaus azon szerzetest magához hivattatta, és kérdezte tőle, hogy mikép méréfzlette vólna ezen követséget magára válalni? kinekis a' szerzetes azon feleletét adta: Hogy úgy mond: a' szerzetének Generálisfa parantsolta vólna nékie. Kihez-is így szóllott Stanislaus, kend ennek utánna maga Királlyának, és nem Generálisfának parantsolattyához fogja magát tartani: ennek utánna a' Városból ki-üzte.

Éppen akkor szegefztetett-ki Károly' fok réfzein a' Városnak illyen Patenst, hogy fenki ennek utánna fem a' Világi, fem a' szerzetes Egyházi Rendekből ne méréfzellye az Orfzágnak világi dolgaiba magát bé-avatni, egyfzersmind, minden Püspökök háza elejbe strázsákat állíttatott, és a' Városba fem engedte-meg az idegeneknek a' bé-jövetelt.

Károly, fzintén úgy Stanislaus-is kivánták, hogy önnön maga a' Kárdinális Primás vinné végbe a' Koronázást: de a'Kárdinális nem tartotta kötelesfégének Dántzigból ki-jönni, ollyan Királynak fel-kenésére, a' kit válafztani nem akart. Mivel pedig ő nagy Politikával bírt, azért, hogy mégis meg-mutasfa, hogy néki oka légyen, a' mellyért ő a' Királyok Kivánfágát nem tellyesítheti, éjtfzakának idején a' Pápa Brévéjét házának kapujára fel-fzegefztette, de úgy, mintha más valaki az ő híre nélkül eztet tselekedte vólna. A' Városi Tanáts ezen nagyon fel-is indúlt, és ferényen nyomoztatta,

tatta, hogy ki-tanúlhassa, ki-vólna az, a' ki eztet véghez vitte, de senkire sem akadtak. A' Kárdinális úgy tetette magát, mintha sajnállaná, hogy hivatalába el-nem járhatna. De belsőképpen szívébe még-is örvendett, mert így sem Károllyal, sem Augustussal, sem Stanislaussal, sém Pápával ízetlenségbe nem esett, de igen kevés idő múlva meg-szűnt élni, és házáját nagy zürzavarba hagyta, és maga két színűségével áll-ortzás praktikáival tsak annyit használt magának, hogy három Királyokat a' szentséges Pápával, magára fel-haragította, és ha meg-nem hólt vólna, Rómába citáltatott vólna. Ugyan tsak végső órája előtt Augustusnak mint igaz Királlyának levelet írt, a' mellybe mindenekről botsánatot kért. Stanilausnak ugyan tsak Koronázása negyedik October napján fényes Pompával, és tsendességgel véghez ment Varsóba, és nem Krakóba, melly Város a' koronázás helye vólt mindenkor. Véle a' Királyné-is Opalinski Katalin meg-koronáztatott, mind ketten pedig kenettettek-fel a' Lembergi Érsek által, melly koronázásnál több más Püspökök, Prælátusok-is valának.

Miglen Károly a' Lengyeleknek Királyt adott, és a' Dániai Király ellene nem mert fel-állani, a' Prussiai Király pedig barátságát kereste, Augustus pedig Saxoniába maga Országába haza ment, az alatt az idő alatt Péter Czár napról napra hatalmasabb kezde lenni, és félelmesebb. Lengyel Országba ugyan Augustusnak, tsak immel ámmal vala segítségére, de Ingermanniába a' Svékusoknak tetemes károkat tett.

Nem tsak önnön magából vált vitéz nagy Vezér, de maga Mosqváit-is kezdé a' hadi tudományokra tanítani, az ő népe között virágzani kezde a' szoros hadi Rend tartás, jó Inzsinérjei vóltak, és válogatott szép nagy lövő szerszámai-is

nagy

nagy ſokaſággal el-kéſzíttetettek, bőlts, és vitéz Fő Tiſztek-is vóltak ármádájánál, eztet pedig miképpen tarthaſſa, hogy fogyatkozást ſemmibe ſe ſzenvedgyen, ahoz-is nagyon értett. Mi a' leg-főbb dolog vala, ez vólt, hogy ő a' maga Tengeri erejét olly karba tette, hogy a' napkeleti Tengeren a' Svékusoktól már nem tartott.

Mivel mind ezen fortélyok Péter Czárt immár nagygyá tették, a' mellyet egyedűl önnön maga nagy ſzorgalmatoſſágának, elméjének tulajdoníthatott, miglen, Károly távól ő tőle, dolgait folytatta, ő addig Narva városát hadi mód ſzerént viván, végre oſtrommal meg-vette, 1704. eſztendőben Augustusnak 21. napján, a' mellyet-is minden Fejedelmek előtt illyen írásával ki-hírdette.

Continuatio Diarii, cum deſcriptione expugnationis fortalitii Narvæ, in Livonia armis Czareæ ſuæ Majeſtatis factæ, ſub Imperio Domini Campi Mareſchalli Baronis Ogilvy. Ex caſtris Moscoviticis ante Narvam 24. Augusti 1704.

Erre tsak hamar Ivanogród Várát-is meg-vette, a' mellyből egy Záſzló-Tartónak, és 90 Finnai katonáknak ſzabad ki-menetelt engedett.

A' Narvai erősſégben tartózkodtak ſzámos vad Nymfák, ő ezeket, úgy több más hajadon ſzemélyeket-is kénſzerítette az Mosqvákhoz való férhez menetelre, ijeſztvén őket, hogy ha nem tselekednék, mindnyájokat Mosqva Orſzágába fogná küldeni, és ſokſzor ezeknek menyegzőinél maga ſzemélye ſzerint jelen vólt.

Minekutánna Ura lett vólna Narvának, legottan az ő katonái Zsákmányozásra prédálásra ki-mentek, a' hol-is irtóztató ſzörnyű 's vad állatokhoz illő dolgokat követtek-el; de a' Czár mindgyárt maga azon helyeken ott termett, a' hol az ő katonái rablottak, és vér ontást tettek, és ő ma-

maga sok Aszszony személyeket ragadá-ki kezeikből, a' kiket meg-fertöztetvén meg-ölni akartak, sőt kénszerítetett sokakat, a' kik nékie nem engedelmeskedtek, önnön kezeivel meg-ölni. Mai napis mutattatik egy asztal Narva városának Tanáts házába, a' mellybe a' midőn a' Czár bé-ment vólna, azon asztalra tette kardgyát, és az ottan öszve gyűlt Pólgárokhoz ezeket szóllotta: Ezen kard, nem a' Város lakosainak vérekkel vagyon megfestve, hanem a' Mosqvákéval, a' mellyeket a' ti szabadúlástokért öntöttem-ki. O! ha mindenkor a' Czár emberi szeretetét a' világgal így esmértette vólna-meg, tehát ő lett vólna az emberi nem között leg-nagyobb.

A' Svékusok közzűl, Gróff Lilienroth, és számtalanok mások, nagyon nehezteltek Gróff Steinbockra, hogy ő leg-többet tehetvén Károlynál, még-is meg-engedte nékie egész Liflandiát inkább el-veszteni, hogy sem az Augustusnak dethronizátióját ki-verte vólna fejéből.

A' Czárnak azomba nagy dolgok jöttek a' fejébe, nem tsak az: hogy ő várakat és városokat meghódoltassон: hanem azon felűl az-is; hogy nem messze Narvától annak megyéje közepén egy roppant Várost épitsen. Épített-is ő valósággal, és ezen Város Péter Vára (Petersburg) a' melly idővel az ő Lak-városa, és az ő kereskedésének közép pontya lett.

Ezen város Finlandia, és Ingermannia között fekszik, egy motsáros szigetbe, a' melly sziget körűl a' Néva vizének sok erei, környűl folynak, és öszveséggel a' Finniai Tengernek szorosába bé-esnek. Maga a' Czár delineálta fundamentomát valamint a' Városnak, úgy szintén a' Várnak, a' hajók ki kötő helyének-is; a' Sütő házaknak, és a' hajók műhely helyeknek, a' mellyek a' Városnak nem

ke-

kevés ſzépſégére ſzolgálnak, és a' bé-menetelnek óltalmára vagynak. Azon ſziget, a' mellybe ezen ſzép város építtetett, a' rövid nyárba, melly abba vidékbe ſzokott lenni, ingoványokkal, motsárokkal vala tele: télbe pedig egy bé-fagyott ollyan hely vólt, a' hová ſzárazon, tsak vadon erdőkön mehetett az ember, melly erdő a' Farkasoknak 's Medvéknek barlangja vala: de már 1703. eſztendőbe többeknek mint 300000 embereknek ſzállást adott, a' kiket a' Czár több Tartományaiból oda ſzállított. Áziából Astracán tartománnyából, és azon emberekből, kik Chinának határ ſzélein laknak, állottak-fel ennek lakosi. Minek előtte tsak a' Városnak fundamentoma vethettetett vólna, ſzükſéges vólt, az erdők ki-írtása, a' Motsároknak, Posványoknak ki-ſzáríttatása, útaknak müvelése, és gátoknak munkálása; jobban azon vidéket le-ſem-is írhatom, mint ha aztat így téſzem ki, hogy a' terméſzett fonakúl vala ott fel-fordítva. A' Czárt ſem a' ſzörnyü ár-vizek, a' mellyek gyakran el-kezdett munkáját el-mosták, ſem a' helynek terméketlenſége, ſem a' tudatlan Mester emberek, ſem a' halál, a' melly 200000 dolgozó embereit kaſzáltale, rettenthették-meg, hogy ő fel-tett ſzándékát tökélletesſégre ne hozná. Nehéz dolog-is vala előre nékie meg-határozni, ha ezen Colonia (új megſzállás) állandó léſzen-é, avagy nem? de a' világ tsudálhattya méltán, hogy ezen Város, maga kikötő helyével 1705. eſztendőbe már fel-épülve állott. A' Czár ſzámtalan idegeneket hozott ide bé adakozásával, mert némellyeknek nagy darab földeket ajándékozott, másoknak házakat, a' Mester embereket, és Tudósokat betsülte, és így a' mit a' terméſzet vadſágába hagyott vólna, ő aztat bőlts intézésivel abból ki-vonta; mi több Péter Várát ő úgy hellyheſztette, hogy ahoz az ellenſég nehezen,

zen; vagy éppen nem közelíthetne. A' Svékus Generálisok ámbár mindenütt az ő népét nyúghatatlanították, de itten nem háborgathattyák, azértis a' háborúnak leg-keményebb folyása alatt-is a' munkálása kívánt tsendeſségbe folyt.

A' Czár, a' ki Péter Várának fel-építtetése által mint egy új birodalmat állított-fel magának, de Augustust-is ſok ſzerentsétlenſégei között ſegítette.

Kevés idővel ezek előtt Patkul Generális, a' ki Augustus ſzolgálattyába vala, el-hagyván aztat, a' Czár ſzolgálattyába állott, a' kit-is a' Czár maga követtyének tett, és Augustushoz küldötte, megüzenvén általa, hogy jönne Grodnóba, hogy ottan a' háborúnak folytatásáról egymáſsal ſzólhatnának; hamar oda-is érkeze Augustus, Feld Marſchal Gróff Schullenburgal, a' kit néhány Saxoniai Truppok-is követtek. A' Czár-is mindgyárt itt termett, de nyomába 100000-ből álló Ármáda maſchirozott.

Itten új Plánumot munkáltak ezen két Fejedelmek. Augustus, a' ki ellen a' Lengyelek hitetlenekké lettek, nem gondolt azzal, akár mint fog bánni a' Czár Lengyel Orſzággal. Aztat végzették utóllyára, hogy a' Czár Ármádája több réſzekre oſztataſſon-fel, hogy így minden felől Károlynak árthaſſanak fel-tételeiben.

A' midőn ezen Tanátskozások így folytak, azon időbe állíttotta-fel Augustus a' Fejér Sas Rendet Lengyel Orſzágba, a' melly ugyan gyenge eſzköz vala a' Lengyeleket magához hódítani, a' kik inkább a' valóſágos haſznon kaptak, mint ſem az üres tiſzteleteken. Ezen két Monárcha öſzve jöveteleknek ugyan tsak tsudálatos vége lett, mert a' Czár által adta maga Ármádáját Augustusnak, maga pedig ſietſéggel Astrakánba mene, hogy ottan bizonyos párt ütést, a' melly éppen lábra akart állani

lani le-tsillapítsa. Ő alig mene-el, leg-ottan Augustus Patkult Dresdába árestomba tétette. Egéſz Európa almélkodásſal nézte, hogy Augustus miképpen tselekedhette eztet a' Nemzetek Törvénye ellen (contra Jus Gentium). E' pedig az egéſz Történet.

Patkul Svétziából ſzámkivettetett, mivel ő Hazájának ſzabadſága mellet, a' mint fellyebb kitettem, hathatósan ſzóllott. Saxoniába jött, a' holis Augustus ſzolgálattyába Generálisſá lett. Az ő fenn héjázása, és nagyra való vágyása, meg-nem edgyezett Flemming Generálisnak, a' ki Augustusnak nagy malaſztyába vólt, az ő hasonló magos gondolatival; látván, hogy ő eztet a' nyeregből ki-nem emelheti, el-hagyta Augustust, és Péter Czár ſzolgálattyába állott. Éles elméjű lévén Patkul, hogy Generális Flemming, és a' Saxoniai Cancellárius, némelly békeſség Pontomiba dolgoznának, a' mellyeket a' Svécziai Királynak ſzándékoznának bényújtani, meg-tudta, azért-is meg-akarta ezeket előzni, és ellen minákat épített, az az: A' Czárt, és Svétziai Királyt kivánta meg-békéltetni egymáſſal. De a' Cancellárius meg-tudván igyekezetét, annyira vitte a' dolgot, hogy árestomba esett. Augustus a' Czár előtt árúlónak mondotta ötet lenni, a' ki mind a' kettőjöket el-akarná árúlni. Ő pedig mostani Urának híven akart ſzólgálni, de gyakorta az idején való, és nem kivánt ſzolgálat úgy ſzokott, meg-büntettetni, mint az árúlás.

A' Mosqva Ármáda, a' rendelés és tanátskozás után réſzekre oſzlott, és a' Stanislaus jóſzágaiba, hasonlóképpen azon Urakéba, kik vele tartottak Zsákmányoztak, más-felől pedig közelített Schulenburg az újjonnan öſzve ſzedett néppel. De még ſem álhattak ellent Károly ſzerentsés Ármádájának, mert Károly Stanislausſal egymás után

úgy

úgy reá tsapták, hol egy hol más részére azon el-oszlott Ármádának, hogy egy Generális meg-sem tudta, a' midőn a' más már meg-verettetett, és így két hólnapok alatt semmivé tétetett azon roppant Mosqva Ármáda.

Nem-is állhatott ez Károlynak ellent. A' hol víz vólt a' két ellenkező fél között, ezeken Károly maga Vitézivel által úszott. Egy Svétziai sereg, el-nyerte Augustusnak az ő útazó szekerét, a' mellyen 200000 tallérok vóltak. Stanislaus Király pedig 800000 arannyakat fogott-el, melly nagy summa Menzikof Hertzegé vala. Károly hátra lett gyakran maga Gavaléríájával 24 óra alatt 30 mértföldeket-is, mivel minden katonájának egy vezeték lova vala; és így ha el-fáradott azon lova, a' mellyen ült, a' vezetékre ült. Minekutánna Károly felette meg-ritkította a' Mosqva Ármádát, a' kik még meg-maradtak nagy rémülésbe lévén a' Nieper vizén nyakra főre által mentek.

Azon idő alatt, miglen Károly a' Mosqvákat maga előtt Litvánián keresztűl kergette, által jöve Schullenburg az Odra vizén 20000 népével, és Reinschildt Generális ellen (a' ki a' Svétziai Király leg-jobb Generálisának tartattatott, és az Éjtszaki Nagy Sándor Párméniójának neveztetett) indúlt, hogy ezzel meg-ütközhessen. Ezen két nevezetes Generálisok közel álltak egymáshoz Punitzhoz közel, Frauentsadt nevezetű helységnél, a' hol már egyszer Augustus szerentsétlen vala. Reinschildt mellett nem vólt több, hanem mint egy 30 Batalion Gyalogság, és 22 Escadron Gavalléria, melly mint egy 10000 számot tészen: Schullenburgnak azomba még egyszer annyi népe vólt. Szükség aztat-is tudni, hogy ezek között hat, vagy-is hét ezer Mosqvák vóltak, a' mellyek Saxoniába gyakoroltattak alkalmas ideig, és úgy meg-gyalól-

tat-

tattak, hogy jó és derék katonák között-is számot tehettek. Meg-ütköztek egymásfal ezen két híres Vezérek 1706 esztendőbe Februariusnak 12 napján: de Schullenburg Generális, a' ki 4000 katonáival Károly előtt ditsőségesen viszsza tudta magát vonni, meg-győzettetett itten, Reinschildt Generálistól. Az ütközet nem tartott egy fertály óránál tovább, mert a' Saxok egy szempillantásig sem állottak ellent, a' Mosqvák pedig látván a' Svékusokat, el-hányták fegyvereket. A' félelem olly hirtelen, és a' rendetlenség olly nagy vala közöttök, hogy a' meg-győzettettek 7000 töltött flintákat hánytak-el, a' mellyek a' győzedelmeseknek kezébe jutottak. Soha sem történt még illyen hirtelen tellyes, de e' mellet otsmány győzedelem, mint ez vala, mivel az ellenségeikre ütő katonák gyámoltalan vén Banyákká változtak. És még-is soha egy Generális jobb rendeléseket nem tett, mint itten Schullenburg, a' miut-is eztet, valamint a' Saxoniai, úgy Svétziai Tisztek-is bizonyították, a' kik szemeikkel látó Tanúbizonyságok vóltak. Minden itten által láthattya, hogy az emberi elmetalálmány, melly keveset tehet, ha a' végezés, az az Fatum, annak tárgyat vetett.

El-fogadtatott itten egy egész Frantzia Regiment, a' melly azon nagy Hökstádi ütközetbe 14. Lajos Frantzia Királynak szolgálattyába vólt, és ottan a' Saxok által el-fogadtatott, és idő jártával Augustus Királynál szolgálatot vett, és abból egy dragonyos Regimentet formált, a' mellynek egy Joyeuse nevezetű Frantzia vala Comendánsa, ezen Obrister az első reájok való ütésnél meg-ölettetett, a' mellyre az egész Regiment meg-adá magát. Ezen naptúl fogva kivántak ezen Frantzia katonák Károly alatt szolgálni, szolgálattyába-is vette ő őket, de alatta-is mostohán szolgált a' szeren-

tse

tse nékiek, a' mint eztet alább illendő hellyen, a' kegyes Olvasó által fogja látni.

A' mi illeti azon 7000 Mosqvákat, a' kik Schullenburggal jöttek, ezeket, ámbár életekért Reinschildt esedezett, Károly előtt, még-is hat órák telyése után az ütközetnek, irgalom nélkül Károly rakásra kontzoltatta, hogy így boszszút álhasson a' Mosqvákon azon kegyetlenségért, a' mellyet ők végbe vittek Ingermániába, és Narvának meg-vételénél, egyszersmind, hogy a' raboknak tartásától-is szabadúlhasson.

Ezen eset után által látta Augustus, hogy minden segitségtől meg-foztatott légyen. Nem-is bírt többet Lengyel Országba akkor Krakó városánál, a' mellybe bé-szorúlt két Mosqva, két Saxoniai Regimentekkel, és egy részével a' Korona Ármádának, ettől pedig tartott, hogy ne talántán őtet Ellensége kezébe adgya. De minden szerentsétlensége között aztat leg-nagyobbnak tartotta meghalván, hogy Károly Saxoniába bé-ment vólna.

HARMADIK JEGYZÉS.

Károlynak a' Németh Birodalomba való bé-meneteléről, és ottan végzett dolgairól.

Regensburgba tartattatott a' Római Szent Birodalomnak Gyülése, és ottan az végeztetett; hogy ha Károly ezen Birodalom felé az Odra vizén által jönne, ezen Birodalomnak ellenségévé hírdettetessen-ki, és éppen azért az Odrán által jött; Silésián keresztül, a' Tsászárnak hírt sem adván Németh Országba érkezett. A' Nép minden helységekből futott, és el-szaladott előtte, de ő itt-is nem másképpen tselekedet, hanem úgy mint mikor Dániába Kopenhagen alá jött: Patenseket küldött minden felé, hogy ő nem másért jött vól-

na-bé a' Németh Birodalomba, hanem hogy mindenütt a' békeſéget hozhaſſa-bé, azért-is mindnyájan házokhoz viſzſza térjenek, mert ha ő néki adót, mellyet ki-fog írni, minden le-fogja tenni, ő mindnyájokat, mint egy jó Atya gyermekeihez viseltetik, úgy fogja nézni. Ezen ki-hírdetése egy ollyan Fejedelemnek, a' melly maga ſzavát ſzentül meg-ſzokta tartani, és az egéſz világ ötet illyennek lenni esmérte, olly ſikeres vólt, hogy a' Lakosok ſeregestől házokba viſzſza tértek.

Ő maga Fő-ſzállását (Haubt Quartier) Alstrandba közzel Lützen falujához nem meſzſze Lipſiától vette, a' hol az ő Nagy Attya Gustavus Adolphus Vallenstein Tsáſzári Fő Vezérrel megütközvén a' ditsőſégnek borostyánnyát el-nyerte, de e' mellett életét-is el-veſztette. Azonnal-is ő azon véres ütközetnek helyét magának meg-mutattatván, oda mene, és ezen ſzavakat mondotta: Én mindég úgy igyekeztem élni, a' mint ő: és talám a' Nagy Isten ollyan ditsőſéges halállal mulaſzt-ki e' világból, mint az övé vala.

Az Alstrandi táborából parantsolatokat küldött minden felé az Orſzágba, hogy a' Rendek idő halaſztás nélkül meg-jelennyenek ő nála, és minden néven nevezendő adóknak Jegyzéseit (Conſignatiót) hozzák-el magokkal, minekutánna ezek véghez mentek vólna 625000 tallért adót vetett Saxoniára, ezen felül minden katonájának adattatott két font húst, és két font kenyeret, két pint ſert, és két garast minden napon, e' mellett a' Gavaléria lovainak ſzokott tartását. Minekutánna az adót így el-intézte vólna, hogy az Orſzág Lakosi ezen fellyül ne húzatasſanak, 's vonatasſanak, ezeket rendelte: Hogy azon helyſégekbe, a' hol az ő katonái fekſzenek, minden katona maga gazdájától bizonyſág levelet végyen-ki, hogy magát mi-

képpen

képpen viseli, és ezen levelet mindenike minden hólnapba küldgye-bé, és a' ki ezt nem fogná tselekedni, napi Zsóldgyát fogja el-veſzteni. Ezeken fellyûl minden fél hólnapba egy bizonyos embere, bé-járta a' Helyſégeket tudakozván, hogy a' Svékus katonák miként viselnék magokat, a' hol excesſus találtatott, az tüsténi meg-fizettetett, a' Tévő pedig példásan meg-büntettetett, de ritkán esett e' meg, mert katonái az engedelmeſséghez ſzoktak.

Tudgya az egéſz világ melly nagy regulába tartotta ő maga katonáit, mert ha várat vett-meg, vagy ütközetet nyert-is, tsak akkor Zsákmányoztak, a' midőn meg-engedtetett; a' Zsákmányozás közbe, ha ezen ſzavakat hallották: elég már! mindgyárt meg-ſzűntek Zsákmányozni. De még-is a' Saxok panaſzolkodtak, hogy ſok féle ragadozásokat, és fajtalanſágokat követtek vólna-el: de egy győzedelmes ſereg óhatatlan, hogy némelly bal lépéseket ne tenne, ellenbe a' meg-győzetetettek, a' Legyet-is Elefántnak nézik, és minden kis vétket Barbarusſágnak lenni hírdetik.

Egy napon Károly Lipsiába Paripán ſétálván, egy paraſzt eleibe jött, 's lábaihoz borúlt, panaſzt tévén, hogy egy Granatéros mind aztat, a' mellyet maga Feleſége, és Gyermekeinek ebédgyekre kéſzített, el-vette vólna. A' Király ezen katonát mindgyárt oda hívatta, és így ſzóllott hozzája: Igazé az, hogy te ezen embert meg-loptad? mellyre a' katona így felelt; Felſéges Uram, én ezen embernek olly nagy roſzſzat nem tettem, mint Felſéged az ő Urának; mert Felſéged ő néki egéſz Országát el-vette, én pedig ennek tsak egy kotló tyúkját. Erre 10 aranyakat adott a' Paraſztnak, és a' Katonának ezeket mondotta: Emlékezzél arra Barátom, hogy ha én Augustusnak Királyi bi-

rodalmát el-vettem-is, aztat még-is magamnak meg-nem tartottam.

Augustus ezen idő tájba még Lengyel Országba fel 's alá tévelyget, és valamint Királyi birodalmát, úgy szintén válaszító Hertzegségét idegen kézbe látván lenni, végtére önnön kezével levelet írt Károlynak, a' mellyet Báró Imhof, és Referendárius Pfingsten által, hozzája el-is küldött; e' mellet mindeniknek kezébe adott még egy nevének alája írásával való Albát, ezeket szólván hozzájok: Mennyetek, és próbállyátok, egy kereszténу, és igazságos békességet az én részemre munkálni. A' szükség kénszerítette őtet, hogy ő kéz alatt, és minden más Fejedelmeknek, híre adása, 's közbe vetések nélkül kössön békességet: mert mivel ő most Péter Czár óltalma alatt vólt Lengyel Országba, tartott attól, és méltán; hogy ne találtán ez meg-tudván, hogy ő tőle el-pártolni akarna, őtet leg-nagyobb Ellenségének Károlynak kezébe ne adná.

A' most említett tellyes hatalommal bíró két követek éjtszakának idején érkeztek a' Svékus táborba, és mindgyárt Károlyhoz bé-ereszttettek, a' Levelet bé-nyújtották. Károly mindgyárt aztat el-is olvasta, és ezeket mondotta: Uraim! Az Urak egy szempillantás után fognak tőlem választ venni. Ezen szavai után bé-ment közel lévő szobájába, és saját kezének írásával ezen békeségnek pontyait tette papirosra.

Én békeséget ezen pontok alatt kivánok kötni, és kinél kinél tudva légyen, hogy én leg-kissebben-is, azoktól el-nem álok, sőt másképpen tellyességgel békeséget nem-is kötök.

1. Augustus Király mondgyon le örökre a' Lengyel Királyságról. És ő Stanislaust valóságos Ki-

Királynak lenni esmérje-meg. E' mellett ígérje-meg, hogy ſoha ſem fog többé Lengyel Király lenni, még Stanislausnak halála után-is.

2. Minden más kötésekről Aliantziákról mondgyon-le, különösön arról, a' mellyet a' Mosqvákkal kötött.

3. Hogy ő Sobieski Hertzegeket, és minden más el-fogadtattakat, a' mellyeket ő el-foghatott, ſzeméllyekhez illendő móddal az én Táboromba el-fogja küldeni.

4. Hogy ő mindnyájokat, kik hozzája én tőlem ſzöktek, és nála ſzolgálatot vettek, nevezetesen Patkul Jánost ki-fogja adni. És ellenbe azokról, kik ő tőle én hozzám által ſzöktek leg-kisſebb emlékezetet ſem fog tenni.

Ezen pontokat által adta Károly maga Fő Ministerének Gróff Pipernek olly parantsolattal, hogy azokat adgya az Augustus követtyeinek kezekbe. Ezek által olvasván, el-álmélkodtak azoknak keményſégén; gyakran beſzéllettek ők ezekről Gróff Piperrel mondván: hogy kezeik kötve vólnának, és reá nem álhatnának azokra, mindenféle közbe vetéseket okokat-is adtak elő, és kérték-is Gróff Pipert, hogy maga Királlya ſzívét lágyítaná-meg, és hozná más fel-tételekre. De mindenkor nem másképpen hanem így felelt nékiek ezen Minister. Ez az akarattya a' Királynak az én Felséges Uramnak, és ſoha ő attól a' mit magába egyſzer fel-tett, el-nem fog állani, ſem aztat meg-nem fogja változtatni.

A' midőn a' békeſég dolga Saxoniába ſerényen folytattatott vólna, úgy látzatott, mintha a' ſzerentse kivánná Augustust olly karba tenni, hogy

ő foganatosſább békeſéget köthetne, és Károllyal való dolgait haſznosabban el-fogná végezhetni.

Mert Mentzikof Hertzeg, Péter Czárnak legfőbb vezére (Generálisſimus) Lengyel Orſzágba 30000-ből álló Ármádával Augustushoz érkezett, de alkalmatlan időbe, mivel ő a' békeſégről dolgoztatván, illyen ſegítſégre ſzükſége éppen nem vala, néki-is vólt még, mint egy 6000 katonája, kik Saxók, és Lengyelek vóltak.

Augustus mivel Trónusſától meg-foſztatva vólt, tartott attól-is, hogy ha Mentzikof Hertzeg megtudgya, hogy alattomba Károllyal a' békeſégben dolgoztatt rabbá téſzi őtet; illyen tsiklandós környül való állásokba nem tudta magát meg-határozni, annyival-is inkább, mivel Kalisch Város mellett a' Poseni Megyébe igen közel állott előttök 10000 emberrel Mardefeldt Svékus Generális. Mentzikof Hertzeg meg-ütközni kivánt, Augustus pedig mindenképpen akadályoztatta, halaſztotta az ütközetet, mert jól lehet a' Mosqvák három annyi erővel vóltak, mint a' Svékusok, de még-is a' dolognak kimenetele nagyon kétſéges vólt, Svékusokkal megverekedni éppen akkor, a' midőn velek a' békeſég dolga munkába vagyon, és ne talántán általok meg-is verettetni, annyit tett, mint a' kis roſzból egy nagy roſzſzat tenni. Azért-is Augustus egy meghitt emberét kéz alatt Mardefeldt Svékus Generálishoz küldötte, a' ki meg-mondotta nékie, hogy ő az ő Királlyával titkon a' békeſégről munkállaná, és kérte őtet, hogy ő népével viſzſza vonná magát. De ezen üzenetnek ellenkező következéſe lett, mert Mardefeldt azt gondolta, hogy őtet tőrbe akarják tsalni, azért-is el-tökéllette magába, hogy ő a' Mosqvákra, és Saxókra fog ütni.

Reájok-is ütött Mardefeldt de ſzerentsétlenül, mert kevés időnek folyása alatt, a' tsata piattzát

óda

oda kelletett nékie engedni a' Mosqváknak. Itten Augustus akarattya ellen tellyes győzedelmet nyert, mert ditsőséggel bé-ment Varsó városába, a' melly város már akkor nagyon puſzta vala, ſőt már kerítése ſem vólt, és tsak aztat tartotta Királlyának, a' melly győzedelmes vólt.

Tanátsolták Augustusnak, hogy ezen diadalmat maga haſznára fordítsa, és a' Svékus Királyra ezen Mosqva Truppokkal Saxóniába üssön. De minekutánna ő meg-fontolta vólna, hogy Károlynak ollyan Ármádája vólna, a' melly még eddig meg-nem győzettetett, e' mellett mihent meg-ſzagolnák a' Mosqvák, hogy ő a' békeſégbe dolgozna, azok-is el-hajlanának tőle, és mennyire az ő örökös Birodalma Saxónia el-puſztúlt vólna, még jobban a' benne lévő Svékusok által el-puſztúlhatna, a' Római Szent Birodalom ſe lehetne ſegítſégére, mivel ez a' Frantziákkal háborúskodna, ſzóval hogy miképpen maradhatna ő még idegen Országba pénz, és erő nélkül, tehát el-tökéllette magába, hogy ő a' Svétziai Királynak akarattyát fogja tellyesíteni.

Károly meg-tudván, hogy a' békeſség munkálódása alatt ütött vólna az ő katonáinak edgyik részére, mindgyárt magaſsabb hangon kezdett beſzélleni, mert az ő régi benne meg-rögzött Augustus ellen való indúlattya, és hogy ő egy ollyan ellenſégét, a' ki most az ő népén győzedelmeskedett meg-alázhattya; még meg-általkodóbbá tették ötet minden pontyaiban a' békeſség végezésének.

Ezen győzedelem nem vólt haſznára Augustusnak ſőt az ő dolgaiban még gátlást okozott. Elénekeltette ő ugyan Varsóba a' Te Deumot, de éppen akkor érkezett-meg hozzája Saxóniából Pfingsten Plenipotentiáriuſa azon Károly által fel-tett békeſégnek pontyaival, a' mellyek ötet a' Lengyel

Koronától meg-foſztották. Tsudálta ő ugyan azokat, de még-is alájok írta nevét, és el-mene Saxóniába olly vélekedéſsel, hogy ſzeméllyével, más gondolatokra fogja Károlyt hajlatni, mivel Atyafiak-is vólnának, és mind kettőjöknek az ő eleik, barátſágba, és edgyet értő ſzeretetbe éltek vólna.

Ezen két Fejedelmek leg-elsőbe ſzóllottak egymáſsal Güntersdorfba Minister Gróff Pipernek ſzálásán minden tzeremónia nélkül. Károly lábain vóltak nagy ſaruk, és egéſz öltözete közönſéges poſztóból vólt varva, meg-aranyozott réz gombokkal. Azon időbe a' Fejedelmek drága fejér ſodrokat viseltek nagyokon, a' mint aztat a' régi képeken ki ki láthattya, de azok helyett fekete ſodor fátyol nyakra való kerítette a' Károly nyakát; az óldalán egy hoſzſzú ſzéles ſpádé függött, a' mellyet ő a' Narvai ütközetbe-is viselt, gyakran a' markolattyának gombjára ſzokott ő könyökölni. Az ő egéſz beſzédgyek a' Sarukról vala, és Károly Augustusnak azt modotta; hogy hat eſztendőktől fogvást ſoha le-nem húzatta vólna ſarúit, tsak akkor mikor aludni ment.

Azon időtől fogva ezen két Királyok gyakran ebédeltek egymáſsal; az aſztalnál Károly a' jobb kezét mindenkor Augustusnak engedte, de ellenbe valamikor Augustus azt kivánta vólna Károlytól, hogy a' békeſség dolgába engedelmesebb lenne, már akkor mindég keményebb, és keményebb dolgokat kívánt tőle, mivel nem tsak azt kivánta Augustustól, hogy ez minden Királyi díſzeket, kintseket az Archivummal edgyütt által adgya Stanislausnak, de ezeken felül aztat-is, hogy üdvözlő Levelet (Literas aggratulatorias) írjon a' Királyſágra való felmagaſztalásáért, Augustus Stanislaushoz; ez átallotta a' dolgot, és gyakran únſzoltatta magát, de

Ká-

Károly nem tágított semmit a' dolgon, meg-kellett lenni, és imé ezen Levelet írta.

Én Uram, és Bruderem,

Mi nem véltük, hogy szükségünk lenne egymás között való különös levelezésre. Azomba a' Svétziai Felséghez tetzetősnek kivánunk lenni, hogy szemünkre ne vethesse, mintha mi az ő kívánságának tellyesítésében nehezek vólnának. Azért-is a' Trónusra való jutáshoz kívánunk szerentsét, hogy Felséged a' maga Hazájába hívebb jobbágyokat találhasson, mint mi abba hagytunk. Az egész világ azon igazságot nékünk fogja engedni, és el-hinni, hogy mi a' mi jó tételinkért, tsak háláadatlanságot vettünk köszönetül, és a' mi leg-több, Jobbágyink a' mi el-veszésünket szorgalmazni igyekeztek. Mi kivánnyuk, hogy Felségedet illyen szerentsétlenség soha se érje, és Isten óltalmába ajánlyuk. Dresda 8-dik Aprilis 1707.

Felségednek Brudere, és szomszédgya
Augusstus Király.

Stanislausnak ezen Levélre tett válasza.

Én Uram! és Bruderem!

Felségednek levelezése újra kötelez engemet a' Svétziai Királyhoz: én érzek a' mint-is illendő, belső örömöt abból, hogy Felséged az én Thrónusra való jövetelemhez szerentsét kíván. Én reménylem, hogy az én Jobbágyaimnak nem lészen okok az ő Hűségeket, és hiteket ellenem meg-másolítani, mivel én az Országnak törvénnyeihez fogom magamat alkalmaztatni.

Stanislaus Lengyelek Királlya.

Egy-

Egykor Stanislaus, és Augustus Lipsia Városába ſzemköſzt akadván egymáſſal, köſzöntek egymásnak, de ſzónak nem állottak. Augustus kénſzeríttetett minden renden lévő Tiſzttyeinek megparantsolni, hogy ötet Lengyel Királynak többé ne nevezzék, és ne-is írják, ſőt a' Szent Egyházba-is, az imádſágokba annak ne nevezzék. A' mi Sobieski Hertzegeknek ki ſzabadúlásokat illeti, ez könnyen ment véghez, mert őket Károly minden nehézſég nélkül ſzabad lábakra tette, de ezen Hertzegek még-is ſzeméllyek ſzerént udvarolni nem akartak Augustusnak.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Patkul Jánosnak dolga, és az ő irtóztató halála.

Sokkal más móddal mentek dolgai Patkulnak mint az Hertzegeknek; Réſz ſzerint viſzſza kívánta ötet Péter Czár, mint maga követtyét Törvénye mellett. Más réſzről pedig jóval, vagy roſzſzal kiadattatni kívánta Károly, vagy talám jobban esik mondani parantsolta. Patkul akkor rabſágba ült Saxoniába Königstein Várába. Augustus ítélte, hogy maga betsületit meg-nem fogja férteni, ha Károlynak azt az örömet fogja tenni, hogy ezen ſzerentsétlen embert ki-adgya, azért-is egy strázsát rendelt, a' melly ötet le-hozza a' Várból, és a' Svékusoknak által adgya, mindazonáltal kéz alatt jó előre parantsolatot küldött a' Vár Comendánsához, hogy ez Patkult allattomba el-ſzöktesſe.

A' Comendans jól tudta, hogy Patkul felette gazdag vólna, azért-is aztat akarta, hogy Patkul pénzen vegye-meg tőle maga ſzabadſágát, meg-

tud-

tudta ugyan Patkul Augustusnak akarattyát, de mivel ő a' Nemzetek Törvénnyébe bízott, ingyen való meg-szabadulását bizonyosan reménylette, azért-is pénzen aztat meg-venni nem akarta. Az alatt elérkezett az fent említett strázsa, a' mellynek a' Comendáns Patkult által adta, ez pedig négy Svékus Kapitányoknak, a' kik ötet az Alstrandi Fő hadi szállásba hozták, a' hol-is nehéz vas lántzokkal egy Oszlophoz kötöztetett, és három holnapokig úgy ült ott rábságba, innet Casimirba Krakó mellett fekvő Városkába vitettetett.

Károly fel-sem vette aztat, hogy Patkul Péter Czár követtye vólna, és ötet tsak úgy nézte, mint maga született jobbágyát, azért-is hadi Törvényt (Kriegs-Recht) mennél keményebbet parantsolt felette tartani. Ez azon ítéletet hozta, hogy ő elevenen kerékkel töretessen, és annak utánna teste négy részekre vágattasson. Egy Papnak kelletett meg-mondani, hogy nékie meg-kelletik halni, de halálának Német meg-nem mondotta. Ezen ember a' ki sok ütközetbe lévén a' halált megvetette, mostan pedig minden gyámol, és segítség nélkül tsak egy Pap mellett magát lenni látván, a' midőn a' Pap szavait meg-értette vólna, előtte keserves sűrű könyhullatások között zokogva sírt.

Patkul egy bizonyos felette nagy szépségű, okos, és gazdag Dámával Einsiedel Familiából akkor jegybe vala, és éppen a' midőn a' Várból kihozatott, akarta magát vele a' hit lántzával öszve köttetni, azért-is kérte azon mellette lévő Papot, hogy menne hozzája, bíztatná ötet, és mondaná meg néki, hogy ő: hozzája viseltető tellyes szerelemmel fog meg-halni.

A' midőn ki-vezettetett vólna a' veszténének helyére, meg-látván a' kereket, és a' földbe ásatta-

tatott oſzlopokat, nagy rémültébe el-ájúlt, és a' Papnak ölébe esett, a' ki-is ötet által ölelte, és könyhullatások között palástyával bé-takarta. Erre egy Svékus Tiſzt, ſententziája helyet egy kis Czédulát nagy hanggal el-olvasott, a' mellyen ezek a' ſzavak vóttak.

Tudva légyen, hogy a' mi Felséges Királyunknak akarattya, és parantsolattya mellett, ezen ember, a' ki Haza árúló; az ö roſz tetteinek büntetéſére, másoknak példájára kerékkel fog törettetni, és az után négy réſzre vágattatni. Minden örizze magát az árúlkodástól, és ſzolgállyon híven Királlyának!

Patkul ezen ſzavaknak el-olvasások előtt valamennyire magához tért, és halván azon ſzavakat: Felséges, Királyunknak; a' kegyelemről ſzóllott valamit, de nem lehetett érteni. Ezen ſzavakra pedig Haza árúló: ezeket mondotta: ó de igen-is jól ſzolgáltam én ennek.

A' Hóhér tizenhat ütéseket tett, és felette ſokáig kínozta ötet, miglen lelkét ki-adta. Imé imigyen hala-meg János Reinholdus Patkul a' Mosqva Czárnak Generáliſa, és Követtye.

Azok, a' kik Patkult tsak úgy nézték, a' ki Királlya ellen fel-támadott vólna mint annak Jobbágya, tehát érdemesnek ítélték lenni ezen halálra. Ellenben azok, a' kik tudták, hogy ö Liflandiai ſzületésü, melly Orſzág ſzabad, és ö azon ſzabadſágot óltalmazta, 's látván, hogy óltalmazása ſikeretlen vólna, azért ment vólna ki hazájából; azok ſzabad hazája Martyrjának tartották. Aztat vélte a' világ, hogy ezen ſzó: Czár! mivel követtye vólt, ſzabaddá fogja tenni: de a' Svétziai Király, a' ki, a' Monarchia regulái ſzerént neveltetett fel, aztat hitte, hogy ö az igazſág regulái ſzerént bánt vól-

vólna vele, holott ezen tselekedetét egész Europa kárhoztatta.

Szép dolog meg-vallom Monárchának lenni,
A' Földön Istennek, szent képét fel-venni,
De szükség; hogy eztet Király úgy viselye,
Hogy mind Tiszt Tartóját e' Felség kedvellye,
Mert Isten az embert, midőn teremtette,
Egész szabadsággal öt fel-öltöztette,
Soha ötet ettől meg-sem-is foszlotta,
Királynak, Polgárnak egy aránt osztotta,
Hogy Adám vétkezett, szabadságába vólt,
Szabadságával ő, viszsza élt meg-is hólt.
Tsuda tehát; hogy a' Királyoknak szeme,
Nem láttya miből áll, szabadságok neme,
Mert ha aztat látnák, soha Jobbágyokat
Ők úgy nem tartanák, mint tartyák rabokat.
Meg-gondolnák aztat, hogy ők-is emberek,
Bár alatta vannak, illyek sok ezerek,
Azok-is, hogy mint ők, sárból teremtettek,
Úgy Istentől Lelket testyeikbe vettek.
Hogy egy Király rajtok, Fő, és igazgató,
Nem következik; hogy ő mindenható.
Törvényteleneket ő meg-büntetheti,
De tetszése szerint éltek nem veheti.
Ha természetiben Király indúlatos,
Fekete epéjű, és azért haragos,
Zabolázván ezen roszsz tulajdonságát,
Erősb lesz mintha meg-venné sok vár sántzát.

Id est:

Fortior est, qui se, quam qui fortissima vincit mœnia.

Patkul kerékkel való törettetése után, négy részekre vágattatván testének minden része karókra szegesz-

geſztetett-fel, és azon négy karók, miglen 1713. eſztendõ írattatott, állottak a' földbe. Minekutánna Augustus el-veſztett Trónusſát viſzſza nyerte vólna, akkor õ le-vétette a' karókról Patkul testének fel-kontzolt darabjait, és egy deſzka ládába Varsóba hozattatta, jelen lévén a' Frantzia követ Butzeval Úr, ezeket mondotta néki: Nézze az Úr! ezek Patkul testének tagjai. De a' dologról egy ſzót ſem ſzóllott tovább: de a' jelen lévõk ſem, mivel az illyen tsiklandos dologról ſzóllani nem vala tanátsos.

Ezen Patkulnak nemzetſégébõl vólt még egy Otto Arnold Patkul nevezetû-is, a' Saxó ſzolgálatba: ki-is Liflandiába ſzülettetett, és mind Hadi Tiſzt a' Svékusok által el-fogattatván Stokholmbe ült rabſágba. Károly írattatott levelet a' maga Tanátsosſaihoz, hogy e' felett-is, törvényt tartsanak, tartottak-is, és nem ugyan kerék törésre, hanem fejének vételére ítéltetett. Írt ez-is nyavalyás egy könyörgõ levelet Károlyhoz, a' melybe ki-tette, hogy õ nékie, ſoha homagiumot nem esküdött vólna, hogy 15 eſztendõs korába jött vólna ki hazájából, és a' Saxóniai ſzolgálatba állott, a' hol-is már 20 eſztendeje, hogy ſzolgálna, és Attya halála után, róla reája háromlott joſzágát, régen a' Liflandiai háború elõtt el-adta vólna, de mind ezen fontos okok foganatosok nem vóltak. Végtére aztat-is írta, tsak életének engedgyen-meg õ Felsége, egy nagy haſznos titkot fogna ki-jelenteni, a' melly nem más vala, hanem hogy õ arannyat tudná tsinálni, a' mint-is õ fogſágába Hamilton Oberster elõtt, és a' Városi Tanáts elõtt olly probát tett, hogy a' midõn a' tûz által munkállott darab, a' pénz verõ házba vitettetett vólna, finom aranynak találtatott, azért-is a' Királynak Nagy Annya megparantsolta, hogy a' ſententzia mind addig Executióba,

tióba, miglen ezen nagyon haſznos dolgot a' Királynak meg-írván, válaſzſza nem fog érkezni, ne jöjjön. De Károly azt felelte: hogy ő ſemminémű Gonoſztévőt, maga Baráttyainak kedvekért meg-nem kegyelmezett, annyival inkább egy különös haſzonért aztat nem fogja tenni, a' mit barátſágért ſoha ſem tett. És így ezen Patkulnak-is meg-kelletett halni, tsak azért, hogy ő-is Patkul vólt.

Augustus Király ezeket meg-halván, így ſzóllott: En nem tsudálom, hogy a' Svékusok Királlya a' Böltseknek követ (Lapis Philosophicus) olly kevésre betsüli, mert aztat Saxóniába fel-találtá. Ezen ſzavai aztat jelentették, hogy Károly arannyakat eleget fizettetett magának, mivel egéſz Saxónia Orſzágának jövedelmét vette.

A' midőn Péter Czár azon tsudálatos békeſéget, a' mellyet az ő Frigyese Augustus, a' Svétzia Királlyal Alstrandba kötött, meg-hallotta, egyſzersmind aztat-is meg-tudta, hogy az ő tellyes hatalmú követtye Patkul, Károlynak, a' Nemzetek Törvénnye ellen ki-adattatott, mindgyárt minden Európai Udvaroknál panaſzt tett. Írt ő a' Tsáſzárhoz, az Angliai Királynéhoz, a' meg-edgyezett Al-földi Rendekhez (Holandusokhoz) és leveleiben aztat, a' mit Augustus kéntelenſégből tselekedett, Bátortalanſágnak, 's Frigy törésnek nevezte. E' mellett kérte a' Fejedelmeket a' dolgot úgy intézni, hogy az ő követtye kiadattatasſon, és azon véteknek, a' mellyel minden meg-koronázott Fejek ő benne meg-bántattak, hogy eleje vétetesſen. Aztat-is hozzája tette, hogy nem fog válni betsületekre, ha ők azon Alstrandi békeſéget garantiroznák. De mind ezen írások tsak annyit haſználtak, hogy Károlynak hatalma még jobban ſzembe tűnő lett. Mert a' Tsáſzár, Anglia, és Holandia Frantziával vérengező nagy háborúba vóltak, azért-is nem vala tanátsos Károlytól

azon tzeremoniás Garantziát meg-tagadni, ne találtán ötet magok ellen fel-ingerlenék. A' mi ſzegény Patkul dolgát illette, egy Fejedelem ſem emlékezett-meg róla, mivel mindnyájan féltek Károlytól. Ebből ki-tetſzik, hogy egy Jobbágy mennyire bízhatik maga Urába, különösen ha Ura ſzorongattatni találtatik.

Péter Czárnak fő Tanátsában ugyan az végzettetett, hogy Patkul haláláért a' nálok lévő Svékus rabokon tétettesſen elég tétel; de a' Czár ezen kegyetlenſégre reá nem állott, mert úgy mond: az mindég több több kegyetlenſéget vonna maga után, e' mellett pedig a' Svékusoknak több Mosqva Tiſzt rabjai vóltak, mint ſem Svékus Tiſzt rabok vóltak a' Mosqváknál.

Bizonyosſabb fortéllyal kivánt tehát a' Czár, Károlyon boſzſzúſágot venni. A' Svékusok nagy Ármádája Saxóniába állott, Lövenhaupt Generális pedig mint egy 20000 Svékusokkal Lengyel Orſzágba vólt, a' hol éppen ſemminémű erősſégek nem vóltak, és ezen Generális az Orſzág' határit minden felé illyen kevés néppel nem őrizhette. Stanislaus a' Károly táborába vólt Saxóniába. Azértis ezen környül állásokból nagy haſznot tett magának a' Czár, mert 60000-rel bé-ütött Lengyel Orſzágba, ő ezen Ármádáját réſzekre fel-oſztotta, és egy könyü réſzével egéſz Lembergig ment maga, melly Városba Svékusok nem vóltak. Ezen Városba Gyülést tartatott ő olly formán, a' mint Varsóba Augustus ellen tartattatott.

Valamint pedig Lengyel Orſzágnak két Királlya vala, úgy annak hasonlóképpen két Primáſſa-is vala, az edgyiket Stanislaus nevezte-meg, a' másikat pedig Augustus válaſztotta. Azon Primás, a' mellyett Augustus válaſztott, hívta öſzſze ezen Gyülést Lembergbe, a' hová el-is jöttek azok, a'

kik

kik az Alstrandi békeségik Augustusſal tartottak, azok-is, a' mellyeket a' Czár ſzép ſzóval, és pénzel-is maga részire vont. Kevés híja vala, hogy Lengyel Országnak akkor három Királlya nem lett, a' nélkül, hogy valaki meg-tudhatta vólna mondani, mellyik légyen a' valóſágos Király.

Az alatt, mig ezen Gyülés tartott, a' Czár annyira vitte a' Tsáſzárnál maga dolgát, a' kinek úgy-is a' Svétziai erő ſzeget ütött fejébe, hogy a' Tsáſzár Németh Tiſzteket küldött a' Czár táborába, ezek napról napra nevelték az ő hatalmát, mert a' jó rendet, és fegyver gyakorlást hozták-bé katonái közzé. Ezen Tiſztek közül ſokakat hódított ő maga ſzolgálattyára, némellyeket pénz által, némellyeket pedig elő menetelek bizonyos reménységével. Azon Generálisoknak, és Obersteréknek, a' kik a' Kalisi verekedésben jelen vóltak, maga Gyémántokkal ki-rakott képét ajándékozta, az alább való Tiſzteknek arany pénzeket, a' köz embereknek pedig ezüstből oſztogattatott. Mind ezen darabok Péter várába az ő tőle épittetett Városba munkáltattak, a' hol-is hamarébb virágzottak a' ſzép Tudományok, mint ſem katonái között, az érdem, és betsület tudatott vólna tiſzteltetni.

A' ſok engedetlenſég, a' ſzámos el-ſzakadások, és a' katonáknak ſzünet nélkül erre, meg amarra való botorkázása, aztat okozta, hogy a' Lembergi Gyülésnek ſemminémű meg-határozása nem következett. Igaz ugyan; hogy Péter Czár ezen Gyülést Lublin Városába által tette, de a' helynek változtatása nem haſznált, ſem a' nyughatatlanſágoknak, ſem a' dolgok bizonytalanſágának, a' mellyben minden emberek vóltak. E' vólt tehát vége azon Gyülésnek, hogy ſem Augustust, a' ki a' Koronát önként másnak engedte, ſem Sta-

nislaust, a' ki az ő akarattyok ellen Királlyá választatott, Királyoknak esmérni nem akarták, de még sem vólt olly bátorságok, hogy valakit mást Királynak neveztek vólna.

Ezen haszontalan tanátskozás alatt pedig a' Sapieha katonái, és Oginski Pártosi, a' kik még alattomba Augustussal tartottak (ámbár Stanislaust Uroknak kénteleníttettek nevezni) egymás ellen nagyon törtek, és egymás jószágait prédáltak, mellyel aztat okozták, hogy az egész Országot el-pusztították. Löventhal alatt álló Svétziai Truppoknak egy része Liflandiába, másika Litvániába, és az harmadika Lengyel Országba vólt, mindenütt üldözték a' Mosqvákat, és azoknak jószágait, a' kik Stanislaussal nem tartottak, Vulkánusnak áldozták-fel.

Éppen így tették semmivé a' Moskák-is valamint Baráttyoknak, úgy ellenségeiknek jószágait, és nem látott az ember mást, hanem hamuvá tett Városokat, 's falukat, és sok tsordákba járó ollyan Lengyeleket, a' kik minden vagyonnyaiktól megfosztattak, és a' kiknek panaszszai az égig hatottak, valamint a' magok két Királlyaik ellen, úgy szintén XII. Károly, és Péter Czár ellen.

El-indúlt Stanislaus Király Generális Rheinschildel 12 Svétziai Regimentekkel, és sok pénzel 1707. esztendőbe Juniusnak 15. napján Lengyel Ország felé, hogy ottan minden zürzavart le-tsillapítson, és magának tsendes Országlást nyerhessen. Való dolog-is, hogy valamerre ő ment, mindenütt Királynak esmértetett, és mint Fejedelem úgy fogadtatott, mert mivel a' katonái zabolázás, és jó rend tartás alatt vóltak, mindenütt jól láttattak, és az ő jó szívűsége minden egyenetlenséget helyre hozott, sok adakozásával nagyobb részét a' Korona Ármádának magához hódította. Péter Czár tartott azomba attól, hogy ollyan Országba,

a'

a' mellyet az ő népe el-pusztított, ne találtán az élet módgyába fogyatkozást szenvedne, azért-is Litvániába visszza húzta magát, a' hol Élés Tárai vóltak. Ezen el-menetele Stanislausnak tsendes birodalmat okozott az egész Országba.

A' ki néki még az Országba nyughatatlanságot okozott, Gróff Siniavski vólt, a' kit Augustus Király a' Korona Ármádának Fő Vezérségére fel-emelt. Ez mindenekre alkalmatos ember vala, de nagy fel-fuvalkodással bírt, a' melly-is arra vitte őtet, hogy harmadik Pártosok seregének Vezérévé lett, mert ő sem Stanislaust, sem Augustust Királyoknak lenni nem akarta meg-esmérni; söt minden módon azon igyekezett, hogy az ő fejére szállyon a' Korona: de minekutánna látta vólna, hogy szándékába tellyességgel nem bóldogúlhatna, leg-alább egy vele tartó pártos seregnek kivánt vezére lenni. A' Korona katonáinak, kik nála maradtak, nem vólt más zsóldgyok, hanem hogy önnön hazájokba zsákmányozhattak, ugyan azért az Ország Lakosinak nagyobb része Stanislaushoz-is állott, mellyekkel nem kevésbé nőtt az ő hatalma.

A' Svétziai Királyhoz éppen akkor, majd minden Keresztény Fejedelmektől követek érkeztek Alstrandi Táborába. Némellyek ezek közül azon kérték őtet, hogy a' Római Birodalomból menne-ki, mások inkább azt kívánták, hogy ő a' maga fegyverét a' Tsászár ellen fordítaná, olly hír-is futamodott, hogy ő a' Frantziákkal az Austriai ház ellen kötést fogna tenni.

Ezen követek között vala Annának Angliai Királynénak követtye-is, amaz egész Világba nagy hírű nevezetű, és sok vitéz borostyánokkal megditsőítetett Fő Vezér Hertzeg Malborough Anglia Országának résziről. Ez olly nagy Bajnok vala,

hogy ſoha egy erősséget ſem vitt, a' mellyet meg-nem vett vólna, és ſoha ütközetet nem tartott, hogy aztat meg-ne nyerte vólna. Szent Jámesbe ő nagy Udvari ember vólt, a' Parlamentumba feje egy Pártnak, külſő Orſzágokba pedig Fő Meſtere vala a' fontos dolgok végbe vitelének. Ő Frantzia Orſzágnak maga nagy elméjével olly ſok tetemes károkat tett, a' mennyit tett fegyverével.

Ezen nagy Hertzeg ſegítette ſok győzedelmekbe Eugenius Hertzeget, és a' Hollandiai Tanáts Penſionáriust Heinsiust azon nagy dolgokba, a' mellyek reá bízattattak a' Frantziák ellen. Jól tudta ő, hogy Károly neheztelne a' Római Birodalom, és a' Tsáſzár ellen, és hogy ezen haragjának tüze, hogy még jobban éghesſen, a' Frantziáktól rakattatnék a' fa reája, és ha Károly XIV. Lajos Királyhoz kaptsolná magát, a' Holandiai Angliai Aliátusok dolgainak vége ſzakadna, és a' Tsáſzárnak ſegítſégére többé nem lehetnének.

Igaz dolog ugyan, hogy a' Svétziai Király 1700. eſztendőbe meg-ígérte, hogy ő XIV. Lajos mellé nem fogna állani az Aliátusok ellen; de Malborough Hertzeg tudta aztat-is, hogy egy Király maga ſzavának rabja Sklávusa nem ſzokott lenni, arra való nézve indúlt ő ki Hága Városából, hogy Károlynak ſzándékát ki-tanúlhaſſa. A' mint Alſtrandba érkezett Hertzeg Malborough, leg-elől nem Gróff Piper Miniſterrel ſzóllott, hanem Báró Görtzel, a' ki akkor ſzintén olly nagy malaſztyába, ſzeretetébe esett Károlynak, mint Gróff Piper vala. Ez, ezen Bárónak hintóján ment Károlynak Fő ſzállására; ugyan azért Gróff Piper valamelly idegenſéggel vólt a' Hertzeghez.

Minekutánna Malborough Hertzeg, Robinsonnal, a' ki mint Angliai Követ Károlynál vala, ezen Király eleibe ment vólna, Frantzia nyelven köſzöntötte

tötte ötet a' Hertzeg, és beszéd közbe ezeket mondotta Károlynak: Hogy ő, úgy mond, szerentsésnek tartaná magát, mivel most malasztya, 's alkalmatossága adattatott vólna nékie, mind azokat a' Hadi mesterségben ő Felségétől meg-tanúlni, a' mellyekbe ő fogyatkozást szenved. Károly erre nem válaszolt, mintha el-felejtkezett vólna, hogy ő a' Hertzeggel beszél, de talám azért tselekedte eztet, hogy a' Hertzeg igen tzifrán jött hozzája, és nem katona mód szerint. A' beszélgetés nehezen ment, mert Károly Németül szóllott, és Robinson talmátsolta a' Hertzegnek, a' beszéd-is, tsak közönséges dolgokról folyt.

A' Hertzeg nem szokta magát elöre ki-adni, hanem inkább másokat szavaikból, mozgásaikból, tekintetekből, és minden féle jelekből szerette kitanúlni, a' mint itt-is a' Királynak hajlandóságait kívánta ki-esmérni.

Mivel pedig a' háborúról szóllottak, úgy tettzett a' Hertzegnek, mintha Károly a' Frantziákat nem igen kedvellené, mivel nagyon örömest halgatta a' Hertzeget, a' midön az ütközeteket vóltaképpen elö beszéllette, a' mellyekben a' Frantziák szerentsétlenek vóltak, az Aliátusok pedig szerentsések. A' Hertzeg nevezte Péter Czárt-is, és akkor észre vette, hogy Károlynak szemei meg-tüzesedtek, holott az egész beszéd között szelíd ábrázatot mutatott. A' Károly asztalán szemeibe akadott a' Hertzegnek egy Rajzolat (Land Kártya) Mosqva Országáról, melyből-is a' Hertzeg nem ítélhetett mást, hanem hogy Károlynak kívánsága 's eltökéllett akarattya az vólna, Péter Czárt-is Trónusáról le-vettni. Aztat-is észre vette, hogy tsak azért kiván Károly Saxoniába mulatni, hogy néminémü nehéz pontokat a' Római Tsászár eleibe tehessen. Mivel pedig a' Hertzeg által látta, hogy a' Római

Tsáſzár mindenekre könnyen reá fogna állani, tehát Károlynak ſemmit ſem hozott elő, hanem inkább őtet az ő terméſzetbéli öſztönözései mellett békével hagyta maradni.

Mivel pedig kevés dolgok érnek kivánt végett pénz nélkül, mellyel ſok Udvari embereket úgy meg-lehet venni, hogy azok Uroknak-is akaratyát el-adgyák, és hajlandóſágokat-is gyakran árúba teſzik. A' világ olly vélekedésbe vólt itt-is, hogy Gróff Piper Fő Ministernek, Malborough Hertzeg ajándékozott vólna 25000 font sterlinget, és azért bóldogúlt vólna dolgaiba, de helytelen vólt ezen vélekedés, mivel a' Hertzeg ſemmit ſem végezhetett Károllyal, ſőt Gróff Piper egy bizonyos írást kűldött bé-petsételve a' Stokholmi Miniſteriumnak illy kérelemmel, hogy ezen írást tsak halála után kérte fel-törni, és el-olvasni; ebbe pedig a' vólt fel-téve, hogy Károly Stanislaust erősítse meg Trónuſán, és annakutánna fogjon az Frantziák, és Aliátusok közbe vetéséhez, és igyekezzen az Aliátusokat maga réſzire vonni, úgy annakutánna a' Mosqvák dolgaiba avatkozni. Ha Gróff Piper olly nagy ajándékot vett vólna-el; ezeket nem írta vólna a' Miniſteriumnak, inkább igyekezett vólna Királlyát Károlyt Malborough réſzire hódítani.

Gróff Pipernek ebbe a' dologba mentſégére ſzolgál, hogy annak utánna-is Károly, ſok kegyelmekkel vólt hozzája, ſőt a' midőn meg-hallotta, hogy ő Mosqva Orſzági fogſágába meg-hólt vólna, testét Stokholmba ki-hozattatta, és ottan nagy pompával el-is temettette. Az az egy igaz, hogy Gróff Piper a' Római Tsáſzártól közép ſzerű ajándékot nyert, de eztet-is Gróff Vratislávtól maga Királlyának tuttával vette-el. Az-is bizonyos, hogy ſenki Károlyt abba a' gondolatba nem gátolhatta, hogy

hogy ő ne szándékozna Péter Czárt Trónusáról le-vetni, és ebbe sem Pipernek, sem más valakinek e' világon ellenkező tanátsát bé-nem vette.

Mivel Károlynak minden némű dolgaiba a' szerentse kedvezett, aztat vélte, hogy ő a' Mosqva Czárral egy esztendőnek folyása alatt készen fog lenni, eztet el-végezvén, úgy foghat az Európai dolgokhoz, a' mellyekben Bíró kívánt lenni, és a' valóságos egyenlő mértéket (æquilibriumot) bé hozni.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Gróff Czobor Márkról, és Károlynak kívánságairól.

Történt, hogy Gróff Czobor Márk Tsászári Kamarás Úr, Bétsbe egy bizonyos vendégségbe hívattatott, a' mellynél jelen vólt a' Svétziai Királynak követtye-is Báró Strahlenheim, midőn ebéd felett vólnának, Gróff Czobor eztet találá Frantzia nyelven mondani.

Hogy három latrok vólnának, a' kik Európát háborgatnák, kettőt közülök meg-nevezett, úgy mint Stanislaus Királyt, és Rákótzi Fejedelmet, mint hogy pedig a' harmadiknak nevét el-halgatta, a' Svétziai követ aztat gondolta, hogy az ő Királlyát XII. Károlyt tartaná az harmadiknak, azért-is a' Svétziai követ nagyon fel-indúlt, és szóról szóra (mellyek harapósok vóltak) fakadván annyira mentek; hogy utóllyára Gróff Czobor a' követet poson tsapta. A' követ elég tételt (satisfactiót) kivánt a' Tsászártól, adott-is nékie, mert Gróff Czobort (bár nem örömest) számkivetésbe küldötte. De a' Svétziai Király ezzel meg-nem elégedett, hanem Gróff Czobort személyesen ki-adattatni kívánta. Itten a' Bétsi Udvar, dolog felett valót tselekedett, ki-adván ötet a' Svétziai Királynak; a'

kit-is ő Stetinbe Pomerániának Fő Városába rabságba tartatott.

Egész Európába ki ki figyelmezett, hogy mit fog tenni a' Király Gróff Czoborral, mivel inkább halálát, mint sem meg-szabadúlását reménylették. A' Holitsi, Sasvári (Sastyin) és több akkor bírt Uradalmainak Városkáiba, 's Faluiba könyörgések tartattak, hogy az Isten szabadíttsa-ki, (eztet ezen a' Vidéken, a' hol ezeket írom, meg-élemedett emberek szájából hallottam) ugyan tsak három hólnapoknak el-telyések után, a' Király ötet nem tsak szabadon a' Tsászárnak Bétsbe viszsza-küldötte, hanem a' Tsászárt azon fellyül kérte, hogy régi hivatallyába ötet viszsza tegye, e' mellett egy szép spádét-is ajándékozott néki, de olly fel-tétellel, hogy ő azzal soha boszszút ne állyon Báró Strahlenheimon. Gróff Czobor meg-is tartotta eztet néhány esztendeig, de hogy egyszer a' Király Benderbe maga-is fogságba esett, akkor Bajvivásra ki-hívta a' Bárót, de ugyan tsak semmi sem lett belőle. Hogy pedig illy könnyen bánt a' Svétziai Király Gróff Czoborral ezen különös közre adást (Traditiót) hallottam. Hogy a' midőn a' Király eleibe jött Gróff Czobor, így szóllott vólna hozzája: Hogy merte kend, az én követemet posson tsapni? ő pedig így felelt vólna a' Királynak: Felséges Uram! ha én Svétziai Gavalér vólnénk, és a' Tsászár követtye, Stokholmbe hozzám olly motskosan szóllott vólna, aztat-is poson ütöttem vólna; én betsületemért kész vagyok meg-halni. Ezen szavai tettzettek vólna meg Károlynak, mivel ő-is mindent betsületért szokott vala tenni, simile non agit in simile, a' Philosophusok szerént.

Második kivánsága Károlynak a' vala, hogy azon 1500 Mosqvákat, a' kik az ő fegyvere előtt, a' Tsászárnak Birodalmaiba bé-szaladtak, adná-ki a'

a' Tsáſzár, meg-is igérte nékie a' Bétsi Udvar: de a' Mosqva követ, a' ki Bétsbe vólt, különös útakon még-is el-ſzöktette azokat, máskép roſzſzúl lett vólna dolgok. Történt, hogy a' Svétziai követ Báró Strahlenheim Tseh Orſzágba valamelly dolgok véget útazván ezen Mosqvák közûl, kik mind a' ſzarándokok fel 's alá vándorlottak, és a' kik között Fõ Tiſztek-is vóltak, elõ talált, ezeket õ valamelly Saxoniai Ministernek kedvéért ſzabad lábra tette: Ugyan tsak ezen Mosqvák a' követnek meg-mondották, hogy el-ſzökéseihez ſok alkalmatoſſágot mutattatott vólna a' Tsáſzár. Károly eztet meg-tudván követtyétõl, mindgyárt feltette magába, hogy meg-fogná jádzottatni a' Tsáſzárt.

Azért-is harmadik, de leg-keményebb kívánſága a' vólt, hogy õ védelmezõjének, az az: Protectorának magát lenni ki-hírdettette a' Tsáſzár Silesiába lévõ Protestáns Jobbágyainak, ollyan Orſzágba, a' melly nem a' Római Birodalomhoz tartozandó, hanem örökös Orſzága a' Tsáſzárnak, azért-is aztat kivánta, hogy valami tsak a' Vestphóliai békeſégben meg-határoztatott, mind azok itten végbe-is mennyenek, értetõdvén ezen a' Protestáns Religióknak ſzabad folytatását; jól lehet ezen dolgok a' Rizviki békeſégben mint el-rontatattak. A' Tsáſzár, hogy illyen félelmes ſzomſzédgyától meſzſze eshesſen, valamit tsak kivánt, mindenekre reá állott. Mellyek után az Augustána vallásbéliek többet 100 Templomoknál a' Római Catholikusoktól erõvel el-vettek, de idõvel ſokat ezekbõl viſzſza kaptak, mihent Károly hatalmának ſzárnyai annyira meg-nyírattattak, hogy Németh Orſzágba törvényeket nem ſzabhatott. De még-is Károly felõl az mondattatott, hogy õ ezen gondolatokra ſoha ſem vetemedett vólna, hanem Erzsébet

zsébet Anglia Királyné hozta vólna levele által ötet ezekre, és hogy a' Református Vallásokról se felejtkezne-meg nagyon kérte, a' követségnek secretariusára-is Störenhek Úrra reá bízta a' dolgot; de mind ezekkel aztat nyerte Erzsébet Királyné, hogy midőn a' Római Catholicusok Templomait az Augustána Vallásbélieknek által adatta, a' Reformátusokról tellyességgel nem-is emlékezett. De igaz-is azon példa beszéd, hogy minden kéz leg-görbéb magához.

Azon Tsászár, a' ki azon erőszakokra kénteleníttetett reá állani, József Tsászár vólt, Leopold Tsászárnak a' Fia, és Károly Tsászárnak testvér Báttya. A' Pápának követtye (Nunciusa) melly akkor az ő udvarába vólt: elég kemény szavakkal eleibe tette, hogy ő Római Catholicus Tsászár lévén, egy Protestans Királynak annyit engedne, kire nevetve ezeket felelte a' Tsászár: Könnyen beszélhett Nuncius Uram! még jó, hogy a' Svétziai Király aztat nem kivánta tőlem, hogy Lutheránus legyek, mert ha aztat kivánta vólna, már akkor nem tudom, mi tévő lettem vólna.

A' melly dolgokat József Tsászár, Károly kivánsága szerint tselekedett, mind azokat írásba néki bé-nyujtotta Gróff Vratislav, a' ki az ő Udvarába Tsászári követ vala, kihez-is annakutánna így szóllott: A' Tsászárnak ő Felségének én leg-jobb Baráttya vagyok. Ugyan tsak még sem vólt egész meg-elégedésel, mivel a' Római Udvar mindenekbe ellenére vólt, mutatta ugyan, mintha ő eztet meg-vetné, de tudván, hogy ennek sok más nagy Udvarok Párt-fogói lennének, egyenesen ellenkezni ez ellen nem tartotta tanátsosnak, azértis tsak illyen fenyegetésekkel illette; és Gróff Vratislávnak ezeket mondotta: hogy mondgya meg a' Pápának, hogy azon jószágokért, a' mellyek Kristi-

na

na Királyné halála után Rómába maradtak, önnön maga fogna el-menni. Ki-is tudgya, ha a' szerentse tovább-is szolgált vólna nékie, a' boszszúság mennyire nem vitte vólna ezen Vitéz Királyt, mivel ö lehetetlen dolognak semmit sem tartott lenni, és hogy ö különös nagy dolgokat vihessen végbe, Asiába egész Ægyiptusig Kairóig Tiszteket küldött, a' kik az Erösségekről, és Tartományok' hatalmáról ötet tudósították. Bizonyos-is az, hogy ha valaki a' Török, és Persiai Birodalmakat megrontani, és annakutánna Olasz Országba bé-menni tudott vólna, ö vala az: mert ö olly iffjú vala, mint Nagy Sándor, olly méréssz-is, és bátor, testbe még erösebb, a' Svékus katonák pedig jobbak vóltak mint a' Macedoniabéliek. De illyen nagy dolgoknak végbe vitelek tsak a' Mindenhatótól függnek.

Minekutánna Károly, a' Tsászárt meg-alázta vólna, a' Római Birodalomnak Törvényeket szabott vólna, egy Királyt Trónusáról le, a' másikát pedig arra tette vólna, az Augustána vallást védelmezte vólna, szóval minden Fejedelmet rettegésre hozott vólna, parantsolatot adott-ki az elmenetelre. Saxonia Országának élet módgya egy kevéssé meg-puhította az ö természetét. De ott-is még-is minden nap háromszor lovaglott-ki, négy órakor reggel köl̈t-fel, és maga öltözött-fel, az ebédgye egy fertály óráig tartott, a' katonáit minden nap maga gyakorlotta, és leg-nagyobb gyönyörüségét abba tartotta, hogy Európát reszketésre hozhatta.

A' Svékusok nem tudták, hogy merre fogja öket az ö Királyok vezérleni, ugyan tsak úgy gondolkoztak, hogy Mosqva Ország felé fogna menni. Többi között, a' midön Varsóba a' Stanislaus Koronázása vólt, egy Tiszttye a' Hídnál Strázsán lévén,

nem

nem láthatta azon pompát, bizonyos napon ezeket mondotta Királlyának: Felséges Uram! tsak aztat ſajnállom, hogy Varsóba a' Koronázást nem láthattam, majd Stokholmbe egyſzer viſzſza menvén, arról ottan ſemmit ſem fogok tudni mondhatni. Károly így felelt nékie: Ne törödgyön ked, rövid idő múlva nyújtok én alkalmatosſágot, hogy ennél ſokkal fényesebb Koronázást fog ked látni.

Néhány napokkal az előtt, hogy meg-indúlt vólna Ármádájával, meg-parantsolta a' maga Udvari Marsallyának, hogy Lipsiától az útat tegye-fel nékie papirosra, de ezen ſzónál Lipsiától; megállapodott parantsolattyának tovább való mondásába; tsak azért, hogy az ő Marsallya ki-találja-é, az ő gondolattyát, és ſzándékát: de mivel egy ſzót ſem ſzóllott a' Marsal, Károly ezeket mondotta: Lipsiától Európának minden Fő Városi felé. A' Marsal Urának parantsolattyát tellyesítette, és az írást Királlyának bé-nyújtá, de mindgyárt fellyül írásának kezdetén eztet tette-fel: Út Lipsiától Stokholemig: mivel mindnyájan a' Svékusok örömest már egyſzer hazájokba viſzſza tértek vólna. Olvasván eztet Károly, így ſzólla maga Marsallyához: kedves Marsallom! jól látom én, hová akarna ked engemet vezetni, de mi nem olly hamar fogunk Stokholmbe menni.

A' midőn Dresda mellett masirozott vólna, ő ſzokása ſzerént 30, 40, lépésnyire elől ment a' maga Drabantyai előtt, egyſzer el-tűnt, és némelly Tiſztek fel 's alá nyargalva keresték, hogy hová lett vólna, de ſehol ſem találván, nagy lárma lett az Ármádánál, meg-állottak, és a' Generálisſág nagy háborodásba vólt, ugyan tsak egy Férfiú nékiek meg-mondotta, hogy hová ment vólna; kedve érkezett, tudniillik, mivel ő Dresdához olly közel vólt, hogy Augustus Királyt meg-látogaſsa. Ló há-

háton ment ő a' Városba három vagy négy Generálisaival, és a' királyi Palota előtt le-szállott lováról. Látta ugyan őtet távodadról Generális Flemming jönni, de alig vólt ideje maga Királlyának Augustusnak az ő jövetelét meg-jelenteni, és majd tsak nem a' Király' háló szobájának ajtajához érkezett, miglen meg-tudták, hogy a' Városba vólna.

A' midőn még jövetelén tsudálkozni meg-nem szűnt Augustus; Károly sarkantyúsan, sarúsan bélépett szobájába. Augustus akkor valamennyire változó egésséggel vólt, azért-is tsak háló zubbonba (Schlafrock) vólt, ugyan tsak frisen fel-öltözött. Annak utánna edgyütt fölöstököltek, eztet úgy végzette Károly, valamint egy útazó szokta, a' midőn jó Baráttyától útra mégyen.

Ezen kevés idő alatt, míg ők edgyütt vóltak, meg-jelent egy Liflandiai Gavalér, a' ki hazájából kénteleníttetett ki-menni, és a' Saxónia katonák közzé állott, ez örömest hazájába visza ment vólna, azért-is Augustus Királynál esedezett, hogy kérné Károlyt, hogy kegyelmezné-meg őtet, és engedné-meg mint Jobbágyának Hazájába való menetelét. Károly Flemming Generálisal beszélgetvén kevesé távulyka esett Augustustól, e' pedig Svékus Generálisal Hord nevezetűvel szóllott az alatt, kinek-is meg-mondotta, hogy mit akarna kérni az ő Királlyától, egyszersmind kérdezte tőle, hogy mit gondolna, ha eztet kedvéért meg-fogja-é tselekedni? mellyre-is így felelt Hord Generális: Felséged nem esméri őtet, éppen itt nem fogja aztat tselekedni. Augustus mosolyogva ezeket mondotta: Még-is meg-próbálom. Mert aztat gondolta; hogy mivel őtet Koronájától meg-fosztotta, és önnön Királyi Udvarába mint egy keze között vólna, azért-is ezen tsekélységet meg-nem tagad-

gya

gya tőle. Kérte-is tsak hamar azon Liflandusnak meg-kegyelmezését tőle: de Károly rövideden így felelt: Abból semmi sem lészen. Augustus-is annakutánna tsak egy szót sem szóllott. Minekutánna ezen tsudálatos látogatás néhány órákig tartott vólna, meg-ölelé, meg-tsókolá Károly Augustust, és el-mene.

A' midőn Ármádájához viszsza tért vólna, a' maga Generálisfait edgyütt találta Hadi Tanátsot tartani, mellynek okát a' midőn kérdezte vólna, egy a' Generálisfai közül ezeket mondotta: Én ollyan szándékba vóltam, hogy Drezdát ostromlani fogom, ha Felségedet ottan talállyák tartóztatni. Jól vagyon! mondotta Károly; de nem fog ez miveltetni, nem fog ez miveltetni.

Más nap a' Svékusokhoz hírűl hozattatott, hogy Drezdába különös nagy Tanáts tartatatnék; mindgyárt-is Báró Strahlenheim ezeket mondotta: ki ki meg-fogja látni, hogy ők azon tanátskoznak, hogy tegnap mit kelletett vólna nékiek tselekedni.

Néhány napok után Reinschildt Generális Károlyhoz érkezvén, felette tsudálkozott ezen a' Drezdába való bé-menetelén, kihez-is ő így szóllott: Én magamat a' jó szerentsémre bíztam, mind azonáltal észre vettem, hogy nem leg-igazábban mennek a' dolgok. Flemmingnak nem igen nagy kedvére esett az, hogy én Drezdából olly hamar ki-jöttem.

NEGYE-

NEGYEDIK RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

A mind eddig Győzedelmes Károly el-hagyván Saxóniát, üldözi Péter Czárt, ezzel való dolgai le-írattatnak.

Károlynak mind eddig ſzolgált a' ſzerentse, és eggymás után nyert vitézi Borostyán koſzorúit, újabbakkal időrűl időre ſzaporította. Őſzſzel kijövén Saxóniából 1707. eſztendőben 43000-ből állott ármádája, a' melly ez előtt tsak vaſſal bővölkedett, de most ſok arannyal, és ezüstel bírt, mert Lengyel, és Saxóniai prédákkal rakodott-meg; minden katonájának ötven tallérokból álló kész pénz vólt erſzényében, ide nem ſzámlálván több drága pénzt érő darabokat. Minden Regementyei tellyesek vóltak, ſőt minden Compágniáknál, a' megkivántató ſzám felett vóltak emberei. Ezen Ármádáján felyűl várakozott reája Lengyel Orſzágban egyik a' leg-jobb Generálisſai közzűl való Gróff Lövenhaupt 20000-ből álló hadi testel, és még Liflandiában 15000-ből álló Trup állott parantsolattyára; azokon az új katonákon kivűl (Recroutta) a' kik ő hozzája útban vóltak, és így ſenki ſem-is kételkedett, hogy ő illyen nagy, es jól gyakorlott diadalmaskodni-is ſzokott erővel Péter Czárt Trónusſáról le-ne vesſe.

Péter Czár akkor Litvániában foglalatoskodott, és azon Réſznek, a' melly Augustustól látſzatott el-pártolni, kivánt bátorſágot ſzíveikbe bé-óltani, ellenben az ő ſok hellyekre fel-oſztatott katonái, meghalván Károlynak közelítését hellyeiket (poſzttyaikat) el-hagyván mindenfelé ſzaladtak. Maga a'

Czár meg-parantsolta Generálisſainak, hogy ſoha ollyan ſzerentsés ellenſéggel, nem hasonló erövel meg-ne ütközzenek, ſzentül-is engedelmeskedtek ezen parantsolatnak.

A' Svétziai Király, úttyának közepén követſéget nyert az Törököktöl; de a' mint hallattatott a' nagy Sultán ezen követet inkább küldötte a' Lengyel Köz Társaſághoz, mint ſem ö hozzája, és ez úttyában inkább tsak komplementirozta Károlyt. Nem-is igen nagy Török Úr vólt, hanem tsak egy Aga: a' ki-is Gróff Piper ſzállásán nyert Audentziát, mivel ezen Ministernél végeztettek minden külső Tzeremóniák, és ezen Ministernek mindenkor Urának képe hellyet mindenképpen fényesen kelletett magát tartani, ſzebb és nagyobb ſzállása-is vólt, mint Károlynak, mivel ö keveset udvaroltatott magának, és alább való öltözetben-is járt, mint akármellyik Hadi Tiſzttye, ugyan azért ezeket ſzokta mondani: hogy A' Piper Kastéllya, az én Quartéllyom, és az ö fényes udvará, és drága tzifra ruhái napom, és hóld világom.

Ezen Török követ ſzáz Svékus katonákat hozott Károlynak ajándékba, a' kiket a' Kalmukok fogtak-el, és a' Törököknek el-adtak, a' Nagy Sultán pedig tölök pénzel váltotta-ki. Kedves ajándék-is vólt ez Károly elött, és a' Török Tsáſzár-is nem ok nélkül tselekedte eztet; mivel ö, ſem a' Római Tsáſzárral, ſem a' Czárral jól nem vala, örömest ezek ellen kötést tett vólna Károllyal, és a' Lengyel Köz Társaſággal.

A' Török követ ezen alkalmatosſággal Stanislaus Királynak-is meg-tette idvezlését a' Trónusra való jöveteléért, és így rövid idö alatt egéſz Németh Orſzág, a' Frantziák, Spanyolok, Anglusok, Törökök meg-esmérték Stanislaust Királynak lenni, egyedül a' Római Pápa várakozott, ne találtán

a'

a' szerentsétlen Fátum idővel ötet attól meg-fosztaná.

Minekutánna Károly a'Török Követnek Audentziát adott vólna, bé-méne Lengyel Országba; miglen ő Saxóniában múlatott addig a' Czár egész Lembergig jött Ármádájával, de most már éjtszak felé állott Grodnó Városa alatt Litvániában, száz mértföldnyire Lembergtől. Károly Stanislaust Lengyel Országban hagytan 10000 Svékusokkal, a' ki-is valamint magát, úgy szintén az ő új Jobbágyait-is, az Országban külső, és belső ellenségek ellen védelmezte, maga pedig 1708. Esztendőben Januárius hólnapban meg-indúlt Gavallériájával nagy havak, és jegek között Grodnó felé. Károly a' Niemen folyó vizén, melly tsak két mértföld Grodnóhoz, már által ment, és még-sem tudta a' Czár, hogy közelítene, az első lárma meg-esvén, hogy Károly itt vólna, sietve a' Czár ki-méne maga népével az éjtszak részén való kapun, Károly pedig a' déli részen valón bé-méne. Vele pedig tsak 600 Darabantok vóltak, mert a' többi katonasága nem győzött vele menni, még-is a' Czár 20000 katonáival szaladott előtte, aztat vélvén, hogy egész Ármádájával érkezett vólna ide. A' Czár még azon nap meg-tudta egy Lengyel Desertortól, hogy Károly, tsak 600 katonát állított vólna ki a' Város piattzára, és hogy az ő Ármádája még öt mértföldnyire hátra vólna, azért-is minden idő halasztás nélkül 1500. Lovas katonákat ki-küldött, hogy ezek éjtszakának idején a' Svékus Királyt verjékfel. Ezen 1500 Mosqvák a' setétség segítségével el-is érkeztek az első Svékus őrt állókig, kik harmintzan valának, ezen keyés nép egy fertály óráig védelmezte magát, miglen a' Király ide érkezett a' többi Darabantyaival, (mivel ő a' tulsó végin állott a' városnak) és mind a' Mosqvákat el-kergette.

Az ő egéſz Ármádája hamar el-is érkezett, mindgyárt-is a' Moskák után indúlt, ezek egéſz Litvániában el-vóltak ſzéllyedve, de Károly közelítésének híre úgy meg-rettentette mindnyájokat, hogy mindenünnen lélek ſzakattába Mosqva Orſzágnak határa felé a' Minski Vajvodaſágba, a' melly, öſzve ſeregléseknek pontya vala, ſzaladtak. Mivel pedig a' Mosqvák, imitt amott vóltak elóſztva Lengyel Orſzágban, Károly-is több réſzekre fel-oſztotta katonáit, a' kik tovább mint 30 mértföldekig üzték kergették azokat. A' kik ſzaladtak azok-is, a' kik kergették felette nagy földet tettek hátra azon kegyetlen télben, de a' Svékusok már az illyen mostoha időkhöz hozzá valának ſzoktatva.

Grodnótól nap kelet felé egéſz a' Dnieper vizéig tsak a' ſok motsárok, puſztaſág, nagy hegyek, és sivatag erdők vagynak. A' hol helyſég találtatik, abba ſemmi sintsen emberek élelmére való, a' Paraſztok minden gabonájokat, úgy más holmijeket-is, a' földbe el-ásſák; azért-is ſzükſéges hoſzſzú vas karókkal a' földbe ſzurkálni, ha ki akar az illyetén föld alatt lévő élés Tárokra találni. Így tselekedtek valamint a' Mosqvák, úgy a' Svékusok-is, de nem minden nap akadtak illyen rejtek helyekre, és ha reá találtak-is, igen kevés vala azokban Buza, Rozs, vagy-is Árpa.

Hogy Károlynak Ármádája inſéget ne ſzenvedgyen Péſzmeget (Zwiepach) fütettetvén el-oſztatta népe között, és így útazhatott, de még-is nem kis fáradtſággal, mert a' Minski Erdőkön kereſztül fákat kéntelenítetett le-vágatni, és útakat munkáltatni, hogy Ármádája bagázsiájával által költözhesſen: ugyan tsak 1708-ban Juliusnak 25. napján ſzerentsésen által menvén, s' Beretzina folyó vízhez Borisſovo ellenébe érkezett.

A'

A' Czár ezen helység mellett húzta edgyüvé nagyobb részét seregének, és aztat erősen körül sántzoltatta. Az ő szándéka a' vala, hogy a' Svékusokat a' vizen való által jövetelbe meg-gátolhassa. Károly néhány Regimenteket szállított a' Beretzina partyára, mint ha egész erejével ottan akarna által menni: azomba Ármádájának nagyobb részével fel-felé ment három mért-földnyire, és ottan hídakat veretvén által mene; 3000-ből álló őrtálló Trupját ellenségének el-fogta, és hirtelen annak Ármádájára ütni igyekezett, de a' Mosqvák bénem várták ötet, hanem a' Dnieper vize felé vonták magokat, és mentekben mindeneket el-rontottak, a' Pasusokat bé-vágták, csak hogy a' Svékusokat menetelekbe gátolhassák.

De mind ezen nehézségeket meg-győzte Károly, és minden nap közelebb és közelebb érkezett a' Dnieper vizéhez. A' mint ő Marsba vala 2000 Moskákra talált, a' kik egy motsár megett erősen bé-sántzolva vóltak, a' melly helyhez nem lehetett másképpen menni, hanem egy bizonyos vizen kelletett elöbb által menni. Itten nem akart ő addig múlatni, mig az ő gyalogsága hozzája érkezne, hanem a' nélkül-is heves Fejedelem lévén, le-szállott lováról, és gyalog a' maga Gárdája előtt által méne mind a' vizen, mind a' motsáron, bár néhol egész nyakig érte ötet a' víz. Itt mindgyárt ellenségére tsapott, meg-parantsolván Gavalériájának, hogy a' midőn ő szemközt meg-ütközik, ők magokat a' motsár megé húzzák, és óldalról rohannyanak az ellenségre. A' Mosqvák meg-ijedtek, mivel közbe vétettettek, látták-is, hogy ezen szorúltságokban nem fognak segíthetni magokon. A' verekedés közepén ezen Gavaléria úgy által rontott a' Mosqvákon, hogy éppen maga Királlyához nyomakodott, ez meg-esvén Károly lóra ült, de Své-

tziai Güldensteren nevezetû Nemes iffjat; a' kit ő felette ſzeretett, a' tolakodók között ſebbe lenni meg-látta, a' ki tovább nem mehetett: le-ſzállott lováról, kénſzerítette az Iffjat lovára fel-ülni, maga pedig gyalog comandirozott, mind addig, miglen ellenſégén egéſz győzedelmet nem vett.

Hogy ha Jobbágyáért, Király illy nagyot téſz,
Mellyik Jobbágy nem leſz meg-halni érte kéſz.
Vajha ma Vezérek, 's Fő Tiſztek ezt tennék,
Mint Felebarátot, köz embert úgy vennék.
Mennyi ſebben sinlő, jutna életére,
Ha elő járója azt venné ſzívére,
Hogy ez Hazájáért, onttya mostan vérit,
A' ſzánakodásnak meg-érdemli bérit.
Fájdalom! ſok mondgya; köz ember nem nagy kár,
Találunk ezreket, ha ez el-véſz-is bár.
Igaz hogy köz ember, de lám vérét onttya,
Mikor Vezér haját Kammerdiner bonttya.

Minden ütközettyei között Károlynak, talám ez, leg-ditsőſségesſebb vala, mivel ebben leg-nagyobb veſzedelmek között forgott, és remekét vitézſégének itten ki-mutatta: mellynek emlékezetére Stokholmban pénzek verettettek, azoknak lapján ezen igék vóltak fel-rajzolva.

Sylvæ, Paludes, Aggeres, Hoſtes victi,
Victrices copias alium laturus in orbem. az az:

Ellenſég, Erdő, Gát, Tók, meg-verve feküſznek,
Nyertes ſeregeit kéſz más világba vezetni.

Látván a' Mosqvák, hogy mindenünnen kihajtattak, a' Dnieper vizén által mentek, melly víz Lengyel Orſzágot hasíttya Mosqva Orſzágától, de

de Károly sem felejtkezett-meg arról, hogy utánnok ne mennyen, a' mint-is Mohilovnál, melly utólsó Városa Lengyel Országnak, a' Dnieperen által ment. Túl lévén a' víznek partyán, egy Drabantya így szóllott hozzája: Felséges Uram! ugyan hová vezet bennünket Felséged? kinek így felelt Károly: Hát nem tudod, és nem-is láttad, mit tettem Varsóban? A' Drabant: Láttam, hogy ott Felséged a' Királyt le-tette, és mást tett Királynak. No ha láttad; így szólt Károly: most oda vezetlek, a' hol fogod látni, hogy most Tsászárt fogok le-tenni, és mást emelek-fel a' Tsászárságra.

Péter Czár látván, hogy ő a' háborút a' maga Országába fogja vonni, mivel abba már a' szép Tudományokat, Mesterségeket, és minden féle szép dolgokat bé-hozott, tartott attól, hogy mind ezek, úgy sok szép más el-végzett épülettyei-is semmivé ne tétessenek, sőt önnön Koronáját-is el-ne veszíttse, a' békeségről kezdett gondolkodni, azért-is egy Lengyel Nemes Ember által, a' ki a' Svékusok Táborába ment, némelly békeség ponttyait fel-tévén el-küldötte Károlyhoz.

De mivel Károlynak szokása az vala, hogy ő maga ellenségivel nem másutt, hanem az ő Fő Városaikban kötött békeséget, azért itten-is ezen válaszszát adta; Én úgy mond: Mosqva Országban fogok a' Czárral meg-edgyezni. A' midőn ezen fennyen hangzó feleletét a' Czár meg-értette vólna ezeket mondá: Az én Bruderem Károly mindég Nagy Sándor akar lenni, de én reménylem, hogy én bennem nem fog Dáriusra akadni.

Mohilov városától, a' hol a' Svékus Király a' Dnieper vizén által ment, ha ki magát ezen víznek folytában éjtszak felé fordíttya, a' Lengyel, és Mosqva Országának határi között fekszik ott a' Smolenskoi Hertzegség, 30 mért-földnyi meszszeségre,

és ezen mégyen kereſztül az Orſzág úttya Moskóvia felé. Ezen az úton ment Károly ellenſége után ſebes lépésekkel, az hátúlsó Mosqva Truppok nem egyſzer tsatáztak a' Svékusok elöl járó Dragonyosſágból álló Trupjaikkal, a' Svékusok ugyan mindég nyertesek vóltak, de e' mellett mindenkor mégis erötleníttettek, mivel ök-is azon apró tsatákban, a' mellyek ſemminémü nagy dolgoknak meg-határozását nem foglaltak magokban, nem kevés embereket veſztettek.

1708. Eſztendöben reá ütött Károly Octobernek 22 dik napján egy Táborra, melly 10000 Lovasſágból, és 6000 Kalmukokból állott. Ezen Kalmukok, Tatárok, Astrakán Tartomány, és Samarcanda között laknak; ezen útólsó Tartomány, az Usbéki Tatároké, és ſzületése földgye Timurnak, vagy-is úgy neveztetett Tamerlánnak.

A' Kalmukok Orſzága nyúlik Nap-kelettöl egéſzlen azon Nap-nyugotta felé fekvö hegyekig, a' mellyek Azsiát, Európától hasíttyák. A' kik Astrakán felé laknak, azok a' Czárnak adóznak, ö ugyan határ nélkül való hatalommal kiván rajtok uralkodni, de mivel azoknak bizonyos lakó hellyek nintsen, akarattya ſzerint nékiek nem parantsolhat, hanem úgy kénteleníttetik azokkal bánni, mint a' Nagy Sultán az Arábiai Népével, tudni-illik: Hol az Ujai között kelletik el-nézni az ö rablásokat, hol pedig ſzükſég öket meg-büntetni.

Tsak vaktába ütött Károly ezekre, nem-is vólt hat Lovas Regimentnél, és 4000 Gyalogſágnál több véle. Elsöben-is maga Ostgotlandi Regimenttyével tört-bé a' Moskák közzé, mindgyárt-is viſzſza vonták ezek magokat, utánnok hajtott ö; mély és tsavargós útakon kereſztül, a' mellyekben a' Kalmukok el-vóltak bújva, de mihelyt a' Svékuſokat ſzemre vették, leg-ottan reájok rohantak külö-

lönösen azon Regimentre, a' mellyet a' Király vezérlett, és egy lzempillantás alatt körül-is vették eztet a' Mosqvák, és Kalmukok, sőt egész a' Királyig nyomúltak, és óldala mellett két Generál Adjutánsait meg-ölték. Károly alatt a' lova agyon lövettetik, és a' midőn a' Lovász Mestere más lovat akart alája adni, mind a' Lovászmester, mind a' ló agyon szúrattattak. A' Király gyalog viaskodott néhány Fő Tisztekkel, a' kik hozzája futottak, Sok Svékusok, meg-ölettettek, sebesíttettek, 's el-fogattattak itten, 's nagy sereg lévén ellenek, a' többi Truppok a' Királytól mint egy el-metzettettek, és mellette nem vólt öt embernél több; Károly önnön maga több Kalmukokat meg-ölt tizenkettőnél, tsak eggyetlen egy sebet sem kapván, a' melly ugyan nem kis szerentse vólt. Végtére keresztül törte magát a' Kalmukokon Obrester Dalldorf egy kompániával a' maga Regementyéből, igen jókor érkezett Királynak meg-szabadíttására, a' többi Svékusok pedig kontzolták ezen Kalmukokat kéméllés nélkül. Ezekután rendbe vették magokat a' Svékusok, Károly lóra ült, és ámbár nagyon elfáradva vólt, még-is két mért-földig kergette a' Mosqvákat.

Smolenskótól a' hol ezen ütközet történt, Moska városa 75 mért-földnyire fekszik: Károly egyenesen ezen város felé vette úttyát, itt magában az út nem vólt rosszabb annál, a' mellyet már ők hátra tettek. De tudósítást vett Károly, hogy a' Czár minden útakat járhatatlanná tett, mert a' motsáros, és posványos hellyekre vizeket botsáttatott, más helyeken pedig mély árkokat ásattatott, sok hellyeken egész erdőket le-vágattattván, a' menetelt ezzel el-zárta, de a' mi még leg-rosszabb vólt, két felől a' Helységeket mind meg-égettette, és így tél lévén, sem élése, sem meg-szállható

helyſégei nem lettek vólna, a' Mosqvák pedig titkos útakon hátra húzni tudták magokat.

Minekutánna Károly maga egéſz Ármádáját meg-muſtrálta vólna, főképen meg-értvén, hogy tizennégy napokig, és nem tovább ki-tarthatná kenyérrel aztat, minden Generáliſai igen kérték ötet, hogy Lövenhaupt Generálist, a' ki mindennémű eleſséggel, és 15000-ből álló ſegítséggel útban vólna, várná-meg. Károly, a' ki mások tanáts adását, maga meg-hitt ember lévén, nem ſzerette halgatni, most itt ellenkezőt tselekedett, mivel eltökéllette magában, Mosqva Orſzági úttyát más időre halaſztani, és most Ukrainába menni.

MASODIK JEGYZÉS.

Károly Ukrainába mégyen. Mazeppa-is, ki lett légyen le-írattatik.

Ukraina Tartománnya dél felé fekſzik, kis Tatár Orſzág, Mosqva, és Lengyel Orſzágok között, Nagyſága mint egy 75 Német mért-földeket téſzen, ſzámolván ezeket délről éjſzak felé, és ſzintén annyit foglal magába nap-kelettől, nap-nyugottig. Ezen Tartományt a' Dnieper vize, két felé haſíttya. A' leg-jobb Város ebben Bathurin, melly a' Sem víz partyán áll. Az éjtſzak felé való réſze ſzántattatik és munkáltatik, és meg-lehetős birtokban vagynak az ott való lakosok. A' melly réſze pedig dél felé vagyon, felette mindenekben termékeny, de nagy puſztaſágokat-is foglal magába, és a' melly ſok gyümöltsöt a' Terméſzet önként itten mutatt, mind azokat a' Lakosok túnyaſága veſzendőbe hadgya: réſz ſzerént nem ok nélkül túnyálkodnak ezek; mert ſzomſzédgyok a' Budziátsi, és Precopai Tatárok, a' Móldvaiakkal, melly három Nemzet fe-

lette

lette prédáló, és meg-nem engedik, hogy az ő gyümőltsök tökélletes meg-éresekhez juthassanak, hanem addig-is el-lopják el-prédállyák, azért-is ők sem nem szántanak, sem gyümőlts fákat nem ültetnek. Ukraina mindég szabad Tartomány vólt, de minekutánna a' Török, Mosqva, Lengyel Országokkal környül vétettetett, mindenkor egy védelmező Urat (Protector) kénteleníttetett valamellyikéből ezen három Országokból magának válaszstani, és ennek alája vetni magát. Először a' Lengyelek Protectiója alá adta magát, de nagy Sclávitásban tartattatott; ennek utánna a' Mosqvák védelmezése alá engedték magokat, de így-is, egy szolgaságból más hasonlóba estek. Eleinten önnön magok választhattak ők magoknak egy Hertzeget, ezen nevezet alatt Generális, de ezen hatalmoktól-is hamar meg-foszstattak, mivel az ő Generális sokat, vagy-is vezéreket, mindég a' Moskoviai Udvar sok időkig nevezte-meg.

Azon időben, a' midőn Károly ezen Tartományba bé-menni szándékozott, Generális, vagy-is Fő Vezér, Mazeppa vólt, a' kit-is így fest-le Voltér Úr. Mazeppa, úgy mond, a' Podoliai Vajvodságban születtetett, és a' Kazimir János Király udvarában, mint Királlyi inas (Page) fel-neveltetett, a' hol-is a' tudományokban alkalmasint elő-ment. Iffiúságában ő egy Lengyel Nemes Aszszonysággal szerelembe esett, de mivel dolga világosságra jött, ezen Aszszonyságnak Férje elsőben őtett meg-veszszöztette, annakutánna egy vad lóra mezítelen reá kötöztette, és úgy úttyára botsáttatta. Ezen ló Ukrainából származott, azért-is haza felé mindenütt nyargalva ment, és így őtet fél hóltan, éhségtől, szomjuságtól meg-nyomorítatva Ukrainába vívé. Itten némelly parasztok őtet meg-szabadíttották. Kik között ő lakván egy ideig, a' Tatárok ellen, kik ezen

Tar-

Tartományba gyakran bé-ütöttek, nem egyſzer magát Vitézül viselte, a' mellyel-is magát a' Paraſztoknál nagy tekintetbe tette. Ki-tetſzett ſzeméllyéből néminémű Méltóság, és tudománnyát-is által látván, napról napra nevekedett az ő tiſztelete a' Kozákok előtt, kik-is, mind addig kérték, és úntatták a' Czárt, miglen ez őtet Ukrainában Hertzegnek nem tette.

A' midőn ő egyſzer Moska városában a' Czárral ebédelt vólna, a' Czár ſzólla hozzája, hogy, úgy mond, próbálna-meg a' Kozákok közzé jobb rendet, és engedelmeſséget bé-hozni, és ezen Népet iga alá venni. De mivel ő aztat felelte vólna a' Czárnak; hogy mind az ő terméſzettyekre való nézve, mind az Orſzág fekvésének mivóltára való nézve, lehetetlen vólna aztat nékie véghez vinni: ezen ſzavaiért a' Czár, a' ki már a' bortól úgy-is meg-melegedve vólt, úgy fel-indúlt, hogy haza árúlónak nevezte, és nyárſal fenyegette ötet.

Ha ki jól fel-venné, mindnyájokat ſzámba,
Sok illy vitézt lelne, mi Magyar Hazánkba.
Kik ſzomſzédgyaiknak, a' Feleſégeket
Szeretik; 's mutattyák nagy vitézſégeket.
'S hogy ha vad lovakra, őket mezítelen,
Fel-kötöztethetné, 's botsátná hírtelen
Úttyokra: meg-látná, hogy nagyobb Armáda
Vólna ez; mint az mi Királlyunknak hada.
De tám olly nagy ſzámmal, lovat ſem kaphatna,
Hogy mindenik alá paripát adhatna.
Meg-telne ezekkel, Hazánk minden tája,
Sógorſágnak olly nagy lenne Armádája.
Látnánk itt nyargalni minden rendből valót,
Mert nints Rend; Vénusnak, melly nem fizet adót.
In Causam attractæ, ha Bak ſzekerekre
Ülnének: ſzebb vólna nézni még ezekre.

Után-

Utánnok nyargalván; lenne olly karoſzel,
Hogy ezt nem érhetné Göntzöl ſzekere el.
Mert a' Postilion itt Cupidó lenne,
Ki Phaëtonnak-is eleibe menne.
De ſzegény Férjeik, othonn maradnának,
Mert nagy ſzarvok miatt, nem nyargalhatnának.

Kegyes Ólvasó.

Én elõjáró beſzédembe ki-tettem, hogy a' mint Voltér Úr írta-le Tizenkettödik Károly Svétziai Királynak életét Frantzia nyelven, õ abban ſok ollyan dolgokat tett-ki, mellyek hiedelem felett vannak, és tsupa Meséknek lehett tartani, ezen Mazeppának általa ki-tett jegyzését ſem tarthatom egyébnek Mesénél; mert ki hiheti-el aztat, hogy azon vad Lónak hátán, õ egéſz Ukrainái meg-maradhatott vólna; jól lehet hozzája vólt kötözve. Mert ennek a' Lónak majd ſzáz mért-földeket kellett által futni, akkor pedig már Lengyel Orſzágban, mind azon Városok, és Faluk állottak, a' mellyek most állanak, és azokban nem a' régi Pogány Sarmaták laktak, hanem Lengyelek, a' kiket a' Kereſztény Vallás néhány ſæculumok elõtt Emberekké, és ſzelidekké tett, és így lehetetlen, hogy az a' ló valamelly Városon vagy-is Falun által ne kéntelenítetett vólna menni; az-is lehetetlen, hogy azokban ollyan Emberek ne találtattak vólna, a' kik Emberi ſzeretettõl ne öſztönöztettek vólna aztat meg-fogni, és Mazeppát meg-ſzabadítani. Ezen lónak el-is kelletett fáradni, és meg-állani valahol, másképpen meg-kelletett vólna nékie a' hoſzſzas futásban dögleni: és így a' fáradt lovat könyü lett vólna megfogni, és Mazeppát-is meg-ſzabadítani. Hellyesebben írta-le Mazeppa életét Hörnör János németh nyelven, azért-is utánna én-is így téſzem-ki.

Ma-

Mazeppa János Lengyel Nemes ember vólt, és születtetett Bielotzerkev Városában Lengyel Ukraina Tartományában: a' mellyben Jószágot-is bírt, melly Mazeppének neveztetett. Az Annya neve vala Mokioska Magdolna. Ifjúságában Kazimirus Lengyel Királynak Udvari inasa vólt, annak utánna-is Udvarába lakott. A' midőn a' Lengyel koronához tartozandó Kozákok között Doroginsko alatt, a' pártütés (Rebellio) el-kezdődött, haza ment a' Királyi Udvarból, maga Jószágának óltalmazására, és ottan sokakban segítette a' Lengyel vezért mind tettével, mind tanátsával. Ezen Lengyel Doroginsko vezértől, úgy mint követ, küldettetett a' Tatár Kánhoz, de a' midőn ettől viszsza tért vólna, el-fogattatott úttyában a' Szaporooi Kozákoktól, és az ő Fő vezérjekhez Samuelovitz Iványhoz Baturin Városába vitettetett, ennek úgy tudta magát szeretetibe, és kegyelmébe bé-ajánlani, hogy őtet elősször Kamarás Úrnak, annak utánna pedig leg-titkosabb Secretáriusának választotta. Gyakran ez ötet az adó bé-hajtására, és más fontos dolgoknak el-végezésére az Országba el-küldötte. Idővel Generál Laidnant lett ő a' Kozákok felett; ő mindeneket helyesen vitt végbe, de jól ki-tanúlván az Országot, abba vétkezett, hogy ő a' maga jótévőjét Samuelovitz Ivánt a' Tzárnál bé-vádolta, a' ki-is eztet Sziberiába számkivetésbe küldettette, és ottan meg-is hólt.

Ennek halála után a' Kozákok ötet, magok Hermannokká, az az, Fő Vezérekké választották 1685-ben, melly hivatalában a' Czár meg-erősítette. Éppen ezen esztendőben építtette Mazeppa Tatár Ország szélin Samár Várát, és mindgyárt ez erre következett esztendőben Gallitzin Hertzeggel el-ment ő, Precop Városának ostromlására, és mint hogy ez meg-nem vétetődhetett, az egész okát a' dolog-

nak

nak Gallitzin Hertzegre hárította, sőt bátran aztat mondotta: hogy a' Hertzeg pénzel veſztegettette vólna-meg magát. 1695-ben ostromlotta ő, Tatár Országban Kazüger Mündét, Tavant, Singereit, ér Aslangoródot és mind meg-vette ezen erősségeket, de az ostrom alatt nagyon meg-romlottak: azért-is 1697-ben Tavant úgy meg-erősítette, hogy a' midőn a' Törökök eztet viſzſza akarták venni 2000-ren el-veſztek alatta, és nagy ſzégyennel kénſzeríttettek alóla el-menni. Hasonló képen erősítette ő meg Kazüger Mündét-is, de minekutánna a' Mosqvák, és az Ottományi Fényes Porta között meg-esett a' Frigy, mind ezen Erősségek a' Törököknek viſzſza adattattak.

Ezek után ő egy gazdag özvegyet vett-el a' Kozákok közül, a' kivel tsak egy Leánya vólt, ki-is már hajadonſágot érvén meg-hala, Feleſége-is 1702-ben ki-mula e' világból. Vólt nékie egy tsak Annyáról Testvér Húga, kinek neve vala Martziána Virtuslaska, a' ki-is idővel Kiov Városában, az úgy neveztetett Pizari Kalastromban méne, és ottan-is végzette életét. Egy Fia maradott ennek, az első Urától, kinek neve Obidovſzki vala, a' kit-is Mazeppa úgy elő mozdított, hogy Fő Aſztal mester lett a' Czárnál, a' kit-is ő Obersternek, és Nigenben Gubernátornak tett, és már 1700-ban Liflandiába 16000 Kozákokat Commendirozott, és Pleskov Városánál Fedor Marſchal Szeremetov alatt magát ditséretesen viselte.

Mind ezekből ki-tetſzik, hogy Mazeppának ſok érdemei vóltak, de a' Czárhoz-is meg-mutatta hitetlenſégét, valamint Sammuelovitz Iványhoz, Mivel már 83 eſztendős lévén, még-is az a' gondolat ötlött fejébe, hogy e Fejedelem lehesſen, és ugyan ezért hitét, és hívſégét meg-ſzegte, és a' Czár ellenſégihez Károlyhoz által ment, tsak azért, hogy fel-fuvalkodásának eleget tehesſen; ő

ugany

úgyan aztat gondolta, hogy ő véle a' Kozákok, mind által fognak menni, de több nem ment ezernél, némelly őtet kedvellő Tiſztekkel edgyütt, hanem 30 ſzekereken pénzt, és több ſok kíntset által vitt magával.

Midőn a' Czár meg-hallotta vólna az ő elpártolását, mindgyárt Mentzikoff Hertzeget egy ſereggel Baturin Városának meg-vételére el-küldötte, meg-is vette ő eztet, és földig le-rontotta. És ezen Hertzeg a' Czár' parantsolattyából egy magos állásra Mazeppa képét ki-tette, a' mellyre felvólt akaſztva Szent András Rendgye, ezen Rendet előſzör a' képről le-vétetvén, Hóhérral a' képét azután azon az álláson fel-akaſztatta.

Úgy gondolom, hogy ezen kis ſummában foglalt Mazeppa életének lé-írása nagyobb hitelt fog adni az érdemes Olvasóknak, mint ſem Voltér Úr az Emerentzián túl ki-gondolt meséje, azért-is XII. Károly Svétziai Király életének le-írásában tovább így megyek.

Valóſágos dolog-is vólt az, hogy Mazeppa Ukrainából, és egy Mosqva Orſzágának réſzéből, egy hatalmas Királyſágot akart fel-állíttani, és ennek Fejedelme kivánt lenni, melly ſzándékát Károllyal közlötte-is. Károly a' Dezna víznek partyára időzte őtet, a' hol ő maga-is meg-fogna jelenni. Mazeppa ajánlotta magát, hogy ő 30000 emberrel, és minden élelemre valókkal; és maga kíntsével, a' melly ki-ſrhatatlan nagy vala; a' rendelt időre meg-fogna o tan jelenni. A' Svetziai Ármáda azon víz felé vette indulattyát; Károlynak Fő Tiſzttyei ezen menetelt nagyon tsudálták, mivel az egéſz dologról ſemmit ſem tudtak. Károly parantsolatot küldött Generális Lövenhauptnak, hogy ő ide halaſztás nélkül azon hadi testel, melly ő alatta vólna, és minden élelemre valóval

jönne

jönne Ukrainába hozzája, mivel ő ott fogná téli szállását venni. Azt gondolta Károly, hogy ha ő Ura lenne Ukrainának, tavaszra kelvén az idő; Mosqva Országot hamar meg-hódíthatná.

Valamennyi Marsokat mind eddig Károly téve, mind tsekélységek vóltak azokban fel-vett nehézségek ezekhez, a' mellyeket mostan kéntelenítetett szenvedni. Egy erdőn által kelletett menni, a' melly ötven mért-földet foglalt magába, és tele vólt ingoványos posványokkal. Generális Langercron, a' ki 5000 katonasággal, és sántz ásókkal kapákkal elől ment, el-tévellyedett, és 30 mért-földeket kerűlt. Négy napi menetel után észre vette Károly, hogy Langercron az útat el-vétette vólna, az igaz útra tért ugyan megint, de majd minden ágyúk és szekerek azon posványokban megakadtak, vagy éppen el-merültek. Tizenkét napi masirozás után, melly keserves menetel vala, és a' mellybe azon kevés peszmeg, a' ki még vólt, meg-ǽmésztődött, még-is el-érkezett ezen éhes, és el-fáradott Ármáda a' Dezna vizének partyára, és azon helyre, a' mellyet Mazeppa tárgynak megnevezet. De melly nagyon el-hűlt itt Károly, a' midőn Mazeppát itten találni vélte, hellyette egy hadi Mosqva testre talált, a' melly a' víznek túlsó partyán masirozott: de mindgyárt azon órában el-tökéllette magában, hogy a' Dezna vizén által fog menni, és azon ellenségre fog tsapni. Ezen víznek partya olly meredek vala, hogy a' katonákat kötélen kelletett le-ereszteni, ugyan tsak szokása szerint, a' népének része szálakon, része pedig úszóba a' vizen által ment, már akkor a' Moskák, táborba szállottak, és nem vóltak tsak 8000-ren: azért-is magokat nem tarthatták, hánem el-lódúltak.

Károly bellyebb ment ezen ki-puſztított Országba, holott ſem az útat nem tudta, ſem aztat, hogy Mazeppa hív-é hozzája avagy nem? Ugyan tsak már egyſzer meg-jelent ö, de nem úgy mint egy hatalmas ſegítö, hanem inkább mint egy ſzaladásban lévö ember, mert a' Mosqvák, az ö titkos dolgait ki-tanúlták, és azoknak eleit vették; reájok ütöttek tudniillik, a' Kozákokra, és minden irgalom nélkül méſzárlották öket, harmintzat a' föbbek, és az ö véle tartók közzül megfogták, és mindnyájokat kerékkel törettették. Az ö Városait hamuvá tették, kintsének nagyobb réſzét el-nyerték, az élésre valókat, mellyeket ö a' Svékusoknak kéſzített, magoknak meg-tartották, maga-is nagy nehezen 6000 Kozákjaival, és néhány arany, és ezüstel meg-terhelt lovaival ſzaladhatottel. Károly olly reményſéggel táplálta magát, hogy leg-alább Generális Lövenhaupt mindenekben ſegedelmére léſzen, mivel ez 15000 Svékusokkal marsban vólt, a' kik többet érnek 100000 Kozákoknál, és hozott-is, valamint élelemre, úgy hadi ſzükſégre való ſzereket. De ezen Generális-is, majd éppen olly formán érkezett Károlyhoz mint Mazeppa.

Által ment ö a' Dnieper vizén Mohilovon fellyül, és már néhány mért-földeket haladott Ukraina felé, 8000 ſzekér vólt vele meg-terhelve arany, és ezüst pénzekkel, mellyeket ö Litvániában zsaróltki, de a' midön Leſznó várához közelítene, éppen azon a' tájon, a' hol a' Pronya, és Szozna vizei edgyesülnek, és alább nem igen távúl a' Dniepebe folynak, ſzemébe tünt, hogy elötte a' Czár 50000-böl álló Hadi testel állana.

HAR-

HARMADIK JEGYZÉS.

Károly ſzerentsétlen kezd lenni.

Generális Lövenhaupt katonaſága nem ſzintén 16000 vala, még ſem akarta magát bé-ſántzolni: A' Svékusok ſok győzedelmei olly bátorſágot gerjeſztettek ſzívekben; hogy ők az ellenſégeiknek ſzámát gondolóra ſem vették, hanem tsak a' hellyeket ſzemlélték, hogy hol vólnának azok alkalmatosok az ütközetre. Azért-is 1708. eſztendőben hetedik napján Octóber holnapjának, dél után rajta ütött Lövenhaupt a' Czárra, tsak hamar-is 1500 Mosqvák a' tsata piatzán feküdtek, mellyért-is nagy rendetlenſég esett a' Mosqvák között, és minden felé ſzaladtak. A' Czár jól tudta, hogy ha ezen verekedést el-találllya veſzteni, és ha Lövenhaupt a' maga Királyához érkezhetik, tellyesſéggel oda léſzen, és az ő egéſz Birodalmának meg-tartása ettől függene; el-ſzánván magát el-tökéllette itten vagy meg-halni, vagy győzedelmet nyerni.

Mihelyt-is látta Népének ſzaladását, ſietſéggel azon Truppokhoz nyargala, a' mellyek hátúl vóltak, ezek Kozákokból, és Kalmukokból állottak, és így ſzólla hozzájok: Én parantsolom néktek, hogy ti mind azokat, kik ſzaladni fognak, agyon lőjjétek, és engemet ſe kiméllyetek-meg, ha látni fogjátok, hogy bátortalan vólnék, és ſzaladnék. Onnan méne az elől álló Truppokhoz, és azokat Mentzikof, és Gallitzin Hertzegek ſegítſégével rendbe hozta.

Mivel pedig Lövenhauptnak maga Királlyától az a' parantsolattya vólt, hogy hozzája jöjjön, nem akart többé meg-ütközni, hanem inkább úttyát követni, e' mellett aztat-is gondolta, hogy mivel ő a' Mosqvákban alkalmas károkat tett,

mellyért-is ők ſzaladásban vólnának, nem fognának útánna jönni, ſőt örvendezni, ha többé rajtok nem fog menni.

De más nap tizenegy órakor dél előtt, rajta hajtott a' Czár egy Posvány mellett, és el-terjeſztette népét, hogy őtet egéſzlen bé-kerithesſe. Marsban lévén a' Svékusok, mindnyájan meg-fordúltak, és két egéſz órákig folyt a' véres tsata. A' Mosqvák három annyit veſztettek, de egy talpnyira ſem hátráltak, azért-is még itten bizonytalan vólt, hogy mellyik réſznek fogja engedni Mars Isten a' győzedelmet.

Négy órakor dél után ſegítſégére érkezett a' Czárnak Pauer Generális néhány ezerrel, és igy harmadſzor-is el-kezdődött a' Verekedés, és ekkor olly heves, és ſzörnyü vala ez, hogy ſetét éjtſzakáig tartott. Végtére az erőtlenebb réſznek ugyan tsak engedni kelletett az erősſebbnek, mert a' Svékusok közzé bé-rontottak a' Mosqvák, és két réſzre ſzakaſztván őket, egéſzlen a' bágázsia ſzekerekig hajtották. Lövenhaupt hamarſággal a' ſzekerekből Négy-ſzeget (Vagenburg) formált, de itten-is meg-győzettetett. Tsudálásra méltó dolog vólt, hogy az ő meg-maradott népe, melly-is már tsak 9000-ből állott, egy lépésnyire ſem hátrált, és mindgyárt-is olly rendbe hozta őket, mint ha éppen ſemmit ſem ſzaladtak vólna ezen ütközetben.

A' Czár-is fegyverbe maradott egéſz éjtſzaka a' piatzán, és meg-tíltotta a' Fő Tiſzteknek Casſátió alatt a' köz embereknek pedig életek el-veſztése alatt a' Zsákmányozást. Más napnak viradtával, újjonnan hozzá kezdett a' Czár a' tsatához, de már itt Lövenhaupt egy fortélyos helyre viſzſza vonta magát, minekutánna ſok ágyuit bé-ſzegeztettette, és ſzekereit fel-gyújtatta vólna.

A'

A' Mosqvák jókor oda érkeztek, és hat ezer ſzekeret, a' mellyek élelemre valókkal, és pénzel terhelve valának, a' tüznek el-emésztésétől megmentettek. Mivel pedig a' Czár a' Svékusokat egy lábig tengre ſzerette vólna tenni, el-küldötte maga Pflug nevezetű Generálisſát, hogy ötödſzör-is üsſön reájok. Ezen Generális bizonyos alkuvásnak pontyait küldötte Lövenhaupthoz, a' ki-is, hogy ha azokra reá állana, ſzabad el-meneteit engedne néki. De ezeket nem tsak meg-vetette Lövenhaupt, hanem ötödſzör-is hozzá fogott a' verekedéshez, a' melly-is ſzint' ollyan véres vala, mint azon négy előtte valók. Itten veſztett ő, a' megmaradott 9000-ből 4000-ret; végtére a' midőn maga kevés népével több mint 50000-kel ötödſzör viaskodott vólna, bé-álván az éjtſzaka a' ſetétſégnek ſegítſége alatt meg-maradott 5000 katonáival a' Szoſzna vizén által úſztatott, és ſebesſeit-is ſzálakon által vittette.

A' Czár többet veſztett 20000-nél, de azon ditsőſége vólt, hogy ő a' Svékusokat meg-verte; Lövenhauptnak pedig, hogy ezen Czár' ditsőſégét három nap kétſégeſé tette, és hogy ő ſzábadosan hagyta-el a' tsata helyét, és úgy által-is ment a' vizen, el-is érkezett a' Királlyának táborába ditsőſéggel ugyan, de minden éléstől, és nem kevés népétől meg-foſztatva.

Károly tehát minden élés nélkül ollyan Tartományban állott, a' mellyben Lengyel Orſzág felől ſenki hozzája nem jöhetne, mivel ellenſéggel körül vólt vétetve, és a' mellyben ſemmi más ſegítſége nem lehetett önnön bátorſágán, és vitézſégén kivül.

Ezen ſzükſégnek látását az-is felette nehezítette, hogy azon 1709-dik eſztendőben módtalan kegyetlen hideg uralkodott, melly egy réſzét né-

pének örökre meg-fagylalta. A' mint pedig Károly maga ellenſégén nyertes ſzokott vólt lenni, úgy ezen tsikorgó hidegen-is győzedelmes kívánt lenni, azért-is népével minden nap, ſok mért-földeket útaztatott. Egykor egy illyen menetel alkalmatosſágával 2000 katonái fagytak-meg. A' Gavalléríájának nem vóltak Sarui, a' Gyalogſágának pedig Czipõi, és mundérban-is fogyatkozást ſzenvedtek, kéntelenítettek Czipõket, és harisnyákat mindenféle állatoknak bõribõl magoknak tsinálni, ſokſzor kenyerek ſem vólt.

Az ágyúkat majd mind a' posványokba kelletett bé-hánni, mivel az azokat vonó lavak el-dögléttek.

Károlynak az õ nagy Ármádája egéſzlen 24000-rig el-olvadott, és ezeket-is az éhſég majd halálig gyötörtte. Svétziából ſemmi tudósítást nem lehetett venni, és oda küldeni ſem vala mód, mellyért-is edgyetlen egy Tiſztye panaſzolkodott elõtte, kinek-is Károly ezeket mondotta: Im ha! melly nagyon boſzſzontya kedet az: hogy a' Feleſége nélkül olly régen vagyon. Legyék kend jó katona, ha mindgyárt három eſztendeig-is újſágot Svétziából nem véſzen.

Egy katonája meg-bátorodván, egy darab kenyeret, a' melly árpából, és zabból vala fütve, és illyen-is nem mindenkor vólt, zúgolódáſsal nyújtott nékie, el-is vette tõle minden meg-háborodás nélkül, és az egéſz darabot meg-évén, hideg vérrel így ſzóllott a' katonához: Nem igen jó ugyan! de még-is meg-lehet enni. Más Vezér alatt nehezen ſzenvedték vólna az õ katonái ezen nagy inſéget, de kedvéért mindenre kéſzek vóltak. Illyen ſzomorú környül állások közzött, még-is Stokholmból egy levél érkezett, de ebben ſem állott egyéb, hanem hogy az õ Testvér húga a' Holſtaini

ſtaini Hertzegné 1708-ban Karátson havában, életének 27 eſztendejébe himlőben meg-hólt vólna. Ez ollyan ſzelíd, és könyörűletes Hertzeg Aſzſzony vala; valamint az ő Báttya fel-tételeiben meg-mozdíthatatlan, és a' boſzſzú állásban meg-engeſztelhetetlen vólt, de még-is nagyon ſzívére vette halálát, mert ſzerentſétlenségei valamennyire terméſzetét meg-lágyíttották.

Ezen ſzomorú hír adás mellett még az állott a' levélben, hogy paranssolattya ſzerint Népet, és pénzt öſzve gyüjtöttek ugyan, de nem küldhették az ő táborába, mivel e' közt, és Stokholm között 500 mért-földnyi meſzſzeſég vólna, és ſokkal több ellenſégen kereſztül kellene magát törni, mint a' mennyi azon öſzve ſzedett nép vólna.

A' Czár valamint Károly-is nem henyélt, mert minekutánna a' Confederátusok, kik Sinyavski Fő Vezér alatt vóltak, Stanislaushoz által menvén edgyesítettek vólna véle, ezektől ő ſegítſéget nyert, mindgyárt-is maga Ármádájával ezen nagy télnek közepén Ukrainába indúlt, hogy ottan Károlyt fel-találhaſſa, oda érkezvén ſzokása ſzerint mindég azon igyekezett, hogy ő a' maga ellenſégét apró tsatákkal meg-gyengíthesſe, nem-is roſz igyekezet vólt ez, mert által láthatta, hogy így a' Svékusok meg-fognak fogyni, mivel Svétziából ſegítſéget nem kaphatnak, maga pedig önnön Tartományaiból, mellyek közel vannak, mindenkor fogja ſegíteni magát: de most a' nagy hideg miatt Fegyver nyugovást kötöttek egymáſſal.

De még-is már Februarius hónapjában el-kezdették az ellenkezést, a' havak, és jegek között, a' ſok apró tsaták után, mellyek egéſz Aprilisig tartottak, nem maradott több népe Károlynak 18 ezernél, ugyan tsak Mazeppa még-is olly ſzorgalmatos vala, hogy olly rendeléseket tett az élés

dolgába, és annyit ſzerzett, hogy még-is élhettek, másképpen éhen hóltak vólna-meg. Eztet a' Czár meg-értvén minden féle ajánlásokat tett Mazeppának, ha hozzája viſzſza térne, de ő még-is a' maga ſzövetſégéhez állott Királlyának hűſégében megmaradott, talán azért, mivel ő azon rettenetes kerék töréstől félt, mellyel az ő Társai büntettettek, vagy-is azért, hogy ő azokért boſzſzút akart állani a' Czáron.

Károlynak még ſem tsökkent-meg azon reményſége, hogy ő a' maga 18000 Svékuſaival, és Kozákjaival bé-ne üthetne egéſz Moska Városáig, azért-is Május hónapjának végén a' maga hadával Pultavát környül venni, melly a' Vorskla vize partyán, 13 erős mért-földekre a' Dniepertől nap kelet felé fekſzik, igyekezett; ez a' Szaporovi Tatároknak fő lakó hellye, a' melly egy különös Nemzetſég. Ezek a' Mosqvákból, Lengyelekből, és Tatárokból egy ſeregbe ſzerkeztetett ſokaſág, edgyet magok közzül ſzoktak Vezéreknek válaſztani, kit-is gyakran megint le-vetnek, ſokſzor meg-is ölnek, ſoha ſem házasodnak, ſőt magok között az Aſzſzony ſzemélyeket nem-is ſzenvedik, hanem 20, 30 mért-földnyire el-mennek, és valamennyi Férfi gyermekeket el-ragadhatnak: el-ragadgyák, és azokat magok ſzokások, és törvényeik ſzerint nevelik-fel. Nyárban mindenkor kint a' mezőkön laknak, télben pedig nagy Pajtákba, mellyekbe 4500-an bé-férnek, ſzabad Nemzet, és Zsákmányozásból-él A' Czár 6000 forintokat adatott nékiek, aztat remélvén, hogy hozzája fognak állani, el-vették ők a pénzt, de Mazeppának javaslása mellett Károlyhoz állottak.

Fellyebb említettem, hogy egy réſze ezeknek Tatárok vólnának, midőn Károlyhoz érkeztek, ezen Tatároktól vette-meg 100 arannyakon Károly

azon

azon Rochonville nevezetű Fantzia Gavalért, a' mellyről Elől-járó beszédembe emlékezetet tettem, a' kit ők két esztendő előtt el-fogtak, és a' ki Péter Lovas Gránátérosai között egy Compágniának Kapitánnya vala; és annak utánna miglen Károly élt, mindég óldala mellett vólt, az ő életét le-is írta; valamit tsak 1706-dik esztendőtől fogvást 1718-dikig tett.

Kevés haszná vólt ezen Nemzet Károlynak-is, mert az nevetséges dolognak látzatott lenni, hogy ők ottan verekedgyenek, a' hol semmit sem lophatnak, még a' vólt jó; hogy ők valami kárt nem tettek.

Mint egy 2000-ren valának, tízet, a' Főbbek közzül vezettek Károly eleibe, de nagy dolga vólt ezekkel Mazeppának, hogy szokások szerint részegek nem vóltak. Leg-elsőben-is a' fántzok árkaiba vezettettek, a' hol-is magok alkalmaztatásokat meg-is mutatták, mert hoszszú flintájokból valakik hozzájok közelíttettek agyon lőttek. Ezekhez kaptsolta még Károly néhány ezer Oláit, a' kiket ő a' Tatár Kámtól pénzen vett. Ezekkel, és a' maga Svékusaival ostromlotta tehát Károly Pultavát, és az ő egész mostani Ármádája mint egy 30000 vala, de a' mellyeknek nem sok enni valójok vólt.

A' Czárnak Pultovában igen sok meg-töltött Élés tárai vóltak, ha ezeket el-nyerhette vólna Károly, annyit használt vólna magának, hogy ez által útat nyitott vólna magának Mosqva Ország felé, és mivel sok élelem valóra tett vólna szert, sok ideig várakozhatott vólna miglen Svétziából, Liflandiából, Pomerániából, Lengyel Országból illyetén segítsége érkezhetett vólna. Látván pedig Károly, hogy Pultava ostromlásán kivül semmi más útat nem nyíthatna valamint a' Czárnak megalázására, úgy szintén maga ki-szabadúlására-is; az

ostromhoz tehát lelkesſen hozzá fogott, és mivel Mazeppának a' Városba ſok jó esmérői vóltak, kik véle leveleztek, bíztatta ez Károlyt felette, hogy hamar meg-fogná venni aztat, katonáinak-is ſzívekbe nagy bátorſágot öntött bé Mazeppa beſzédgye, mivel ők Pultava meg-vételét úgy nézték, mint nyomorúſágok meg-ſzűnését. Károly mindgyárt elein az ostromnak éſzre vette, hogy ő a' Moskákat a' Hadi Mesterſégre meg-tanította vólna, mert ámbár ő ſzorgalmatosan vigyázott, még-is Menztikof Hertzeg bé-tudott vetni az erősſégbe néhány ſegítő Truppokat, mellyekkel 10000-re ſzaporodott a' bent lévő Mosqvák ſzáma.

Gyakran ki-ütöttek ők, és néhány földi kamarákat-is (Minák) fel-vetettek: de a' Városnak legjobb fortéllyára ſzolgált a' Czárnak 70000-rel való közelítése. Károly a' maga ſzületése napján, melly vala 27. Május napja, ki-mene ezeknek meg-vizsgálására, és meg-is vert egy elől járó Truppot. De a' midőn Táborába viſzſza ment vólna, meg-ſebesítették ötet, egy vont lyukú fegyver lövéſsel, a' golyóbis a' ſarujján kereſztül menvén Lába ſzárának tsonttyát öſzve zúzta, de ábrázattyában még-is ſenki leg-kisſebb változást ſem vett éſzre, ſőt még azután hat óráig népét ló-háton comandírozta: Ugyan tsak egy ſzolgája meg-látta, hogy a' Saruja egéſzlen véres vólna, azért-is Orvosokért futott. Végtére a' fájdalom úgy el-hatalmazott, hogy lováról, le-kelletett ötet emelni. Az Orvosok meg-tekínték a' ſebet, de már ebben a' rák vala, azért-is, hogy a' lábát vágattasſa-el javaslották: melly-is nagy rettegést okozott az Ármádájának; ugyan tsak egy Neuman névű Orvos, ki tudósabb vala a' többinél ajánlotta magát, hogy a' lábát meg-tarttya, ha ő azon egy mély nyitást enged mettzetni. Károly ezt felelte: Láss tehát a'

do-

dologhoz, vágj bátorſággal, ſemmit ſe fély! maga két kezeivel tartván a' lábát, úgy nézett a' vágás operatiójára, mintha más tenni aztat nézné.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Károly Pultavánál meg-verettetik.

A' mig kötötték-bé a' lábát, leg-ottan Parantsolatot adott-ki, hogy más nap ostrom léſzen, de kevés minúták után, hogy ezen parantsolattyát ki-adta, hírűl hozták nékie, hogy a' Czár 70000-böl álló Ármádájával látzattattya magát, mellyre-is mindgyárt más rendelést kénteleníttetett tenni, mivel azon kivűl, hogy ő a' Dnieper és Pultava alatt follyó vizek között állott, és ſebbe-is vólt, látta magát ollyan Orſzágban-is lenni, a' mellyekben nékie ſemmi erösſége, és élelemre valója nintsen, és hogy előtte olly nagy Ármáda állana, a' melly néki, ſem az el-menetelt, ſem az élés hordatást nem fogja engedni: még-is ő Hadi Tanátsot nem tartott, a' mint az illyen ſzoros környűl állások között ſzükſéges lett vólna, hanem hetedik, és nyóltzadik Júniusnak napjai között éjtſzaka, a' maga ſátorába hívattatta Feldt Marſchal Reinſchildet, a' kinek-is minden gondolkodás nélkül mint ha az ollyan dolog könyűſég vólna, meg-parantsolta, Ármádájánál mindeneket úgy el-rendelni, hogy hólnap korán reggel a' Czárra üthesſen. Reinſchild ſemmiben ſem ellenkezett néki, hanem meghajtván magát el-ment parantsolatinak tellyesítéſére. Mindgyárt a' Király Sátora előtt, ſzem közt akadott ő Piper Ministerrel, a' kivel-is már régtől fogvást nem vólt egy értelemben (ez gyakran megis ſzokott esni a' Státus, és Hadi Fő ministerek között) Gróff Piper kérdé: hogy mi újſág vólna?

A'

A' Marſchal hidegen felelt nékie, és dolga végzéſére ment.

Midőn Gróff Piper a' Sátorba bé-ment, a' Király így ſzóllott hozzája: Reinſchild nem mondott kendnek valami újſágot? Felelt Piper, ſemmit ſem! Tehát én fogok most kendnek mondani, ſzólt a' Király. Hólnap az ellenſéggel ütközésre fog jönni a' dolog. Gróff Piper felette meg-ütközött az illyen kétſéges, és vakmerő dolgon, de mivel tudta, hogy a' Király a' mit egyſzer magába feltéſzen, nem vólna ember, a' ki aztat fejéből kiverhesſe, és őtet ſarkából ki-vethesſe; egy ſzót ſem felelt mondására, és halgatott, hogy ez által az ő ellenkező gondolattyát a' Király éſzre vehesſe, melly által, őtet egésſégesebb gondolatokra hozhaſſa.

Mind hijába: az 1709-dik eſztendőben Juniusnak 8-dik napja vólt azon nap, a' melly két legnevezetesebb Monárcháknak dolgait Pultava alatt meg-határozta. Károly vólt az eggyik, a' ki kilentz eſztendők forgása alatt a' ſok nyertes ütközetek által magát híresſé tette. Második pedig Péter Alexiovits Czár vala, a' ki úgyan azon eſztendők alatt a' maga katonáit a' hadi Mesterſégben, hasonlókká tette a' Svékusokéhoz. Az elsö; másoknak Orſzágot adott, a' második pedig Orſzágát böltsebb, a' mint eddig vala, karba tette. Károly ſok veſzéllyei között a' jó Névért, hírért, és betsületért viaskodott. Péter bár nem írtózott a' veſzedelmektől, de még-is tsak maga haſznáért hartzolt. Amaz adakozó vólt nagyra vágyódásból: ez pedig ſemmit ſenkinek nem ajándékozott maga haſzna nélkül. Károly mindég józan vólt, és mértékletes, és olly nemes Lélek lelkesítette őtet, mellynek ritkán vala párja, és tsak egyſzer vétett az Emberſég ellen, és el-követett nagy kegyetlenſéget. Péter pedig mind eddig a' maga nyers, és

vad

vad nevelését, Orſzágának ſzilaj tulajdonſágát le-nem tette, mellyekkel maga a' Jobbágyai előtt félelmes, a' külső Orſzágiak előtt pedig tsudálatos vala, a' torkosſágnak-is nagyon alája vettetett lévén maga életét nagyon meg-rövidíttette. Károlynak ezen Czímje vala (titulusſa) meg-győzhetetlen, a' mellytől ugyan őtet, egy ſzerentsétlen ſzempillantás meg-foſzthatta. Európa Péternek ezen nevet adtta: Nagy, a' mellyet ő tőle ſem ſzerentsétlenſég, és Batáliák el-veſztése el-nem vehetett, mivel ő azon nevet ditsőſéges verekedések által éppen nem nyerte. Hogy pedig ki ki ezen verekedésről, és annak helyéről böv tanúlást vehesſen, tehát képzellye minden, hogy Pultava éjtſzak felé fekſzik, a' Svétziai Királynak tábora pedig nap nyúgott felé, és egy kevéſſé nap kelet felé terjeſzkedik, és minden bagásiája háta meget egy mért-földnyire vagyon, és a' Pultava vize, hogy éjtſzak felől nap kelet felé foly, és hajlik nap nyúgotta felé.

A' Czár pedig nap nyúgott felől egy mért-földnyire Pultavától, ugyan ollyan nevezetű vizen által ment, és táborba ſzállott.

Más nap meg-jelentek a' Svékusok, nem többel, hanem négy vas ágyúkkal ki-menvén az úgy hadi módon mondattatni ſzokott (Laufgraben) futó ſántz árkaiból, 3000-ren a' táborba hagyattattak, és 4000 a' bagázsiánál maradtak, és így azok kik az ellenſég ellen mentek 25000-ren vóltak, kik között nem vóltak 12000 regulárisok.

A' Svékus Generálisok Reinſchild, Rósz, Lövenhaupt, Schlippenbach, Hooren, Sparre, Hamilton, Virtenberg Hertzeg, a' Király' Attyafia, és többek mások, a' Fő Tiſzteknek ſzíveikre adták, hogy Narva alatt 8000 Svékusok meg-tudtak verni 100000 Mosqvákat, mért most-is illyen nagy

dol-

dolgot véghez ne vihetnének. A' Fő Tiſztek pedig, a' köz népet haſonló módon bíztatták, bátorították, és masirozásokban mindnyájan egymást a' Vitézſégre így éleſztették.

Károly, lábának ſebe miatt Portchezbe (az az: ollyan alkotmányba, a' mellybe, nagy Városokba a' nagy Dámák ſzokták hordatni magokat, és az ülő hely azon hintó formát, tsak hogy kisſebb tekíntetbe mutat) a' maga Gyalogſága előtt vitettette magát, és parantsolattyára edgyik réſze Lovaſſágának, a' melly az ellenſégre üſſön, mindgyárt nyomába jött. Mindjárt-is reggel ötöd fél órakor el-kezdődött az ütközet. A' Mosqvák Lovaſſága állott nap nyúgott felé a' maga táborának jobb ſzárnyán, és Moska Feldt Marſchal Hertzeg Mentzikof, Gallovin Generáliſſal, egy kis egymástól való létellel, ſántzok között, a' mellyek ágyúkkal meg-vóltak rakva hellyheztették magokat. Svékus Generális Schlippenbach ütött ezekre alatta való katonáival. Minden tudgya, hogy azon időbe lehetetlen vólt a' Svékusok hevesſégének ellent állani, itt-is a' Moska Svadronyok mindgyárt megbomlottak, és el-ſzakaſztattak egymástól. A' Czár ſzemélye ſzerint ſietett hozzájok, hogy őket megint rendekbe hozhaſſa: mentébe egy Mangalétából ki-lövött golyóbis kalapján kereſztül ment, Mentzikof alatt pedig három ló agyon lövettetett, és már a' Svékuſok, Victoria! kiáltották.

Károly ſem kételkedett maga diadalmán. A' verekedés napja előtt éjfélkor el-küldötte ő Generális Kraitzot 5000 Dragonyosokkal, hogy a' midőn maga, előről reá tsap a' Mosqvákra, ő akkor oldalról támadgya-meg azokat. De a' bal Fatum úgy hozta magával, hogy Kraitz Generális el-tévelyedett, és ſohol ſem láttzattatott. A' Czár, a' ki már meg- verettetettnek állította magát lenni,

ni,

ni, időt nyert ez által, a' maga Lovasságát megint rendbe szedni, eztet véghez vivén, rajta hajtott Lovasságával, a' Károly' Lovasságára, és mivel ez; Generális Kraitz által nem óltalmaztatott, rendetlenségre hozattatott, és ezen Viaskodásban Schlippenbach Generális el-is fogattatott. Erre a' Moska táborból 72 ágyúkkal tüzeltek, a' Károly Lovasságára, és a' Moska Gyalogság avanzsérozott ki-jövén maga Lineáiból, a' Svétziai Gyalogság ellen.

Itten a' Czár olly eleven bátorságot, és olly nagy elméséget mutatott, a' melly tsak egy nagy és bőlts Vezérnek valóságos tulajdona, mert elküldötte ő Mentzikof Hertzeget, hogy alatta lévő seregével, Pultava, és a' Svékusok között helyheztesse magát, mindgyárt véghez vitte ő eztet, nagy serénységgel, és sietséggel, mellyel a' Svékus Ármádának, azokkal kik még Pultava előtt a' táborban vóltak, egyesüléseket lehetetlené tette, ezen felül még 3000-ből álló tartalék Truppra talált, a' mellyet egy lábig le-vágattatott. Ha eztet Mentzikof magától tselekedte vólna, tehát Moska Ország minden szerentséjét néki köszönhetné, de mivel a' Czárnak parantsolattyára tette, tehát a' Czár érdemes arra, hogy olly Vitéz Bajnoknak, mint Károly, Baj vivó Társa légyen. Mind azon által a' Svékusok gyalogsága ki-mene maga lineáiból, és egy térségen ütköző rendbe (ordre de Battailles) állittatott.

A' Lovasságа-is egy fertály mért-földnyire a' Moska Ármádától, megint edgyüvé érkezvén jó rendbe állíttatott, és Károly Reinschild Feldt Marschal segitségével rendelést tett egy Generális ütközethez.

Maga meg-maradott népét, két Lineába állította, a' Gyalogságot közepére, és a' Lovasságot két szárnyára. A' Czár-is a' maga Ármádáját el-rendelte,

en-

ennek ſokkal több fortéllyai vóltak, mert négy annyi katonái vóltak és 72 ágyúi, hollott Károlynak tsak négy ágyúi vóltak, és fogyatkozást a' puskaporban-is, mint a' nagy Idaiak látott.

A' Czár Ármádájának közepette vala, és akkor még, tsak Generál Major akarattya ſzerint való rangba vólt, azért-is Generális Czeremetof alatt állott. De mint Czár glédáról glédára(ſor) egy Török lovon, a' mellyet a' Török Tsáſzár nékie ajándékba küldött lovaglott, bíztatta a' Kapitányokat, 's Fő Tiſzteket, és a' maga katonáit, és ajánlotta kinek kinek maga jó viseletiért bőv meg-jutalmazását.

Károly; hogy bátorſágot ólthaſſon maga katonáinak ſzívekbe, ló-háton akart előttök meg-jelenni, fel-is ült lovára, de lába ſebének fájdalma miatt, hátán nem maradhatott, azért-is megint maga ſzeſzléjébe bé-ült, és jobb kezébe ſpádéját, balba pedig pistolyát tartotta.

Más nap kilentz órakor megint el-kezdődött a' vérengező ütközett, egy ágyú golyobis mindgyárt az ütközet kezdetin Károlynak mind a' két lovát, mellyeket az ő ſzeſzléjibe bé fogtak, mert aztat úgy megigazították, hogy lovak vonták, meg-ölte. Azon lovak hellyébe más lovakat fogtak, de újra más ágyú golyóbis már nem a' lovakat, hanem ſzeſzlit érte, de még-is Károlyt nem fértette, hanem hogy abból ő ki fordúlt. Annak utánna azon 24 Darabantok közzűl-is, kik őtet változtatva vitték, 21 agyon lövettek, és azon Truppok, kik körűlötte viaskodtak, már ötet meg-ölettetettnek lenni tartották; itten a' Svékusok rettegni, és félni kezdettek, az ágyúk nagy kárt tévén közöttök, a' glédák egymás után ſzaladtak, és ezen utólsó ütközettnél 10000 és nem több Moska Infantéria által ſzéjjel veréttetett a' Svékus ármáda; annyira meg-változtatta a' ſzerentse Károly dolgát.

Min-

Minden Historiások azt írják, hogy Károly ezen ütközetben-is gyüzedelmes lett vólna, ha Generális Kraitz a' maga Lovaſságával el-nem tévelyedet vólna, de még-is aztat-is írják, hogy hibázot ő, hogy itten ütközetnek állott, és még jobban, hogy ſemminémű tanáts-adást bé-nem vett, hanem maga meg-hittſége, makats fejeſſége után, illyen puſzta, és vadon Orſzágba bé-jött, ollyan ellenſégének környűl való vételére, és meg-győzéſére, a' melly nálánál háromſzor-is erősſebb vólt, és a' mellynek mind elegendő élelemre valója, úgy ſzintén ſzámos ágyúi-is vóltak, mellyekbe mindenikbe ő fogyatkozást ſzenvedett. De ha igazat ſzabad mondani, a' Narvai ſzerentſés ütközet vólt Károlynak ſzerentſétlenſége.

Hertzeg Würtenberg, Generális Reinſchildt, és több más nagy Tiſztek el-fogattattak; a' Pultava előtt álló Svékus Tábor, ostromló kezekkel megvétettetett, és minden dolgok, olly meg-haſonlóba vóltak, a' mellyeket meg-változtatni nem lehetett.

Gróff Piper az egéſz Cancellériával a' mezőkön fel, 's alá bolyongott, mit tévő légyen nem tudta, aztat ſem, hogy hová lett a' Király. Egy Beer nevezetű Fő strázsa Mestere akadott ſzerentſére, ez ajánlotta magát, hogy ötet a' Bagazsiához fogja vezetni, de mivel vastag, és ſetét köd vala, nap port-is ütött a' Lovak nyargalódzása, mintha éjtſzaka lett vólna, el-tévelyedtek, és egyenesen a' város árkáig mentek, a' hol-is egy lábig mindnyájan el-fogattattak.

Károly jól lehet nem óltalmazhatta már magát, még-is a' ſzaladásra ötet ſenki reá nem vehette. Generális Ponyatovski, a' mostan ditsőſégesen uralkodó, nagy böltseſégű Lengyel Királynak Nagy Attya, itten mellette vólt, a' kit-is

Károly felette ſzeretett, nem-is ok nélkül, mert ő-is hajlandóſággal viseltetvén hozzája, maga jó akarattyából Ukrainába véle bé-ment, jólehet Comandója nem vala. Ezen nagy tudományú, 's böltseſégű Úr vala, a' ki mindennémű ſzoros, és félelmes környyűl állásokban, mint magán úgy máson-is tudott ſegíteni. Látván, hogy a' Király el-menni nem akarna, két Darabontoknak intet, kik-is mindgyárt két hóna alatt meg-fogták, nem tekintvén arra, hogy lábja ſebe miatt fájdalmakat ſzenved, egy lóra fel-emelték.

Még eddig-is Ponyatovski Generálisnak az Ármádánál Comandója nem vólt, de a' ſzükſég mostan úgy hozván magával, mint egy 500 Lovaſságot hamarjába öſzve ſzedett a' Király mellé, ezek kik Darabontok, kik Fő Tiſztek, és köz emberek valának. Ezen kis Lovas-tsoport látván maga Királlyát új bátorſágot kapott, és több mint tiz Moska Regimenteken kereſztűl tört, és ſzerentsésen Királlyokat annyi temérdek Ellenſég között egéſz a' bagázsiához (melly menetel egy mért-földet foglalt magába) hozta.

Károly alatt ezen ſzoros tsatába-is lova agyon lövettetett, hanem Obrester Piéta alája adta, lovát, jól lehet maga-is tele vólt ſebekkel, és felette vérzett, de ezen Obristert fel-tolták egy Dragonyos háta megé a' lóra, és így ez-is ſzerentſésen oda érkezet. Károly kétſzer tétettetett lóra ezen ſzaladásba, holott az ütközet alatt lovon nem ülhetett.

Nagy és valóba tsudálatos dolog vala ezen megſzabadúlása Károlnak illyen nagy ſzerentſétlenſégbe: de még-is tovább kelletett ſzaladni. A' Gróff Piper bagázsiája között találtatott egy kotsi, mert Károlynak miólta Stokholmból ki-jött ſzekere nem vólt, ezen kotsira fel-ültették őtet, és nyakra főre ſzaladtak a' Dnieper vize felé. Károly miólta őtet

lóra

lóra ültették egy szót sem szóllott, hanem mostan így szóllott: Hová lett Piper? ezen választ adták nékie: El-fogadtatott az egész Cancelláriával. Erre eztet kérdezte: Hát Generális Reinschildt, és az Virtenbergi Hertzeg hol vagynak? Erre-is Generális Ponyatovski így felelt: A' Moskák fogságába. Erre vállat vonítván így szóllot: Tehát jöjjetek, és mennyünk a' Törökökhöz. Ábrázattyából senki ki-nem láthatta, hogy ő meg-háborodott, és bátorságát el-veszteti vólna, sőt ha ki-nem tudta vólna, hogy meg-verettetett, és sebbe-is vólna, tekintetiből aztat soha ki-nem nézte vólna.

Az alatt mig ö szaladott, a' Moskák fel-dúlták egész táborát, el-nyerték ágyúit, Magazinúmát, és minden Hadi szereit Hadi kaszszájával együtt, mellybe hat miliom forint vala, mellyet ő Saxonia, és Lengyel Országba fizettetett magának.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Károly Török Országba szalad, Ármádája-is el-fogattatik.

Minekutánna majd 9000 Svékusok feküdtek a' tsata piattzán, és mint egy 6000-ren el-foggattattak, 3, vagy 4000-ren pedig úgy el-tévelyedtek, hogy soha többé nem láttzattattak, nem kis oka vólt Károlynak a' szaladásra; maradtak ugyan még vagy 18000 katonái, kik rész szerint Svékusok, rész szerint pedig Lengyelek, és Kozákok vóltak: Ezek-is a' Dnieper vize felé valának szaladásba Lövenhaupt Generálissal, tsak hogy más úton méne a' Király egy Trup Lovagsággal. Károlynak ezen szaladásba el-tört a' szekere, azértis megint lóra kelletett őtet fel-tenni, de hogy szerentsétlensége még tetézettebb légyen el-tévelyedett éjtszakának idején egy erdőbe, már itt tsökken-

ni kezdett az ő bátorſága, és ſebe miatt meg-is erötlenedett, mivel a' ſok nagy mozgások iſzonyú fájdalmakat okoztak, Lova-is a' futást nem győzvén a' földre le-esett. Itten egy fa alá feküdött, de nem nagy félelem nélkül, mivel a' Moskák minden felé keresték ötet, hogy el-foghaſſák.

Ki-nyúgodván magát egy kevéſſé, ugyan tsak még azon éjtſzaka az az: Juniusnak 9-dik, és 10-dik napjai között a' Dnieper vize partyára ért, a' hová Löventhaupt Generális-is a' fent nevezett Truppokkal el-érkezett, itt látták az életbe maradott Svékusok, fájdalommal egyeſült örömmel a' magok Királlyát megint, a' kit ők meg-ölettetettnek gondolták lenni, vagy-is el-fogattatottnak véltek lenni.

A' Moskák: kik ellenſége vóltak a' Svékusoknak érdeklették, ezen meg-maradott Ármádát mellyért-is nem kis félelem érte őket, hidak-is a' vízen való által menetelre nem vóltak, és idejek ſem adattatott azoknak müveléſére, porok ſem vala magok óltalmazásokra, úgy kenyerek-is, hollott már két nap el-múlt, hogy ſemmit ſem ettek.

A' leg-nagyobb réſze ezen Ármádának Svékusokból álván, annak fő Tiſztyei olly edgyeſült akaratba vóltak, hogy itten a' Moskákat bé-várják, és a' Dnieper vize partyán, vagy mind el-veſzſzenek, vagy diadalmat nyerjenek. Kétſég kivül Károly erre reá állott vólna, ha aztat az ő erötlenſége meg-engedte vólna, de az ő ſebe gyülni, matériázni kezdet, és mind ezek mellett hideg leléstis kapot, tudva lévő dolog pedig, hogy illyen környül állásokban a' leg-nagyobb vitéznekis az ö bátorſága meg-tsökkenni ſzokott, mert mindennémü erköltsnek végbe vitele, ſzabad, és egéſſéges vértől veſzi öſztönét; Károly nem-is láttſzatott itt magához hasonlónak lenni, és ötet ide, 's tova mint eſze nélkül valót hurtzólták: ſzerentſé-

re

re egy fedetlen kotsira akadtak, a' mellyet egy kis hajóra tettek, Károly Mazeppával bé-űltek ebbe, és szerentsésen a' vizen által evedztek.

Mazeppának vólt még sok ezüstye, 's több más kíntse deszkából munkált szekrényekbe el-rejtve, ezeket ő más hajóra tétettette, de mivel a' víz felette sebes vólt, és nagy forgó szél támadott, többett mint három részét kintsének a' vizbe hajittatta, tsak hogy a' hajó könnyebbedgyen, és egész drágaságitól meg-ne fosztasson.

A' Király Cancelláriussa Müller, és Gróff Ponyatovski, ki-is nagy tudománnya, mellett a' Királynak nagy segítségére vólt, mellyre-is ezen viszontagságaiban nagy szüksége vala, némelly Fő Tisztekkel egy harmadik hajón szerentsésen által mentek. 300 Királyi Drabontok, és egy nagy része a' Lengyeleknek, és Kozákoknak, a' kik bizodalmokat magok jó paripáikba vetthették, által úsztattak a' vizen, mert ezek szorosan ősve kaptsolván magokat a' haboknak ellent állottak, más lovasok ugyan eztet probálván, és egy másal együvé nem szoríttatván, mind el-ragadtattak a' haboktól, és a' vízbe hóltak. A' Gyalogokat-is, kik úszásal szabadúlni kivántak, egy lábig e' sors érte.

Midőn ezen dolgok így folytak, el-érkezett Moska Fő Comandérozó Hertzeg Menzikof a' Dniepper partyára 10000 Lovassággal, kiknek mindenikének háta megett, lován egy gyalog katona ült. Mind ezeknek nem vólt kalaúzra szükségek, mert azon Svékusoknak testyei, kik sebekbe lévén a' szaladásba meg-hóltak, és az út mellett feküdtek, elégséges út mutatói vóltak a' Moskáknak, az ő fel-találásokra. Mihelyt el-érte Menzikof Hertzeg a' Svékusokat mindgyárt ezeknek Comandirozójához egy Trombitást küldött, ki által a' Svékusokkal néminémű pontokat közlött, hogy

tudniillik; adgyák meg-magokat. A' Svékusok Comandirozó Fő Vezére Generális Lövenhaupt leg-ottan négy Stábális Tiſzteket küldött hozzája, hogy ezek nem tsak azon pontokat által vigyék, hanem ennek mint már diadalmasnak parantsolattyához-is ſzabják a' dolgot.

A' Nagy Úr Istennek tsudálatos rendelése! Narva alatt 16000 vagy még kevesebb Svékusok tengerre tettek 100000 Mosqvákat, és itten, tsák egy ſzerentſétlen ütközett után, annyi ſok Svékusok, önként rabjaivá léſznek a' Mosqváknak, mellynek nem vala más oka, hanem az éhſég, de ſőképpen mivel ſzemek előtt az ő vitéz Királyok nem vala, kiben ők tellyes, és bizonyos reményſégeket vetették, mert olly Enthusiásmustól éleſztettek, hogy az ő jelenlétibe lehetetlen légyen nékiek győzedelmeseknek nem lenni, és mivel ők tudták, hogy Királyok-is ſzaladásba vólna, az éhſégtől is ſzorongattatván, meg-győzte az életnek édesſége bennek az halálra való el-ſzánást, és meg-adták magokat. Egyedül Trutfeder ezeres Kapitány (Obriſter) akart egy Batalionnal ellent állani, olly hiedelembe lévén, hogy ez által majd a' több Svékusoknak-is kedvet ád, az ellent állásra. De mivel már az edgyezés (Capitulatio) meg-esett, Lövenhaupt Generális Trutfedernek ezen ſzándékát meg-gátolta, két fő Tiſztek ugyan ezen Generálisnak Regimentyiből agyon lőtték inkább magokat, mint ſem hogy a' Moskák rabjai lennének, néhány köz embernek-is ezen okra nézve a' Dnieperbe ugrottak, és oda fúltak. Az életbe maradottak hoſzſzú ſorokkal Mentzikof Hertzeg előtt által menvén Záſzlóikat, fegyvereket az ő lábaihoz le-rakták, azon módon, mint ez előtt kilentz eſztendőkkel 30000 Moskák a' Svétziai Király előt ezt tselekedték azon külömbſéggel, hogy ez: a' köz Moskákat ſzabadon haza ereſztette, a' Czár pedig

dig valamint Pultavánál, úgy itt-is az el-fogatott Svékusokat rabságba meg-tartotta.

Ezen Svékus Király, vólt világ tsudája,
Lett emberi sorsnak, eleven példája.
Minden dolgaiba szerentse vezette,
Leg-felsöbb póltzára, ötet fel-ültette.
Kevés Néppel hányszor, ellenséget üzött,
Annyiszor Borostyánt, homlokára fűzött.
Agyúi gyakorta, még nem-is durrogtak,
És még igen távól, Zászlói lobogtak.
Már-is tsak nevétől ellenség rettegett,
Futott: mint Forgó szél hajtya a' felleget.
Mars Isten vérengző, tágas piattzára,
Tizennyóltzor bátran, ált ki a' tsatára.
De mindenkor övé, vólt a' diadalom,
Bár duplán erösb vólt, a' másik hatalom.
Pultavánál egyszer, mint meg-verettettett,
Ez egy ütközettel semmivé tétetett.
A' tündér szerentse mérő serpenyöjét,
Billentvén, le-veté egész földig ügyét.
Ki-mondgya-meg okát, ezen változásnak,
Illy hirtelen szörnyü, 's nem remélt tsapásnak.
A' világ azt, mondgya: Fátum vólt, és nem más,
De ez; én elöttem, nem elég ok adás.
Mit tészen a' Fátum, fejtse-meg azt elébb,
Éppen most mért érte, ötet nem hamarébb.
Bár ide a' kilenzt sybillák gyüllyenek,
Hogy azon kérdésre ezek felellyenek;
Némák léfznek, és nem fognak varázsolni,
A' Fátum mi légyen, szó sem fognak szólni.
En a' szekrestyébe, it' inkább bé-mégyek,
Hogy ott mi állatt az; tanúságot végyek.
Azért azat mondom, hogy az Nagy Úr Isten,
Ki meg-foghatatlan bölts itéletiben.

E' Királyt kivánta, azzal meg alázni,
Tudván; ha engedné, öt fellyebb héjázni.
Dagályos kevélyſég, jönne majd ſzivére,
Melly lenne Lelkének örök gyötrelmére,
Avagy talán ötet, azért látogatta,
Ostorozó karját, reá botsájtotta.
Mivel rút halállal két Patkul életét,
El-vétette, 's nagyon meg-motskolta nemét,
Királyok, és mások tanúlhatnak róla,
A' roſzt mint távozzák, indúllyanak jóra,
Mert ki a' Fátumba, bizik, 's ſzerentsébe,
Kaján irígyſégnek juthat veſzéllyébe.

Károlynak el-fogattatott katonái, ſzerte ſzéjjel az Oroſz Birodalomnak Tartománnyaiba oſztattak-el, különösſen Sibériába leg-többek küldettettek. Ezen Tartomány nagy Tatár Orſzágnak egy fő réſze, a' melly nap kelet-felé China Orſzágával határos. Ezen puſzta, és vad Tartományba azon időben nem tudatott mi légyen a' kenyér, mellyért-is a' Svékusok nagy inſéget ſzenvedtek, a' mellyett-is, hogy ők néminémű képpen elſzennyvedhetőbbé tehesſenek, minden féle kereskedéſekhez, és mesterſégekhez fogtak. Itten a' Svékusok között már ſemmi ſzemély külömbſég nem vala, egy Fő Tiſzt, a' ki ſemminémű mesterſéget nem tudott, kéntelenittetett más köz katonánál, a' melly ſzabó, varga, vagy-is ötves, Arany mives, avagy Aſztalos vala fát vágni, hasogatni, hogy még-is élelmét találhaſſa. Néhány Tiſztek kép irók, és épitő mesterek vóltak, mások pedig a' nyelveket, és Mathesist tanitották ſőt közönſéges oskolákat állítottak fel, mellyeknek olly nagy haſzna vala, hogy ſzámtalan nagy Urak magok gyermekeit Moska Orſzágából oda küldötték tanúlásra.

Gróff

Gróff Piper Svétziai Fő Minister ſok időkig ült Petersburgban fogſágba. A' Czár olly véleke-désben vólt ezen Minister felől, hogy ő Malborogh Hertzegnek a' maga, Királlyát el-adta vólna, és a' Svétziai erő, melly egéſz Európába a' békes-ſéget helyre állíthatta vólna, egéſzen Moska Or-ſzágára vonta vólna. Azért-is őtet Moska Város-ſába keményebb fogſágba küldötte, a' hol-is ke-vés idő el-follytával életét végzette, Károly tart-ván attól, hogy ha más Generálisſal ki-váltani akarná a' fogſágból, a' Czár ki-nem fogná adni, mivel illyen ki-váltás közöttök még nem vólt, hogy ne láttaſſon, a' Czár előtt magát meg-alázni, ſzabadúlásán nem igyekezett, a' Czár nagy öröme miatt magán kivül vólt, és illy nagy győ-zedelmet nyervén, határt nem vehetett ſzíve örö-mének; valamennyi el-fogattatott Svékusok a' tsa-ta helyén hozzája vitettek, mindnyájához így ſzól-lot; No! hol vagyon az én kedves Bruderem Ká-roly?

Mind azon által nagy tiſztelettel vólt ő a' Své-kus Tiſztekhez, mivel ő azokat maga aſztalánál meg-vendéglette: többi kérdései között, a' mel-lyeket hozzájok tett Generális Reinſchildtől ezeket kérdette: Melly erős vólt az ütközet előtt a' Své-tziai Ármáda? a' Generális így felelt: Az én Ki-rállyom magánál ſzokta ármádájának laistromát tar-tani, és aztat ſenkivel ſem közli, a' mennyire én ítélhetem, álhatott az Ármáda 35000-ből, a' több-biek Kozákok vóltak. Ezeket halván a' Czár, nagy tsudálva így ſzóllott: Illyen kevés, és tsak marok néppel, miképpen méréſzlettek, illy távól lévő orſzágba bé-jönni, és még Pultavát, ostromlani. Reinſchildt így felelt erre: A' mi Felséges Urunk, ſoha tőlünk tanátsot nem kért, és mi parantsolat-tyának, mint hív ſzolgái engedelmeskedni tanúl-

tunk, és ſzándékát minden késedelem nélkül tellyesítettük.

Ezen felelet után a' Czár a' maga Udvarabéli Tiſztyeihez fordúlt, ollyanokhoz tudniillik: a' mellyeket ő; maga ellen párt ütésre őſzve esküdteknek itélt lenni, és hozzájok így ſzóllott: Ó ugyan lásſátok! miképpen kelletik a' maga Urának ſzolgálni. Ezek után egy pohár bort kezibe vévén így köſzönte a' Moska Tiſztekre: Azok egésſégekért, kik engemet az hadi mesterſégre tanítottak. Reinſchildt Generális ezen ſzavakkal kérdette a' Czárt: kik azok? a' kiket Felséged, illy ſzép nevezettel illet. Erre a' Czár illy válaſzt adott: Tik vagytok azok Svékus Generálisok. Erre Reinſchildt ezen válaſzſzát adta: Felséged igen hálá-adatlan, hogy a' maga tanító Mestereivel illy balúl jádzott-meg. Az ebéd után minden Svékus Generálisoknak a' Spádéjokat viſzſza adattatta, és úgy mutatta magát hozzájok, mint egy ollyan Fejedelem, ki a' maga Jobbágyainak jó oktatást, nagy lelküséget, és betsületet ſzivekbe ſzokott bé-íktatni. De még-is ezen Fejedelem, a' ki olly nagy erköltsökkel birni magát látzattatta, mindazon Kozákokat, a' kik fogſágába estek, kerékkel irtóztató képpen múlaſztatta ki e' világból.

Azon nagy Svétziai Ármáda, a' melly Saxóniából nagy ditsőſséggel ki masírozott nem állott már. A' fele, fegyver éhſég és több inſégek által el-olvadott, a' más fele pedig rabſágba ſinlödött, a' hol-is ſzámtalanok életektől meg-foſztattak, maga Károly egy hitvány ſzekéren inkább repült, mint ſem ſzaladott, és egyedül Generális Hord kiſérte ötet, és ezen felül nagyon meg-vólt ſebesitve; azok, kik a' Dnieper vizén ſzerentsésſen által mentek, kik gyalog, kik ló-háton, kik talyigákon kiſérték olly puſztaſágokon kereſztül, a' hol ők ſem

guny-

gunyhókat, sem sátorokat, sem útakat magok előtt nem láttak, és minden élelemre valóknak szükit látták, még a' víznek-is. Ez történt Junius hólnapjának elein. Ezeken a' pusztákon a' fövény, még el-szenvedhetetlenebbé tette a' sütő fénynek melegségét, a' lovak döglöttek, és az emberek-is a' szomjuság miatt majd, hogy meg-nem hóltak. Szóval, Károly el-vesztette egy nap annyi sok szerentsés diadalmok által nyert ditsőségét.

Gróff Pónyatovski, a' ki egy kevessé jobb lovon ült, mint a' többi, addig nyargalódzott a' fövényes pusztákon, miglen egy füvekkel bé-tölt legelő mezőre nem akadott; mint bölts Úr, aztat ítélte, hogy víznek-is kelletik itten lenni, az melly ezen füveket élteti, addig-is kereste kutatta aztat, miglen szerentsésen egy forrásra nem talált, ezen szerentsés fel-találás szabadította-meg azon kevés népet a' haláltól, melly a' maga Királlyát követte.

Ött napi masírozás után érkeztek a' Hippanis víznek, a' mellyet ma Bógnak neveznek partyára. Ezen Tartományok, az mellyeket valaha az Görögök laktak, a' mostani lakossai miatt mind neveket, mind pedig az ő külsö látzattyokat el-vesztették, mivel azokat most Barbarus népek lakják. A' Bóg vize néhány mért-földnyire onnan egyesül a' Dnieper vizével, és úgy folynak-bé a' Fekete tengerbe.

Fellyebb a' Bog vize mellyékén fekszik, Otzakov erősége, és városa, az melly Török Országnak határa, mostan pedig arról különösön nevezetes, mivel aztat a' Moskák a' mostan folyt Török háborúba, nagy vér ontással vették-meg.

A' midőn ennek lakosai a' Svékusokat Városok felé jönni látták, mivel mint nyelvek, úgy öltözettyek előttök esméretlenek valának, nem akarták öket a' Városba bé-ereszteni Mehemet Basa

sa hire nélkül, a' ki Comendáns vala ottan, de ezen Basa sem tudta, mi tévő légyen, mivel az illyen környül állásokba a' Törököknél, tsak egy bal lépés-is halállal büntettetik, azért-is fejére semmi súlyos terhet nem akart vállalni, miglen az egész tartománynak Basájától, ki-is Gubernátor-is vólt, és Benderbe 30 mért-földnyire innet lakott, engedelmet nem nyér. Mivel pedig ezen dolog húzódott vónódott, addig a' Moskák a' Dnieper vizén által mentek, és Károllyt üzték szünet nélkül, és ha tsak egy óráig múlatott vólna még, bizonyossan el-is fogták vólna. Nagy szivének fájdalmával-is nézte, a' midőn a' Moskák az őtet kiférő kevés népéből 500 el-fogtak, a' kik még a' vízen által nem költözködtek. Az Otzakovi Basa ugyan Tolmáts által felette nagyon meg-követte őtet ezen késedelméért, és igen kérte, hogy a' Török Tsászárnál azért panaszt ne tégyen ellene, meg-is igérte ő nékie eztet, de a' mellett úgy le-is hordotta, mintha leg-alább való béresse lett vólna.

Az alatt Benderből el-érkeze a' válasz, és a' Benderi Basa az Otzakovinak meg-parantsolta, hogy ő Károlyt olly tisztelettel fogadgya, melly egy Monárchát illet, a' ki a' Portával álientziába vagyon. A' Benderi Basa, melly Seraskier vólt, és nálunk annyit tészen mint egy Generál de Gavallerie, és egyszersmind Országh Gubernátora-is vala, nagy sietséggel egy Agát küldött Károlyhoz, hogy ez őtet nevével tisztellye, és ez által nékie mindeneket az mellyek élelemre valók, egy drága sátort, mindennémü szükséges szereket, szekereket, szolgákat, és bizodalmas menetelére kiférőket, a' kik őtet Benderbe vezérellyék. Mert illyen szokás vagyon a' Törököknél, hogy ők nem tsak a' követeket Konstántinápolyig így kisirik, hanem az ő hózzájok folyamodot Hertzegeket Fejedelmeket-

is

is így fogadgyák, és tartyák mind addig, a' meddig ezek ő nálok laknak, és mulatnak.

ÖTÖDIK RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

Károlynak Török Országba végzett dolgairól.

Az *Ottományi Fényes Porta Országának szokása.* 1703-*dik* esztendő a' midőn irattatott vólna, hágott a' Tsászári Thronusra harmadik Achmet Báttyának Mustafának helyébe, ezen Báttyát a' Török nemzet nem szenyvedhette, mivel ő semmit sem tselekedett maga Muftijának (Fő Török Pap) tanáttsa nélkül, a' kit-is a' Törökök gyomrokból útáltak, ugyan azon okból, az egész nagy Birodalmat maga ellen fel-lázzasztotta. Az ő Armádája, a' mellyel ő a' maga Pártosſait meg-alázni akarta, el-állott mellőle, és Pártosſaihoz szegődött, ugyan ezen Ármáda el-fogván őtet Thronusſáról le-vetette, és Akhmét Testvérét a' Serályból ki-hozván fel-ültette arra, és így lett Sultánnyá, minden vér ontás nélkül. Akhmet Mustafát a' serályba bé-zárattatta, a' hol még néhány esztendőkig élt, melly tsudálkozásra való dolog, mivel ollyan Sultánok, a' kik le-vettettetnek közönségesen életektől-is meg-fosztattatnak.

Ezen új Sultán a' Thronusra való fel-emeltetését, azzal köszönte-meg maga Ministereinek, Basſáinak, és a' Jantsárok Fő Tisztyeinek, hogy ő edgyikét, a' másika után meg-ölettette, tartván attól, hogy ne talántán ő véle-is úgy ne bánnyanak mint Mustafával bántak. Illyen sok jeles, és vitéz embereknek meg-ölettetésével, meg-erőtlenítette

tette ő ugyan az Országot, ellenbe a' Thronuson magát meg-erősítette.

Mind ezek után sok kintseket igyekezett gyüjteni, és ő vólt az első az Osmányok között, a' ki akart adót vetni az Országra, de még-is ezen szándékát tökélletességre nem hozta, tartván attól, hogy mindnyájan ellene fel-ne támadjanak, mert a' Tyránnismust, és zsarolást a' Sultánok, tsak a' magok belső Tisztyeiken vihetik véghez, mert ezek akár melly nagy rangba legyenek az ő Sclavussai, és az Országban lakó többi Muselmánok magok joszágaikba nagy bátorságba, és szabadságba élnek. Ezen Ahmet Török Tsászárhoz folyamodott Károly, és mihelyt ennek Országában bélépet 1709-ben 13 Junius' napján hozzája ezen felfúvalkodással, és természetiben bé-rögzött bátorsággal tellyes levelét küldötte.

A' leg-fényessebb ditsőségesebb, meg-győzhetetlen sok Tsászárok Tsászárának, sok Királyságok Királlyának, sok Nemzetek Fejének, és oltalmazójának, engedgyen a' Mindenható áldást, és számlálhatatlan esztendőkre uralkodást.

Mi tészünk ezen saját kezünknek irásával Tsászári Felségednek tudósítást: hogy minekutánna mi; szintén annyi szerentsével, mint igazsággal, a' hit szegetteket, szavokat meg-nem tartókat, a' fogadások, és nemzetek Törvényei fel-töröket megaláztuk, és többször meg-is vertük vólna, minekutánna mi Augustus Királyt Lengyel Országból ki-hajtottuk vólna, a' mellybe ő inkább Tyránnus, mint sem Király vala, és minekutánna mi a' Lengyeleknek ollyan Királyt adtunk, a' ki a' Fényes Portának barátttya, minekutánna mi a' Czárt egész Pultaváig elöttünk hajtottuk. Az egekneknek olly végezése talált bennünket, hogy az mi hoszszas, mársok által meg-fáraszttatott Ármádánk, a' melly

min

mindenekbe szükséget látott, az ellenségektől, mellyek háromszor-is erősebbek vóltak, el-nyomattatott, és hogy ezen nap részünkre szerentsétlen vala.

Mivel pedig sem az idő, sem alkalmatosság aztat magával nem hozta, hogy magunkat megerősíthettük vólna, és mi írtóztunk hite szeget, és Barbarus kezek közzé esni. Tehát mi Tsászári Felséged Tartományaiba jöttünk-bé, hogy bátorságos meg-maradásunk lehessen, egyszersmind olly módot keressünk, melly által mi megint Lengyel Országba az mi Ármádáinkhoz viszsza térhessünk, és ottan az általunk tett Királyt óltalmazhassunk. Erre való nézve ohajtyuk mi Felséged' barátságát, és aztat a' magunkéval meg-viszontani kivánnyuk, és a' mi hív szeretetünknek bizonyítására Felségednek itéletire terjesztyük, hogy ha a' Czár, a' kinek a' nagy Uralkodásra olly vágyása vagyon, a' mellynek sem az igazság, sem a' betsület, és az igaz méltóság határt nem vethetnek, egyszer időt nyér a' mi szerentsétlenségünket maga hasznára forditani, ő annak utánna Felséged' tarmánnyaiban fog bé-tsapni éppen akkor, a' midőn Felséged arról nem-is fog gondolkodni, valamint a' mi Országunkban-is bé-tsapott, de mit mondok: éppen akkor, a' midőn Felséged arról nem-is fog gondolkodni, és álmadozni. Hát nem épittettett-é már a' Tanais vízén, és a' Meotis Taván túl várakat erősségeket? Nintsenek-é már Flottái a' mellyekkel Felségedet fenyegeti?

Semmi sem lészen alkalmatosabb az ő szándékát meg-előzni egy a' Fényes Porta, és mi közöttünk tejendő új szövetségnél illyen módon: hogy mi Felséged' hatalmas Ármádájával Lengyel Országban, és a' mi Országunkban mehessünk, és innét a' mi saját Ármádánkat ezen hite szeget

Czár-

Czárnak Orſzágában vezérelhessük az ő igazſágtalan kevélyſégének meg-törésére, és meg-aláztatáſára. Mi ſoha ſem fogunk meg-feletkezni, ezen meg-mutatándó Tsáſzári Felſéged jó-vóltáról, és nagy tiſzteletnek tartyuk másolhatatlanúl Felſégednek hív Baráttya lenni.

Otzakov
13. Julius' napján
1709. eſztendőben.

Tizenkettődik Károly
Tizenegyedik Károlynak
Fia.

Károlynak a' nagy Sultán ezen levelére nem válaſzolt hamarébb, hanem October Hónapnak vége felé, mellyből meg-ítélhette ő: melly nagy légyen fel-fuvalkodása az Sultánnak ő hozzája képest, a' ki Scandinávia Orſzág' tsak egy réſzínek Királlya, e' mellett egy meg-verettetett Kereſztény Fejedelem. Karolyt Török Orſzágban valóſsággal nem-is lehetett nézni másnak, hanem mint egy el-fogattatott Fejedelemnek, a' mellynek nagy tiſztelet adattatott. Mindazonáltal keresett ő, minden-féle okokat, mellyekkel ő a' Fényes Portát az Czár ellen haragra indíthassa. Hizelkdett ő azzal-is magának, hogy Lengyel Orſzágot igája, és Moska Orſzágot lába alá fogja hozni. Követtye vólt ugyan néki Konſtántinápolyba, de még-is mindenekben leg-nagyobb, és haſznoſabb ſzolgálatot tett nékie Gróff Ponyatovski, a' ki-is minden Titulus nélkűl Konſtántinápolyba ment, a' hol-is Károlyt felette ſzükſégeſsé, a' Sultánnál kedveſsé és a' nagy Vezéreknél félelmeſsé, és árthatová-is tette A' ki Gróff Ponyatvskinak leg-inkább kezére járt; vala egy Portugaliai Fonzek nevezetü Zsidó Doctor, ki magát Konſtántinápolyba le-tette, a' ki felette fortélyos, elmés furtsa eſzü, és a' világi dolgoknak véghez vitelére alkalmatos

tos ember vala, és a' maga Nemzete között talám tsak egyedül maga Philosophus. Az ő Orvo-si tudománnya nyitot nékie ajtót a' Serályba való bémenetelre, és a' nagy vezér előtt-is hozzája való bizodalomra. Gróff Ponyatovski irásai között találtatott azon jegyzés, hogy ő Valide Sultánnénak a' Török Tsászár Annyának, a' kivel ezen Fia, annak előtte nem leg-jobb edgyességbe vala, leveleket ezen Zsidó által küldözött, látván, hogy ezen Valide Sultanné a' Fiánál már sokat tehetne. Egy ifjú Zsidóné, a' ki a' Sultánné mellett vala, igen gyakran beszéllett előtte Károlyról, az ő nagy vitézségéről, és táborozásról telhetetlen vala Valide annak halgatásában, és idejét leg-kellemetesebben akkor töltötte, a' midőn Károlynak nagy tetteit halgathatta. Ezen Sultánnét annyira felbuzdította belső-képpen a' fiatal Zsidónénak beszédgye Károlyhoz, hogy érzékeny hajlandósággal viseltetett hozzája, és nem-is más módon nevezte őtet hanem: Az én Oroszlányom, nem-is egyszer tette ő ezen kérdést a' Sultán Fiának: Hát mikor fogod már egyszer az én Oroszlányomat segíteni, a' Czárt le-nyelni? Ezen Sultánné fel-is törte a' Serálynak Törvényét, mivel az abból való titkos levelezés nagyon tiltva vagyon, ő pedig Gróff Ponyatovskinak több izromba küldött leveleket, és szóval való izeneteket-is biztos emberi által.

A' Törökök ugyan tsak Károlyt a' sivatag Pusztákon, a' mellyek hajdan a' Gothusok pusztáinak neveztettek, minden tisztelettel által vezették Benderig, és nem engedték, hogy leg-kissebben-is fogyátkozást látott vólna, hogy annál inkább türhetőbb légyen útazása; sok Svékusok, Lengyelek, és Kozákok, minden féle útakon érkeztek hozzája, a' kik a' Moskák fogságából ki-szöktek, mellyek által

az ő kiférőji meg-is ſzaporodtak annyira: hogy Bender alá érkezvén 1800 emberei vóltak körülötte, és mindnyájokat, úgy azok lovait-is a' Törökök tartották-ki.

Károly nem akart a' Városba házban ſzállani, hanem a' Város alatt kívánt táborozni. Seráskier Juzuf nevezetü Basa kéſzíttetett néki egy pompás, és drága ſátort, a' mellybe a' hol a' bé-menetel vala, egy bé fedett folyosó vólt munkálva, a' mellyen a' Király strázsája álhatott, ez egy darabba vólt a' Sátorral, melly két óldal rekeſzből állott, ezek után vólt egy nagy ízoba, azután vala egy nyílás, melly által a' Király ſátorába lehetett menni, a' föld egy ſchuch magasſágnyira fövennyel vólt fel-töltve. A' kötelek mind leg-jobb pamukból vóltak ereſztve, nem meſzſze ezen ſátortól, melly háló ſátor vala, vonattatott-ki az ebédlő ſátor, ez felette pompás, és arany ezüſt figurákkal vala ki varva, vóltak körül több más Sátorok-is, a' mellyekbe a' bagázsia vólt, és minden némü ſzerek, úgy élelemre valók, Konyha Sátor-is vala itten, és lovaknak való Sátor-is.

A' többi Uraknak-is, kik vele vóltak adattatott a' Basa, ſzép Sátorokat, a' köz Népnek pedig közönſégeseket. Kevés időnek el-töltével építtetetet itten Károly egy házat-is, az ő Udvarabéliek-is követték az ő példáját 's mindenike egy házatskát építtetett; a' köz katonái ezek körül Sátorok alatt táboroztak, és mint egy kis Város úgy tünt mind ez, a' nézők' ſzemeibe.

Mivel pedig még a' lába meg-nem gyógyúlt, kinteleníttettek az Orvosok egy darab tsontot lába ſzárától el-venni, mellyel nagyot haſználtak, mert hamar azután járhatot, és hogy egyſzer lóra ülhetett, leg-ottan maga meg-ſzokott nehéz testi gyakorlásaihoz hozzá fogott, ágyából minden nap

még

még nap költe előtt fel-költ, és olly keménnyen lovaglott, hogy minden nap három paripát ki-faraſztott, igen gyakran maga katonáit-is exertzirozta, de még-is ollykor ſachott jádzott, és ha az ő képzelődéseit valaki kivánnya tudni, mivel ő egy Királyt mindenhatónak képzelt lenni, ezen játékban-is leg-előſzör; a' játék regulái ellen a' Király figúrát' mozdította ki hellyéből, és azzal többet ment, mint más figúrákkal, de ugyan éppen azért, ritkán-is nyerte-meg a' Párthiát. Vajha ő-is, olly ſok mozgásokat ne tett vólna!

Bender alatt mindeneknek bővſégébe vólt, mert a' ſok élelemre valókon kívül, minden nap 500 tallérokat adattatot néki az adakozó Nagy Sultán; ezeken felül Frantzia Orſzágból-is nyert ő pénzt. A' Konſtántinápolyi kereskedőktől-is vett ő költsön pénzt fel, egy réſzit ezeknek fordította azon titkos dolgainak jó ki-meneteléré, mellyekben alattomban emberei munkáltak, a' Sultán Serállyában főképpen, hogy a' nagy Vezéreket vagy maga réſzeire hajthassa, avagy-is őket ſzerentſétlenekké tehesse. Más réſzt pedig pazérlotta ő maga Udvarabéliekre, és a' Benderi Jantſárokra, a' kiket ő igen gyakran Fejedelmi módon meg-ajándékozott. Grotthausen Úr, az ő kedves Favoritája, és kínts tartója oſztogatta-ki ezen ajándékokat, ezis ollyan ember vólt, ki a' Kínts Tartók ſzokása ellen örömest oſztogatta, valamelly örömest az ő Ura ajándékozta. Egy bizonyos napon bényújtotta ő: két ſor irásſal ſzámadását maga Királlyának illyen móddal: A' ſumma 60000 tallér vólt, ebből 10000-ret Felſéged parantsolattyára a' Svékusoknak, és Jantsároknak ki oſztottam, a' többit magam ſzükſégére meg tartottam. El-olvasván Károly Kínts tartójának két ſorból álló ſzámadását, ezeket ſzóllotta: Lásſatok! miként ſzere-

tem én azt; hogy az én barátim a' magok ſzámadásait véghez viſzik. De Müller aztat úgy munkállya, hogy én nékem 100000 Frankért (egy Frank 30 Kraitzár) egéſz fél árkust kell olvasnom! Én jobban ditsirem Grotthausen Lakonikus, és rövid írásának módgyát. Egy Udvarbéli, az melly a' fösvényſéget ſzerette ſzóllott egykor hozzája: Felféged' Grotthausennek mindent oda ád, kinek Károly így felelt: Én ſoha ſem adok másoknak pénzt, tsak azoknak, a' kik azt haſználni tudgyák. Azomba Károlyt ezen nagy adakozása annyira vitte, hogy gyakran ſemmit ſem adhatott másnak, és éppen e' vólt ezen Fejedelemnek a' hibája, hogy ö minden erköltseit mint a' húrt a' hegedün magosra kivánta fel-húzni.

Minden féle idegenek jöttek Konstantinúpolyból az ö meg-látására. A' ſzomſzédſágba való Törökök, és Tatárok ſiettek ſeregekként az ö ſzemlélésére, tsudálták mindnyájan, és az ö bor italtól való meg-tartoztatása, és az ö rendes ſzokása minden nap kétſzer az imádkozásnak idején a' táborba meg-jelenni ezen mondásra kénſzerítették a' Törököket; ez valóſágos Múzelman! az az: e' valóſággal Mahomet vallású! mindnyájan-is feláldozták életeket, hogy véle kéſzek vólnának Moska Orſzág' meg-vételére.

Mivel pedig ö Bender alatt tovább mint képzellette múlatott, únalmas óráit a' könyvek olvaſásába töltötte. Báró Fabritius, fia a' Holstáini Hertzeg fö Miniſterének, egy ſzeretetre méltó Iffjú, a' kinek olly nyájas tulajdonſágai vóltak, a' mellyek valamint Fejedelmeknek, úgy alsóbb 's felsöbb karon való embereknek tetzettek, vólt az: a' kinékie a' könyvek olvaſására izlést adott. Ez hozzá küldettetett Bender alá, hogy ö az iffjú Holstein Hertzegnek dolgairól nála ſzorgalmatoskodgyon,

olly

olly szerentsés-is vala, hogy ötet Károly meg-szerette.

Ezen ifiú Gavalérnak sok Frantzia könyvei vóltak, és elsőbbenis adta a' Királynak olvasásra Corneille Péternek, és Racinnak Tragædiáit, úgy szintén Desprau Úrnak munkáit, ezen utólsó satyráknak olvasásában éppen kedve nem tölt, hanem a' többi irásaiban gyönyörködött, a' mint ebbe azon levelet olvasta, a' mellyet a' Frantzia Királynak 14 Lajosnak irt, melly levélben az Író Nagy Sándort, őrültnek, 's bolondnak lenni írta, azon két levelet a' könyvből ki szakította.

Minden Frantzia Tragædiák között a' Mithridatesről való leg-jobban tetzett néki, mivel azon meg-győzettetett Királynak dolgai, a' ki tsak a' boszszú állásról gondolkodott hasonlók vóltak az övéihez; azon sorokat, a' mellyek abba nékie legjobban tetzettek, újjal mutatta Fabriciusnak, de még sem akarta azokat hangal olvasni, és tsak egy szót-is Frantziául ejteni. Sőt akkor sem akart frantzia nyelven beszélleni, a' midőn Desaleurs Úr, a' ki Frantzia követ vala, a' Fényes Portánál, látogatására jött, holott ezen Úr' négy szavakat sem tudott déákúl, azért-is tolmátsot hívattatott inkább, mint sem véle frantziául beszéllyen.

Így foglalatoskodott Károly Bender alatt, a' ki-is a' Török Ármádának el-érkezésére várakozott, az melly az ő segítségére jönne. Az ő követtye memóriálisokat nyújtot-bé a' nagy Vezérnek, a' mellyeknek nagy segedelmére vált Gróff Ponyatovski azon bizodalmába, a' mellyet a' Török udvarnál nyert, a' mellynél ő mindég Török ruhába járt, melly viselet mindenütt bé-menetelt okozot nékie, a' Nagy Sultán 1000 arannyakkal ajándékozta-meg, és a' Nagy Vezér így szollott hozzája: Én a' te Királyodat edgyik kezemmel

fogom meg-fogni, a' más kezembe pedig kardot fogok venni, és úgy fogom ötett 200000 emberből álló Ármádával Moska Orſzágba bé-vezetni.

Ezen nagy Vezérnek neve vala Kurluli Ali Basa, ez egy Paraſztnak Fia vólt, a' ki Kurlulu faluba lakott. Az illy alá való ágyból való ſzületés, ſemmi motsok a' Törököknél, mert itten ſenki a' nemesſégről ſemmit ſem túd, hanem minden, a' jó erkölcsök, és maga jó viſelése által mégyen elő: de néha még-is vezérſégre ſokan jutnak a' meg-herélt fekete emberek, vagy-is ſzeretetbe eſett Sclavusnék által.

Bár egéſz világba vólna illyen ſzokás,
Hogy fő tiſztſégekre ne mehetne fel-más.
Tsak ki érdemmel bír, tanúlt igaz, és bölts,
Jó Hazafi, 's kiben féſzket vert jó erkölts.
Oh melly ſok Orſzágok, így bóldogúlnának!
Ha a' Fejedelmek erről gondolnának.
Egy öss, érdem által Hertzeg, vagy Gróff lenne,
Királytól e' mellett, fő tiſztſéget venne.
Jól esnék, mert ez az igasſágnak Úttya,
És az érdemeknek, élő forrás kúttya.
Meg-halván Fő Tiſzté ollyan lenne nyomba,
Ki Nagy ſzületésű 's feje vólna gomba.
A' tanáts kérdésre, Ita: azt mondaná,
Az mit Komám Uram mond, jónak tartaná.
Illyet fel-emelni, nem vólna-é nagy kár?
Mert bár Hertzeg, bár Gróff, bár Nemes, de ſzamár.

MA-

MASODIK JEGYZÉS.

Károly sok féle útakon folytattya dolgait a' Fényes Portánál haszontalanúl.

A' Nagy Vezér, mint elsõ Minister, hamar meg-változtatta Károly iránt való elõbbeni jó gondolattyait, mert ez akár minémű okokat terjesztett a' Diván eleibe, mind azokat pénzel le-nyomta a' Czár, még pedig Károlynak saját pénzével, a' melly Kasságába lévén, a' Pultavai szerentsétlen ütközetnek alkalmatosságával a' Czár kezei közzé jutott. Szó sem hallatott többé a' Seráillyba a' Moskák ellen háború indításról. A' Czár hiedelme nagyon nöttt a' Fényes Portánál, az õ követtyének olly nagy szabadság engedtetett, a' mellyel a' Moska Ministerek még mind eddig Konstántinápolyba nem birtak, meg-engedtetett néki serályt tartani, az az: a' Frantziák lakó helyei között palotákkal tündöklõ szállást bérleni, és a' külsõ Fejedelmeknek Ministerjeivel tanátskozni.

A' Czár el-hitette magával, hogy most igassága vólna az öreg Mazeppa Generálisnak ki adatását kérni, hogy azzal úgy bánhasson valamint Károly bánt ama' szerentsétlen Patkul Generálissa'. Kurluli Ali Basa, és Nagy Vezér, semminémü kivánságát a' Czárnak meg-nem vethette, mivel ez; az õ markát miliomokkal kenegette. Éppen ezen Nagy Vezér, a' ki tsak nem régen Károlynak aztat igérte, hogy õtet 200000-bõl álló Ármádával Moska Országba fogja vezetni, már most Mazeppa Generálist, hogy adná ki, jelentést tett nékie, a' mellyért-is Károly nagyon torván mutatta ellene magát, de ki tudgya ezen Nagy Vezér mennyire nem vitte vólna dolgát, ha Mazeppa súlyos betegségbe esvén maga szeren-

rentſéjére 70 eſztendös korába éppen akkor meg-nem hólt vólna.

Károlynak napról napra nevekedtek ſzívének fájdalmai, és boſzſzuſágai, föképpen a' midőn hirül hozták néki, hogy Tolstoi Úr, minekutánna a' Fényes Portánál, a' Czárnak egéſz hatalommal biró követtyének meg-esmértetett vólna, a' Pultavai ütközetbe el-fogattatott Svékus rabokat, mint Sclavuſokat békókba veretettvén, a' maga követi pompás bé-ménetelekor azokkal parádérozott vólna, és minden nap ezen vitéz katonákat a' Konſtántinápolyi piatzon árúltatta, ſőt aztat-is mondotta vólna ezen Moska követ, hogy ezen Törökök, kik Benderbe vannak inkább azért vólnának ottan, hogy reája vigyázzanak, mint ſem azért, hogy az ő tiſzteletinek meg-adására vólnának.

Igy tehát meg-vólt vetve Károly a' Nagy Vezértől, és valamint őtet Pultávánál a' Czár fegyvere, úgy Török Orſzágban-is ennek a' pénze meggyőzte: által látta, hogy meg-tsalattatott, és magát a' Tatárok között rabnak képzellette lenni.

Mindnyájan, kik véle vóltak kétſégbe kezdettek esni, tsak egyedül ő maga vala álhatatos, és bátor, az ő kemény, és vitézſéggel tellyes nagy ſzivűſége éppen nem látzatott hanyatlani, hanem aztat gondolta; hogy a' Nagy Sultán ſemmit ſem túd a' maga Nagy Vezérének álnokſágáról, és tsalárd tetteiről, azért-is fel-tette magába, hogy ő a' Nagy Sultánt mindenekről túdósitani fogja, és ezen félelmes dolognak végbe vitelét Gróff Ponyatovski magára válalta.

A' Nagy Sultán minden pénteken a' Moſéba (Török Templomba) ſzokott menni, kiſérik ötet a' Szólákok, ezek Jantſárok közzül azok, kik Tegzeket, és nyilakat viselnek, és Turbányokon, hoſzſzú, és ſok minden ſzínre feſtet tollakat; kik bi-

zo-

zonyos Test-örzői. A' ki a' Sultánnak esdeklő levelet (Instántia) bé-akar nyújtani ezek közzé bétolongzik, és fen-tartya a' levelet, ollykor maga kezével veſzi aztat el a' Sultán, de többnyire egy Agának ád parantsolatot, hogy azokat ſzedgye öſzve, a' Moschéből ki-jövén által adatattya magának, holmi tsekélyſégből álló dolgokkal nem fáraſztyák a' Sultánt, de többet-is irnak Pesten, vagy Budán egy nap, mint egéſz eſztendő által Konſtántinápolyban. Ritkán-is adnak bé az ő Miniſterei ellen panaſzló leveleket, mivel ő azokat mindgyárt azoknak meg-ſzokta küldeni. Gróff Ponyatovskinak nem vólt más úttya, tsak ez; Károlynak panaſzſzait a' Nagy Sultánnak kezeibe juttatni: azért-is egy Memóriálist tett-fel, a' mellyben ő a' Nagy Vezért igen eleven feſtékekkel feſtette-le, a' mellyet Feriol Úrral, ki akkor a' Török udvarnál Frantzia követ vala, Török nyelvre által fordíttatta. Egy Görögöt fogadott ő a' ki aztat által adja. A' mint ezen Görög a' Szolákok közzé bé-tolakodott addig ordított inkább mint ſem kiáltott, mig a' Memoriálist a' Nagy Sultán önnön kezeivel el-nem vette. Más illyen memoriálist egy Leboing nevezetű Svékus adott-bé.

Néhány napok múlva a' válaſz helyett küldött a' Nagy Sultán Károlynak 25 Arabaiai lovakat, mellyek között egy vala, a' mellyen maga a' Sultán gyakorta lovaglott, ezen a' nyereg, és takaró drága kövekkel vólt ki-rakva, és a' kengyelek vert aranyból vóltak munkálva. Ezen ajándékok mellé, vólt egy levél-is tétettve, a' mellybe tsak tiſztelő, és a' Károly dolgaihoz éppen nem illő ſzavak állottak, által-is láthatta minden, hogy mind ezeket a' Nagy Vezér a' Sultánnak engedelmével tselekedte.

Maga-is a' Kurlui Vezér a' ki maga két ſzínnűſégét palástolni tudta, küldött Károlynak öt ritka ſzépſégű lovakat. De Károly ahoz ki ezeket hozta imigyen ſzóllott: Meny viſzſza a' lovakkal edgyütt az Uradhoz, és mond-meg néki, hogy én ſoha ſem ſzoktam ajándékot el-venni ellenſégemtől.

Gróff Ponyatovski, a' ki már Memorialisſát adhatta-bé a' Vezér ellen, ki-tanúlta, hogy ötet Valide Sultánné a' Török Tsáſzár Annya nem ſzenvedhetné, és hogy a' Kizlár Aga-is, a' ki heréltetett fekete embereknek Feje, és a' Jantsárok Agája-is útálnák, azért-is még jobban mind a' hármokat ellene fel-ingerlette. Valóban nagy dolog vólt ez, hogy egy kereſzétny, egy Lengyel, a' Svékus Királynak, a' ki maga-is a' Török óltalom alatt vólt, egy Character nélkül való Agense Török Orſzágba, az Fő Minister ellen így bátorkodott dolgozni.

Soha még-is Gróff Ponyatovski tárgyához nem jutott vólna ſőt még az ő nagy bátorſága fejének el-veſztését-is okazhatta vólna, ha még egy nagyobb erő munkálkodása elő nem adta vólna magát, melly ez vólt.

A' nagy Sultánnak vala egy kedves embere, a' ki az egéſz Török Orſzágba leg-hatalmasabb lett, és a' ki Magyar hazánkban 1716 eſztendőben Péter Várad alatt, ama' nagy ditsőſégű Fő Vezér Hertzeg Eugenius a' Törököket meg-vervén, azon véres ütközetbe el-esett: E' vala Kumurgi Ali Basa: ennek eredete ſem külömbözött a' Kurlui Vezérnek eredetétől, mivel ez-is, tsak egy ſzén égetőnek fia vólt, a' mint-is ezen ſzó Kumurgi aztat világoſſá téſzi, mivel Kumur Török nyelven annyit téſzen: mint Szén. Második Akhmet, Harmdik Akhmetnek az ő Attyának Testvére,

ezen

ezen Kumurgit, mint gyermeket az erdőbe közel Adriánopolis Várossához találván, és az ő különös szépsége néki meg-tetzvén maga Serállyába hozattatta. Meg-tetzett ő Mustafának, a' ki Mahomet után Tsászárságra emeltetett. Harmadik Akhmetnek, annyira vólt ő kedvébe, hogy mindennémű dolgait reája bízta. Eleint ő tsak Szeliktár Basa, az az: a' Korona Kardgyának hordozója vólt, mivel gyenge iffjúsága miatt, még Nagy Vezér nem lehetett, jól lehet a' nagy Tisztségekre való vágyódás benne meg-vólt. Soha ötet a' Svékusok magok részére nem vonhatták, és sem Károlynak, sem más Keresztény Fejedelmeknek, és azok Ministereinek soha jó akarójok nem vala, mellyel meg-mutatta, hogy valóságos igaz Török vólna, de ezen alkalmatosságba akarattya ellen-is szólgált ő Károlynak. Valide Sultánné akarattyához edgyesítette maga szándékát, hogy a' Fényes Portának ezen Fő szolgáját, a' kit már minden útált, Vezérségéről le-vethessék, és így Kurluli Nagy Vezér, a' ki sok esztendőktől fogva hiven szolgált maga Urának, áldozattya lett, egy meg-átalkodott eszü Iffjúnak, és egy idegen embernek, ki-is Gróff Ponyatovski vala.

Meg-is foztattatott ő valamint vezéri fő hivatallyától, úgy szintén sok kintsétől-is, a' Feleségét-is a' melly Mustafának, az utólsó Nagy Sultánnak Leánya vala el-vették tőle, magát pedig Caffába, melly a' Rómaiak idejében Theodosiának neveztetett Krimia Tatárok' Országába számkivetésben küldötték. Az Ország' petséttye, melly a' Nagy Vezér kezébe szokott lenni, Numan Kiuperlinek, a' ki unokája vólt azon Nagy Kiuperlinek, melly a' Velentzésektől Cándia szigettyét meg-vette adattatott. Ezen új Nagy Vezér ollyan ember vala, hogy a' Keresztények kik bizonyosan

ſan nem tudták, ötet Töröknek lenni, nem képzelhették, hogy az vólna: a' jó erköltsökbe álhatatos vólt, és az igazſág ki ſzolgáltatását a' Nagy Sultán akarattya ellen-is véghez hajtatta. Arról, hogy a' Moskák ellen háború indítaſſon hallani ſem kivánt, mivel ő aztat igazſágtalannak álitotta ellenbe, hogy Károlyhoz ſegitſéggel légyen, mivel a' Törökökhöz folyamodott illendőnek tartotta lenni.

A' maga Nagy Sultánnyának ezeket méréſzlette mondani: A' Törvény meg-tilt Tégedet attól, hogy a' Moskák Czárját meg-támadgyad, mert ellened ſemmit ſem vétett, de ugyan azon Törvény kivánnya tőled, hogy a' Svékusok Királlya mellett álly, a' ki hozzád ſzerentſétlenſégébe folyamodott. Adattatott-is ő Károlynak 800 erſzényt, egy erſzénybe 500 tallér ſzokott lenni, és javaslotta nékie, hogy akár a' Római Tsáſzár birodalmain kereſztül, akár a' Frantzia hajokon, a' mellyek akkor a' Konſtántinápolyi ki kötő helybe feküdtek, békeſſégeſſen a' maga birodalmába viſzſza térjen, a' Frantzia követ-is Feriol Úr, ajánlotta magát ötet egéſz Marſeille Városſáig el-vinni. Gróff Ponyatovski ezen Nagy Vezérrel barátſágba vólt, és ſokkal nagyobb edgyet értésben, mint a' többivel, és ezen Vezért a' Moskák pénze meg-nem ronthatta, mint az az: elötte valókat. A' Moskák által látván eztet, leg-jobban itélték, hogy ötet méreg által el-óltatthaſſák, ſok pénzek által egy ſzolgáját annyira reá-is vették, hogy ez a' mérget a' maga Urának bé-adni Kávéba magát ajánlotta, de ezen gonoſz akarat jó előre világoſſágra jött, mert a' mérget egy Üvegbe a' ſzolgánál meg-találták, és a' Sultán eleibe vitték, mellyért-is a' ſzolga örökös Gálya-vonásra itéltetett, mivel a' Törökök ſemmi gonoſz-tévöt halállal nem

bűn-

büntetnek miglen az ő tselekedetek halált nem okoz. Károlyt illyen környyül állások között mindenkor táplálta a' Reménység, hogy ő elébb, vagy utóbb a' maga tzéllyát el-éri, azért-is senki ötet arra reá nem vehette, hogy ő az ő birodalmába viszsza menne, mindenkor a' Törököknek fontos szavokkal aztat mondotta, hogy a' Czárnak tellyes szándéka az vólna, hogy a' Fekete Tengeren való hajozást tulajdonává tehesse, és a' Kozákokat meg-vervén a' Krimiai fél szigetet-is el-vehesse, gyakran ezen beszédgye Károlynak a' Törökök között nagy fel-indúlást okozott, de a' Moska Ministerek tudták aztat sok féle ellen-vetésekkel semmivé, vagy leg-alább sikeretlené tenni.

Ha itten a' kegyes olvasó kevéssé meg-állapodik, és 12 Károly Svékusok Királlyának akkori mondásait jól gondolóra veszi, nem itélhet azokból mást, hanem hogy azon nagy elméjű Királynak szavai valóságos, és igaz prophétálások vóltak, a' mellyek a' mi időnkbe már bé-is tellyesedtek, mert ki-nem tudgya, hogy a' mostani ditsőségesen uralkodó második Katalin Moskák Czárnéja, nem tsak Krimiának, de több tartományoknak-is, a' mellyeket a' Fekete Tenger moss, és ugyan ezén Tengernek-is Aszszonya, vajha akkori szavait Károlynak a' Törökök sziveikre vették vólna, így magokat azon félelemtől, hogy nem sokára Europától meg-fognak válni, és Európát-is egy fel-állani igyekező közönséges Monárchiának remegésétől meg-szabadithatták vólna.

HARMADIK JEGYZÉS.

Károlynak Ellenségei újra fel-állanak ellene.

A' midőn Károly a' Fényes Portánál mind maga mind emberei által igyekezetének tellyesíté-

sítésében így munkálodna, minden ellenségei mint valamelly mély álomból fel-serkentettek, fegyvert fognak ellene, erre ama' szerentsétlen Pultavai ütközet nyitott útat, és ez a' Lengyel Országi dolgokat-is nagyon fel-zavarta. Augustus Király bément Lengyel Országba, a' hol-is valamint koronájának le-tétele iránt, úgy az Alstrándi békesség ellen-is hathatósan protestált, és Károly ellen a' kitől már nem tartott mint rabló és Barbarus ellen panaszolkodott. Pfingsten, és Imhofen Urakat, kik az ő tellyes hatalmú Bíztosai vóltak fogságba tétettetette, azért, hogy ők az ő Detronisátioja alá neveiket irták vólna. Az ő Saxoniai Trupjai sok Lengyel Mágnásokkal kisérték ötet Varsóba, ezen Mágnások a' midőn ő, a' Lengyel Trónusra emeltetett, homágiális hiteket hozzája letették, attól meg-foztatattván, és Stanislaus arra fel-hágván megint ehez esküdtek, mostan újabban Augustus hivségére hitelezték magokat. Maga Sinyavski-is hozzája állott, és vég képpen le-tett azon gondolatról, hogy ő Király lehessen, meg-elégedet azzal, hogy ő a' Korona fő vezérségre fel-emeltetett. Fleming az ő első Ministere nem bátorkodott Saxoniában meg-maradni, hogy ne talántán ő, Károlynak úgy ki ne adattassou mint Patkul ki adattatott, de mostan, maga alkalmaztatása által nagy szolgálatot tett néki mint urának, mivel nagy részit a' Lengyel nemességnek hozzája hodította.

A' Római Pápa azon jobbágyokat, kik Stanislaushoz esküdtek, hitek meg-tartásától mindnyájokat fel-óldozta, a' mellyel-is Augustus az ő hatalmát nagyra vitte, mert most ki ki szabadon ment az ő sceptruma alá, mert a' Pápa követtyei igen szükségesnek lenni ezt ki hirdette. De ez által

a'

a' Pápa hatalma-is nagyon meg-erősíttetett Lengyel Országba.

Károlynak hatalma, és Svétziának nagysága most a' halálnak árnyékába fekütek. Több tiz Fejedelmeknél félelemmel nézték a' Svétziai erőt nem kevés időtől fogva, a' melly-is a' nap keleti tengeren kereſztül a' Dina vízétől egéſz az Albis vizéig el-hatott. De Károlynak az ő meg-veretteté, se és Országaiban való jelen nem lette, mind azon Fejedelmeket fel-indította, hogy minden dolgait fenékkel forgathasſák-fel, és aztat tehesſék a' mit akarnának.

A' Czár a' ki mindnyájoknál ſokkal erősebb vólt, a' maga győzedelmének tudta haſznát venni, mert ő el-foglalta Viburgot, és egéſz Karélia Tartománnyát. Egy Ármádájával bé-ment Finlandia Országába, és ostromlotta Riga Városſát, más Ármádáját pedig Lengyel Országba küldötte, a' ki-is Augustusnak ujjolag való Tronusra hágását megſegítse.

A' Czár mindég tsak a' maga haſznát kereste, Károly ellenbe a' maga ditsöſégét, és boſzſzút kivánt állani. Károly a' maga pártosainak ſegitſégére, és haſznokra lévén a' maga ellenſégeit földig le-verte, meg-alázta, a' nélkül, hogy valami haſzna lett vólna abból. A' Czár inkább Fejedelem vólt, mint ſem vezér, mivel ő a' Lengyel Királyt egyedül azért ſegitette, hogy néki Liflandiát által adgya, és hogy ezen Tartomány, az mellyért Augustus az háborút kezdette örökösen az övé légyen.

A' Dániai Király el-felejtkezet a' Travendáli Frigyről, valamint Augustus-is az Alstrandiról, azért az Holsteini, és Bremeni Hertzegſégeket viſzſza vette, és a' maga régi törvényeit azokba béhozta. A' Prussiai Királynak, valamelly régi jus-

sa

sa vólt Pomerániához, és aztat kivánta most megujítanni. A' Meklenburgi Hertzeg komor szemmel nézte, hogy még most-is Vizmárba, az ő leg-szebb Várossában Svékusok vólnának. Ezen Hertzegnek egy a' Czárhoz közel való Attyafi Hertzeg Kis Aszonyt kelletett vólna el-venni, és ezen ok által kivánta vólna a' Czár magát a' Németh birodalomba bé-fúrni.

György a' Hanoveriai választo Hertzeg-is kivánt Károlynak javaiból gazdagodni. 12, vagy 13000 Svékusok állottak Pomeraniába, és azon Tartományokban, a' mellyeket Károly Németh Országba birt, és itten kelletett vólna az háborúnak, ki lobbanni, már pedig Németh Országban (értetődik itt a' Római birodalom) ollyan törvény vagyon, hogy ha ki abba mást valakit tartományaiban megtámad, egész Németh Országi Birodalom ellenségének tartatik. De mind ezeknél, még egy nagyobb bökkenője vala az Európai dolgoknak. Mindnyájan ezen Fejedelmek öszve szövetkeztek ki-vévén a' Czárt, 14 Lajos Frantziák Királya ellen, a' kinek hatalma egy idötöl fogva, szintén olly nagy vala, mint az 12 Károlyné, és olly félelmes. Németh Ország délről egész Nap nyúgotig, a' Frantziák, és Svékusok Armádájok között nagyon szorongattatott. A' Frantziák a' Duna, a' Svékusok pedig az Ordra vizén által mentek, és ha ezek a' magok győzedelmes Armádájokkal edgyesülhettek vólna oda lett vólna a' Római Németh Birodalom, de éppen azon szerentsétlenség, a' melly Svétziát le-nyomta, Frantzia Országot-is meg-alázta, de még-is néminémü képpen Károly tudott magán segíteni, 14 Lajos pedig folytatta háborúját, de végtére szerentsétlenül. Ha Pomeránia, és Bremen lett vólna a' háború piattza, ugy a' Római Birodalom meg-romolhatott vólna, mert ha ez-

ezen

ezen részről meg-gyengíttethetett vólna, kevesebb ereje lett vólna XIV Lajos ellen. Ezen szerentsétlenségnek el-hárítására való nézve, a' Római Tsászár, a' Németh Országi Hertzegek, az Angliai Királyné Anna, és a' Holandusok egy különös szövetséget kötöttek egymással Hágába 1709-dik esztendőnek végével, mellyhez hasonlót még senki sem látott.

El-vólt közöttök tudniillik végezve, hogy Károly ellen a' háború ne folytattasson Pomerániában, avagy akár mellyik részibe-is Németh Országnak, hanem az ő ellenségei, akár hol másutt ötet meg-támadhattyák. Maga a' Lengyel Király, és a' Czár reá állottak ezen edgyezésre, és ezen edgyezésben ollyan egy tsudálatos articulust, valamint az edgyezés vala, bé-iktattak. Hogy, úgy mond: azon 12000 Svékusok, kik Pomerániában állottak, onnat ki-ne mehessenek, a' magok többi tartományainak óltalmára. És hogy ezen edgyezés foganatosabb légyen, az ítéltetett közöttök, hogy egy Armáda Tsászári, Prussus, Hanoveriai, Hessus, és Minsteri népekbűl állyon; tsudálatos dolog! hogy ezen Armáda a' háborúskodást ne engedgye, holott azok, kik ezen Armádát fizették, a' háború follyamattyát kívánták, és valamitsodás vólt a' Projectum, ollyan foganattya-is lett az egész dolognak, a' melly-is nem jött tökélletességre.

A' Czár mig ezen dolgok haszontalanúl így munkáltattak, a' maga népét Litvániába téli Quartérokra szállíttatta, Rigát pedig ostromlotta, és maga Moska városában ment. Kivánt tudniillik, egy ollyan újságot Jobbágyainak mutatni, a' mellyet ők még eddig nem láttak. Ez vala ollyan Triumphus, a' minőt hajdon a' Rómaiak tartani szoktanak. 1710 esztendőben tartotta ő Moska városában való bé-menetelét hét ditső Kapukon által, a'

mellyek útfzákon építve valának, és a' mellyek mind azon ritkafágokkal valának fel-ékesítve, a' mellyek az Orfzágban találtattak, és a mellyeket még az ő általa bé-vitetett kereskedés ehez adhatott. Egy Test őrző Regiment jött elől, eztet követték a' Svékusok nagy ágyúi, a' mellyek Lefznó, és Pultava alatt el-nyerettettek, minden ágyúk eleibe nyóltz lóvak vóltak bé-fogva, a' mellyek egéfz földig érő Skarlát takarókkal takartattak, ez után vitettek Standárok, Záfzlók, és Dobok, a' mellyek a' most fent meg-neveztetett ütközetekbe nyerettettek, és a' kik azokat nyerték, azon Tifztek, és Katonák vitték-is.

Mind ezen hadi jelek után masiroztak a' Czárnak ki-válogatott leg-fzebb Trupjai, a' mint ezek el-haladtak, jöve a' ditsőség' fzekere, mellyen Károlynak azon Portchézze (mellyről a' negyedik réfznek negyedik jegyzésébe fzóllottam) helyheztetve vala, és a' Pultavai véres tsatának piattzán maradott, és két ágyú golyóbisok által öfzve vólt hasogatva. Ez után kénfzeríttettek menni párosfan az el-fogattatott Svékus nagy foglyok. Legelső vala a' Svétziai első Státus Ministere Gróff Piper, követték őtet ama' híres Feld Marfchal Reinfchild, Gróff Lövenhaupt; Generálisok Schlippenbach, Stackelberg, és Hamilton, ezek után a' többi Fő, és All-Tifztek, és köz emberek mendegéltek, a' kik annak utánna egéfz Moska Orfzágba fzerte fzéjjel el-fzéllyefztettek. Itt jött már maga a' Czár azon Paripán ülvén, a' mellyen a' Pultavai ütközetbe lovaglott, utánna néhány lépésekkel azon Generálisai, a' kik a' Diadalomnak okai, 's réfzessei vóltak, nyomában ezeknek megint egy Test őrző Regiment vala, ezen egéfz menetelt bézárták a' Svékusoktól el-nyert bagázsiás fzekerek.

Ezen

Ezen pompás menetel a' mint vala, meg-vónattattak Moska városának minden harangjai, dobok verettettek, Trombiták harsogtattak, és ſzámtalan minden-féle muzsikabéli eſzközök változtatva hallatták magokat, 200 ágyúk durrogtak, és 50000 ſzámból álló nép, valahol a' Czár a' menetel közben meg-állott eztet kiáltotta: Éllyen a' Czár, a' mi Atyánk! Ezen ſzembe tűnő nagy pompa majd tsak nem imádást fellyűl-múló képzelődést ötlött balgatag Jobbágyainak ſzíveikbe, és ſokkal nagyobbra tartották ezen ínneplést, mint azon dolgokat, a' mellyeket ő; az ő haſznokra eddig tselekedett.

Illyen ſzokás vala; a' vas ſzázadókba,
Hol még vad nép lakott, olly Tartományokba.
Scipio Pompejus, így mentek Rómába,
Ditső kapuk által, majd minden útzába.
A' menetel után fogtak játékokhoz,
Melly fene vadſágból állott, ollanyokhoz.
A' ſzegény Foglyokat vadak közzé hányták,
Nézték mint ſzaggattyák, nevették, nem ſzánták.
Augurok véreket látván meg-mondották,
Hány illy diadalmok léſzen, varáslották.
Ha mái Világba vólna illy bábona,
Inkább lennék Barát, eb lenne Katona.

Mindazonáltal a' Czár mindég jobban körűl vétette Riga Városát, a' többi Generáliſai pedig, többi réſzit Liffiandiának el-foglalták, és egy réſzit Finlandiának. Azon időbe a' Dániai Király-is minden Flottájával bé-ment Svétziába, és 17000-ből álló hadi testet a' ſzárazra ki-tett, Generális Gróff Reventlau vezérlésére bízván azokat.

Svétziát igazgatták akkor néhány Senátorok, a' kiket Károly hivatallyokra akkor emelt fel, midőn a' maga Orſzágából ki-jöve, ezek azt kép-

zellették magokban, hogy edgyedül tőlök függne a' birodalom, azért-is a' Ministerekkel nem egdyezhettek-meg: de a' Pultavai ütközetről túdósíttást vévén, és meg-halván, hogy az ő Királlyok Bender alatt a' Törökök, és Tatárok keze között vólna, meg-tudván aztat-is, hogy a' Dánusok Svétzia Országba vólnának, és már Helsingör városát-is meg-vették, mindgyárt meg-szűnt a' viszszálkodás, és már tsak azon törték fejeket, hogy mi képpen szabadíthassák-meg Svétziát. Ezen Országba a' fegyver viselésre való alkalmatos ifiúság nagyon el-pusztúlt, mivel felette sokakat küldöttek Királlyokhoz, kik közzűl annyi ütközetben sok elveszett, és a' Várakban-is sok kivántatott, és mind ezeken fellűl Ingermanniába, Finniába, Livlandiába, Pomerániába, Bremen, és Verdenbe mindenütt hadi tisztek állottak. Ezen már kilentz esztendeig tartott háborúba 250000 ember veszett-el, és nem maradott a' régi katonákból több 8000-nél, és ezek vóltak egyetlen egy segitői a' Svékusoknak.

Ezen Nemzet háborúra születtetett, és ez, megérezhetetlen képpen maga Királlyának terméfzetit fel-is vette, és egy végétől az Országnak másik végéig nem beszéllett ezen Nemzet másról, edgyedűl maga Királlyának minden tsudákat fel-múló Nagy Vitézségéről, 's nagy Generálissairól, és azon öreg katonáktól, kik a' Narvai, Kröfznai, Pultuski, Holichini tsatákba jelen vóltak, ugyan azért, az utólsó, és leg-alatsonyabb Svékus-is, öfztönt nyert hasonló dolgoknak végbe vitelére, a' ditsőségnek, és Tiszteletnek el-nyerésére, és ezen már bennek tulajdonsággá vált kivánatot, nagyon élesztette bennek a' magok Királlyához való felette nagy szeretet, a' mellyhez még járúlt az ő gyomrokból való Dánusoknak útálása. Mivel más Országokban a' parasztok Sklavusok, itten pedig az

Or-

Országnak edgyik rendgye, magokat Polgároknak tartván, fent hattó gondolatokkal bírtak.

Meg-is mutatta az a' Svékus Nemzet, hogy fegyver végire születtetett, mert Generális Steinbok a' Birodalomnak parantsolattyára, öszve szedett 8000 ollyan öreg katonákat, a' ki Borostyánokat érdemlettek, a' tsatákba tett magok jó viseletekért, de öregségekre jutván, magokat az Országba itt-is amott-is le-tették, ezeken kívül mint egy 12000 fiatal Rekruták adatak, hogy mind ezekkel a' most említett Generális, mind azon Dánusokat el- kergesse, a' kik Helsingör körül portyáztak, és igen mélyen az Országban a' sartz pénznek le-tételét keményen le-fizetni parantsolták.

Ezen Svékus katonák, hogy fel-mundéroztatsanak, sem az érték, sem a' rövid idő nem engedte, és többnyire vászon kitlikbe vóltak, és pistollyokat kardok markolattyára madzaggal kötözték. Ezen különös Ármádával masirozott Generális Steinbok, és érkezett 1710-be, Mártziusnak 10-dikén Helsingörtül három mért-földnyire a' Dánusok eleibe. Kivánta ezen Generális, hogy egynéhány nap ezen nép meg-nyúgodgyon, magát bé-fástzolhasta, és a' Rekruták-is exerciroztathassanak, és mint egy az ellenséggel meg-esmérkedhessenek, de mind ezen parasztok, mivel őket nem-is lehetett másképpen nevezni, még azon nap, erőnek hatalmával kivánták az ellenséggel meg-ütközni, és a' Dánusok ellen való mérgekben szintén tajtékot hányt szájok. Imé mennyire nem mégyen egy Nemzetnek, a' másika ellen való boszszúsága.

Mind ezeket látván Steinbok, az ő tüzes igyekezeteket haszonra fordította, mivel látta, hogy az ő igyekezetek, tüzök annyit fog tenni, mint annyiból álló gyakorlott Ármádáé. Azért-is megtámadta ő a' Dánusokat, és itten ollyan valami

látzattatott, mellynek másſát ritkán lehet látni, mert itten, ezen nyers, és új katonák az első ütközetbe, olly meg-rettenthetetlenül viselték magokat, valamint a' leg-régibb, és leg-gyakorlottabb katonák. Ezen paraſztokból álló két Regiment hirtelen kardot rántott, és egy halomra vágta a' Dania Királynak Tets őrző Regimentyét annyira, hogy abból tíz embereknél több nem maradott.

Minekutánna a' Dánusok felette ſokat veſztettek vólna, viſzſza húzták magokat az Helsingöri ágyuk alá, mivel pedig az által-menetel Svétziából igen keskeny, még azon nap meg-hallotta Koppenhágenbe a' Dánus Király, hogy az Ármádája meg-verettetett, azért-is leg-ottan el-küldötte ő, a' maga Flottáját, hogy a' még életbe maradott katonáit Dániába által vigyék, és így történvén a' dolog, a' Dánusok ötöd napra a' verekedés után gyákra före ki-mentek Svétziából, de mivel lovaikat a' tengeren mind által nem vihették, mind meg-ölették azokat, és minden élés Tárházokat fel-gyújtatták, 4000 ſebesſeket hagytak Helsingörbe, kik-is a' meg-ölettetett lovaknak gőzzitől, és éhſégtől meg-hóltak. Éppen akkor a' Dalecarliai Paraſztok, a' magok vad Orſzágokba meg-hallották, hogy az ő Királlyok a' Törököknél fogva vólna, azért-is követeket küldöttek Stokholmbe a' Guberniumhoz, olly izenettel, hogy ők 20000-ren a' magok költſégén el-fognának menni Királlyoknak meg-ſzabadítására. Ezen ajánlás örömmel hallattatott ugyan, de mivel haſznosnak lenni nem ítéltetett, meg-is vetettetett, de még-is Károlynak a' Helsingöri diadalommal tudtára adattatott. Károly Bender alól feleletet-is küldött, meg-köſzönte jobbágyinak ſzeretetit, és tovább-is

ezen

ezen bátorságot, 's méréſzséget állandóúl, hogy meg-tartsák, a' kérte.

A' Nagy Vezér Kiuperli, a' ki Károlynak, minden ſzándékába gátlást tett, két hónapok elmúlta után, ugyan tsak le-vettetett, Károlynak mostani kis Udvara, és azon jó akaróji, kik imitt, 's amott Lengyel Orſzágba még vóltak, mindenütt azt hírdették, hogy ő Vezéreket fel, és le-tenne, holott hogy ezen Favoritája a' Török Tsáſzárnak le-vettetett, éppen oka nem vólt; az ő Nagy jámborſága és igazſágos maga viselete okozták aztat. Az előtte való Vezér nem fizette a' Jantsárokat a' kints Tárból, hanem azon pénzekkel, a' mellyeket másoktól ki-zsarólt. Kiuperli pedig a' kints Tárból fizette. Akhmet ſzemére-is hányta, hogy ő inkább a' jobbágyai javán iparkodna, mint ſem az ő haſznára, és így ſzóllott hozzája: A' te előtted való Vezér Kurluli, más módott tudott találni az én Katonáim ki-fizetésekre. Kinek-is így felelt ezen Vezér: Ha ő tudta a' mesterſégét Felſégedet zsakmányozásokból meg-gazdagítani, tehát ez azon Mesterſég, a' mellyhez, hogy nem tudok, tiſzteletemre válik.

Ezen maga Tsáſzárjához tett bátor beſzéd még ſem vonta maga után fejének el-veſztését, mert az ő jó erköltse ſzerentsétlenſégébe-is tiſzteletet érdemlett, hanem meg-engedtetett néki, hogy Negropontba mehetett. A' Nagy Sultán ki-hivattatta Baltagi Mehemetet Syriából Aleppo Városából, a' ki Kurluli előtt Nagy Vezér vala, és újra ezen fő hivatalra felemelte. A' kik a' Serályba Baltagi nevet viselnek, ezen ſzóról: Balta; melly Török nyelven Fejſzét téſzen hárámlik reájok, és ők vágnak fát, a' Tsáſzári vérből ſzármazott Hertzegſégeknek, és Sultánnéknak. Ezen Vezér-is iffjúſágába Baltagi vólt, és azért nyerte

ezen nevezetet, mivel a' Törököknél a' Vezeték név, vagy az mesterségekről, vagy-is születések helyéről adattatik.

Ezen Baltagi Mehemet a' midőn a' Serályba szolgált, Mustafa vala Nagy Sultán, a' ki mostani Sultán Akhmetet akkor fogságba tartotta, Baltagi olly szerentsés vala, hogy ennek akkor némelly jó szolgálatokat tett. Szokás tudni-illik a' Serályba, hogy az Ottomaniai Királyi vérből származott Hertzegeknek az ő hív kivánságoknak tellyesítésére ollyan esztendőkbe való Aszszonyok adattatnak, a' mellyeknek már többé Gyermekek nem lészen, de még olly szépek, hogy ábrázattyok, tetzhetős. Minekutánna Akhmet Nagy Sultánná lett, adott ő maga Ágyasai közzül edgyet ollyat Feleségül ezen Baltagi Mehemetnek, a' mellyet ő leg-jobban szeretett: ez az Aszszony maga esze, és mesterśége által dolgát annyira vitte, hogy ő Nagy Vezér lett, más esett le-vettette őtet, és a' harmadik megint fel-emelte ezen Nagy Fő Tisztségre.

A' midőn Baltagi a' birodalom petséttyét által vette, észre vette, hogy a' Serályba a' Svétzia Királynak dolga nagy erőbe vólna. Valide Sultánné, Alikumurgi, a' Sultán kedves embere, Kiszlár Aga, feje a' fekete herélteknek, és a' Jantsárok Agája, háborút kivántak a' Czár ellen, a' Nagy Sultán-is fel-gerjedve vólt már ellene. A' Tsászárnak azért ezen új Vezérhez első parantsolattya e' vala, hogy ő, 200000-rel a' Moskák ellen mennyen.

Baltagi Mehmet háborúba még soha sem vólt, de olly edgyűgyű még sem, a' millyennek lenni őtet a' Svékusok mondották. A' Nagy Sultánhoz ő így szóllott, a' midőn ez néki egy Gyémántokkal gazdagon ki-rakott kardot a' kezébe adott vólna: Felséged tudgya, hogy a' midőn én fel-

emel-

emeltettem; kezembe egy fejſze adattatott, hogy azzal fát vágjak, nem pedig kard, a' mellyel Felſéged' Ármádáját vezérellyem. Én ugyan fogok igyekezni híven ſzolgálni, de ha a' ſzerentse nem talál kedvezni, emlékezzen-meg Felſéged arra, hogy én kértem, hogy annak utánna a' dolgot nékem vétkül ne tulajdoníttsa, ezen ſzavaira a' Sultán tovább-is kegyelmét ajánlotta, ő pedig kéſzült az ő parantsolattyát tellyesíteni.

Mindgyárt-is a' Czár követtye a' hét Toronyba zárattatott. Mert tudni ſzükſéges, hogy a' Törökök azon Fejedelmeknek követtyeit, a' kikkel háborút kezdenek, fogſágba téſzik, ők ámbár a' Jövevényeket ſzívesſen fogadgyák-is, de ebbe a' Nemzetek Törvénnyét fel-törik, ezen igazſágtalanſágot az igazſágnak ſzíne alatt azért tselekeſzik, mivel ők aztat hiſzik, és ugyan másokkal-is aztat el-akarják hitettetni, hogy ők ſoha igazſágtalan háborúhoz nem fognának, mivel minden háborújok a' Mufti akarattyával meg-ſzenteltetik, mellyből azon következést hozzák-ki, hogy tehát valakik ő ellenek háborút kezdenek, azok mindnyájan igazſágtalanſágot követnek-el, mellyért mivel a' Fejedelmeket nem büntethetik-meg, az ő Ministereiket, követtyeiket büntetik fogſággal, mivel a' Fejedelmek igazſágtalanſágaiknak elő mozdításában ők leg-főbb eſzközök vólnának. Mind ezekhez a' Kereſztény Fejedelmeknek, annál-is inkább az ő követtyeiknek meg-vettetése, és útálása hozzá járúl.

A' Krimiai Tatár Chan-is parantsolatot vett, hogy 40000 népével kéſzen tartsa magát; Ez alatt vóltak akkor, a' Nogai, Budiatsi, Czirkaſziai, Tatárok-is, és az egéſz Krimia, mellynek neve a' Rómaiak idejébe Tauria Chersonesus vala, de mint ezektől el-tseppent a' Tatár Chán, és ma ezen

ſzó hellyett Berdó! a' mostan uralkodó Moska Czárnénak valóſsággal Nagy Katalinnak őrízetén álván katonája így kiált ezekbe: Stuj!

A' Tatár Chám a' maga jobbágyaitól Tsáſzárnak neveztetik, de ezen nagy Titulus mellett, még-is tsak Sclávuſa ő, a' Törökök Nagy Sultánnyának. A' Chámok Osman vérből veſzik eredeteket, mellyért-is, ha a' Törökök között ezen ág ki-halna, jussok vagyon a' Török Tsáſzári Trónushoz, azért-is Familiájok a' Nagy Sultántól tiſztelteltetik. És éppen ezen okra való nézve a' Nagy Sultán nem engedi-meg, hogy a' Tatár Chámok egéſzlen ki-írtattassanak, de meg-öregedni ſem engedi-meg őket a' Trónussaikon. Az ő magok viselésére a' ſzomſzéd Baſák nagyon vigyáznak, és az ő Orſzágok környűl vagyon vétetve Jantsárokkal.

A' Nagy Vezérek nem engedik, hogy az ő fel-tételeik tökélletesſégre jöhessenek a' Portának Trónusſára. Ha a' Tatárok bé-vádollyák a' Nagy Vezért a' Sultán előtt, hamar le-tétetetik, tsak hogy kedveket töltse. De ellenbe ha meg-tudgya a' Nagy Sultán, hogy az ő Vezére barátſágba vólna az Chámmal még hamarébb le-veti őtet, mert a' Vezér első Minister lévén tart attól ne talántán a' Tatár Chánnal edgyett értvén Trónuſſát elveſzíttse, és az illy le-tétetett Vezérek, leg-inkább Rhódus ſzigettyébe küldettetnek ſzámkivetésbe, a' hol-is életeket ſzomorú magánoſságba végezikel. A' Tatárok prédáláshoz, és ragadozáshoz ſzokott Nemzet, de még-is tsudálkozásra méltó dolog az! hogy ők felette vendég ſzeretők, 50, és több mért-földekre-is el-mennek zsákmányozni, de ha valamelly idegen útazó az ő Tartományokba jön, mindenütt nagy ſzívesſéggel fogadtatik, és vendégeltetik, ſőt a' melly helyſégeken által mégyen, azoknak lakoſsai ſzintén veſzekednek egymás-

másſal, hogy mellyike adhasson ſzállást, és jó tartást a' másika előtt. Ők a' Scythától ſzármaznak, és ugyan azektől vették ezen adakozó ſzokást.

A' mi Magyar Nemzetünk-is a' Scythának maradékja lévén, ezen bátorſágos, és talán jobban mondom Kereſztényi ſzeretettel éltek, de miólta a' kelnereket némelly fajtalan Anyák ſzülték, Fájdalom! bé jöttek hazánkba, és azon Felebaráti ſzeretetet, a' Kereſztényſéget krétával előſzör fekete kö-táblára írták, végtére meg-ölték: Ecce quomodo moritur Justus!

Ó melly bóldog idő vólt akkor Hazánkba,
Mellyben bár nem hullott égből Manna ſzánkba.
De nem tudtuk még-is, mi állat a' Tractér,
És hogy ér-é annyit, mennyit egy ſertés ér.
Midőn az útazók Lúdhoz, vagy Szarvashoz,
Nem ſzállottak; ſem az Aranyozott Sashoz:
Hanem minden Barát, Baráttya házába,
Úgy ſzállott bé, mint a' maga joſzágába.
Még az Idegen-is, az ég alatt nem hált,
Földije házába, egyenesen bé-ſzált.
Ura ſzolgájával mindég jól tartatott,
Széna, abrak böven lovaknak adatott:
Az-is; ki a' puſztán el-talált tévedni,
Valamelly tanyára, kéntelen vólt menni.
Bár vele eledel nem vala, ſem ſzakáts,
Fordított kásával tele vólt a' bográts.
Ezt Tsikos, vagy Gulyás örömmel nyújtotta,
Kérem egyék Kelmed, ſzívéből mondotta.
Ha e' ſzót valaki mondotta vólna: Bál!
Szamárt értett vólna, a' mellyet tartott Baál.
Híre a' lárvának, vagy a' Maskarának,
Nem vala: ſem több illy, bolondos ruhának.
De méltóſágoson, a' nagy Palotákba,
Tántzolt az Uraſág, illendő ruhákba.

Nem

Nem tántzolt itt Lokaj, maga Aſzſzonyával,
Sem az háznak Ura, konyha Leányával.
Ide áll-ortzával bé-jönni a' ringyó,
Nem mert: Frizér, Laufer, 's több illy ingó, bingó.
Úri Gavalérok, Dámák, 's Kis Aſzſzonyok,
Mint Május harmattya, vóltak mind ollyanok.
A' tántzok keringös ſem vólt mint forgó ſzél,
Hanem olly, a' mellytöl a' ſzív vidúl, és él.
A' Muzsikusokat ház Ura fizette,
Ma egy Úr, holnap más, ſzintén eztet tette.
Nem ſzóllok már többet, mert ha ſzóllok, sírok,
Inkább Károlyomról, tovább-is így írok.

Mivel a' Tatár-Chán, úgy az alatta való Murſák, és Fő Tiſztek-is ſőt ſzámtalan köz népe-is, már ez előtt gyakran jól meg-ajándékoztattak Károlytól, nagy ſzeretettel vóltak hozzája, ugyan azért a' Tatár-Chán azon 40000-ből álló népet, a' mellyekkel a' Nagy Sultántól a' háborúba menni parantsoltatott, Bender alatt gyűjtötte egybe tsak azért, hogy Károlynak azon vígaſztalása légyen, hogy tsak ő érette kezdődnék ezen háború.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Ezen háborúról, és a' Prutt vize mellett esett dolgokról.

A' mostani új vezér Baltagi Méhmet, különös dolgokat főzött a' maga fejébe, nem kívánt ſemmiben-is egy idegen Fejedelemnek hízelkedni. Ugyan tsak öſzſze gyűjtötte ő, az Ármádát Adrianopolis alatt, mivel valamikor valamelly Kereſztény Fejedelem ellen a' Törökök háborút kezdenek, mindenkor itt gyűlnek öſzve. Azok, kik Azsiából, és Afrikából jönnek, néhány hetekig megſzoktak itten nyúgodni, de most a' Nagy Vezér, tsak három napi nyugovást engedett nékiek, mivel

vel meg-elözni akarta a' Czárt, azért-is menetelét a' Duna felé vette, és onnat Besſarábiába kivánt menni.

Valaha a' Törökök félelmesek vóltak, a' midön Aziát, Afrikát, és Európának egy réſzét megvették, mert akkor magok nagy ſokaſágával minden ellenſégeiken győzedelmeskedtek, a' kik ſokkal kevesebbek, és nem-is annyira a' háborúhoz ſzokottak vóltak. De miólta a' Kereſztények a' Hadi Tudományokban felette nagy elö-menetelt vettek, azólta ſokkal kissebb erövel-is meg-verik öket, a' mint-is ſzámtalan példáink vannak erröl, és a' tsak mostan végzett Török háború nagy bizonyſág ebbe. Azon idötöl fogva, ha mi keveset el-foglalt-is a' Török nemzet, nem többöl áll, tsak azon kevésböl, a' mellyet a' Velentzei köz Társaſágtól vett-el, melly Társaſág inkább a' Politikát, mint ſem az Hadi Tudományt látzatik érteni, mivel öket azon katonák, a' mellyeket más Hatalmaſſágoktól bérbe ſzoktak venni, nem leg-jobban óltalmazzák. Azólta miólta Kiuperli Nagy Vezér, a' ki Landia ſzigettyét meg-vette meg-hólt, nem-is vólt a' Törököknek valamelly híres, és jeles Vezérek. A' mostani Török Ármádát olly Nagy Vezér vezérlette, a' ki Sclavus vala, restül, és tsendeſſégbe neveltetett-fel a' Serályba, a' ki fortélyok által lett Nagy Vezér, és a' ki akarattya ellen lett Generáliſſává ollyan Ármádának, a' melly hírtelen gyülevéſz Népböl öſzve ſzedettetett, a' melly tudatlan, és rendetlen vala, és ezzel ö a' Moskák ellen viaskodgyon, a' kik már 12 eſztendötöl fogvást a' Hadi Tudományba olly nagy elö menetelt tettek, hogy ama' híres katonákat a' Svékusokat-is meg-verték.

A' Czár ezen Baltagi Mehemet Nagy vezért bizonyosan meg-is győzte vólna, de a' Czár ſzintén

tén ollyan nagy hibát tett, valamelly nagyot Károly-is ő ellenne tett. A' Törököket meg-vetette ő, és midőn ezeknek a' háborúra való készületteket meg-hallotta vólna, ki-ment Moska városából, a' Rígai ostromlást el-hagyattatta, és tsak blokiroztatta, az az: már nem lövette, hanem tsak úgy vétettette körül, hogy abba sem ki, sem bé, senki se mehessen. 80000-ből álló Ármádát edgyüvé húzott Lengyel Országi határin, és ezzel Moldva, és Havas all-föld Országokba, mellyeket régenten Daciának neveztek, és ma többnyire Oláhok lakják, masirozott.

Moldva Országát akkor Kántemir Hertzeg bírta, a' ki születetett Görög vólt, és a' ki maga jeles Görög erkölteseit, a' szép Tudományokkal, ezeken felül a' HadiTudományokkal-is edgyesíttette.

Ezen Kántemir Hertzeget sokan a' Timur, melly név által Tamerlán értetődik, famíliájából származottnak mondgyák lenni, mert Timur, minek előtte Azsiát meg-hódolta vólna, Témirnek hívattatta magát, melly aztat tészi, hogy Chám, és minek útánna Azsiát meg-vette vólna a' Temir nevet Cantemirre változtatta.

Már Kántemir akár melly nemzetségből származott légyen-is, a' maga jó erkölcse, és böltsesége által szeretetit a' Nagy Sultánnak meg-nyerte, a' ki-is ötet Moldvai Vajdaságra, vagy-is Hertzegségre fel-emelte. De alig tétettetett-bé ezen Fő Tisztségbe mindgyárt a' Nagy Sultánnak el-árúlója lett, a' Czár előtt, a' kitől még nagyobb fortélyokat várt; és azzal ketsegtette magát, hogy az, a' ki azon Vitéz, és nevezetes Svétziai Királyt meg-győzte, igen könnyen a' Nagy Vezért-is, a' ki a' háborúhoz a' nélkül-is semmit sem ért, semmivé fogja tenni: azon vélekedésbe-is vólt, hogy minden a' Czárhoz fog állani, A' Patriárkák vették

ték ötet a' Péter Czárhoz való állásra. És így minekutánna a' Czár ezen Hertzeggel tanátskozott vólna, ötet a' maga Ármádájához vette, bellyebb mene az Országba, és 1711 esztendőbe Februarius holnapjába éjtszaki-részre a' Hierasus vize felé, a' melly ma Pruthnak neveztetik, közel Jász Vásárhelyhez, Moldva Országának Fő Várossa, érkezett.

Mihent a' Nagy Vezér meg-tudta, hogy merre masirozna a' Czár, mindgyárt el-hagyta a' maga táborát, a' mellyet Nándor Fejér Vár alatt felütött, és a' Duna-folytába masirozott, egy hajókból vert hídon a' Dunán által ment éppen ottan, a' hol hajdon a' Trajánus Hídgya állott, és olly sebesen masirozott a' Török Ármáda, hogy kevés napók múlva olly közel lett a' Moskák Ármádájához, hogy tsak a' Pruth vize vala közöttök.

A' Czár olly hiszembe vala, hogy a' Moldvai nép a' maga Hertzegének példáját fogja követni, és a' Törököktől el-fog állani, de a' Török Sceptrum tsak a' Nagyoknak félelmes, a' Jobágyság ellenbe békeségbe él; azért-is inkább kivántak ezek a' Török alatt lenni, mint sem valamelly Keresztény hatalmasság alatt, különösen a' Moskák alatt, a' kik vélek mint Barbarusok, és nem emberek bántak, mellyre úgy nézve minden élelemre valót a' Törökök táborába vittek, árúlni, sőt azon Liferánsok-is, kik a' Moskákkal meg-alkudtak, elhagyták őket, és a' Törökökkel új alkúra állottak.

És így a' Czár által látta, hogy a' maga reménnységébe meg-tsalattatott, holott ő mindeneket könnyen el-végzeni képzelt magába, most pedig az ő népét élelem nélkül, szint úgy lovait-is látta lenni, a' katonái pedig seregenként olly nagyon szöktek, hogy végtére tsak 30000-ből állott Ármádája, mellyért-is végső veszedelmét reménylhette.

Itten

Itten a' Pruth vize mellett éppen ollyan környül való álláſokba vólt a' Czár Kantemir Hertzegbe bízakodván, valamint Károly Pultava alatt vólt, reményſégét Mazeppába vetvén.

A' Törökök az alatt által mentek a' Pruth vizén Saccia mellett egy hajókból vert hídon, körül keríttették a' Moskákat, és a' magok táborát meg-erősíttették. Tsudálatos dolog vólt, hogy a' vizen való által menetelben gátlást nem tett, vagy ha már ebbe nagy hibát tett-is, hogy ő mihent a' Törökök által jöttek, rajtok nem ment, és nékiek annyi időt adott, hogy ők jó karba tévén magokat, annyira vigyék magok dolgát, melly által az ő Ármádáját nagy inſégre hozzák. Úgy látzatott, mint ha a' Czár ſzánt-ſzándékkal úgy folytatná rendeléseit, hogy azok végső romlására ſzólgállyanak. Minden élelem nélkül vólt, a' Pruth vize háta meget folyt, előtte pedig 150000 Törökök, és 40000 Tatárok állottak, a' kik őtet jobról balról tsipkedték. Ezen ſzorúltſágába ezeket mondotta: Lásſátok! én éppen olly roſz környül való állásokba vagyok, mint az én Bruderem Károly Pultava alatt vólt. Gaudium est miſeris ſocios habuiſſe dolorum. Ezeket-is hozzá tehette vólna.

Gróff Ponyatovski némelly Lengyelekkel, és Svékusokkal a' Nagy Vezér Ármádájánál vóltak, és mindnyájan a' Czárnak veſzedelmét bizonyosnak tartották lenni.

A' midőn Ponyatovski látta vólna, hogy ezen két Ármáda okvetetlen meg-fogna verekedni, maga Királlyát Károlyt mindenekről túdosíttotta, a' ki-is 49 Fő Tiſztyeivel Bender alól ide jönni megindúlt, és előre ſzívébe örvendezett, hogy a' Moska Czár meg-fog veretettni. A' Czárnak, a' ki-is ſok veſzteſéggel a' Prutig üzettetett, nem vala ſemmi más eſzköze magát bé-lántzolni, hanem tsupán

pán Spanyol Sarampók, és szekerek, azért-is a' Spáhik, és Jantsárok gyakran reájok ütöttek, de mivel mindenkor rendetlenül mentek, a' Moskák olly vitézül óltalmazták ellenek magokat, a' mennyire az ő Uroknak jelen léte, és a' kétségbe esés meg-engedték.

A' Törökök kétszer verettek így viszsza a' Moskáktól, azért más nap aztat tanátsolta Gróff Ponyatovski a' Nagy Vezérnek, hogy ne tselekedne egyebet, hanem tsak állyon, úgy a' mint körül vette a' Moskákat, mivel nékiek semmi eledelek nem vólna, néhány napok múlva kéntelenítteti fognak magokat fel-adni minden verekedés nélkül.

Maga meg-vallotta idővel a' Czár nem egyzer, hogy soha tellyes életébe nem érzett ollyan kínos nyughatatlanságot, mint azon éjtszaka. Mindenek eszébe jutottak, valamellyeket tsak ő, a' maga népének bóldogíttására, 's szerentséltetésére véghez vitt. Nem vólt más mód benne, hanem kéntelenítteteti, vagy éhen meg-halni, avagy 200000 ellenségre a' maga kevés katonáival, a' kik a' nagy éhségtől alig jártak, és Kavallériájának-is elegendő lova nem vólt, reá ütni.

Azért-is magához hivattatta ő estve Generális Tzeremetovvot, és minden gondolkozás, vagy Hadi Tanáts tartás nélkül meg-parantsolta nékie, hogy minden rendelést meg-tégyen, hogy ő virradtával fel-szegezett Bajonnétekkel a' Törököket meg-támadhassa.

Aztat-is meg-parantsolta, hogy minden bagásia meg-égettessen, és egy egy szekerénél, egy Tisztnek se légyen több; hogy, ha meg-találnának-is verettetni, az ellenség az tőlök nyert portékákból ne gazdagodhasson.

Minekutánna a' Czár mindeneket el-rendelt vólna, bé-méne nagy ſzomorúán a' maga ſátorába, rágásokat, és nyilalást-is kapott, melly két nyavalya ötet gyakran környékezni ſzokta, különösen, ha valami nagy dolog ötet nyughatatlanította. Megtiltotta keményen, hogy ſenki ezen az egéſz éjtſzakán az ö Sátorába akar minémü ok alatt ne méreſzellyen bé-menni, mivel ö nem akarná, hogy ezen kétſéggel tellyes, de másképen ſzükſéges feltételébe valaki ellenkezö javasſást tenne, és e' mellett nem akarta, hogy ötet valaki lássa illy ſzomorúſágba el-merültnek lenni.

Az alatt parantsolattya ſzerént a' Bagásiának, és ſzekereknek nagyobb réſze meg-égettetett; de ſokan még-is némelly drága eſzközöket a' földbe bé-ástak. A' Fö Generálisſág a' masírozás igazgatásához, és az ütközethez való rendelésekhez látott, a' bátorſágot a' katonák ſzíveikbe bé-óltani igyekeztek, holott magok-is felette meg-ijedtek vóltak, de nem-is lehetett ezen Ármáda bátor, mivel a' népe az éhſégtöl annyira meg-vólt ſanyarítva, hogy jártányi ereje-is alig vala: az Aſzſzonyoknak-is, mellyek ſokan vóltak, jajgatásai, és inkább ordításai mint ſem sírásai nagyon meg-vették az ö ſzíveket, minden is más nap vagy halálát, vagy Sclávitásſát várta. Vala akkor a' Czár táborába, éppen ollyan rend-kivül való tsudálatos Aſzſzonyſág, valamelly tsudálatos Ember maga a' Czár vala, e' pedig nem más vólt, hanem elsö Katalin, a' Czárnak önnön hitves Társa, a' kinek-is életét most mindgyárt következendö ötödik jegyzésembe rövideden le-fogom írni.

Ezen Nagy Aſzſzonyſág az alatt, hogy a Czár a' maga Sátorába vólt, a' Fö Generálisſággal a' Vice Cancelláriussal Safiróval tanátsot tartott, ezen tanátskozásba a' végeztetett-el, hogy minden

den úton modon azon kelletik lenni, hogy a' Törökökkel békesség tétettessen, és ezen gondolatra a' Czárt-is reá kell venni.

A' dolognak óhajtott jó ki-menetele hogy légyen, a' Vice-Cancellárіusnak a' Czár' Nevébe egy levelet kelletett fel-tenni a' Nagy Vezérhez. A' Czárné parantsolattya ellen-is ezen levéllel a' Czárhoz ment a' Sátorba, a' ki sok javaslásai, kérései, és könyv hulajtásai után, annyira meghajtotta a' Czár szívét, hogy ezen levél alá, a' maga Nevét alája írta. Ez meg-esvén, a' Czárné legottan, minden maga drága köveit, gyöngyeit, arany, és ezüst drágaságait, és a' mennyi tsak pénze vólt, öszve szedte, ezek felett, valamennyit tsak e' féléket a' Fő Generálissságtól, az Ármádánál lévő Fő Tisztektől, és azoknak Aszszonyaitól költsön vehetett, mind fel-vette, a' mellyekből nagy ajándék telt, a' mellyet ő Osmán Agához, a' Nagy vezér mint egy Adjutánsához, a' Czártól aláira írattatott levéllel el-küldötte. Mehemet Baltagi mint egy győzedelmes Nagy Vezér eleinten, tsak vonogatta vállát, és igen hidegnek mutatta magát lenni, és ezeket szóllotta: Küldgye előszször a' Czár a' maga első Fő Ministerét, és annak utánna meg-fogom látni, mi tévő légyek. Mindgyárt-is a' Vice Cancellárius bé-méne hozzája az ajándéknak némelly részivel, és aztat bé-nyújtotta néki. Ezen első ajándékból által láthatta a' Nagy Vezér, hogy a' Moskáknak reája nagy szükségek légyen, de a' Cancellárius-is észre vehette, hogy ő eztet még keveselli, holott maga a' Czár 200000 aranyakat küldött nékie.

Első kivánsága a' Nagy Vezérnek a' vala: hogy a' Czár egész Ármádájával adgya-meg magát. A' Vice-Cancellárius ezen kivánságára így szóllott: Az én Felséges Uram, a' Czár, egy fer-

tály óra múlva a' Török Ármádára fog ütni, és kéſzebb léſzen minden Moska utólsó tsepp vérit ki-ontani, mint ſem illy otsmány, és káros kötésre reá állani. Ezek után Osmán Aga, a' kit már elôre Safirov Cancellarius jól meg-kent, és még többet-is várt, más Tónusból kezdett beſzélleni a' Vezérrel.

Mehemet Baltagi a' háborúba nem Nagy vitéz vala, és mivel látta az elötte való napon, hogy a' Jantsárſág viſzſa verettetett a' Moskák által, azért igen könnyen reá beſzélhette ötet Osman, hogy a' bizonyos fortélyt ki-ne ereſzſze kezéből, és ne ſzerentséltesſe magát, mivel az ütközetnek bizonytalan az ô ki-menetele. Osman beſzédgye olly sikeres-is vólt, hogy a' Nagy Vezér hat órákig tartó fegyver nyugovásra itten reá állott, mellyek alatt a' békesſégnek dólga munkáltathasſék.

Ezen munkálódás alatt egy rendes dolog történt, a' mellyből ki-lehet látni, hogy ſokſzor a' Törökök jobban magok ſzavait meg-tartyák, mint mi Kereſztények. Történt pedig, hogy két olaſz nemes emberek, a' kik Oberst Laidinani Brillónak, ki-is a' Czár Granatéros Regimentyébe vólt, Attyafiai valának, el-tévellyedtek, a' midôn furazsérozni ki-mentek, és a' Tatároktól el-fagattattak, ezek öket a' táborba vezették, és egy Jantsár Tiſztnek el-akarták adni; ezen Tiſzt felette felindúlt ellenek, hogy a' Fegyver ſzünést jobban meg-nem tartyák, a' Tatárokat meg-fogattatta, és ezen két rabbal maga a' Vezérhez vezette öket.

A' Vezér a' két el-fogattatott Olaſzokat viſzſza küldötte a' Czár táborába, és a' Tatároknak fejeit lábok közzé tétettette.

De midôn ez így történt, a' Tatár Chán ellene vólt a' békesſég tételnek, mivel az által gát tétetödött eleibe a' Zsákmányozás, és puſztítás ellen.

len. Gróff Ponyatovski minden tehetségével a Tatár Chán mellett állott, és minden ki-gondolható okokat, hogy káros léſzen a' békeſség, a' nagy Vezér eleibe tett, de Osmán Aga még-is győzedelmeskedett a' Tatár Chámon, és a' Ponyatovski titkos munkálkodását-is vízzé tette.

A' Nagy Vezér el-hitette magával, hogy ő eleget fog tenni a' maga Urának a' Nagy Sultánnak, ha Ő haſznos Frigyet fog kötni; azért-is mostan aztat kívánta, hogy a' Moskák Azovv erősséget viſzſza adgyák, és azon Gályákat, a' mellyek ezen erősségnek ki-kötő helyében feküſznek megégesſék, és azon erősségeket-is, mellyeket ők a' Mæotis Tavának partyán épittettek, földig rontsák le, és az ágyúk, több hadi eſzközökkel, a' mellyek azokba vannak, a' Nagy Sultáné légyenek. A' Czár a' maga Trupjait vigye-ki Lengyel Orſzágból, és ſem azon kevés ſzámú Kozákoknak, kik a' Lengyelek óltalma alatt vóltak, ſem azoknak, a' kik a' Fényes Portától fügtek, leg-kisſebb alkalmatlanſágot ne tégyen, és a' Czár eſztendőnként a' Tatároknak 40000 arannyakat fizessen, melly egy útálatos nehéz adó vala, de a' mellytől a' Czár a' maga Orſzágát meg-ſzabadította. Végtére a' Frigy meg-lett, és alá-is írattatott a' nélkül, hogy abba leg-kissebb emlékezet Károly felől lett vólna.

A' mit még Ponyatovski a' Vezértől megnyerhetett vala, hogy egy Articulus tétetődött-bé, melly e' vólt, hogy a' Czár, Károlyt viſzſza menni békeſséggel engedgye, és a' mi leg-nevettſégeſebb vólt ezen Articulus aztat-is foglalta magába, hogy a' Czár, és a' Svékus Király békeſséget tegyenek, ha kedvek vagyon arra.

Ez meg-történvén a' Vice-Cancellárius Saffiróv a' többi réſzit-is az ajándéknak által adta a'

Nagy Vezérnek, és Osmán Agának a' markát-is nagy ſumma ütötte-meg.

Igy tehát ezen kötések meg-esvén a' Czár el-mehetett ſzabadon a' maga Armádájával Ágyúival, záſzlóival, és bagázsiájával. A' Törökök minden élelmére valót adtak nékiek nagy bővſéggel, ſőt két óra múlva, hogy a' Frigy meg-esett, minden annyi vólt a' Moskák táborába, valamint egy jó Vásárba ſzokott lenni. Ezen békeſég esett 31. Juliusba 1711 Eſztendőben.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Károlynak a' Nagy Vezérrel való tsudálatos bánása, és Első Katalinnak a' Moskák Czárnéjának élete rövid le-írása.

Éppen mikor a' békeſég pontyai alá ſrattattak, el-érkezett Károly-is a' Svékusok Királlya, a' ki alig várta az ütközetet, hogy ő a' Czárt mint maga leg-nagyobb ellenſégét mint rabot úgy láthassa. Ötven mért-földeknél többet lovagolt ő Bendertől Jáſz-Városſáig, és ſzállott Gróff Ponyatovski ſátorába, a' ki-is hozzája lassú lépésekkel ment, és le-ütött fejjel, ſzomorú hangzással el-beſzéllette az egéſz dolgot, hogy mennyire vitte vólna ő már a' dolgot a' Nagy Vezér előtt, és melly hamar meg-változott a' Vezér, és ſoha többé nem reménylheti, hogy a' dolgot olly jó karba tehesse a' mint tette vala.

Erre, a' méregtől fel-tüzesítve, és boſzſzúſággal meg-töltve, el-ment Károly a' Nagy Vezér ſátorába, a' hol-is nagy fel-ſzóval; ſzemei ſzintén ſzikrázván, ſzemére hányta, hogy mért kötött vólna Frigyet.

A' Nagy Vezér ezen beſzédre ſakadott: Én, úgymond köteles vagyok háborút-is kezdeni, de bé-

kes-

kességet kötni-is. Erre Károly így szólt: Hát nem vólt-é, az egész Moska Ármáda a' te hatalmadba? A' Vezér megint ezeket mondotta: A' mi Törvényünk aztat parantsollya, hogy mi a' mi ellenségeinkkel meg-békéllyünk, ha ők irgalmasságért könyörögnek előttünk. Károly felette haragos indúlattal így szóllott: Úgy-é! hát, parantsollya-é néked a' Törvény, hogy a' midőn olly hasznos békességet tehetnél, a' minőt tsak akarnál, hogy te akkor hitvány, és otsmány békeséget köss? nem te töled függött-é egyedűl, hogy a' Czárt Konstantzinápolyba fogságba vigyed? Minekutánna Károly a' Nagy Vezért szavaival igen nagyon szorongatta vólna, végtére így felelt nékie a' Vezér: Hát ki országlott vólna az ő birodalmában addig, a' meddig ő fogságba lett vólna? A' Fejedelmeknek nem szabad a' magok Országokon kivűl lenni. Már itten egészszen el-fogta a' méreg Károly testének minden belső részeit; le-űlt egy Zófára Károly a' Vezér mellé, és annyit mondott néki, hogy álmélkodott ki-ki, hogy a' Vezér elszenvedte. A' miglen így kotzódtak egymással, Károly mindenkor lábain sarukat viselvén, és azokon sarkantyúkat, a' jobb lábát ki-nyújtotta, és szánt-szándékkal a' Nagy Vezér bugyogójába bétekerte sarkantyúját, a' mellyet a' heves beszéd közbe a' vezér észre nem vett: egyszer haragosan fel-ugrott a' Zófárúl, meg-rántotta keménnyen a' lábát, melly rántással végig hasította a' Nagy Vezér bugyogóját, mérgessen ki-ment Sátorából, fel-űlt lovára, és majd, mint egy kétségbe esett, sietséggel viszsza ment Bender alá.

Gróff Ponyatovski még a' Vezér Sátorába maradott, minden szép móddal beszélgetett, és örömest arra hozta vólna a' Nagy Vezért, hogy ő a' Czárral hasznosabb, és Károlynak részére for-

télyosabb némelly kötéseket tett vólna. De a' könyörgésnek ideje el-érkezvén, fel-állott a' Nagy Vezér; a' mosdáshoz fogott, és egy szót sem szóllott többé Gróff Ponyatovskihoz.

Itten vagyon helye, hogy Első Katalinról ama' nagy hírű ditsőségű Moskák Czárnéjáról Nagy Péter Czárnak hitves Társáról rövideden szóllyak, mondom rövideden, mert ha minden dolgait miképpen országlott, minden háborúit, a' mellyeket folytattatott, le-akarnám írni, egész egy könyv, még pedig alkalmas vastagságú, telne belőle, mivel pedig ez nem tárgyom, én tehát tsak eredetét, nevelését, Férjhez menetelét, és Trónusra való fel-emeltetését egy kis summába imígyen tészem-ki.

Ha valaki egy nagy embernek, vagy-is személlynek élete le-írásához fog, leg-szükségesebbnek ítélem lenni, hogy kövessen az Iró, több hiteles ollyan Authorokat, kik valamint ítéletekbe, úgy bizonyság tételekbe meg-egygyeznek, és ha tsak egy Author ír ellenkezőt, ennek munkáját nem lehet helyesnek tartani, mert valamint a' Természetnek, úgy a' Nemzeteknek Törvénye-is azt hozza magával, hogy több meg-edgyező Tanúknak vallása valóságosabb igazságot hoz-ki, mint sem tsak egy tanú-é. Eztet azért tészem ide, hogy egy könyv vagyon kezem között, a' melly ezen Czárnénak életét foglallya magába, de az Author maga nevét a' könyv homlokára ki-nem tette, ezen könyvbe az áll, hogy ezen Czárné nemes vérből születtetett vólna Liflandia Országba, Attya neve Albadil vala, ki-is Obrist Leidinant vólt a' Svétziai szolgálatba. Ellenbe mind a' Péter Czár maga kezével írott Diáriumában, mind Katalin Czárnénak önnön Testamentomában, mind Vóltér Úr könyvébe ellenkezőt találok, azért-is ezen írásokat

kat követnem helyesebbeknek találom; és eztet írom. Első Katalin Moskák Czárnéja születtetett 1688 Esztendőben Aprilis hólnapnak 16. napján, egyűgyű parasztszüléktől, az Attyát soha sem esmérte, mert még tsetsemő vólt, a' midőn ez meg-hala, az Annya Esztlandiában Ringen nevű faluba születtetett, és mind addig, miglen az Attya el-nem vette, szólgáló leány vólt, hol egy hol más parasztgazdánál. Az Attya Finlandiai születés lévén, el-vévén az Annyát, ezen Országba laktak: a' Keresztség által Mártha név adattatott nékie: mikor négy esztendőt el-töltött vólna az Annya-is meg-halálozott, mivel pedig szülőinek tellyességgel semmiek sem vólt, a' Falu Papja keresztényi szeretetből magához vette, és tizen négy esztendős koráig fel-nevelte. Meg-esmérvén magában, hogy már a' szolgálatra alkalmatos vólna, azért a' Marienburgi Lutheránus Præpostnak szolgálattyába szegődött, a' kinek Klik vala a' neve, és eztet tizen nyóltz esztendős koráig híven-is szolgálta.

Ezen esztendőket el-érvén férhez ment 1702 esztendőben egy Svékus Dragonyoshoz, de más nap mindgyárt menyegzője után, a' Svékusokra, kik között ezen Dragonyos-is vólt, rajta jöttek a' Moskák, és meg-is verték őket. Ezen tsatába el-esett-é? vagy-is el-fogták ezen Urát, nem tudatik, elég az, hogy ő többé soha ezen férjét sem nem látta, sem leg-kisebbet felőle nem hallott. Néhány napok múlva maga-is Mártha Dragonyosné fogságba esett, mert Moska Generális Baur meg-vévén Marienburg várossát, a' Præpostal edgyütt rabságba esett, szolgálattyába-is állott ezen Generálisnak, nem tudatik annak oka, mért olly hamar Feld Marschal Czeremetov szolgálattyában ment, kinek-is szolgálattya tetzvén, mivel

Hertzeg Mentzikof a' Moska Ármádának Fõ Comandirozója, és a' Czárnak Favoritája éppen akkor egy alkalmatos, és jó ſzolgálót keresztetett, oda engedte néki Márthát. Történt azomba, hogy egy nap a' Czár Mentzikoff Hertzegnél vatsorált, melly alkalmatosſággal Márthát meg-látta, azon ſzempillantástól fogva belé-is ſzeretett. Kétſég kivûl mivel a' Czár meſzſze látó, és bõlts Monárcha vala, és talám még Lavatternél-is nagyobb Physognomista, meg-esmérte melly nagy, és melly nemes Lelekkel bírna Mártha, és melly különös ſzép erköltsökkel lenne fel-ruházva.

1707. eſztendõbe a' midõn õ 18 eſztendõs vólna, el-vette õtet, és a' hitnek lántzával öſzve köttettek, eſztendeig titkon tartatott ezen dolog, és tsak akkor adta a' Czár a' Világnak tudtára ezen házaſſágát, a' midõn a' Pruth vize mellé indúlt a' Törökök ellen. Vólt ugyan a' Czárnak hitves Társa, kinek neve Ottokéſza vala, e' vala egy Gazdag Bojárnak a' Leánya, kitõl-is tsak azért vált õ el, mivel terméſzetiben nagyon külömbözött az õ terméſzetitõl, és valamiket az Orſzágba bé-hozott, mindenekben ellent állott.

Mihent a' Czárnak hitvesse lett Mártha, legottan le-mondott a' Augustana vallásról, a' mellyben õtet mind a' falusi Pap, mind a' Præpost fel-nevelték, és az ó hitre állott, a' mellybe a' Czár vólt, és az Ó vallásnak ſzokása ſzerint újra megint meg-kereſzteltetett, és Martha név helyet Katalin nevet nyert: ſokan azt írják; hogy mind olvasni, mind írni tudott vólna, de ebbe mindnyájan hibáznak, mert Liflandia Orſzágába Törvény az: hogy a' Paraſzt Nem; ſe írni ſe olvasni ne taníttasson, és ez, tsak Nemesſég, és Papſág tulajdonſága légyen, így tehát Katalin ſem írni ſem olvasni nem tudott; lehet, hogy mint Czárné annak

nak utánna Moska nyelven ezen két tudományokra valamelly Udvari Papja által meg-taníttatott. A' Pruth vize partyán meg-kötvén ſzerentsésen a' békeſséget a' Törökökkel, a' Czár Moska városába haza ment, és ottan ki-mondhatatlan nagy Pompával tartotta Menyegzőjét, melly alkalmatosſággal kedves Katalinnyát is Czárnénak fel-koronáztatta, a' ki-is ſzült idővel két Hertzeg Kis Aſzſzonyt Anna Petrovnát, és Erzsébeth Petrovnát.

E' vala azon bőlts nagy lelkű minden tökélletesſégekkel tellyes, és ſzép virtuſokkal tündöklő Nagy Czárné Katalin, a' ki bőlts tanáts adásival Péter Czárt maga férjét ſegíttette, hólta után pedig olly ditsőſégesſen kormányozta a' maga nagy Birodalmát, hogy Orſzáglásának módgya mind a' mostani Világnak, mind a' Jövendőſégnél örökké fent fog maradni, és nagy Neve, az el-felejthetetlenſég könyvébe bé-fog írattatni. Ezeket a' fent megírtt könyvekből ſzedtem ki felőle, de leg-inkább Theophanesnek munkájából, a' ki Novogródi Érsek vala, és mindenkor Péter Czár óldala mellett vólt; könyvének Címje pedig ez:

Lacrymæ Roxolanæ.

E' Czárné életét ki jól meg-visgállya,
Ebbe nagy hatalmát Istennek tsudállya.
Mert mint Dragonyosné, ő tsak Kat' aſzſzony vólt,
De mindgyárt Czárné lett, hogy ez Ura meg-hólt.
Alatsony, és paraſzt Nemből ſzülettetett,
Tsáſzári Trónusra, hát hogy hogy ülhetett?
Dávid-is mint páſztor őrzé Attya nyáját,
Királyſágnak még-is nyerte Koronáját.
Abdolominus mint Kertéſz úgy dolgozott,
Szakátsnak ſalátát, petrezselymet hozott.

Illy

Illy alatsony rendből, miként jött Trónusra?
Kertéſzſégnél ſokkal jobb, 's bóldogabb ſorsra?
Ezen Kérdésekre, felellyen Oëdippus,
'S e' világba élő, ſok bőlts Philosophus.

HATODIK RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

Károly boſzſzonkodik, de azomba pompáſan kezdi élni.

Edgyik ſzerentsétlenſége, a' másikát érte Károlynak; a' mint ő a' Nagy Vezér táborából Bender alá viſzſza téré, maga egéſz táborát találta, a' víztől fel-vétettetve, mert a' Dniester meg-áradván, minden Embereit abból, mint az ürgéket, a' lyukból ki öntötte, azért-is ezen táborának hellyétől néhány mért-földnyire egy Varnitza névű falu mellett, egy nagy házat kőből olly formára építtetett, hogy abban, ha a' ſzükſég úgy hozná magával, védelmezhesſe-is magát; mind ezek, mint elől járói vóltak azon eseteknek, a' mellyek utóbb meg-is történtek. Azon épületet ſzokása ellen pompáſan fel-ékesíttette, hogy ez által nagyobb tiſztelettel legyenek a' Törökök hozzája. Ezen az épületen kívül építtetett ő még más kettőt-is, az edgyikét maga Cancellériájának, a' másikát pedig maga kedves emberének Grotthauzennek, a' ki-is az ő hagyáſából ſzabad ebédeket adott. A' midőn Károly Bendertől nem meſzſze így építtettet, mintha örökké ott akarná lakását venni, Baltagi Mehmet Nagy Vezér az ő fortéllyaitól, és a' Sultán előtt tejendő panaſzſzaitól most leginkább tartott; azért a' Római Tsáſzárnak követtyét kérte, hogy ő Bétsbe vigye végbe, hogy Károlynak egy paſſus adattaſſon, a' mellyel az Austriai

striai Házhoz tartozandó tartományokon bátorsággal által mehessen. Eztet a' követ három hetek el-folyása alatt meg-is nyerte, még pedig úgy, hogy Károly az Austriai Birodalmokon útazván, nékie mint Királynak minden tiszteletet adattasson, és Pomerániában szabadon mehessen.

Azon passussal a' vezér három Basákat küldött Károlyhoz, a' kik nékie meg-jelentsék, hogy ő a' Török Birodalmából hordgya ki magát. Károly a' maga kémlő embereitől előre meg-tudta, hogy melly dolognak jelentésével fognak ezen Bassák hozzája jönni, azért-is a' midőn ezek magokat nála bé-jelentették, azt üzentette ki nékiek, hogy ha ők, valamelly olly dologgal fognak hozzája jönni, az melly az ő betsülete, és illendő tiszteletének meg-adása ellen lészen, mind az hármokat fel-akasztattya azon órába. Ezek után bé-ereszttette őket. A' Salonichi Basa, leg-elsőben szóllott nagy alázatossággal, és kegyességgel, a' tiszteletnek határán által nem hágott. De ezen Audientziának Károly hamar véget vetett, mert ő tsak egy szónak feleletével sem tisztelte-meg aztat; komor szemmel tekíntvén a' Basákra, bé-mene másik szobájába, vélek az ö Cancelláriussa Müller marodott egyedül, és ez mondotta nékiek, hogy az ő Urának halgatásából észre vehetik, az ő feleletét, és maga meg-határozását.

Vissza térvén a' Basák, mind ezekért meg-nem rettent a' Nagy Vezér, hanem Ismail Basának, a' ki új Seráskier vólt Benderbe, meg-parantsolta; hogy mennyen Károlyhoz, és jelentse nékie, hogy ha ő minden idő halasztás nélkül maga meg-határozását ki-nem fogja nyilatkoztatni, a' Nagy Sultán minden kegyelmét el-vonnya tőle. Ezen új Seráskier igen kegyes, és embert szerető vala, a' ki Károlyhoz-is, és az ő Svécussaihoz

nagy

nagy barátſággal vólt, mivel vélek gyakran társalkodott, azért-is ezzel Károly beſzédbe merült, és meg-mondotta nékie, hogy ő addig el-nem mégyen, valameddig Akhmet Sultán két dologra nem fog reá állani. Az első az: hogy a' Nagy Vezért bűntesſe-meg. A' második pedig; hogy 100000-ből álló Ármádát adgyon nékie, a' mellyel Lengyel Orſzágba mehesſen. Baltagi Mehmet vette éſzre, hogy Károly tsak azért kivánna Török Orſzágba tovább-is maradni, hogy őtet meg-ronthaſſa, azért-is Bendertől fogvást, egéſz Konstántzinápolyig vígyázókat rendelt, a' kik Károlynak leveleit el-foghaſſák, még-tovább ment a' Vezér a' dologba, mert ő azon ſzereket, a' mellyeket a' Fényes Porta a' hozzája folyamodó Hertzegeknek ſzokott adni, nagyon meg-kevesíttette. Károlynak igen ſokat adatott a' Nagy Sultán, mert minden Napra 500 Tallérra vólt, e' mellett nagy bővſéggel minden Konyhára valók, és olly eſzközök-is, a' mellyek Királyhoz illő pompára ſzolgáltak.

Hogy ezeket Károly meg-tudta, mindgyárt a' maga Fő Udvari Mesteréhez ment, és így ſzóllott hozzája: Kend mind eddig tsak két Tábla aſztalra teríttetett, ennek utánna négyre fog teríttetni. Károlynak udvari emberei, úgy vóltak ſzoktatva, hogy minden parantsolattyait lehetetlennek lenni nem ítélték. De mostanſág még-is meg-ſzorúltak, mivel ſem élelemre való ſzerek, ſem pénzek nem vólt, ſőt a' Tiſztektől, Udvarbéliektől, még a' Jantsároktól-is, a' kik Károlynak adakozásából meg-gazdagodtak kéntelenítettek pénzt költsönözni 20, 30, ſőt 40 forintoknak minden ſzáztól való fizetésével. A' Holſteini követ Báró Fabritius, Angliai Minister Jeffreis, és azoknak Secretáriuſai, 's több jó Barátyai minden pénzeket oda adták, a' mellyekkel Károly maga durtzás fel-tétele ſzerint úgy élt, hogy

a'

a' hólnapi napról nem-is gondolkodott. Kéntelenítttetett a' Konstántzinápolyi útra ki-tett vigyázókat különös ki-gondolt fortélyokkal meg-tsalattatni, hogy az ő emberei alattomba el-mehesſenek Konstántinápolyba, kik ottan az Európai kereskedöktől pénzeket kőltsön fel-vehesſenek. El is jutottak oda néhányan, de héjában fáradoztak, mert ſenki ſem akart pénzt ollyan Királynak költsönözni, a' ki olly állapotba láttzatott lenni, hogy aztat viſzſza nem fogja fizethetni. Egyedül egy Kooke nevezetű gazdag Anglus 40000 Tallérokat adott, fel-tévén magába, hogy ha Károly meg-találna-is halni, és ezen ſummája el-veſzne-is: nem fogná bánni, ha pedig életbe marad, tudgya, hogy viſzſza fogná téríteni: el-is érkezett ez a' pénz a' Károly táborába leg-alkalmatosabb időbe, a' midőn tudni-illik: ſemmie ſem vólt.

Miglen ezen dolgok így folytak, Gróff Ponyatovski a' Nagy Vezér táborába mindeneket papirosra tett, hogy mint folytak a' dolgok a' Pruth vize partyán való táborozásnak alkalmatosſágával, a' melly irásába eleven ſzínekkel le-feſtette Baltagi Mehemet nagy vezérnek az ő vén Aſzſzonyokhoz haſonló bátortalanſágát, és hűſégtelenſégét. Egy öreg Jantsár, a' kit a' Nagy Vezérnek gyengeſége, maga ellen fel-indított, és a' kit Gróff Ponyatovski jól meg-ajándékozott, el-ment ezen irással Konstántinápolyba, és olly ſzerentsés vólt, hogy önnön kezeivel magának a' Nagy Sultánnak bé-nyújtotta aztat. Néhány napok múlva maga-is Gróff Ponyatovski Konstántzinápolyba el-ment, hogy ottan ſzokása ſzerint a' Nagy Vezért megjádzothaſſa.

A' környül állások, jó reményſéget mutattak ebbe; mert mihent a' Czár meg-ſzabadúltnak látta magát lenni, nem igen sietett ő, a' bé-

kes-

kesség tzikkellyeit tellyesíteni. Bé-vett régi szokás pedig, hogy azon Fejedelmek, a' kik a' Törököknek valamelly erősségeket által adnak, a' Nagy Sultánnak arany Kúltsokat szoktanak küldeni, de a' Czártól az illyetén Kúltsok még el-nem küldettettek, azért-is a' Nagy Vezér nem ok nélkül félt a' maga Urától, mivel azért nékie kellett felelni, a' mellyért-is szeme eleibe nem méréfzlett menni. A' Serály akkor minden féle árúlásokkal, és Kabalákkal tele vólt. Illyen dolgok majd minden Udvaroknál szoktanak lenni, a' mellyek a' Török Udvarnál közönségesen a' Ministereknek, le-vettetéseivel, számkivetésbe való küldettetéseivel végeztetnek-el, sőt gyakran fejeknek le-üttettéseivel-is, és sinórral való meg-fojtással. Az öreg vezér Kurluli, és Osman, ki mint egy Adjutánsa vólt Baltagi Mehemetnek, de annak utánna Nagy Uraságra ment-fel, leg-első eszköz lévén a' Pruth vize partyán tett békeségnek, fejek el-veszténél fizették-meg tsalárdságokat. Az Osmán Kintse között találtatott a' Czárné gyűrűje, és 20000 aranyak, a' mellyeken Saxoniai, Lengyel, és Moska Czimek vóltak ki verve: mind ezek bizonyos jelei vóltak annak, hogy ezek által a' Czár a' veszedelemből ki-szabadúlt, Károly pedig abba bé-merittetett.

Baltagi Mehmet számkivetésbe küldettetett Lemno szigettyébe, a' hol-is három esztendő múlva meg-hólt. Ő Fejével azért nem fizetett, mivel nem tudta az Osman, és Kurluli szándékjait, és véletlen eszköz vólt a' békeség tételébe, Joszágát-is bé-nem vonta a' Sultán, mert szegény vólt.

Ezen Vezérnek helyébe Jusuff Basa, melly Név Józefet tészen emeltetett-fel, Nagy Vezérségre, ennek-is, a' szerentse olly tsudálatosan szolgált, mint az előtte valónak. Ő született Moska vala, a' ki-is midőn hat esztendős vólt, szűléivel edgyütt

a'

a' Törököktől el-fogattatott, és egy Jantsárnak eladattatott. Sok esztendőkig szolga vólt a' Seráilyba, idő jártával második személy lett egy olly Országba, a' mellybe Sclávus vala. Az ifjú Seliktár Ali Kumurgi, segítette őtet ezen tsiklandós de még-is fő hivatalra, de tsak hogy addig viselye aztat, miglen ő maga arra fog jutándani. Nem-is vólt Jusuffnak más kötelessége, hanem tsak Ali Kumurginak parantsolattyaira a' birodalom petséttyeit nyomni. Mindgyárt a' mint a' maga szolgálattyához hozzá fogott, az egész Török Udvarnak Politikája lábbal látzatott fel-forgatva lenni. A' Tzárnak Ministerei, kik Konstántzinápolyba úgy mint kezes zálogok vóltak, már most jobban betsültettek, mint mindenkor máskor. És a' Nagy Vezér meg-erősítette a' Pruth vize partyán kötött, békeséget. Károlynak leg-inkább azért fájt a' szíve, mivel meg-tudta, hogy azon titkos kötések, a' mellyek Konstántzinápolyba a' Tzárral tétettettek, az Angliai, és Hollandiai követeknek közben-vetések által mentek vólna véghez.

Azólta, miólta Károly Bender alá szaladott, hasonló vólt Konstántzinápoly Rómához: mivel most olly közép pont vólt, a' hol minden titkos dolgai a' Kereszténység Fejedelmeknek végeztettek. Gróff Dessaleus Frantzia követ vígyázott a' Károly, és Stanislaus dolgaira, a' Római Tsászárnak Ministere gátolta azokat. A' Svékusok, és Moskák követtyei mindenkor ellenkeztek egymással, éppen úgy, valamint a' Frantzia, és Spanyol Udvarok, a' Római Tsászárnak Udvara ellen vóltak.

Az Anglusok, és Hollandusok neutrálisoknak lenni mutatták magokat, pedig nem vóltak, mert azon kereskedésre, a' mellyet a' Tzár Péterburgba fel-állított kantsal szemmel néztek.

Az Ánglusok, és Hollandusok mindég ollyan Fejedelem részire szítanak, a' kiknek a' kereskedésre hajlandóságok vagyon. A' Czártól ők sokat nyerhettek, azért-is nem vólt tsuda, ha az ő követtyeik a' Czár részeire vóltak. A' többi végezésekben az-is állott, hogy Károlyt a' Török Tartományokból mennél hamarébb ki-igazíttsák, melly alkalmatosságggal azt remenylette a' Czár, hogy őtet el-fogja, e' mellett azt-is gondolta, hogy ő a' maga Országában nem fog olly félelmes lenni, mint Török Országba, a' hol végtére még-is az Nagy Sultánt ellene fel-ingerelhetne.

Ha egy különös Úr, illy dolgokat tenne,
A' fejét vesztené, vagy gállyára menne.
E' Politikának Nagyok köztt tartatik,
Ha egy, a' másiktól, jól meg-tsalattatik.
Melly Minister illyen, leg-több dolgokat tész,
Salamon az: lakik benne nagy elme 's ész.
De ki ha szép színnel nem tud mást meg-tsalni,
Nem tanúlt Udvarba tányérokat nyalni;
Lehetetlen illyen, hogy Minister légyen,
Jobbat tesz Fráternek ha Klastromba mégyen.
Richeliö, Kolberg, Mazarin Szentekkel,
Soha sem gazdagúlt Meny-Ország illyekkel.

MÁSODIK JEGYZÉS.

A' Nagy Sultán kívánnya, hogy Károly ki-menjen az ő Birodalmából, de ki-menni nem akar.

Károlynak a' fejébe mostanság tsak a' főit, hogy miképpen üzhetne-ki megint Augustust Lengyel Országból, és a' maga által tett Stanislaus Királyt miként erősíthetné-meg újra a' Lengyel Királyságba, ugyan azért 1716-be Januáriusnak 18 nap-

napján, botsátott ki egy Manifestumot Lengyel Országba, a' mellybe Augustus ellen Kígyót békát kiáltott, hogy ez által az Ország' lakosſait tőle el-idegeníttse, ſőt őket ellene fel-is gerjeſzſze; az-is benne vala, hogy ő rövid idő múlva egy nagy Török Ármádával bé-fogna jönni, és a' lakosokat bóldogabb napokra fogja juttatni.

A' mindőn ő így gondolkodott, az alatt a' Diván el-végzette, hogy őtet kénſzerítteni fogja, a' Török birodalomból ki-menni, és nem több, hanem tsak 7, vagy 8000 katonák fogják kisérni, a' kik nem ſegítſégére, hanem tsupán bátorſágára léſznek, erre való nézve a' Nagy Sultán ezen Levelét botsátotta hozzája.

„ *Leg-nagyobb azon Királlyok között, kik a' Jésust imádgyák*, ſegíttſége azoknak, kik el-nyomattatnak, és igazſágtalanſágot ſzenvednek, óltalmazója az igazſágnak azon Köz Társaſágoknak kapuiba, a' mellyek délen, és nap nyúgotton vagynak, uraſág a' Felſégbe, Baráttya, Betsülete, és Híre a' mi magos, Fényes Portánknak, Károly Svétziának Királlya, kinek ſzándékát az Isten koronázza-meg. „

„ Mihent ezen jeles Akhmet, a' ki ez előtt Chiavus Basa vólt, tiſztelettel ezen levelet kezedbe fogja adni, a' melly a' mi Tsáſzári petsétünkkel vagyon fel-ékesítve, légy az igazſágról, és a' mi fel-tételünkről bizonyos, és meg-győzettetett, melly ebből áll; tudni-illik: hogy jól lehet, mi el-tökéllettük vólt, a' mi mindenkor győzödelmes népünket újonnan a' Czár ellen indítani; de minekutánna ezen Fejedelem, azon igazſágos haragunkat magáról el-háríttotta azzal, hogy ő a' Pruth vize partyán velünk edgyeſſégre lépett, a' melly a' mi Felſéges Portánktól meg-is újíttatott, és ő Aſsovv várat, Várostól a' mi birodalmunk

alá viſzſza adta, melly az Angliai, és Hollandiai követek, a' mi régi jó baráttyainknak kérésekre esett-még, és így ő ezen békeſségnek kötését örökösen kivánnya még-tartani, eztet mi ſem tagadtuk-meg tőle, hanem az ő tellyes hatalmú Biztosſainak, kik nálunk mint vázok úgy vannak, a' mi Tsáſzári helybe hagyásunkat kezekbe adattuk, minekutánna mi-is, az övét az ő kezeikből által vettük vólna.„

„ A' nagy betsületet érdemlő, és vitéz Delvet Gerainak Budgiaki, Nogai, és Czirkáſziai Tatárok Chánnyának, és Felſéges Tanátsunknak Nemes Benderi Szeraſzkiernek Ismaelnek, kinek böltseſségét az Isten mindég tartsa, és ſzaporíttsa-meg, a' mi meg-változhatatlan, és leg-ſzentebb parantsolatunkat adtuk, a' ti Lengyel Orſzágon által viſzſza térésteknél, a' ti első fel-tételetek ſzerint, a' melly-is a' ti réſzetekre általunk meg-is újíttatott. Mellyre nézve Istennek óltalma alatt, és a' mi nem kevés népünk kisérése mellett, kéſzen tarthattyátok magatokat, hogy még e' télen indúlhásſatok, hogy így, a' magatok orſzágtokba juthasſatok, ottan békeſségben élhesſetek, és Lengyel Orſzágon-is kereſztül békével mehesſetek.„

„ Valami tsak a' ti útazástokra ſzükſéges léſzen, mind azok a' mi Fényes Portánktól fognak adattatni, valamint pénzbe, úgy népbe, lovakba, és ſzekerekbe-is. Intünk pedig fő-képpen titeket, és parantsollyuk leg-jobban, minden Svékusoknak, és más népeknek, kik ti mellettetek vagynak, ſzoros parantsolatot adni, hogy ők ſemminémű rendetlenſéget el-ne kövesſenek, és ſemmit ollyast ne tegyenek, a' mi a' békeſséges bátorſág ellen vólna. „

„ Ez által, a' mi hozzátok való hajlandóſágunkba meg-tartyátok magatokat, mi igyekezni fogunk annak különös, és gyakor jeleit adni, valamikor al-

alkalmatosság fogja magát elõ adni annak tételére. A' titeket kisérõ népnek tõlünk illendõ parancsolat fog adatni. „

„ Költ a' mi Fényes Portánknál Konstántzinápolyba 14 napján Rebiúl Eureb hólnapjának 1124 esztendõbe. Ez nálunk téfzen 19. Aprilist 1712 esztendõbe „

Vévén azon Levelet Károly, reményfégébe meg-nem tsökkent, hanem feleletet írt a' nagy Sultánhoz, hogy õ foha meg-nem fog felejtkezni a' Sultánnak hozzája meg-mutatott jó tételeiről, mellyeket õ, bõ mértékkel vett, mind azon által, õ a' nagy Sultánt igazfágosfabbnak tartya, mint fem hogy õ, õtet olly kevés néppel ollyan Országon kereftûl vezéreltesse, a' melly még most-is a' Czár Katonáival tele dugva, 's rakva vagyon. Mert a' Czárnak a' Pruth vize partyán kötött békesfégnek elsõ Artikulusfa fzerint minden népét Lengyel Országból ki-kelletett vólna vinni, de még újjakat vezéreltetett bé, a' mi még leg-tsudálatosfabb, hogy a' Nagy Sultán femmit fem tudott ezekről.

Rosz Politika az, a' Török udvarnál, hogy ennél, más Kereftény Fejedelmeknek követtyei vannak, ellenbe a' Nagy Sultánnak femminémû Agense nintsen a' Kereftény Udvaroknál, mellynek olly következése vagyon, hogy a' Kereftény Fejedelmek a' Sultánnak leg-titkosabb dolgait-is meg-tudják, és azok fzerént intéznek mindeneket, és a' Diván leg-nagyobb tudatlanfágba marad azokba-is, a' mellyeket a' Kereftény Fejedelmek nyilván tselekefznek.

A' Nagy Sultán örökké a' maga ágyasfai, és heréltyei között bé-zárva vagyon a' Seráilyba, egyedûl tsak a' Nagy Vezér fzemeivel néz mindenekre; ezen Ministerhez pedig fzintén olly ne-

hezen lehet bé-menni, mint a' Nagy Sultánhoz, és ö tsak a' Seráilyba való belsö viſzſza vonásokra vigyáz, a' külsökről pedig ſemmi túdósítást nem vévén, közönſégesen meg-tsalattatik, vagy ö tsallya-meg a' Nagy Sultánt, a' ki-is ha megtudgya az ö gazſágát, vagy le-vetteti a' vezérſégről, vagy-is sinórral fojtattattya-meg, hogy megint olly ostoba, és hitetlen Vezért válaſzthasson, mint mindnyájan az elötte valók vóltak, és ez-is; a' mint a' többi járt, ſzintén úgy járhaſſon. Ezen Udvarnak felette való bátorſága, és tehetetlenſége olly nagy, hogy a' midön a' Kereſztény Fejedelmek ellene fel-támadni ſzándékoznak, hamarébb lehet ezeknek Flottájok a' Dardanellák mellett, vagy-is Ármádájok Adrianopolis városának kapui elött, mint ſem a' Törökök a' védelmezésről még tsak gondolkodnának-is. Hanem azon különös okok, mellyek a' Kereſztényeket egymás közzt fel-háboríttyák az ö könnyebbſégekre vannak.

Mostan ſem tudott Akhmet Sultán azon dolgokról mellyek Lengyel Orſzágban folytak. A' Károly levelét el-olvasván, mindgyárt küldött oda egy Agát meg-tudni, hogy igaz vólna-é az, hogy a' Czárnak Ármádáji bent vólnának. Két Secretáriuſai Károlynak, kik Törökül tudtak, késérték ezen Agát, hogy ezek bizonyſágot tegyenek, hogy Károly a' Nagy Sultánnak hamisſágot nem írt.

Az Aga maga ſzemeivel látta a' valóſágot, és hogy a' dolog úgy vólna, valamint Károly megírta, meg-mondotta a' Nagy Sultánnak. Erre nagyon fel-indúlt a' Nagy Sultán, és mindgyárt megakarta fojtatni sinórral a' Nagy Vezért, de azon fent említett kedves Fávoritája, kinek tovább-is ſzükſége vólt a' Nagy Vezérre, meg-mentette ötet a' ha-

haláltól, és még egy ideig hogy hivatallyába megmaradott, oka vólt.

A' Sultán haragja meg-sem szünt; mivel a' békesség fel-törettetett, és a' Jantsárok fel-zúdulván tellyességgel hábórút kivántak, ezek előtt pedig gyakran a' Porta Ministerei, Favoritáji, sőt önnön magok a' Sultánok-is reszketnek. Annyira-is ment a' dolog, hogy a' Seráilyba senki sem vólt, a' ki tanátsot tudott vólna adni; hogy ezen fel-zendülés miképpen tsillapíthassék le.

A' Nagy Sultán a' Moska követeket a' hét Toronyba záratta (ezek ugyan az abba való bézárattatást ízint úgy meg-szokták már, mint az Audentziára való menetelt.) A' Czárral való háborút ki hírdettette, a' Ló-farkakat a' Várak fokain ki-tétette, és minden Basának parantsolatot küldött, hogy 200000-ből álló Ármádát gyüjtsenek öszve. Maga-is el-hagyta Konstántzinápolyt, és egész Udvarával Adriánopolisba ment, hogy messze ne légyen a' hadi Theátrumtól. Ezen idő alatt, egy nagy követség érkezett a' Nagy Sultánhoz Augustustól, és a' Lengyel Országi közönséges Társaságtól, melly-is Adriánopolisba érkezett, a' mellynek a' Mazúrok vajdája vala Feje, az őtet követők több személlyekből állottak 300-nál.

Mindnyájan ezek: Adriánopolisnak egy külső városába árestomba tétettettek. Ki-mondhatatlanúl örült Károly ezt meg-halván, úgy szintén az ő Aliátusai-is, de ez a' jó reménység-is vízzé vált, eztet pedig az Iffjú Kumurgi vitte véghez, a' kinek fejébe nagyobb, és hasznosabb gondolatok vóltak: ez javaslotta a' Nagy Sultánnak, hogy ő a' Velentzésektől vegye-el Peloponnésust, melly ma Moreának hívattatik, és annak utánna Magyar Országot, mert nem nagy haszna lészen abból, ha a' Czárt meg-is fogja verni, mivel tőle tsak

puſzta Tartományokat fog nyerni. Kumurgi, hogy ezen fel-tett ſzándékát tökélletesſégre hozhaſſa, tsak arra várakozott, hogy Nagy Vezér lehesſen, de ezen fő hívatalra még ifjú vólt. Hogy ezen tzélját pedig el-érhesſe, ſzükſéges vólt, hogy a' Czár inkább az ő baráttya, mint ſem ellenſége légyen, arra való nézve nem vólt vólna haſznára, ha Károly továbbá is közel lett vólna hozzája, és még károſabbnak ítélte lenni, ha ő mellette a' Törökök fegyvert fognának. Mind ezekre való nézve nem tsak azt kívánta, hogy Károly Török Orſzágból ki-menyen, de aztat is, hogy ezentúl Konſtantzinápolyba egy Kereſztény Minister ſe ſzenvedődjön-meg, mivel ezen Követek egyebek nem vólnának, hanem betsületes Spionok, (kémek) a' kik a' Nagy Vezért vagy pénz által más gondolatokra hozzák, vagy ötet el-árúlják, és már régtől fogva az egéſz Seráilt fel-háborították. A' Frantziák, kik Pérába, és a' Levántiai kereskedő városokban laknának, tsak kereskedők vólnának, a' kiknek ſzükſégek Követre nem vólna, hanem tsak egy Conſulra. A' Nagy Vezér, a' ki ezen fő hívatalra való maga fel-emeltetését, és életének meg-tartását is tsak ezen Kumurginak köſzönhette, és ezen fellyül töle félt is, annál inkább ennek akarattyához ſzabta magát, mivel ötet a' Moskák' pénze úgy is meg-vette, és Károlyon boſzſzút akart állani, mivel ez ötet veſzedelembe kívánta hozni. A' Mufti is, a' ki Ali Kumurgi által lett Fő-Pappá, egyet értett vele. A' midőn ezen Kumurgi a' háborút a' Czár ellen kívánta, ő is aztat helyesnek és ſzentnek ítélte, és leg-ottan helytelennek mondotta lenni, mihent ezen fijatal ember annak állította lenni.

Mind ezen környül-állásokra való nézve, alíg gyűlt eggyüvé a' Török ármáda, és már is a' megeggyezésben kezdettek munkálni. A' Vice Cancellá-

lárius Safirov, és az ifjú Czeremetov, a' kik a' Czárnak tellyes hatalommal bíró Bíztosai vóltak, és a' hét Toronyba ültek, a' sok alkuvások után, megígérték, hogy a' Czár minden népét Lengyel Országból ki fogja vinni. A' Nagy Vezér tudta ugyan, hogy a' Czár ezen alkút meg nem fogja tartani, (megint egy udvari szokott szép Politika) de még is alája írta nevét ezen alkú alá. A' Sultán pedig meg-elégedett azzal, hogy ő a' Moskáknak szín alatt törvényeket szabhatott, de még tovább is Adrianopolisba maradott. És így a' világ látta, hogy hat holnapok' el-folyása alatt, a' békesség a' Moskákkal meg-tétettetett, és újra háború ellenek hírdettetett, és megint velek meg-lett a' békesség. Óh gyönyörű udvari Politika.

Mind ezen eggyezéseknek leg-főbb Artikulusa a' vala, hogy Károly kénszerítettessen Török Országból ki-menni. De a' Nagy Sultán az Ottomanniai hatalomnak tiszteletit nem akarta meg-otsmányíttatni, azért nem is akarta, hogy Károly veszedelembe essen, és útjába ne találtán el is fogattatson. Azért is el vólt ugyan végezve, hogy ő kimennyen, de ellenbe a' Lengyel és Moska Követek kezesek légyenek az ő Királyi személlye mellett. Ezen Követek meg-is esküdtek a' magok' Fejedelmek' nevébe, hogy sem a' Czár, sem Augustus Király nem fogják őtet útjába háborgatni, de ő is ellenbe Lengyel Országba semmi nyughatatlanságot ne indítson. Minekutánna Károly eránt a' Díván ezen rendeléseket meg-tette vólna, el-ment Ismaël a' Benderi Seraskier Varnitzába, a' hol is a' tábora Károlynak vala, és a' Dívánnak ezen végezését illendő tisztességes szavakkal meg-mondotta néki, hogy tudni illik itt már tovább maradása nem lehet.

Károly erre rövideden tsak eztet felelte, hogy a' Nagy Sultán ő néki egész Ármádát, és nem tsak

kevés Truppokat, a' mellyek ötet kísérjék, ígért. A' Monárkáknak pedig meg kell a' magok szavait tartani.

Az alatt Generális Flemming Augustus Királynak Favoritája és első Ministere, egyet-értett és levelezett is a' Tatár Chánnal, és a' Benderi Basával. Egy Frantzia La Mare nevezetű Nemes ember, a' ki egyszersmind Oberster is vala a' Saxóniai szolgálatba, nem egyszer, de többször útazott Bender alól Dresdába, és ennek az ő útazása nagyon kétséges vala.

Éppen azon idő tájba fogattatta-el Károly egy Követtyét Gróf Flemmingnek Havas al-földjének határán, a' kit ő a' Tatár Chánhoz küldött, a' Levél el-vétettetett tőle, de azok nagyon két értelműek (æquivocæ) vóltak, és ki nem lehetett világosan venni azokból, hogy a' Lengyel Királynak Augustusnak, tsak az lett vólna-é akaratja; hogy a' Törököket a' Svécusok' párt-fogásoktól el-vonhassa, vagy aztat akarta, hogy a' Chán Károlyt a' Saxó katonák' kezébe adja; a' midőn ő ötet Lengyel Országon által-vezetni fogja. Staroſta Bobruiski is, Sapieha házból való láthatatlanná lett öt szolgaival Bender alatt, Károly egy Oberſterét ſietséggel utánna küldötte, a' ki is ötet fél mért-földnyire Török Országon túl utól érte, és erővel Benderbe viſzszahozta. Generális Smigielski kérdezvén ötet, hogy mellyik Fejedelmet esmérné ő a' maga Királyjának? felelt: hogy egyedűl Augustus Királyt esmérné annak lenni, ezen felelete után le-vonattatta a' Generális mind a' két sarúját lábairól, találták is azokba a' Lengyel Korona' Fő Vezérjének Gróf Sinyarskinak leveleit, a' mellyekből meg-tudódott, hogy a' Czár, a' Tatár Chán, és a' Benderi Basa alattomba meg-egyeztek abba, hogy Károlyt, a' midőn Lengyel Országon által maga Országába fog menni,

a'

a' Saxó és Lengyel Katonák kezekbe adják. De nehezen lehetett aztat képzelni, hogy egy olly nagy lelkű és embert ſzerető Király mint Auguſtus vala, Károlynak ſzemélyét illy móddal kívánná, melly által a' maga Követtyének, és 300 Lengyel Uraknak életeket, kik az Adrianopolis külső városſába, Károlyért zálogok vóltak, kotzkára tenné. De más felöl tudta az egéſz Világ, hogy Flemming, a' ki Auguſtusnál igen ſokat tehetett, a' ki éles elméjű, és fortélyos Minister vala, a' ki nem minden dolgot Lelki esméretet meg-ſértő dolognak tartott lenni, és hogy ő azokkal a' dolgokkal mentette a' boſſzú-állás eránt, a' maga lelki esméretét, a' mellyekkel Károly az ő Urát meg-ſértette. Könnyen is gondolhatta ő aztat, hogy ha egyſzer a' Drezdai Udvar Károlyt a' Tatár Chántól pénzen meg-veheti, és egyſzer kézbe léſzen, ő is a' Követnek és Lengyel Uraknak ſzabadſágokat pénzen könnyen a' Fényes Portától meg fogja vehetni.

Illyen ítélettel vóltak Károly, Müller az ő titkos Cancelláriusſa, és Grotthauſen az ő Favoritája, ſokſzor által-olvaſták ők a' leveleket, és mivel ſzerentsétlen környül való állásokban vóltak, azok által meg-erősíttetett az ő vélekedések, és dolgaiknak roſzſz ki-menetelét jövendölték.

HARMADIK JEGYZÉS.

Károly attól tart, hogy Auguſtus Királynak kezébe adattatik. A' Nagy Sultán' levele a' Benderi Baſához.

Néhány napok múlva ezen dolgoknak folyamattya után Károly, azon vélekedésében, hogy ötet Auguſtus' kezei közzé adni akarnák, még jobban meg-erősíttetett; ezen okra való nézve, mivel Gróf Sapieha, a' ki az előtt ő hozzája folyamodott, mostan hírtelen el-pártola tőle, és egyenesen Lengyel

gyel Orſzágba menvén, Auguſtushoz ſzegődött. Minden más alkalmatosſágokba eztet Károly tsak úgy nézte, mint egy kívánſágaiba meg nem elégedett embert, de a' mostani tsiklandós környűl való állásokba valóſágos árúlójának tartotta; az is meg-erősítette őtet azon gondolattyába, mivel erőſen kénſzeríttetett a' Török Birodalomból ki-menni, ſemmi ſem is verhette-ki fejéből, hogy őtet Auguſtus' kezébe nem akarnák adni, jóllehet ezen ſzándék azután is ſoha meg nem bizonyíttathatott.

Hibázhatott is ő a' maga képzelődésében, hogy Auguſtus a' Tatár Chánnal az ő ſzeméllye felől alkuba vólna, mert Auguſtusba nemes Lélek lakott, a' melly őtet illyen alatsonyſágokra vetemedni nem engedte. De abba még jobban meg-tsalta magát, hogy bizonyosan ſzámot-tartott a' Török ſegítſégre. Már akár mint vólt a' dolog, ő tsak időt akart nyerni. Azért is a' Benderi Basának aztat mondotta, hogy ő el nem mehet, míglen pénze nem léſzen, a' mellyel adósſágait ki-fizethesſe, mert ámbár nem kevés időtől fogvást az ő tartására ki-rendelt ſummát vette is, de az ő nagy adakozása annyira vitte őtet, hogy pénzt költsön venni kénteleníttetett.

Erre azt kérdezte tőle a' Basa, hogy mennyit kívánna hát még? Kinek is ő így felelt: legalább 1000. zatskó pénzt; (minden zatskóba pedig a' mint fellyebb ki-tettem, 500. tallér vagyon.) A' Basa mindjárt is írt a' Portához: a' levélnek megértése után, a' Nagy Sultán az 1000. erſzény vagy is zatskó helyett 1200-at adni parantsolt, ezen levelét küldvén a' Basához,

A' Nagy Sultán' Levele a' Benderi Basához.

Értelme ezen Tsáſzári Levélnek, néktek tudtotokra adni, hogy a' ti ſzavatokra és javaslástokra, valamint Delvet Gherai Chánéra is a' mi Portánk előtt:

elõtt: a' mi Tsászári nagy Méltóságunk, nagy szívüségünk, a' Svétziai Királynak 1000. erszényt ád: melly summa fog bizattatni nemes Mehemet Basára, a' ki az elõtt Chiauz Basa vólt, hogy aztat jó õrizet alatt Benderbe hozza, és a' ti õrzéstek alatt mind addig légyen, míglen a' Svétziai Király útra fog indúlni, a' kinek is az Isten úttyába vezérlõje légyen, és tsak éppen akkor azon erszényekhez még két száz erszények adattassanak, jeléül a' mi nagy kegyességünknek, melly nagyon is fent haladja az õ kérését.

A' mi útazását illeti, mellyet õ Lengyel Országon keresztül kíván tenni, tehát Ti, és a' Tatár Chán, a' kik õtet kíséreni fogjátok, azon igyekezzetek, hogy mindenek általatok bõltsen és jó vígyázással úgy rendeltessenek, hogy a' Ti Comandótok alatt való nép, és a' Svétziai Királynak emberei is, leg-kisebb kárt valahol ne tégyenek, és semmi ollyast el ne kövessenek, a' mi azon békességnek, a' melly a' mi Fényes Portánk között, a' Lengyel Országi Királyság, és Köz-Társaság között vagyon, ellenére lenne, a' Svétziai Király is mint Barátunk a' mi óltalmunk alatt úttyát bátran követhesse.

Ha õ eztet fogja tenni, a' mint is ti világos szavakkal meg-tenni parantsollyátok, tehát õ néki minden ollyan tisztelet fog meg-adódni Lengyel Ország' részérõl, a' millyen az õ Felségéhez illik, a' mellyre is nékünk Augustus Királynak Követtye hiteles bizonyság-tételt adott, mivel ez önnön magát, több más jeles nemes Lengyel Urakkal, a' mi kívánságunkra zálogúl nálunk ajánlotta, az õ bátorságos útazásának okára való nézve.

A' midõn ideje útazásának (a' mellyrõl ti Gerai Chánnal tanátskozzatok) lészen; tehát ti, a' ti vitéz katonáitok elõtt, kik között Tatárok is fognak lenni, a' kiket a' Chán fog vezetni, fogtok menni, és úgy fogjátok a' Svétziai Királyt maga embereivel együtt kíséreni.

Ha

Ha a' mindenható egy Istennek így tetszik, hogy azon útazást így vigyétek-végbe, a' ti itt nem létetek alatt, az Aulos Basa maradjon Benderbe, Spáhiknak egy nem kis számával, és még más is Jantsárokkal a' vár' őrizetére, és ha ti a' mi Tsászári parantsolatunknak minden pontyait 's ártikulusait meg-tartani fogjátok, tehát ti mind a' mi Tsászári kegyelmünkre, meg-dítsértetésünkre, és megjutalmaztatásunkra is érdemet fogtok tenni, a' mellyeket mi ollyanoknak mindnyájoknak szívesen adunk, valakik parantsolatunk szerént élnek. Költ a' mi Tsászári Residentiális helyünkbe Konstantzinápolyba, Schebal hónapjának második napján, 1124 Hegirába.

A' meddig ezen válaszszára a' Nagy Sultánnak várakoztak; Károly a' Nagy Portához levelet írt, és a' Tatár Chánt el-árulásáról vádolta, mivel ebbe mindég gyanuságba vólt ellene. De minden Passusok el vóltak zárattatva, és még ezen felyül a' Sultánnak minden Fő-Ministerei ellene vóltak, mellyért is az ő levele nem jött a' Nagy Sultánnak kezébe. A' mi több, a' Nagy Vezér aztat is tselekedte, hogy Desaleur Úrnak nem vólt szabad Adrianopolisba menni, a' hol a' Török udvar vólt, azon okból, hogy ezen Minister, ki Károlynak nagyon pártyát fogta, azon rendelésbe, a' mellybe meg-határoztatott, hogy Károly a' Török Birodalomból ki-mennyen, gátlást ne tehetne.

Károly nagyon érzékenyül vette aztat, hogy ő mintegy ki-üzettesen a' Török Birodalomból, azért is meg-baklotta magát, hogy ki nem fog menni. El-mehetett vólna ő, akár a' Németh Birodalmon keresztül, akár hajóra ülhetett vólna, és a' Fekete Tengerről a' közép föld tengerre evedzvén, Marseilbe juthatott vólna, de ő mind ezeket nem akarta tenni, inkább dolgának ki-menetelét kívánta bévárni.

A'

A' midőn már azon 1200. erszény el-érkezett vólna, el-ment az ő Kints-tartója Grotthausen minden Tolmáts nélkül, mivel már hosszas itt lakása alatt a' Török nyelvet meg-tanúlta, a' Basának látogatására, de ezen látogatás tsak szín vala, a' melly alatt ő a' pénzhez kívánt jutni, és annak meg-kapása után, a' Portánál új játékot tenni, mivel mindég azon gondolat fáraszotta elméjeket, hogy a' Svékusok, és az ő Aliátusai utóllyára tsak ugyan az Ottomanniai Portát a' Czár ellen fel fogják támasztani. Ezekre azt mondotta Grotthausen, hogy azon készületek között, a' mellyet a' Törökök tesznek, és a' mellyeket ők szoktanak tenni, nagy külömbség vólna, melly mellett a' Svékus és Lengyel mesterek kik Varnitzába vagynak, szükségesek vólnának: és el-hitette ötet, hogy az ő Királya útnak fogna indúlni, mihent ezen pénz kezébe leszen. Mivel pedig a' Basa igen jó szívű ember vala, ezen 1200. erszényt kezébe adta, és kevés napok múlva Károlyhoz jött, nagy tisztelettel és maga meg-alázódásával kérdezte ötet, hogy mikor fog adni parantsolatot az indúlásra, és melly módon kívánna tartattatni az úton.

De felette nagyon meg-rémült, a' midőn Károly hozzája így szóllott: Én meg nem indúlhatok, ha tsak még ezekhez 1000 erszény nékem nem fog adattatni: ezen beszéd olly álmélkodást okozott a' Basába, hogy egy darab ideig szó nélkül úgy állott mint egy Bálvány, annakutánna az ablakhoz fordúlván, könyveket hullatott. Annakutánna Károlyhoz fordúlván, így szóllott: Azért, hogy én Felségednek szolgáltam, fejemmel fogok adózni, mert én azon 1200. erszényt nyilván való parantsolattya ellen az én Uramnak adtam ide, ezen mondása után nagy szomorúan el akart menni.

Ká-

Károly meg-tartóztatta ötet, és aztat mondá néki, hogy ő ötet a' Nagy Sultánnál menteni fogja. A' Basa így felelt erre: Óh! az én Uram a' hibákat nem szokta meg-menteni, hanem meg-büntetni.

Ismael Basa meg-jelentette ezen esetet a' Tatár Chánnak: ennek is valamint a' Basának a' vala parantsolattya, hogy a' 1200. erszény Károlynak mind addig, míg meg nem indúlt, ki ne adattasson, és mivel ő is azoknak ki-adására reá-állott, szint-úgy tartott a' Sultántól mint a' Basa. Mindjárt is írtak ők a' Portához, hogy Károlynak egy Ministere bizonyossá tette őket, hogy ő meg fogna indúlni, mihent a' pénz kezébe fog adattatni, azért is adták vólna oda, esedeznek azért, hogy ez által engedetlensége Károlynak nékiek ne tulajdoníttassék.

Károly meg-maradott azon vélekedésébe, hogy ötet a' Chán és a' Basa az ő ellenségének kezébe ki akarnák adni, azért is levelet írt Funk Úrnak, a' ki akkor Követtye vólt a' Portánál, mellybe megparantsolta, hogy mind a' kettőt árúlja-bé a' Nagy Sultánnál, és még tőle 1000. erszényt kérjen. Az ő másokhoz való nemes adakozása, és azon hibája, hogy ő a' pénzt nem tudta betsülni, vóltak okai, hogy észre nem vette ezen kéréseket egy Fejedelembe alá-valóságnak lenni. De azomba ő eztet nem másért tselekedte, hanem hogy kérését ne tellyesítsék, és így lehessen oka a' tovább való itt maradásra. De valóságos jele az még is a' szükségnek és meg-szorúlásnak, ha ki illyen fortélyokat vészen elő. Savari, a' ki az ő Talmátsa vólt, vitte ezen levelet Adrianopolisba, jól-lehet a' Nagy Vezér minden passusokat el-zárattatott.

Funk köteles vólt ezen félelmes dolgot tellyesíteni, de a' helyett, hogy leg-kissebb választ nyert vólna, tömlötzbe zárattatott. A' Nagy Sultán felette való haragra fel-indúlt, mindjárt is Dívánt gyűjte-

tetett, és maga szóllott, a' melly ritkán esik-meg, szavai ezek valának:

Én a' Svéciai Királyt közelebbről nem esmértem, tsak a' Pultavai szerentsétlen ütközetéről, és az én nálam tett kéréséről, hogy én bizonyos lakó helyet engedjek néki az én Monárchiámba. Én úgy hiszem, hogy énnékem nintsen reája szükségem, okom sintsen őtet vagy szeretni, vagy is tőle félni. Nem is más okból, hanem egy Ottománnyi vendéget fogadni szokott szokásból, és az én Méltóságomnak nagyságából, a' melly valamint az idegenekre, úgy az én jobbágyaimra-is az ő kegyelmének harmattyát ki szokta önteni, őtet bé-fogadtam, és valamint hozzája, úgy Ministereihez, Fő-Tisztjeihez, és katonáihoz segítő kezeimet nyújtottam, és harmad-fél esztendőktől fogvást, szűnet nélkül ajándékimat reája áraszstottam. Én az ő bátorságára tekíntetre méltó népet rendeltem, a' kik őtet míglen Országába fog érni, minden veszedelemtől óltalmazzák, ő 1000. erszényt kívánt, én 1200. adtam, a' mellyeket minekutánna a' Benderi Basától fel-vett vólna, még 1000. kíván, és még is útját követni nem akarja, hogy azon nép kevés vólna, holott nagy számú, különösen jó barátunknak Országán által-menni.

Kérdem azért; ha ezzel a' vendégek' bé-fogadásának törvénye fel-törettetik-é, ha én ezen Fejedelmet viszsza-küldöm, és ha engemet a' külső Hatalmasságok nem fognak-é erőszakosnak és igazságtalannak tartani, ha én őtet erővel el-menni kénszeríteni fogom? Erre az egész Díván azt felelte, hogy a' Nagy Sultánnak ezen tselekedete igazságos fogna lenni.

A' Mufti a' maga szent ítéletét így adta: hogy úgy mond, a' vendéglésnek törvénye tsak a' Muselmányokra vólna hozva, nem a' hitetlenekre, (itt

értik a' Törökök a' Kereſztyéneket) és annyival inkább nem terjedne háládatlanokra. És mindjárt is ezen dologról Fetfát botsátott-ki. Fetfa pedig a' Muftinak egy ollyan Intimátuma, a' melly a' Sultánnak Intimátumával majd egy fontosſágú. Olly nagy tiſzteletbe vagyon előttök a' Fetfa, hogy aztat mintegy Isteni jelentésnek tartyák, holott mindnyájan azok, a' kiktől ez ki-jön, ſzintén olly Sklávusſai a' Sultánnak, valamint a' többi Törökök.

A' Díván tartás után a' Nagy Sultán' parantsolattya a' Fetfával adattattak a' Fő Lovaſz Mesternek Bujouk Imraurnak, és egy Chian Basának, ki is fő Ajtón-álló vólt, hogy azokat vigyék Benderbe. A' Benderi Basa éppen a' midőn a' Tatár Chánnal lett vólna, vette ezeket kezéhez, mindjárást is Varnitzába indúlt, Károlytól meg-kérdezni, ha ő el akarna-é menni, vagy is bé akarja várni, hogy ő a' Nagy Sultán' parantsolattyát tellyesíttse. Károly nem bírt mérgével, hallván a' fenyegetéseket, és így ſzóllott a' Basának: Ha mered, vidd-végbe az Urad' parantsolattyát! Lódúlj a' ſzemem elől.

A' Basa is meg-boſzſzonkodván Károlynak ezen ſzavain, lóra ült, és ſebes nyargalva viſzſza-tért, úttyába Fabrícius Úrral öſzve-találkozván, meg nem állott, hanem kalopírozván, ſzünet nélkül ezeket mondotta: A' te Urad nem akar okos lenni, majd tsudákat fogſz hallani és látni! Még azon nap' elvette Károlytól azon tartását, melly minden napra a' Sultántól adattatott, és a' Jantsárokat is, kik nála ſtrázsán vóltak, viſzſza-hívattatta. A' Lengyeleknek és Kozákoknak meg-mondattatta, hogy ha ők élelemre valót kívánnának, mindnyájan Benderbe jőjjenek, és ottan a' Porta óltalma alatt maradjanak. Ezek mindnyájan úgy is tselekedtek, és nem is maradtak Károly mellett az ő Udvari emberein kívül többen, 300 Svékus katonáknál, előtte

pe-

pedig 20000 Tatárok, és 6000 Törökök állottak, a' mi több, a' Károly' táborába nem vólt leg-kisſebb élelemre való, ſem Udvarának, ſem katonáinak, ſem minden néven nevezendő barmoknak is.

Mérgében meg-parantsolta Károly, hogy azon ſzép Arabiai lovak közzül, a' mellyeket a' Nagy Sultán néki ajándékozott, húſzat a' táboron kívül öljenek-meg, és ezeket ſzóllotta: Nem kell nékem ſem az ő proviantjok, ſem az ő lovok! A' Tatároknak ugyan nagy vendégſéget ütött ez által, mivel ők a' ló húſt enni kiváltképpen ſzeretik. Azomba a' Törökök és Tatárok nyughatatlanították az ő táborát minden felől.

Óh melly ſokra viſzi az embert a' méreg,
Atalkodott ſzíve, olly kemény mint kéreg.
El-nyomatik attól eſze 's okoſsága,
Lelke' tsendeſsége, melly fő bóldogſsága,
Hogy ha nem tóltheti emberen boſzſzúját,
Barmon tólti, vagy is marja maga újját.
Agyarkodik, kiált, hogy boſzſzút-áll még ma;
De lasſan óh ember! lasſan! flegma! flegma!

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Károly maga a' Udvari embereivel egy ármáda ellen akarja magát óltalmazni. A' Jantsároknak hozzája vijelteto könyörületeſsége.

Ezen történetek után Károly minden törekedés nélkül maga 300 Svékus katonáival ſántzokat hányatott-fel, ő maga is dolgozott azokon, az ő Cancelláriuſsa, Kints-tartója, Secretáriuſsa, Kamarás inaſsa, minden több ſzolgaival ſegítették azoknak el-kéſzítését, némellyek az ablakokat hantokkal borították-bé, mások pedig vaſtag tőkéket hengerítettek támaſz helyett az ajtók megé.

Minekutánna az egész házat körös-körül megerösítették vólna, Károly az el-készült sántzokat is mind meg-tekíntette. Viszsza-jövén le-ült, és az ő kedves Grotthausenjével Schachot jádszott olly tsendes szívvel, mintha már ő leg-nagyobb bátorságba vólna. Szerentsére Fabrícius Úr, a' ki Holsteini Követ vólt nála, nem lakott Varnitzába, hanem egy kis faluba Varnitza és Bender között, a' mellybe a' Károlynál lévő Ángliai Követ is, Jeffreys Úr lakott. Ezen két Ministerek észre-vették, hogy a' zürzavar hamar ki fogja magát ütni, azért kívánták a' Törökök és Károly között való zenebonát le-tsillapítani. A' Tatár Chán, főképpen a' Benderi Basa, a' kinek éppen nem vólt kedve ezen a' Fejedelmen erőszakot tenni, örömmel hallották ezen két Ministereknek ajánlásokat. Azért is Benderbe két ízbe tartatott edgyütt való beszéllésben, a' mellyeknél azon két Török Urak is jelen vóltak, a' kik a' Nagy Sultán' parantsolattyával, és a' Fetfával Benderbe érkeztek. Fabrícius Úr nyilván meg-mondotta nékiek, hogy a' Svékus Királynak nem helytelen gyanúsága vólna, hogy őtet az ő ellenségének kezei közzé kívánnák adni Lengyel Országba. De a' Tatár Chán, a' Benderi Basa, és a' most említett két Törökök szakállokra esküdtek, és az Istent bizonyságúl hívták, hogy ők az illyen el-árúltatást, és hit' meg-szegését útálnák, és előbb kívánnák utólsó tsepp véreket ki-önteni, mint sem hogy Lengyel Országba legkisebb meg-sértődése Karolynak történne. Ezekre azt is mondották, hogy a' Moska és Lengyel Követek kezeikbe vólnának, és életekkel fognának fizetni, ha leg-kisebb bántódása történne. Végtére azért panaszolkodtak a' Törökök, hogy Károly nagy megillettődésel vólna azok ellen, a' kik őtet olly barátságos tiszteletel fogadták. Ezen sok esküvéseknek és tsalárd beszédeknek, mellyek a' Pogányok' szá-

jok-

jokba a' Kereſztyénekre való nézve mind hitetlenſégek; hitelt adott Fabrícius Úr, és ezen Barbaruſoknak ſzájokba gondolta, hogy az igazſág gyökeret vert vólna. Jól tudta pedig, hogy Auguſtus Király és a' Tatár Chán között titkos alkuvás és edgyet értés vólna, de még is el-hitette magával, hogy az egéſz tanátskozások abból állott vólna, hogy Károly a' Török Birodalomból ki-mennyen. Már Fabrícius Úr akár meg-tsalattatott maga ítéletében, akár nem, de még is bizonyoſſá tette öket, és megſígérte nékik, hogy Károlynak meg fogja mutatni, hogy ő helytelenül gyanakodott: de még is a' Törökökhöz ezen kérdését tette: No hát kívánjátok-é tik, hogy az ő el-menetele hatalmaſſan eſſék-meg? erre a' Baſa így felelt: igen is! ez a' parantsolattya és akarattya az én Uramnak. Erre Fabrícius Úr aztat kérdezte tőlök, hogy azon Sultán' parantsolattyába világosan ki vólna-é téve, hogy egy megkoronázott Főnek a' vére ki-ontattaſſon? Erre a' Tatár Chán így felelt: Úgy vagyon! ha ezen koronázott Fő a' Nagy Sultán' Birodalmába ellenkezőképpen viseli magát.

Már a' Törökök' réſzéről, hogy Károlyt ostromolják, minden kéſzületek meg vóltak téve, és az ő halála el-kerülhetetlennek lenni látſzatott, de mivel azon parantsolatba, mellyet a' Sultán küldött, nem vólt világosan ki-téve, hogy ha Károly magát erősen védelmezné, meg-ölhetik-é avagy nem? azért a' Basa reá-beſzéllette a' Chánt, hogy valakit ſietſéggel Adriánopolisba küldjenek, hogy a' Nagy Sultántól erről parantsolatot vehesſenek.

Míg ezen Követ oda járt, Jeffreis és Fabrícius Urak időt nyertek Károlyhoz menni, és véle bővebben ſzóllani. El is érkeztek ők hozzája olly ſietſéggel, mint ollyan Követek ſzoktanak járni, a' kik valamelly nagy veſzedelemről ſzoktanak hírt

hozni. Károly azomba hideg vérrel fogadta őket, ſőt aztat mondotta nékik, hogy ők magok ſzabad akarattyokból való közbe-járók vólnának, melly annyit téſzen, hogy ők fogadatlan Prókátorok lennének, és aztat erősen el-hitette magával, hogy a' Nagy Sultán' parantsolattya, és a' Mufti Fetfája ki-gondoltatottak vólnának, mivel újonnan a' Nagy Sultánhoz parantsolatért követ küldettetett.

Az Ángliai Követ mindjárt is el-ment olly feltétellel, hogy ő többé ſoha ſem fogja magát avatni olly meg-mozdíthatatlan Fejedelemnek dolgába: Fabrícius Úr pedig, a' ki Károlyt ſzerette és tiſztelte, és az ő ſzokását tudta, meg-maradott nála, és az Istennek ſzerelmére kérte, hogy illyen ſemmire való alkalmatosſágba életét ne ſzerentséltesſe.

Ő a' felelet helyett a' ſántzokra mutatott. Fabrícius Urat egyedűl arra kérte, hogy élelemre valót ſzerezzen néki: eztet véghez is vitte ő, és megnyerte a' Törököktől, hogy ők mindent hoztak a' Károly' táborába mind addig, valameddig a' Követ Adriánópolisból meg-térne.

A' Tatár Chán kemény parantsolatot adott a' maga Tatárjainak, hogy zsákmányozni a' Svékusokon ne méréſzeljenek mind addig, valameddig újabb parantsolatot nem vejéndenek. Károly néhányſzor ki lovaglott 40 maga katonáival, és a' Tatárok között fel 's alá járkált, kik is leg-kisſebb meg-illetődésſel ſem vóltak ellene, ſőt ha egyenesen ſorokra lovaglott is, inkább el-oſzlottak, 's helyt adtak néki, mint ſem meg-bántották vólna.

Minekutánna Adriánópolisból a' Követ víſzſzajött vólna, és a' Nagy Sultántól azon parantsolatot hozta vólna, hogy ha a' Svékusok magokat védelmeznék, mindnyájokat fegyverre hánják, és magának Károlynak ſe kedvezzenek. De a' Basa olly

be-

betsületes ember vólt, hogy ezen patantsolatot ő elébb Fabrícius Úrnak meg-mutatta, azt gondolván, hogy Károlynak meg fogná mondani, szívére fogja venni, és meg nem marad a' maga meg-átalkodásába. Fabrícius Úr mindeneket meg is mondott; Károly pedig eztet kérdezte tőle: Látta maga ked azon parantsolatot, a' mellyről most beszél? Láttam, felelt Fabrícius szomorú szózattal. Károly megintígy szólla hozzája: Jól vagyon, mondja-meg kend nékiek, hogy ezen parantsolat is nem igaz parantsolatja a' Sultánnak, hanem allatomban másoktól adattatott, én el nem megyek! Fabrícius ezek után lábaihoz borúlt, esedezett előtte, a' szörnyű veszedelmet, és azzal az ő meg-átalkodását is eleibe tette, de mind híjába vólt, és nevetve ezeket mondotta: Térj-viszsza a' te Törökjeidhez, 's mond-meg nékik, hogy ha engemet meg-támadnak, én is fogom magamat tudni védelmezni.

Ezeket hallván az Udvari Papja, ez is lábaihoz borúlt, és mindenekre kérte, hogy azon kevés népét, a' melly a' Pultavai szerentsétlen ütközetnél meg-maradott, maga szentséges személlyével, ne vigye mészár-székre olly szem-látomást, és meg-mondotta nyilván néki, hogy az illyen védelmezés Isten parantsolattya ellen vólna, igazságtalan is, és meg-sérti a' Törökök' vendégekhez való törvénnyét, kik őtet régen Királyi módon tartják, és az el-menetelében is minden bátorságot ajánlottak. Károly Fabrícius Urat békességes-türésel hallgatta, de a' Pap ellen fel-indúlt, és így szóllott hozzája: Én kendet azért hívtam, hogy imádkozzon, és nem azért hogy nékem tanátsot adjon.

GenerálisHord, és GenerálisDaldorf nem állítván jónak az ütközetet, mivel annak következései siralmasok fognának lenni, Károlynak meg-mutattak szám-ta-

lan ſebeiket, mellyekkel testek béllyegezve vólt, és aztat mondották, hogy ennekutánna is utólsó tsep véreket ki-ontani kéſzek vólnának érette, és meg is halni, de aztat tartanák, hogy ezeknek, haſznosabb alkalmatosſágokba kellene meg-esni. Ő ezekhez így ſzóllott: Én tudom a' magam és a' ti ſebeitekről, hogy mi vitézül viaskodtunk, tik mind eddig kötelesſégteknek meg-feleltetek, tegyétek azt ma is. Már itt nem vólt mást tenni, hanem néki engedelmeskedni, és mindenike ſzégyennek tartotta, ha Királyjával nem vólna kéſz meg-halni.

Károly minden rendeléseket maga tett, hogy a' következendõ ostromnak ellene állhaſſon, és nagy vitézſég' remekének tartotta, hogy õ a' maga 300. Svékusaival egy ármáda reá-ütésének ellent fog állani.

Mindjárt is kit kit a' maga helyére állított, Müller Cancellárius, Ehrenpreiſz Secretárius, a' Copistákkal, a' Cancellária' védelmére állíttattak. Báró Fief a' konyha ſzolgákkal más helyre állíttattak, ſzintén úgy más helyre a' ſzakátsok is, és lováſzok. Mindenike, valaki tsak mellette és körülötte vala, itten katona vólt. Maga lóra ült, és a' háznak ſántza felé ki-lovagolt, mindnyájokat bíztatta, és ajándékokat igért, mi több, aztat fogadta; hogy leg-alább való ſzolgáját is, ha ki jól és vitézül fogná magát viſelni, mindnyájokat Kapitányokká fogná tenni.

Kevés idõ vártatva látſzatott is már jönni a' Tatár és Török ármáda, mellyel tíz ágyúk, és két bombit-hányó mozsárok vóltak, hogy azokkal azon apró ſántzokat el-ronthaſſák. A' ló farkakat a' ſzél lebegtette, a' Jantsárok' muzsikája hallattatott, az Alla! kiáltás az egeket verte. De Báró Grotthauſen éſzre vette, hogy a' Törökök' kiáltások között Károlyt ſem nem káromolják, ſem ellene tsúfoló-

dó

dó szavakat nem ejtenek, egyedül ezen szót mondják: Demirás, melly törökül aztat tészi, hogy vas fejü. Látván ezeket Károly, sántzai közzül ki-méne, és egészlen a' Jantsárok' sorához lovaglott, ezek pedig tőle sok pénzbéli ajándékokat nyertek egyszer is másszor is. Meg-állván előttök, hozzájok így szóllott: No mi dolog Barátim! Hát ti azért jöttök, hogy 300 ollyan Svékusokat meg-öljetek, a' kik magokat nem védelmezhetik, óh ti vitéz Jantsárok! kik 100000 Moskáknak meg-engedtetek, midőn Amánt kiáltottak, (az az, pardont kértek) el-felejtkeztetek ti azon sok jó-tételeményimről, mellyeket tőlem vettetek? meg akarjátok azon nagy Svékus Királyt ölni? a' ki titeket úgy szeret, és hozzátok olly adakozó vólt? De halljátok Barátim! tsak három napot kér ő tőletek, és a' Sultán' parantsolattya nem olly erős, a' mint azt előttetek festik.

Soha sem képzellette magába Grotthausen Úr, hogy ezen szavai Károlynak olly foganatosok fognának lenni, mert a' Jantsárok szakállokra meg-esküdtek, hogy ők Károlynak személlyét nem fogják bántani, és azon három napi várakozást néki megengedik. De még is az ostromra jel adattatik, azomba a' Jantsárok nem hogy engedelmeskedtek vólna, de még fenyegették a' magok elől-járóit, ha Károlynak azon három napi várakozást nem engednék-meg: és nagy lármával viszsza-tértek a' Benderi Basának sátorához, kiáltották, hogy azon parantsolat nem a' Nagy Sultáné vólna, hanem áll parantsolat lenne: ezen fel-zendülés miatt mindnyájan a' békességes-türéshez láttak.

Károly tettette magát, mintha ő ezen Jantsároknak bátor felelettyekkel meg-elégedett vólna, és hogy Benderbe haza menjenek parantsola nékiek. A' Tatár Chán, a' ki makrantzosabb ember vala

a' Basánál, a' maga népével mindjárt az ostromhoz akart fogni, de a' Basa sem akarta, hogy a' Tatároké magoké légyen azon betsület, hogy ők egyedül fogták vólna el a' Svékus Királyt, e' mellett attól is tartott, hogy mivel a' Jantsárok szavát nem fogadták, azért is szám-adásra hogy ne vonattatnék, azért reá beszéllette a' Tatár Chánt, hogy a' dolgot más napra hagynák.

Benderbe való viszsza-tértével a' Basa a' Jantsároknak Tisztjeit, és az öreg katonákat mind magához hívattatta, a' kiknek nem tsak meg-mutatta a' Sultán' paranttolattyát, és a' Fetsát, de el is olvastatta elöttök. Ezek után 60 meg-öszült szakállal való öreg Jantsárok, a' kiket Károly jól esmért, és talán ezerszer is meg-ajándékoztattak tőle, engedelmet kértek a' Basától, hogy hozzája fognak menni, és kérni fogják ötet, hogy ő magát az ő személlyekre bízza; és ők ötet fognák kísérni is úttyába, és az ő bátorságára kívánnának lenni.

A' Basa meg-engedte, mert nem hagyattatott-el semmi mód, mellyel nem igyekeztek vólna ötet meg-juházítani, tsak hogy ne kénszerítttesenek ezen Fejedelmet meg-ölni. Ezen 60 öreg Jantsárok el is mentek más nap Varnitzába, és mindenikének tsak egy fejér páltza vólt kezébe, mivel a' Jantsárok nem is viselnek más fegyvert békességbe, a' Törökök vadságnak is tartják aztat a' Kereszténykbe, hogy ők békességbe is fegyvert viselnek, és nem tsak Baráttyokhoz, de Templomba is karddal mennek.

Ezen öreg Muselmányok Grotthausen Úrnál, és Cancellárius Müllernél jelentették magokat, és hozzájok így szóllottak: hogy ők azért jöttek vólna, hogy a' Svékus Királynak hív test-őrzői kivánnának lenni, és ha parantsolná, ötet Adriánópolisba is el fognák kísérni, a' hol is a' Nagy Sultánnal

nal beszéllhetne. Míglen ezek beszéllgettek a' most nevezett két Urakkal, Károly addig leveleket olvasott, a' mellyek Konstántzinápolyból érkeztek. Ezen leveleket, Fabrícius Úr, mivel hozzája nem mehetett, titkon egy Jantsár által adattatta kezébe. Ezeket Gróf Ponyatovski írta, a' ki már sem Adriánópolisba, sem Benderbe néki többé nem szolgálhatott, mivel ő azon 1000 erszényt újra kérvén, Konstántzinápolyba fogságba tétettetett. Ő ezeket írta Károlynak, hogy igaz vólna a' Sultán' parantsolattya, és abból állana, hogy ha ő Felsége ellenkezni találna, vagy meg-fogják, vagy meg-öljék. Igaz dolog vólna ugyan, hogy a' Ministerek a' Sultánt meg-tsalták, de még jobban kellene engedelmeskedni, mennél jobban ő meg-tsalattatik, az időhöz vólna szükség magát alkalmaztatni, és ugyan a' szükségből virtust kellene tsinálni. Azért is bátorkodna ő Felségének javallani, hogy a' Ministerek által, mindeneket szép szóval, és jóval keressen, és a' meg-átalkodástól álljon-el, mert a' dologba tsupán a' szép szavak, és barátságos tselekedetek tehetnek valamit: és a' makattság még aztat is, a' mi jóra válhatna, meg-ronthattya.

De sem az öreg Jantsároknak az ő szívbéli és hív ajánlások, sem Gróf Ponyatovskinak az ő levelei, leg-kisebben is meg nem változtathatták Károlynak egyszer magába fel-tett szándékait, és márványnál keményebb fel-tételeit, mivel azt ítélte, hogy az egész világ előtt leg-nagyobb szégyen vólna az ő maga meg-alázódása, el is tökéllette magába inkább meg-halni, mint sem egy vagy más módon magát rabbá tétettetni. Azért is visza-küldötte a' Jantsárokat, és őket látni sem kívánta, sőt aztat üzentette nékiek, hogy ha el nem takarodnának, mindnyájoknak a' szakállokat azonnal el-vágattatja, a' melly Töröknél leg-nagyobb betstelenség.

Az

Az öreg Jantsárok érzékenyül meg-sértetödvén úttyokra mentek, és eztet kiabálták: Óh vas fö! de ha el akar veszni, veszszen hát el. A' Basának elö-beszéllették, úgy szintén a' magok Pajtásainak, hogy miként bánt vélek Károly, és melly meg-átalkodott ember vólna: azért is már az egész Jantsárság a' Basának parantsolattyát pontra meg-tenni magát ajánlotta.

Öntsön bak-ketske vért, bár ki Gyémánt köre,
Meg-lágyúl; nem szükség várni sok idöre.
Tüztöl izzó szén is, az atzélt lágyíttya,
Töke halat ütés, és lúg meg-púhíttya.
Tsak az ember egyszer, ha meg-átalkodik,
Szívébe makattság, vakság uralkodik,
Engedelmes nem lesz, mint vad ló addig fut,
Míg nyaka nem törik, és veszztére nem jut.
Mitöl van ez? mert az ember okos állat,
Ki indúlattyának mindég ellent állhat?
Attól; mert az ember barommá változik,
Kevély, átalkodott, Istentöl távozik,
Nem jobbúl, elméjét több több roszsz gyúlaszttya,
Végre el-hagyja öt az Isten' malaszttya.
Keményebb sziklánál szíve, gyémántnál is,
Mind vérig Töke-hal, melly nem más tsak Stokfis.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Károly védelmezi magát Udvarbéli embereivel 10000 *ellen, de el is fogattatik.*

Egy szempillantás nem múlt, mindjárt ki-adattatott a' parantsolat a' Törököknek és Tatároknak, hogy mazsirozzanak a' szántzok felé, és mindjárt el is kezdették az ágyúzást: a' Törökök egy felöl, más felöl a' Tatárok ütöttek Károly' kis Táborára, alig rántottak húsz Svékusok kardot, már azon

zon 300 Svékusok, kik azon Táborotskába vóltak, körül fogattattak, és minden védelmezés nélkül rabokká-is lettek. Károly lovon ült, és állott, a' Tábora, és körül fántzolt háza között; Hord, Daldorf, és Sparre Generálisfaival, látta ő, hogy az ő 300 katonái olly könnyen fogattattákel magokat, de még fem fzóllott többet, tsak ennyit ezen három Generálisokhoz: Mennyünk, és az házat óltalmazzuk; ezek után megint nevetve: Most fogunk viaskodni pro aris et focis. Erre a' házhoz nyargalt vélek, a' hol-is vagy 40 Udvarbélieit találta, kiket-is, a' mint leg-jobban lehetett úgy rendelt-el. A' Generálisok ámbár hozzája fzoktak az ő meg-rémülhetetlen terméfzetihez, de itten még-is tsudálkoztak, hogy ő olly hideg vérrel, és tréfával kivánná magát 10 ágyúk, és egéfz Ármáda ellen védelmezni, ugyan tsak elmentek ők az ház felé néhány drabantokkal, és fzolgákkal, kik mint egy húfzan lehettek véle, de a' mikor oda értek, már az ajtón Törökök állottak, mert mint egy 200 Törökök, és Tatárok az ablakokat bé-törték, és azon bé-menvén, a' fzobákat el-foglalták, az ebédlő palotán kivül, a' mellybe a' Király emberei bé-futottak. Szerentsére a' Palota, közel vólt az ajtóhoz, a' mellyen a' Károly maga 20 embereivel bé-akart menni, mert már akkor le-ugrott lováról, kardgyát, és pistollyát kezébe tartván, az ő véle valók-is eztet tették.

A' Jantsárok körül vették ötet, mert a' Basa nyóltz aranyat igért mindeniknek, a' ki tsak ruhájához fog nyúlni, a' midőn el-fog fogattatni. De Károly ölte vágta mindenikét, a' ki tsak közelített-is hozzája, mellyért-is egy Jantsár a' kit ő meg-febesített, puskáját az ábrázattyának vetette, de mivel fokan lévén, egy ide, más amoda fu-

tott,

tott, mint a' vízen a' hab, valamellyike meg-taſzította karját, másképpen bizonyoſan agyon lőtte vólna, és így a' golyóbis az orra mellett ment el, és egy igen kis darabotskát ſzakított-el füle gombjából. Generális Hordnak pedig kereſztül lövettetet a' karja, de másſzor is már meg-ſebesíttetett ezen Generális Királlyának óldala mellett: Károly azon Jantsárt ki őtet meg-ſebesítette, által ütötte Spádéjával, és éppen akkor nyitották-fel az ő ſzolgái a' Palota ajtaját-is, a' mellybe bé-vóltak zárva, a' mellybe-is Károly azon kevés néppel, a' melly véle vólt, egybe bé-méne, erre mindgyárt az ajtó bé zárattatott, és eztet mint leg-jobban lehetett, meg-is támogatták.

Így tehát, ebbe a' Palotába vólt Károly minden embereivel, a' kik mint egy hatvanan lehettek, és állottak Fő Tiſztekből, Drabantokból, Secretáriusokból, Kamarásinasokból, és több alább való ſzólgákból. A' többi ſzobák tele vóltak Törökkel, Tatárokkal, a' mellyekbe azok zsákmányoztak. Ezek így történvén így ſzólla Károly: Ezeket a' dib dáb Barbarusokat hajtsuk ki innét. Ki-nyitotta mindgyárt-is azon ajtaját a' Palotának, melly az ő háló ſzobájára ſzolgált, bé-is ment abba, és tüzet adott azokra, kik itt prédáltak.

Ezen Törökök, a' kik itten zsákmányoztak, látván Károlyt, meg-ijedtek, mivel az előtt vélek mindég kegyesſen bánt, és rémlütökben, fegyvereiket mind el-hányták, és az ablakon ugrándoztak ki, ſokan közülök a' pintzébe-is bújtak. Károly ezen Törökök rendetlenſégeket maga haſznára fordította, az emberei-is vér ſzemet kaptak, a' Törököket egy ſzobából a' másikba űzték kergették, a' kik magokat védelmezték, azokat vagy meg-ölték,

vagy

vagy meg-sebesíttették, és így egy fertály óra alatt az egész épületet a' Törököktől ki-üresíttették.

Ez alatt a' tseté paté alatt meg-látott Károly két Törököket, a' kik az ágy alá bújtak, az egyiket agyon szúrta, a' másik életének meg-engedet, mivel Amant, az az: pardont kiábált, kihez-is így szóllott: Imé meg-engedek, de úgy, hogy meny-el a' Basákhoz, és mond-meg nékiek, hogy mit láttál. Grotthausen Úr talmátsolta a' Töröknek ezen Károly szavait, a' ki-is mindeneket végh-hez vinni örömest ajánlotta magát, és valamint a' többi Törökök az ablakon ugrándoztak-ki, ennek-is azon kelletett ki-menni.

Mihent a' Svékusok az háznak urai lettek, mindgyart a' mint leg-jobban lehetett bé-dugdosták az ablakokat. Fegyverbe, és puska porba fogyatkozások nem vólt, mert egy alsó szoba tele vólt ezekkel, és ebbe szerentsére egy Török sem ment bé, haszná-is vették a' Svékusosok ezeknek, mert közel lévén a' Törökök, tüzellő fegyvereikkel derekasan érdekelhették, a' mint-is vagy két százat egy fél óra alatt Mahometnek kebelébe küldöttek.

A' Törökök a' magok ágyúit a' háznak szegezték ugyan, de mivel ez igen lágy kőből vólt építve, a' falait a' golyobisok tsak által lyugatták, de rakásra nem omlathatták.

A' Benderi Basa, és a' Tatár Chán Károlyt elevenen akarták el-fogni, de a' mellett szégyennek-is tartottak sok embert veszteni, és 60 Svékusok ellen egész Ármádával viaskodni, azért-is leg-jobbnak ítélték az házat fel-gyújtani, és ez által Károlyt kénszeríttetni, hogy adgya-meg magát. Azért-is az eszterhára, ajtókra, és ablakokra számos ollyan nyilakat lövettettek, az mellyek, égő kanótzokkal vóltak körül tekergetve, egybe mind-

gyá-

gyárást-is az egéſz ház lángba vólt. Az ház fedele, által 's meg-által éget, és már a' Svékusok fejére eſső félbe vólt; itt Károly minden flegmával parantsolta, a' tüzet óltani. Magának-is ſzeme eleibe akadott egy jó forma nagyſágú Tonna, melly valamelly folyni ſzokott eſzközzel vala tele, emelni kezdé, de mivel ſúlyos vólt, még két más emberei-is ſegítették emelni, fel-emelvén aztat, a' hol leg-nagyobb tüz vólt oda vetette, mindgyárt-is égni kezdett, és látván, a' kék, és zöld ſzín lángot, meg-esmérte, hogy Pályinka vólna, melly még jobban éleſztette a' tüzet, akkor embereihez fordúlván így ſzólla: ugyan ostobák vagytok, hogy eztet régen meg-nem ittátok. A' tüz azomba mindég nagyobban, és nagyobban gerjedett, a' maga ſzobája már hammuvá lett, a' nagy Palota pedig a' mellybe a' Svékusok vóltak, tele vala füstel, és azokon az ajtókon által, mellyek a' Palotára nyíltak, a' tüzes üſzkök, és ſzikrák sürüen hullottak bé, az Eſzterhájnak fele a' házra esett, és más-fele pedig ki-felé. Egy Valberg nevezetü Drabant illy nagy veſzedelem között így kezde kiáltani: Szükſég, hogy meg-adgyuk magunkat, és meg-is kelletik adni magunkat. Ezt halván Károly ezeket mondotta: Melly tsudálatos ember ez, a' ki el-hitette magával, hogy jobb vólna el-fogattatni magát, mint meg-égni. Más Drabant pedig gondolkodván, hogy miként ſegíthetnének még magokon, látván, hogy a' Cancellériának épületе, a' melly mint egy 50 lépésnyire vala a' háztól, kövel vólna bé-fedve, és a' tüzet ki állaná, aztat mondá: mennyünk-ki innét, és vegyük-bé magunkat a' Cancellériába, ottan védelmezhettyük magunkat. Óh! ez egy valóſágos Svékus! fel-kiáltott Károly, meg-ölelte ötet, és álló helyébe Obersterré tette. Ez alatt egy

a'

az Secretáriusok közzűl így ſzólla: Úgy de miképpen mégyünk a' Cancellária, mivel ezen ház, és a' Cancellária között való föld bé-lepettetett a' Törököktől? egy a' Király' ſzakátsai közzűl így kiáltott-fel: Vágjuk kereſztül magunkat! Eztet-is halván Károly, így ſzólla nagy hangal a' ſzakátshoz: Sokáig éllyen Kapitány Uram! helyes a' tanáts adása. Tovább pedig így folytatta beſzédgyét: kedves Barátim, vigyen ki ki annyi port, és golyobist magával, a' mennyit tsak vihet, és Kapitány Uram tanáttsa ſzerint nyisſunk magunknak útat kardal az Cancellária'ig.

A' házat, melly már egéſzlen tűzbe vólt, a' Törökök körűl vévén, felette tsudálkoztak, hogy a' Svékusok még ſem jönnének ki, de még jobban álmélkodtak látván, hogy egy ajtó nyílik, a' mellyen a' Svékus Király maga embereivel mint egy kétſégbe esettekkel ki-rohant. Károly, és az ő Fő Tiſztyei, pallosſal, és pistollyal vóltak fel-fegyveresítve, és a' mint ki-rohantak, mindnyájan, leg-ottan két golyóbisſal meg-töltött fegyverrel lőttek, és azon ſzempillantásba el-hányták tüzellő fegyvereiket, és pallosokhoz kapván tovább 50 lépésnél a' Törököket viſzſza kergették.

De ezen maroknyi nép, mindgyárt-is körűl vólt vétettetve a' Törököktől, ide-is, oda-is ſzaladoztak, Károly pedig a' ki ſzokása ſzerint mindég fel-ſarkantyúzott ſarúba járt, ugyan ſarkantyújába meg-botolván el-esett: ezt látván a' Jantsárok, mint egy huſzon öten, körűl fogták, látván már hogy tellyesſéggel meg-nem ſzabadúlhatna, mivel majd egéſz nap viaskodott, még a' méreg, és a' vitézi indúlat forrott benne, azért-is a' maga ſpádéját valamint a' földön feküdött, fején által hajította imigyen ſzólván: Ezek a' ſelmák engemet ſoha fegyveremtől nem fognak meg-foſztani,

hanem én magam magamat foſztom-meg azoktól. De mit nem teſz egy nagy ember, a' kit nagy lélek lelkesit? ezen ſzavai után a' földön feküdvén ſzemeikbe tekíntett a' Jantsároknak, és nevetett. A' Jantsárok mivel tőle ſzámtalanúl megajándékoztattak, felette kedvellették őtet, azért-is, kik dereka alatt, kik lábai alatt, és több tagjai alatt, kezekkel által fogták őtet, és karokon valamint egy beteget, vagy valami gyenge portékát ſzokás vinni, úgy vitték őtet, a' Benderi Basa ſzállására, nagy Alla, és örvendetes kiáltások között. Az ő Tiſztyei-is mindnyájan fel-fogadtattak, és tiſztán ki-is vetkeztettek mindenekből. Ezen tsudálatos esett történt 1713 eſztendőben Februáriusnak 12-dik napján, melly-is ſok következéseket vont maga után.

Károlynak kik fogják olvasni dolgait,
Mintha már hallanám azoknak ſzavait,
Azt fogják mondani, hogy esett kétſégbe,
Nem tudta mit mivel lévén hevesſégbe.
Tett vitézſége-is, vólt tsak vakmeröſég,
A' melly egy Királyba hiba, illettlenſég.
De ő, bár Király vólt, tsak ember vólt mint más,
Bal sors dolgát érvén; ſzívét háborodás.
Belső indúlatit nem zabolázhatta,
Mint Zaj: ſzívére gyűlt mérgét nem fojthatta.
Mert nagyobb vólt benne, sokkal a' ditsőſég,
Mint az őtet ſértő, nagy ſzerentsétlenſég.
Nagy Lelke, nagy ſzíve ettől éleſztetvén,
Híre a' világba már el-terjeſztetvén.
Maroknyi népével Marsnak piatzára,
Ki-állott, életét vetette kotzkára.
Itt-is, hogy Nagy Király, nagy Bajnok láttatta,
Kétſégbe nem esett, azt-is meg-mutatta.

Mert

Mert kétségbe esett, túl van eſzén; dúl 's fúl,
Mig tsak meg-nem ölik, mindent bánt, ront rútúl.
De ő a' Népével, ſzépen beſzélgetett,
Hogy el-fogattatott, akkor-is nevetett.
Attila, Nagy Sándor, Gengyiz Chán, Tamerlán,
Hannibál, Scipiók, Etzius, Kulikán.
Bár tsudára méltó, vólt ezeknek tette,
Kérdés: illy nagy dolgot köztök egy-is tett-é?
Nem tett: nyertek ugyan ſok Tartományokat,
De minden tsatákba őrzötték magokat.
Károly ſoha maga ſzeméllyét nem ſzánta,
Ablakán Törököt, mint zsúpot ki-hányta.
Itt leg-jobb ſzerentse, érte a' Drabontot,
Még a' ſzakátsra-is, egy ſzemmel pillantott.
Drabant Obersteri rangját, a' mint vette,
A' halapárdáját mindgyárt le-is tette.
Ezzel, ajtó strázsán, nem fog már ſétálni,
Tudta Regimentnél, mint Fő úgy fog állni.
A' ſzakáts; Kapitány hogy lett, azon örült,
Mert nagy örömébe, majd hogy meg-nem örült.
A' főző kanalát tűz padhoz ütötte,
Első ruháját-is, már fel-nem kötötte.
Kérkedett hogy rántást már nem fog keverni,
Serpenyőbe tojást rántottának verni.
Ó ha egyſzer ötet, az ellenſég űzi,
Akkor kedvesb lenne tám a' rántás bűzi.
Könyű vólt a' nyakát vágni az Pulykának,
De ellenſég, kardgyát akaſztván nyakának,
Majd kiált, hogy inkább főz ő Demitákat,
Mint Kapitány légyen, süt addig tortákat.
És hogy kéſzebb léſzen ő galuskát gyúrni,
Mint ſem hogy golyóbis testét fogná, fúrni.
Lasſan ſzakátsból lett, vitéz Kapitány Úr,
Tartsa ked a' mellyét, ellenſég bár lő, 's ſzúr.

HETEDIK RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

Károly el-fogattatván Demirtásba vitettetik. Stanislaus Király-is azon tájba el-fogadtatik. Károly még-is Királlyokat akar tenni.

Már a' Benderi Basa várta Károlyt, és nála vala Markó névű Talmáts. Ide hozattatván, ezen Fejedelmet minden tiſztelettel fogadta, és kérte ötet, hogy a' ſzófára melléje üllyön, de ezen tíſzteletét Károly nem akarta fel-venni, és le-ülni, azért-is a' ſátorba talpon állott.

Erre a' Basa ezeket mondotta: A' Mindenható, áldott légyen érette, hogy Felséged életbe maradott. Majd el-ſzenvedhetetlen fájdalmim vóltak, hogy Te Felséged, annyira hagyta jönni dolgát, hogy nékem az én Felséges Uramnak parantsolattyát kelletett tellyesíteni.

Károly, a' ki tsak azon boſzſzonkodott, hogy az ő 300 Svékus katonái, a' ſántzokba olly könnyen magokat el-hagyták fogni, így ſzóllott hozzája: Ó ha ők! úgy óltalmazták vólna magokat, a' mint kelletett vólna, tíz napok alatt ſem fogtak vólna el bennünket. A' Basa ezen ſzavaira így felelt: ugyan nem haſzon nélkül való bátorſág-é ez? Ez után a' Basa Károlyt, egy drága keſzületekkel, fel-ékesíttetett paripán Benderbe hozattatta. Minden öltözetei, minden drágaſágai, és levelei el-prédáltattak, vagy-is a' tüztől meg-emészttettek. Az ő Tiſztyei majd mindnyájan mezítelenek vóltak, és ketteſével öſzve lántzoltatván kísértettek gyalog a' Jantsároktól, és Tatároktól; az ő Cancelláriuſſának, és Generáliſſainak-is, nem

vala

vala jobb dolgok, és mindnyájan azon Törökök-nek, és Tatároknak Sklávusai vóltak, a' kiknek kótya vetye által réfzekre estek. Fájdalmas fzerentsétlenfég!

Ismail a' Benderi Basa bé-vezette Benderbe Károlyt a' maga ferállyába, és abba a' maga fzépen fel-ékesíttetett fzobáját nékie engedte, és ötet Királyi módon fzolgáltatta, de még-is olly vígyázásfal élt, hogy ő, az ajtó eleibe egy Jantsárokból álló strázsát állított. Egy ágyat-is meg-vetettek nékie, de ő le-nem vetkezett, hanem farkantyús farújával egy fzófára bé-dűlt, és azon édesdeden, és erősfen aludtt; edgyik fzolgája, a' ki mellette vólt, egy háló süveget vont a' fejére, a' mellyet ő, első álmából fel-ébredvén el-hagyított. A' Basa láb hegyen bé-menvén hozzája, álmélkodott, hogy ő egy Nagy Felséget le-nem vetkezve, farkantyús faruba bé-nem takart fővel így aludni lát. Más nap reggel Fábricius Urat vezette a' Basa fzobájába, a' ki-is Károlyt meg-fzaggatott ruhába, az ő farujját, és kezeit, főt egéfz testét vértől bé-fetskendezve, az fzömőldökét elperselve, de másként ábrázattyába vígnak találta. Fábricius Úr, lábaihoz borúlt, egy fzót fem fzólhatván: de minek utánna ő a' Királynak kegyes, és bátor befzédgyétől mint egy meg-elevenítttetett vólna, az ő régi bizodalmát elő vette, és annak utánna azon tegnapi tsatájokról nevetkezve befzéllettek egymásfal. Fabricius Úr többi közzött így fzóllott hozzája: Azt mondgyák; hogy Felséged maga kezeivel húfz Jantsárokat ölt vólna-meg. Jól vagyon! jól vagyon! felelt Károly! mindég a' felével nagyobbítani fzokták a' dolgot. Ezen befzéd között bé-vezette a' Basa hozzája az ő kedves Grotthausennyét, és Ribbing Oberstert, a' kiket a' Basa maga pénzén váltott-ki. Fabri-

cius pedig a' többi raboknak ki-váltását magára vállalta.

A' mint egy Dugval nevezetű Svékus ki-váltatott, és Károly eleibe hozattatott, nem tartóztathatta magát a' sirástól, Károly aztat kérdezte tőle, hogy az ő könyvei örömnek, vagy fájdalomnak könyvei vólnának-é? Dugval erre tsak nagy fohajtásfal felelt, és ugyan azért Károly eztet még annál inkább kívánta tudni; ezeket mondotta utólyára Dugval: a' Jantsárok, úgy mond, Felséged tüzes, és halhatatlan utólsó tsatáját balgatagfágnak mondották lenni. Ennek így felelt Károly: Jól vagyon! mond-meg azoknak, a' kik ennek utánna így fognak befzélleni, hogy Te inkább balgatag léfzel, mint fem egy fzíves bátor ember ne lennél.

Azomba a' ki Károlynak fzükfégébe jó fzólgálatott tett, az vala Jeffreis Úr, az Angliai követ, mert ez alkalmas fumma pénzt költsönözött néki. Frantzia Úr-is Mortrai, a' ki tsak újfágokat látni jött Benderbe, és a' ki Károlynak dolgait, mellyet itten ki-téfzek, le-irta, valamije vólt, mind oda adta nékie; ezen idegen Úr, még a' Basától-is vett-fel pénzt, a' mellyel, nem tsak a' Tifztek fzemélyét, de még az ő ruhájokat-is váltogatta.

Károly negyed, vagy ötöd nap után, egy skárláttal bé-vonott fzekérbe, mint rab vitettetett Adriánopolis felé, az ő Kints Tartója Grotthausen ült mellette, Cancellárius fa Müller pedig egynéhány Tifztekkel lovákon ülvén mentek utánna, és mindnyájan, ha azon fzekérre tekíntettek, a' mellybe a' Király ült, nem tartóztatthatták magokat, hogy könyveket nem húllattak vólna. Maga a' Basa, a' kísérő Törökök előtt ment. Fabricius Úr fzólla hozzája, hogy illetlen vólna, hogy a' Királynak a' Spadéját oda

nem

nem adná, és kérte, hogy adná oda néki. A' Basa így felelt: Az Isten mentsen-meg, mindnyájunknak szakállát el-vágná, de utóllyára ugyan tsak oda adta.

A' mint ezen Király fegyverétől meg-foſztva, a' ki ennek elötte Európának rettentője, és annak az éjtſzaki részén Törvényt oſztó bírája vala, mint rab úgy kísértetett vólna, a' változó tündér szerentsének más példája-is adta elő magát, a' melly az emberek fent-vágyódásra való semmiségét kinyilatkoztatta.

Stanislaus-is, a' kit Károly Királyi Trónusra fel-emelt, Török Országh' határin el-fogattattván éppen akkor hozattatott Benderbe, a' midőn ő, onnat el-vittetett. Stanislaus, a' ki már Károlyban nem bízott, és Lengyel Országba-is hozzája hajlók nem vóltak, és költségéből-is ki-fogyott, Pomerániába ment, de mivel ő, a' maga Királyſágát nem óltalmazhatta, leg-alább maga Jó-tévőjének Károlynak Országát védelmezni kívánta. El-ment maga Svétziába, hogy ottan azon katonáknak fel-állíttását, a' kik Lifflandia, és Pomeránia Országok védelmezésére szükségesek vóltak, sürgettesse.

Ő maga Királynéjával, és Magzatival nem külömben Smigilski, és Ponyatovski Generálisokkal, és udvari szolgáival 1711 esztendőben 15 September napján érkezett Svétzia Országának Carlskrón nevezetű városába, a' hol mindnyájának Svétziai öltözetet tsináltatott: annak utánna Királynéját nagyobb részével Udvarának Christiánstadba hagyta, maga pedig Stokholmba ment. A' Svékus Királynak saját szekerébe ülvén, két fő Tanátsos Uraktól kísértetvén tartotta bé-menetelét, a' mellynél-is minden azon tisztelet meg-adattatik nékie, az melly önnön magának a' Svékus

Királynak ſzokott meg-adattatni, de ágyúkból nem lövöldöztek, mivel maga úgy kívánta. És azon ſzobát-is adták nékie, a' mellyben önnön maga a' Király ſzokott lakni, de mivel abba Szent Miſét ſzolgáltatott, eztet a' Svékusok nem vették kedvesen, mivel ök kemény Lutheránusok. A' Frantzia követen kívül egy ſem látogatta-meg ötet. A' Királynéja-is Svétziába jött gyermek ágyba feküdni.

Mindeneket el-követett ö, valamit tsak Károly egy hív Baráttyától lehetett kívánni. Azon időbe az elsö Prussiai Király, a' ki egy böltsFejedelem vólt, nagyon nyughatatlankodott azon, hogy a' Moskák ſzomſzédgyai lettek, és nem-is ok nélkül: azért azon gondolat ötlött fejébe, hogy ö Augustus Királlyal, és a' Lengyel köz Társaſsággal kötést tégyen, melly által kénſzeríttesſenek a' Moskák viſzſza menni, és ezen kötésbe kívánta Károlyt-is bé-vonni. Három haſzna lett vólna ezen edgyezésnek. Az elsö: Ez által Európának éjtſzaki réſze békeſégbe tétetödött vólna. Második; Hogy Károly maga Tartománnyaiba viſzſza jöhetett vólna. Harmadik: Mivel már a' Moskák félelmesek kezdettek lenni, az orrok elött ez által mint egy kö-fal vonattatott vólna. De ebbe az előre meg-tételendö pont a' lett vólna, hogy Stanislaus Királyſágáról mondgyon-le. Stanislaus nem tsak hogy nem ellenkezett ebbe, ſöt még a' békeſség helyre állításába eſzköznek lenni magát ajánlotta, jól lehet éppen ezen békeſség foſztotta vólna meg ötet Koronájától. A' köz haſzon, a' nagy név, a' bóldogúlás, a' ſzükſég, és Károlynak dolgai vitték ötet arra, hogy ö magát illy ditsöſégesen áldozza-fel, mert Károlyt tiſzta ſzívéből ſzerette. Azért-is Benderbe levelet írt hozzája, a' mellybe ki-tette a' dolgoknak környül állá-

sait,

sait, a' szerentsétlenséget-is, és aztat-is, hogy miként lehetne ennek eleit venni.

Stanislaus felette nagyon kérte Károlyt ezen levelébe, hogy a' Koronának le-tételébe őtet ne gátollya, mivel eztet a' káros környűl állások, és hellyes okok kívánnák, kérte; hogy Svétziának dolgait, egy szerentsétlen Királynak kedvéért, és egy Baráttyáért fel-ne áldozza. Károly vévén ezen Levelet Varnitzába, és által olvasván sokaknak jelen-létében, ahoz a' ki eztet hoszta, így szóllott: Ha az én Barátom nem akar Király lenni, hamar fogok én tudni mást Királlyá tenni.

Stanislaus meg-maradott ezen fel-tett szándékába, Károly pedig mindenképpen ellent állott, mostan ollyan idők folytak, a' mellyekbe nagy és méltóságos gondolatok nyilatkoztattak-ki, és álmélkodásra való Történetek estek. Stanislaus fel-tette magába, hogy önnön maga fogja Károlyt reá bérleni, hogy hajóllyon az ő kérésére, és szándékára valóban-is többet dolgozott mostan abba, hogy válhasson-meg Koronájától, mint sem dolgozott annak el-nyerésében. Egy napnak alkonyodásakor el-sompolyodott ő, a' Svékus Ármádától, a' mellyet Pomerániában Kommandírozott, és útnak eredett Báró Spárral, a' ki annak utánna Angliába, és Frantzia Országban-is követ vólt, és egy Obersterrel. Maga egy Frantziának nevét vette fel, kinek neve Hárán vólt, és akkor a' Svékus szolgálatba vólt, és annak utánna mint Comendáns Dántzigba meg-hólt. Az egész ellenség Ármádáján által ment Stanislaus, gyakran meg-is állíttatott, de azon passus mellett, mellyen Hárán neve írva vólt, mindég el-botsáttatott, utóllyára ugyan tsak a' Török birodalom határára érkezett.

A' mint Moldva Országába érkezett, ennek Fő városában Jásziban ment, de ide jötte előtt viszsza küldötte Báró Spárt az Ármádához; ő aztat vélte, hogy ezen Országba, a' mellybe Károly olly nagyon meg-tiszteltetett, minden bátorságban fogna lenni, mert nem-is álmélkodhatott azon dolgokról, a' mellyek Károllyal történtek.

Jásziban kérdeztetett, hogy ki vólna? ő Majornak mondotta magát lenni, egy a' Svékus Király szolgálattyában lévő Regimentnél, és ugyan azért mindgyárt-is árestomba tétettetett, és a' Moldvai Vajda, vagy-is Hertzeg eleibe vitettetett; a' kinek már nem tsak az adattatott hírűl, hogy Stanislaus a' Svékus Ármádánál láthatatlanná lett, de egész ábrázattya, teste állása, és szép maga viselése le-írattatott előtte, és így könnyű vólt az ő kegyes ábrázatjáról jeles maga viseléséről néki, reája esmérni.

A' Moldvai Vajda mindeneket akart belőle hozni, és sok féle fogó kérdéseket tett néki, végtére aztat kérdezte tőle, mindenkor deákúl beszélvén véle, hogy mitsoda hivatalba vólna a' Svékus Ármádánál? Melly kérdésére ugyan deákúl ezt felelte Stanislaus: Major sum. A' Vajda pedig erre ezt mondotta: Imo maximus es; mindgyár-is székre le-ültette, és úgy tisztelte mint egy Királyt, de még-is mint egy el-fogattatott, és egy Görög Kalugyereknek Kalastromát strázsákkal megrakatta a' Vajda, mellybe addig kelletett néki várakozni, miglen a' Nagy Sultántól iránta való parantsolat el-nem érkezett, melly ebből állott, hogy ő Benderbe vitesen, a' honnan Károlynak el-kellett menni.

A' Benderi Basához, a' melly Károlyt kísérte el-jött a' Stanislausról való hír, mindgyárt meg-is mondotta Fabricius Úrnak, ez mindgyárt a' Károly

roly szekeréhez ment, és a' dolgot ekképpen jelentette-meg néki; hogy ő nem csak maga vólna azon Király, a' ki a' Töröknél rab vólna, mivel Stanislaust-is csak néhány mért földnyire innét a' Török katonák, mint rabot úgy kísérnék. Károly így szollott ezekre, minden leg-kisebb fel-háborodás nélkül: Sies édes Fabriciusom! mond-meg néki, hogy Augustus Királlyal soha se kössön békeséget, és tedd bizonyossá, hogy a' mi dolgunk rövid idő múlva jóra fog ki-menni. Jól lehet Károly mint rab a' szekérbe bé-zárattatva vitettetett, és még sem tudta hová; jól lehet Lengyel Országban mindenektől el-hagyattatván vala, jól lehet maga Birodalmában-is meg-szorúlva vala, mégis mindenekbe meg-mozdíthatatlan mint egy kőszál vólt, és mindenkor azon üres reménységgel táplálta magát, hogy ő azon 100000-ből álló segítséget a' Fényes Portától meg-fogja nyerni. Az ő parantsolattyát tellyesíteni a' Basa engedelmével el-ment Fabricius, a' kit-is némely Jantsárok kísértek. Néhány mért-földeknek hátra tettével, hamar-is el-érte ő azon Török sereget, a' melly Stanislaust kísérte, és közikbe tolakodván, egy Frantzia öltözetbe lévő Gavallérhoz jutott, a' ki alatt nem derék ló vólt, és ettől németül kérdezte, hogy hol vólna a' Legyel Király? azomba éppen a' kitől eztet kérdezte, az vala Stanislaus, a' kire ő az öltözete miatt nem esmért; ezen Király erre így szóllott: Mi dolog! hát nem esmér már kend engemet? Fabricius Úr, elő beszéllette annak utánna, hogy Károly melly karba vólna, és melly állandó vólna maga dolgaiba, de a' melly állandóság nem sokat haszsnálna.

A' mint már Stanislaus nem messze vólt Benderhez, hozzájok érkezett a' Basa, a' ki Károlyt kí-

kísérte, és Stanislausnak egy ſzép Arabiai paripát, melly drága ſzerſzámmal vala fel-ékesítve küldött.

Stanislaus Benderbe bé-menvén, ágyúk lövöldezésével tiſzteltetett-meg, és nem lehetett panaſzſza, ámbár eleinten keményen kezdettek véle bánni, hogy most elég ſzabadſága nem lett vólna. Az alatt Károlyt mindég tsak vitték Ádriánopolis felé: azon egéſz Városba tsak azon utólsó Bendertől nem meſzſze tartatott ütközettyéről beſzéllettek, ſokan haragudtak azért reája, ſokan pedig tsudállották ötet, a' Díván felette roſz néven vette aztat, és ollyan fenyegetődés-is hallatott, hogy ő az Ægeum Tengernek edgyik ſzigettyébe ſzám-kivetésbe fogna küldettetni. Stanislaus-is Lotharingiába lakván már, aztat mondotta, hogy ötet-is fenyegette vólna a' Díván, hogy Görög Orſzágban valamelly ſzigetbe fogná küldettetni, de minekutánna a' Nagy Sultán meg-engeſztelődött vólna, ötet úttyára ſzabadon botsátotta. Dessaleurs Úr, a' kinek Károlynak pártyát kelletett vólna fogni, és aztat gátolni, hogy a' Kereſztény Fejedelmeken illyen motsok ne történnyen, Konſtántzinápolyba vólt, Ponyatowski Generális-is, kitől nagyon tartottak, mivel az ő fejéből újjabb újjabb találmányok, és ſegítő módok sültek-ki, ottan vala. Mind azon Svékusok, a' kik Adriánopolisba vóltak, őrizet alatt vóltak, és a' Sultán Trónuſſához ſenkinek nem vólt ſzabad jönni, hogy eleibe Károlynak panaſzſzai, és nehézſégei terjeſztethettek vólna.

Marchío Fierville, a' ki Frantzia Orſzág' réſzéről Károlyhoz Bender alá küldettetett, Adriánopolisba vólt, ennek az jutott eſzébe, hogy Károlynak haſznos ſzolgálatot tégyen, éppen akkor, a' midőn mindenektől el-hagyattatott. Ezen ſzándékának végbe vitelébe igen kezére vólt egy Villelong-

lelongve nevezetü Frantzia nemes ember, a' ki Champánia tartományban ſzületett. Ez egy megrettenthetetlen ſzívü ember vala, a' ki még maga ſzerentséjét olly nagyra nem vitte, a' mint óhajtotta, a' Svétziai Királynak nagy tetteit hallván, Török Orſzágban jött, hogy nála ſzolgálatot nyerhesſen. Marchio Fierville, ezen fiatal embernek ſegítſégével egy Memóriálist tett-fel a' Svékus Királynak nevébe, a' mellybe ő elég-tételt kívánt a' Sultántól a' maga meg-motskoltatásáért, mellyel a' többi Kereſztény Fejedelmek-is meg-motskoltattak az ő ſzeméllyébe. A' mellett, hogy a' Tatár Chán, és Benderi Basa el-árúltatások miatt, akár légyen az igaz, akár nem, bűntettesſenek-meg.

A' Nagy Vezér-is vádoltatott több Ministerekkel edgyütt azon írásba, hogy a' Moskák pénzével meg-hagyták vólna magokat kenni, és a' Nagy Sultánt meg-tsalták vólna, a' Svétziai Királynak leveleit meg-tartóztatták vólna, hogy a' Sultán kezébe ne jöjjenek, és hogy ezen meſterſégeikkel ollyan parantsolatot ki adni, reá hozták vólna a' Sultánt, a' melly a' Török vendég fogadáſſaikkal, és Nemzetek Törvénnyével nagyon ellenkezik: és ollyan Nagy Tsáſzárt illetlenül el-is mellőztek vólna, mivel egy királyt 20000 emberrel meg-támadtak, a' kivel tsak maga Udvari emberi, és ſzolgái vóltak, és a' ki egyedül a' Nagy Sultánnak meg-másolhatatlan ígéretiben bízott.

Ezen Memoriálist Török nyelvre kelletett vólna fordítani, és egy különös árkusra írattatni, mert ez ſzokás a' Törököknél, midőn a' Sultánnak valamelly írás bé-nyújtattatik.

Minden Frantzia Talmátsosok fel-kerestettek, a' kik tsak a' Városba vóltak, de mivel Károlynak dolgai nagyon veſzedelmesek vóltak, és a' Nagy Vezér ſzem-látomást ellene vólt, edgyike

ſem

sem bátorkodott Fierville levelét Török nyelvre által fordítani. Utollyára egy más külsö országi ember találkozott, a' ki eztet véghez vitte, és azon szokás szerint való árkusra le-is írta. Báro Arvidson Svékus Tiszt Károlynak nevét alája írta, mivel ez alkalmasint tudta keze írását követni. Fierville Úr, kinél a' királyi petsét vala, reá nyomta aztat; és ezután mindenek Svétziai Tzímmel petsételtettek-bé.. Villelongve Úr, magára vállalta, hogy mind ezen írásokat bé fogja adni a' Nagy Sultánnak, a' midön a' Mosséba fog menni. Már egyszer ezen próba tétettetett, a' midön, a' mint fellyebb ki-tettem, egy fel-fogadott magát bolondnak tette; de most eztet tenni sokkal nehezebb vólt, mivel a' dolgok veszedelmesebbek vóltak.

A' Nagy Vezér elöre jól által látta, hogy a' Svékusok elég tételt fognak kívánni magok Urok mellett, példák-is történtek, az elötte való Nagy Vezéreken, azért-is, hogy ö-is úgy ne járjon mint azok jártak, meg-tíltotta, hogy senki se botsájtasson a' Nagy Sultánhoz, ezen felül, felette kemény parantsolatot adott-ki, hogy mind azok, kik Memóriálisokkal fognak állani a' Mosé elött, vagy-is azzal, körüllötte járkálni, árestomba tétettessenek.

Igaz mondás, hogy az ember hamis míg él,
A' Veszedelmektöl jól lehet nagyon fél.
Még-is pénz, vagy Tisztség, úgy meg-tántorittya,
Hogy a' veszedelmet, semminek állíttya.
Fökép Fejedelmek Udvara azon hely,
Mellyen építtetett embert vesztö Mühely.
Ebbe kabalákat, ollyakat koholnak,
Mellyek sok ártatlant Udvarból ki-tolnak.
Ez még kevés! soknak élete vétetik,
Az álnok árúlók, eztet csak nevetik.

Árúl-

Arúlkodásoknak, véſzik ollykor bérit,
Késö! az ártatlan ki-ontá már vérit.
Igen síma itten, minden út, és ösvény,
Kivált álnok kezek közt ha van a' Törvény.
Ezen, a' ki ma járt fel-fújva 's kevélyen,
Láttyuk más nap, hogy meg-bukott igen mélyen.
Sokkal jobb embernek egy páſztorit Gunyhó,
Mint Királyi lak hely, ámbár az ragyogó.
Mert ebbe lakozik, a' kedves tsendeſség,
Szívnek nyúgodalma, melly leg-főbb édeſség.
Én ſem kivánkozom Király Udvarába,
Inkább az Aktelki ſetét Baradlába. (*)

(*) Tekéntetes Nemes Gömör Vármegyébe vagyon egy Aktelek névű Falú, ennek határába vagyon egy magas kö-ſzikla, melly alatt egy olly barlang vagyon, a' mellyben ſok ezer ember férhet, ezen barlangnak neve Baradla, a' bé-menetel igen ſzük. Magam-is vóltam benne.

MÁSODIK JEGYZÉS.

Villelongve Frantzia Úr, bé-nyújtya a' Nagy Sultánnak a' Leveleket. A' Török Udvarnál történt tsudálatos változások.

Villelongve tudta a' Nagy Vezérnek ezen ſzoros parantsolattyát, és aztat-is tudta, hogy ha ez ellen valamit tejéndene, életével fogná bátorſágát fizetni, de el-ſzánta magát (mivel Károlyt ſzerette) érette mindenekre magát reá adni. Azon írások, mellyeket által akart adni, kebelébe vóltak el-rejtve. Maga Frantzia öltözetéből le-vetkezett, és a' Mosehez közel ment, a' mellybe a' Sultán jött, ö-is mint az fent említett levél bé-nyújtó eſzén kívül valónak tette magát lenni,

és

és ugrándozva, kiáltozva, bátorkodott a' Jantsároknak mind a' két ſorába, mellyek között a' Sultánnak kelletett menni, bé-menni, de itten ſzánt ſzándékkal néhány aranyokat hullatott, hogy azoknak fel-ſzedések által őket vígyázatlanokká tégye.

A' mint a' Sultán el-érkezett, a' Jantsárok aztat akarták, hogy Villelongve férre állyon, de ő térdre esvén közöttök maradott. Turbán vólt a' fején, és a' tolakodásban le-esett az fejéről, a' hoſzſzú haját meg-látván (mivel a' Törökök beretvált fővel járnak) meg-esmérték őtet, hogy Frantzia vólna. A' Jantsárok döfölték, és nemis leg-jobban bántak véle. A' Nagy Sultán, a' ki már közel vólt, hallván ezen lármát, kérdezte, hogy mi dolog vólna? mellyre Villelongve minden erejéből kiáltott: Aman! Aman! az az: Irgalmaſſág! és az írásokat ki-vette kebeléből. Mindgyárt-is parantsolta a' Sultán, hogy őtet botsáſſák hozzája: erre leg-ottan Villelongve hozzája ſzaladott, meg-tsókolta a' kengyelét, és az írásokat nyújtván, ezeket mondotta: Krall Sveddán, az az: ezeket a' Svékus király adgya. A' Sultán ezen írásokat a' kebelébe tette, és bé-ment a' Moséba. Ugyan tsak meg-fogták Villelongvétet, és a' Seráilyba fogſágba tették. Minekutánna a' Sultán a' Moſéből ki-jövén az írást el-olvasta vólna, ezen rabbal maga kívánt beſzélleni. Itten ugyan tsudálatos dolog adgya elő magát, de egy írónak ſzükſég még-is bé-tenni aztat, a' mit olvas, bár hitelesnek ſok Olvasó ne tartsa-is. Villelongve Úrnak írásai között ezek találtatnak, és maga ezeket írja: Hogy a' Sultán maga Tsáſzári öltözetéből le-vetkezett vólna, és a' maga Nagy Turbánnyát-is le-tette, és Jantsár Tiſztnek öltözetét vette vólna magára, és egy Málta ſzigettyéből való öreg ember egyedül lett vólna véle, ki-is

az

az ő Talmátsolója vólt: és így a' midőn így öltözve lett vólna, Villelongve Úrnak vala kegyelme véle ſzóllani, és illy kegyelem, melly még ſoha egy Kereſztény követnek ſem adatott. Ő a' Török Tsáſzárral jól egy fertály óráig beſzélgetett. El-nem múlatta ő minden rövidſégeit, panaſzſzait Károlynak, néki meg-mondani, egyſzersmind az ő Fő Ministereit-is bé-vádolni, és elég tételt-is kívánni; mind ezeket olly bátorſággal tette, mintha magához hasonlóval, a' kire ő, bár ſetét vólt a' tömlötzbe, még-is reá esmért, azért-is mivel aztat vélte a' Sultán, hogy ő őtet nem esmérné, bátrabban ſzóllott. Ezen el-palástolt Jantsár Tiſzt ezeket mondotta néki: Kereſztény! el-hitetve légy, hogy az én Uramnak, a' Nagy Sultánnak Tsáſzári Lelke vagyon, és ha az Svétziai Királynak igazſága vagyon, tehát igazſág fog nékie tétetődni. Ezek után mindgyárt ſzabad lábra-is tétetődött Villelongve, és kevés hetek múlva hirtelen változások-is estek a' Seráilyba, a' mellyett ezen beſzéd által egyedül a' Svékusok' okoztak. A' Mufti le-tétettetett, és Rhódus ſzigettyébe, a' Benderi Seráskier Basa pedig Archipelagusnak hasonlóképpen edgyikébe ſzámkivetésbe küldettettek.

Az Ottomániai Fényes Porta illyen háborkodások alá gyakran alája vettetik. Már ezen Ministerek le-vettetése Károlyért esett-é? nem lehet meg-határozni, mert ezen Fejedelemmel való bánása a' Portának, ellenkezőt mutatott.

Ali Cumurgi a' Nagy Sultánnak Fávoritája esett gyanúſágba, hogy mind ezen változásokat ő tselekedte vólna a' maga haſznáért. Az mondattatott, hogy ő a' Tatár Chánt, és Benderi Basát azért küldötte vólna ſzámkivetésbe, mivel ők azon 1200 erſzényt a' Nagy Sultán parantsolattya ellen ki-adták vólna Károlynak. A' Tatár Trónusra ül-

tette ő testvér öttsét a' le-hajittatott Chánnak, Karplau Gerait, még felette ifjú embert, a' ki a' maga Báttyát nem ſzerette, és a' kibe Ali Kumurgi azon háborúkba, a' mellyeket igyekezett tenni, nagy bizodalmát vetette. Jusſuf Nagy Vezér néhány hetek múlva tétetödött-le ezek után, és Solimán Basa nyerte-el ennek mind helyét, mind titulusſát. Ugyan tsak Villelongve Úr úgy ír ezekről, hogy egyedül azon levél, a' mellyet Károly' neve alatt a' Sultánnak bé-nyújtott, tette vólna mind ezeket a' változásokat.

Károlyt ugyan tsak el-hozták Demirtás Várába, közel Adriánopolis mellé: a' hol is ſzámtalan Törökök öſzve-tsoportoztak, a' kik ezen Fejedelmet kívánatosok vóltak látni, a' mint ſzekeréből ki-ſzállott, egy Sófán vitték ötet ſzobájába, akkor bé-takarta ſejét egy keſzkenővel, mert nem akarta, hogy ötet a' nép lássa.

A' Fényes Porta egynéhány nap kérettette magát, míg meg-engedte, hogy ő Demotikába lakhasſon. Ezen kis városka hat mért-földnyire fekſzik Adriánopolistól azon nevezetes Hebrus vize partján, melly most Marittzának neveztetik. Kumurgi ezeket mondotta Solimán Nagy Vezérnek: Menj-el! és mond-meg a' Svétziai Királynak, hogy ő életének minden napjaiba Demotikába maradhat: De én bizonyoſſá téſzlek tégedet, hogy még eſztendőnek el-telyése előtt, önnön magától onnan elmenni fog kéredzeni, de főképpen ne engedj, hogy valahonnan pénzt vehesſen.

Így tehát Demotikába kísértetett ő; a' hol is a' Fényes Porta mind nékie, úgy az ő Udvarbélieinek élelmet adattatott, de kéſz pénzbe minden nap tsak 25 Tallért, melly ſummán ſertés húst és bort vehetett, mivel ezeket a' Törökök nem ſzoktak adni. De az 500 tallérok, a' mellyek Bender

alatt

alatt adattattak minden nap néki, per regulam ſubtractionis el-maradtak.

Alig érkezett ő Demotikába, már is le-vettetett Solimán Nagy Vezér, és helyette Ibrahìm Mollo lett, egy igen méréſz, durtzás és goromba ember.

Tsudálatosan emeltetett Nagy Vezérſégre egy Matróz, az az, hajón ſzolgáló legény. Harmadik Achmet Tsáſzár lévén, gyakran úgy ſzokott fel-öltözni mint egy köz Török, mint Iman, és mint Dervis is, és így Konſtántzinápolyba estvénként bétsúſzott a' kávé-házakba, és más közönſéges házakba is, meg-tudni, hogy ő felőle mit beſzéllenének, egyſzer'smind a' maga népének kívánſágát ki-tanúlni. Egy nap' hallott ő egy hajós ſzolgát azon panaſzolkodni, hogy ſoha a' hajók nyereſéggel nem jönnének viſzſza, és még arra esküdni, hogy ha ő hajós Kapitány vólna, ſoha bé nem jönne a' Konſtantzinápolyi révbe, hogy magával néhány hajókat ne hozna, mellyeket a' Hitetlenektől, az az, Kereſztényektől nyerne. Más nap' meg-parantsolta a' Sultán, hogy Comandója alá egy hajót adjanak, a' mellyel ő valamit kapni ki-mehesſen. Néhány napok múlva ezen új Kapitány egy el-fogott Máltai hajóval, és egy Genuai gályával tért-meg, két eſztendők múlva őtet a' Sultán Fő Hajós Kapitányſágra, és tsak hamar Nagy Vezérſégre is fel-emelte. Mihent ő ezen nagy tiſztſégre emeltetett, mindjárt arról gondolkodott, hogy ki-vesſe a' Sultán' Favoritáját malaſzttyából, és hogy ezt hamarébb megtehesſe, a' Moskák ellen való háborút haſznosnak hírdette lenni, azért is azon helyhez, a' hol a' Svétziai Király lakott, egy ſátort veretett-ki; és kérte is ezen Királyt, hogy az új Tatár Chánnal, és a' Frantzia Követtel látogatná-meg őtet. De Károly mennél roſzſzabb karba vólt, annál fellyebb gondol-

kodott, és meg-illetődésnek tartotta lenni aztat, hogy egy jobbágy azt méréſzli néki üzenni, hogy ő ötet látogaſa-meg. Azért-is a' maga Cancellárius-ſát Müller Urat küldötte hozzája. Tartott Károly attól-is, hogy a' Törökök ne talántán ollyast valamit kívánnának tőle, a' melly ellenkeznę az ő méltóſágával, azért-is fel-tette magában, (a' nélkül-is minden fel-tételeiben különös ember lévén) hogy az ágyba le fog feküdni, és abból fel ſem is fog kelni, miglen Demotikában léſzen: betegnek tévén magát, tíz egéſz hónapig feküdött ágyába. És tsak Müller, Grotthauſen, és Düben Urak ebédeltek mindenkor nála. Nem lévén pedig házbéli eſzközök, mivel Bender alatt mindenekből ki-raboltattak, ſemmi pompa, és különös jó étkek nem vóltak az aſztalon, edgyik a' másikának udvarolt az ebédnél, és azon egéſz idő alatt Cancellárius Müller vólt a' ſzakáts.

A' meddig az ágyba feküdt, addig olly ſzomorú hírt vett, hogy minden Tartományai Svétzián kívül el-puſztíttattak.

Generális Steinbock nagyon híresſé tette azzal magát, hogy ő a' Dánusokat Scánia Orſzágából kihajtotta, és a' leg-jobb Dánus katonákat Svétziai paraſztokkal meg-verte, melly által egy ideig a' Svékusoknak jó nevét fent tartotta. Annyira a' mennyire lehetett meg-rakta katonákkal Pommerániát, Bremeni Hertzegſéget, és azon réſzeket, a' mellyeket még Károly Németh Orſzágba bírt, de még ſem gátolhatta-meg a' Saxokat és Dánusokat, a' kik már öſzve-kaptsolták magokat, hogy az Albis vizén által ne menjenek Stáde Városának oſtromlására, melly nevezetes erősség vala ugyan ezen víznek partján, a' Bremeni Hertzegſégbe. Ezen Város lövettetett is, és hamuvá tétettetett, és a'

bent

bent lévő katonák is meg-adták magokat, minekelőtte Steinbock alája érkezett vólna.

Ezen Generális, a' kinek mintegy 12000-ből álló ármádátskája vólt, hajtotta az ellenséget, a' melly két annyi vólt, olly keménnyen, hogy aztat kénszerítette az Albis vizén megint által-menni, és nem tágítván az üzésen semmit, utól érte Gadebus nevű helységnél, melly alatt hasonló nevezetű folyó-víz foly, és 1712 esztendőbe Karátsony havának husadik napján a' Saxokhoz és Dánusokhoz olly közel esett, hogy őket tsak egy motsáros tó választotta-el egy-mástól. Az ellenség ezen tó megett vert tábort; és még egy erdővel is fedeztetett, illy fortéllyosan állván, mivel sokkal többen is vóltak a' Svékusoknál, sokkal több fortéllya vólt az ellenségnek, mert a' Svékusok másképpen nem is üthettek reájok, hanem ha szüntelen való ágyúk' tüze alatt egyenesen azon motsáros tón keresztül mentek vólna.

Steinbock rendbe-szedvén katonáit, még is által-ment ezen a' tón, és olly véres ütközetet tartott ellenségével, a' mellynek még soha párja ezen egymás ellen agyarkodó nemzetek között nem vala, három órák' el-folyásával a' Dánusok' és Saxoknak sorai meg-bontattattak, és a' tsata piatzát kéntelenittettek a' Svékusoknak engedni. Terméset szerént való fija Augustus Királynak, a' kit Königsmark Grófné nemzett, ezen ütközetbe kezdette tanúlni a' hadi tudományt. Ez vala azon nagy ember, a' ki a' Frantzia szolgálatba menvén, a' Fontenoi alatt tartattatott szerentsés ütközete által, egéss Frantzia Országot végső veszedelmétől megszabadította, a' ki annakutánna is sok ütközetbe olly nyertes vala, hogy nagy kérdés vólna, ő-é, avagy Marchal Turen lett vólna nagyobb Vezér. Élete' fogytáig is a' Frantziáknak Fő Comandíro-

zó Feld-Marsal Generálisſa vólt, a' kit ma is ſóhajtásſal emleget azon nemzet.

Magam az ő életének le-írásába ezeket olvastam, hogy a' midőn itten a' Svékusok a' Dánusokat és Saxokat meg-vérték vólna, a' tsata' helyén ſorokat fel nem bontván, ámbár az ellenſégnek testei lábok előtt feküdtek, a' meg-foſztáshoz addig nem fogtak, míglen talpon állván, az Úr Istennek a' diadalomért fenn-ſzóval hálát nem adtak, olly nagy rend-tartásra hozta Károly maga katonáit.

Ezen ditsőſéges ütközet után, mivel a' Dánuſok Stáde Városát hamuvá változtatták, el-tökéllette magába, hogy Altona Városán, a' melly a' Dánus Királyé vólt, fogja tölteni boſzſzúját. Altona városa Hamburgon túl áll, az Albis vize partján, és ennek rév-partjába alkalmas nagyſágú hajók bé-mehetnek. A' Dániai Király ezen Városhoz ſok kegyelmeit mutatta, mellyek arra tzélozók vóltak, hogy azok által a' lakosok a' kereskedésre gerjeſztteſſenek-fel: olly virágzásra is jöttek ők, hogy az ő Városokegy a' leg-jobb, és leg-gazdagabb kereskedő Város kezdett lenni. Ezért Hamburg Városſa írígykedni kezdett, és Altonának romlását óhajtotta. Minekutánna Steinbock Altonát meg-ſzállotta, egy trombitást bé-küldött ollyan izenettel, hogy a' városi nép minden leg-jobb portékáival és drágaſágaival mennyen-ki a' városból, még pedig ſietſéggel, mert a' várost fundamentomáig fogja el-rontattatni.

A' város' eleje ki-jött, térdre esvén előtte, 100000 tallért ajánlott, ha a' város meg fog kíméltettni. Steinbock 200000 tallért kívánt. Erre esedeztek az Altonabéliek, hogy nékiek leg-alább az engedődjön-meg, hogy Hamburgba küldhesſenek, a' hol az ő Vexel leveleik (váltó levelei) vólnának, és hólnap le fognák tenni a' pénzt. Steinbock

bock felelt, hogy ma meg kelletik annak lenni, külömben mindjárt tüzet vettett a' városnak.

Az ő katonái a' külsö városba állottak, mindenike égö fáklyát tartott a' kezébe. A' városnak erősſége egy fa kapuból, és halomra dűlt ſántzokból állott. Így tehát kénteleníttettek ennek megrettent lakoſſai nyakra főre éjſél tájba magok házaikat el-hagyni. 19 Januáriusnak napja vala 1713 eſztendőbe azon ſzerentsétlen nap: ki-mondhatatlan és kegyetlen hideg vólt, és az erős éjſzaki ſzél eztet még jobban keményítette, a' tüzet is gerjeſztette, és a' városba hamar el-terjeſztette. A' katonaſág a' Generális' parantsolattyára minden útſzákon gyújtogatta a' házakat, égett a' város mint 'Sodoma és Gomora, és még a' népnek el-ſzenvedhetetlen ínſége és veſzedelme az vala, hogy a' puſzta mezőbe ſem ide, ſem oda nem tudott menni. Férjfiak, Aſzſzonyok, kik holmijeknek terhétől nyomattattak, ſírva jajgatva a' jéggel fedett dombokra menni igyekeztek. Sok ifjak láttattak, a' kik magok hátán öreg vagy is beteg embereket vittek. Sok Aſzſzonyok, kik még gyermek ágyasak vóltak, máſztak-fel azon dombokra, és azokon kisdedeikkel edgyütt adták-ki lelkeiket. Mivel pedig még mindnyájan a' lakosok ki nem mentek a' városból, a' midőn már a' Svékusok gyújtogattak, azért ſok emberek házaikba is Vulkánusnak áldozattyai lettek. És így Altona városa éjféltől fogva más nap tíz óráig dél előtt, ſzünet nélkül való lángba vólt, és estve felé, hogy azon a' helyen Város lett vólna, ſenki meg nem esmérhette.

Sok öregek, betegek, és gyenge ſzűzek; mivel házokat a' tűz meg-emésztette, a' jégen Hamburg felé útban vóltak, és a' város' kapuihoz érvén, ſíránkozva esedeztek, hogy azok nyittaſſanak-fel nékiek, hogy így életeket menthesſék-meg.

De a' Hamburgiak nem akarták őket bé-botsátani, ezen ki-gondolt ſzínes okot adván, hogy ők eztet Altona városába uralkodó mirígyes betegſég miatt nem tselekedhetnék, és így ſzámtalanok ezen gyámoltalanok közzűl Hamburg városa kő-falai alatt hóltak-meg, az egekig hatott ſírások, valamint a' Svékusok, úgy az Hamburgiak ellen is. Idővel egy mánifestumot adott-ki Hamburg városa, a' mellyben magát ebből ki-menteni akarta, én úgy tartom még is, hogy a' dolog így történt, mivel erről több Históriákat Írók mind így egyaránt ſzóllanak.

Hogy ha ember' ſzívét, a' harag bé-teli,
Míglen boſzſzút nem áll, helyet fel nem leli.
A' boſzſzú-állása, olly ſzörnyű 's kegyetlen,
Hogy vólna vadabb vad, éppen lehetetlen.
A' Tigris, Oroſzlány, bár más állatokat
Meg-ölik: de meg nem rontják barlangjokat.
Nem öli-meg egy is, az ő maga nemét,
Sőt farkát tsóválja, reá vetvén ſzemét.
De harag el-fogván ember' ſzívét 's eſzét,
Nem másſal, tsak ember vérrel moſsa kezét.
A' házát fel-gyújtja, mindenit el-rontya,
Vénnek, Tsetsemőnek, vérit kardja ontya.
Még ditsekſzik: bezzeg jól vágott ma karom,
Vallyon ember-é ez? nem az: hát mi? barom.

Egéſz Németh Orſzág kiáltott ezen erőſzaktételért, a' Lengyel és Dániai Ministerek és Generálisok írtak Generális Steinbockhoz, és feddették ezen el-követett kegyetlenſégéről, a' mellyet ő minden ſzükſég felett vitt-végbe, és hogy ő ez által Mennyet földet maga ellen fel-indította vólna.

Steinbock így felelt ezekre: hogy ő ezeket azért tselekedte vólna, hogy úgy mond: az ő Ura' ellen-

lenségeinek tanítást adhasson ez által, hogy ők magokat mint Barbarusok úgy ne tartsák a' háborúba, és a' nemzetek' törvénnyét tartsák-meg, hogy ők Pomerániát kegyetlenséggel töltötték-bé, és ezen szép Tartományt egészlen el-pusztították, 100000 lakosait a' Töröknek el-adták. Hogy pedig Altona városát hamura fordította, ezzel tsak a' költsönt adta-viszsza Stade városáért.

Ha Károly akkor Pomerániába lett vólna, könnyen meg-történhetett vólna, hogy ő itten a' maga első szerentséjét fel-találta vólna, mert az ő Ármádái bár messze vóltak tőle, de még is az ő nagy lelkétől lelkesíttettek, sokszor is egy Főnek jelen nem léte akadályoztatta a' diadalmat. Steinbock is az apró tsatákba sok embereket veszített, mellyeknek a' jeles ütközetekben haszonkat vehette vólna; és ámbár ditsőséges is vala az ő diadalma, de még sem gátolhatta, hogy a' Moskák, Saxok, és Dánusok újra ősszve ne kaptsolták vólna magokat, midőn téli Quártélyra ment vólna, akkor is 200 katonája a' Holsteini Hertzegségbe az Eider vizébe hólt, ezen emberekbe való fogyatkozás helyre nem állíthatott ollyan Országba, melly az ellenségtől körűl vala véve.

A' Holsteini Hertzegséget akarta ő a' Dánusok ellen óltalmazni, de minden fáradsága híjába-való vólt, mert el-olvadván ármádája, a' Hertzegség el-foglaltatott, maga is el-fogattatott.

Pomeránia, Strálzundon és a' Rígai szigeten kívűl, minden óltalom nélkül vólt, azért is a' Prussus Királynak különösen adattatott. A' Bremen Hertzegséget a' Dánus katonák mint a' víz bé-töltötték. A' Moskák Finlandiából a' Svékusokat kikergették, és nem merték már ezek a' Moskákkal a' tengelyt ősszve akasztani, mivel ők sokkal keve-

ſebben vóltak, és a' hadi tudományba, bátorſágba is hasonlók lettek hozzájok a' Moska katonák.

HARMADIK JEGYZÉS.

Ibrahim Molla Nagy Vezérnek erőſzakos halála. Károly még egy kevéſſé átalkodásába marad, végtére ugyan tsak el-menetelét meg-határozza.

Hogy Svétziának nyomorúlt ſorsa tetézett légyen, Károly meg-maradott azon fel-tételébe, hogy tovább is Demotikába fog maradni, és ſzűntelen táplálta a' reményſég, hogy a' Törökök-től ő még ſegítſéget fogna nyerni.

Ibrahim Molla durtzás Vezér, a' ki a' Moskák ellen háborút akart indítani, és a' Nagy Sultán' Favoritájának mindenekbe ellent-állott, két ajtó közzé ſzoríttatott, és úgy fojtatott-meg, mellyért is olly félelmes lett ezen nagy Tiſztſég, hogy ennek helye fél-eſztendeig üresſen maradott, és ſenki ſem bátorkodott azzá lenni mind addig, a' meddig Ali Kumurgi a' Sultán' Favoritája a' Vezéri titulust fel nem vette; de ez által ſemmivé tétettetett Károlynak minden reményſége, mert már ennek régen kitanúlta terméſzetét, 's magához való hajlandóſágát.

Tizen-egy hónapig vólt Károly Demotikába mint egy tehetetlen, és már majd feledékenyſégbe is esett, és mivel nem fáraſztotta magát munkákkal, úgy meg is betegedett, hogy egéſz Európa őtet meg-hóltnak tartotta.

Azon Tanáts, a' mellyet ő Stockholmból való ki-jövetelekor fel-állított, ſemmit ſem hallott felőle, azért is kérte Ulrika Eleonora Hertzeg Aſzſzonyt az ő testvérét, hogy mivel olly régen a' Király oda vólna, a' Birodalmat venné magára, fel is vállalta ő aztat, de minekutánna látta vólna, hogy a' Tanáts őtet kénſzeríteni akarná, hogy a' Czárral, és a'

Dá-

Dánus Királlyal békeséget tenne, nem ok nélkül ítélte ezen Hertzeg Aszszony, hogy ezen békeséget az ő Testvére soha sem fogná helyesnek tartani, azért is a' Birodalmat le-tette, és az egész dologról egy hoszszú tudósítást küldött írásba hozzája Török Országba.

Azon írást Demotikába vette Károly. Azon határozatlan uralkodás, a' mellyhez ő eleitől fogva szokott, el-felejtette véle, hogy valaha a' Svékusok szabadok vóltak, és hogy hajdan a' Tanáts a' Királlyal edgyütt kórmányozta az Országot; és most úgy nézte a' Tanátsot, mint egy annyi szolgákból álló sereget, a' mellyben mindenike tetszése szerént akart parantsolni, azért is így írt nékiek: hogy ha mindenike uralkodni akar, el fogná nékiek edgyik sarúját küldeni, a' mellynek parantsolattyát fogják venni.

Mivel pedig a' Tanátsosoknak a' Birodalomba való mély bé-avatkoztatását által-látta, hogy az Országba maga Királyi hatalmát fent-tarthassa, jónak ítélte mindennek eleit venni, azért is szándékát a' Nagy Vezérnek meg-jelentette, hogy Németh Országon keresztül kívánna haza menni: által-látta aztat is, hogy a' Fényes Portánál már leg-kisebb reménysége sem lehet, és dolgait is senkire nem bízhattya, egyedül magára.

A' Frantzia Követ Dessaleurs Úr, a' ki a' Svétziai dolgokat magára vállalta, jelentette eztet a' Nagy Vezérnek, a' ki is erre imigyen felelt: Nemde nem meg-mondottam én; hogy nem telik esztendő belé, hogy a' Svékus Király el-menni fog kívánkozni, jelentsd néki, hogy el is mehet, itt is maradhat, válaszszon e' kettőből edgyet, de bizonyossan meg-határozza magát, hogy nékünk több annyi fáradságot ne tégyen, mint Bender alatt tett.

Ezen

Ezen kemény ſzavakat meg-mondotta Gróf Deſſaleurs Károlynak, de némi némű ſzépítéſſel. A' menetel' napja meg-neveztetett, de Károly minek-elötte meg-indúljon, egy nagy Királynak fényeſſégét akarta meg-mutatni, jól-lehet ez tsak egy ſzaladó Fejedelemnek pompája vólt magába: Grotthauſen Úrnak egy különös Követ' nevét adta: és 80 emberekkel kísértetve küldötte ötet Konſtántzinápolyba, a' kik mindnyájan gazdag ruhákba vóltak öltöztetve, hogy ottan az ö nevével a' Nagy Sultántól bútsúzzon-el.

A' melly költſég ezen pompás Követſégre ment, kéz alatt ſzereztetett. Gróf Deſſaleurs 40000 tallérokat adott költsön, Grotthauſen Úrnak Ágenſei vóltak Konſtantzinápolyba, a' kik az ö nevére pénzeket vettek-fel, ſzázra ötven forint intereſſel, így vett-fel egy zsidótól 1000 tallérokat, 200 piſtolyokat egy Ánglus kereskedötöl, ezer frankokat egy Töröktöl. És így ezen pénz által jádzattatott a' Svékus Követſégnek komédiája a' Dívánnak ſzeme elött. Grotthauſen Úrnak meg-adatott a' Portától mind azon tiſztelet, a' melly az illyen különös Követeknek az audientzia napján ſzokott meg-adattatni, de ezen Követſég' küldésének fö tzélja tsak az vala, hogy a' Nagy Vezértöl az útra pénzt tsafarhaſſon-ki, de erre ezen Minister bé-dugta mind a' két fülét.

Grotthauſen Úr költsön kért a' Portától egy Milliomot, a' Vezér erre így felelt: hogy az ö Ura tudna adni, a' midön akarna, de hogy költsönözzön, az az ö leg-föbb méltóſágával ellenkezik: mindazonáltal a' Svékus Királynak annyi fog adattatni, a' mennyi az ö úti költſégére elegendönek fog ítéltetni, még pedig úgy, a' mint aztat adni egy ollyannak illik, a' ki ötet viſzſza-küldi, meglehet, hogy talán a' Porta verettetlen pénzbe valamit

mit kíván ajándékozni, de erre mindazonáltal bizonyos számot ne tartson.

Ugyan tsak már egyszer útnak indúlt Török Országból a' Svétziai Király, első Októbernek napján 1714 esztendőbe. Egy Kaputzi Basa, hat Chiauzokkal fogadta őtet a' Demirtási Várnak kapuja előtt, a' hol már el-menetele előtt egynéhány napokat töltött. A' Kaputzi Basa, egy nagy skárlátból való sátort által-adott néki, a' melly arannyal által szövött vala, egy kardot, mellynek markolattya drága kövekkel ki vólt rakva, nyóltz ritka szépségű arabiai lovakat, drága nyergekkel és készületekkel, mellyeken a' kengyelek fínom vert aranyból vóltak, mind ezeket a' Nagy Sultán ajándékba küldötte néki. Egy Arábiai lovász mester, a' ki ezen lovakat vezette, egy laistromot is által adott ezen lovakról, a' mellyen ezen lovaknak eredete, nemzete, nemessége, és születtetése ki vala téve. Ez azon nemzeteknél bé-vett szokás, a' kik a' lovaknak nemességére inkább vígyáznak, mint sem az emberekére: de eztet nem is helytelenül tselekeszik, mert ez által a' jó lovak' neme, nem kevertetvén-meg más lovak' nemével mindég maga jóságába meg-marad. Az emberek különösen a' mostani világba, idegen, mostoha, hideg vérű nemzetből öszve párosodván; annyira meg-kortsosodik a' szép és erős nem, hogy tzinabár testű, tséklyés, pípa szár lábú, pösze ábrázatú, hátán vagy mejjén göböt viselő, bé-hajlott térdű, napra forgó órrú, kanál szájú, tsanyak ajakú, derellye fülű, juh formára ki-ült szemű, nyak tekerts nyakú, teve hátú, deszka farú, fél tsipejű zabált ló formára minden lépésére botló, szédülésbe kínlódó magzatokkal töltik-bé a' sok szép Tartományokat. Óh vajha illy el-fajúlttakat szemünkkel ne látnánk.

Hat-

Hatvan mindennémű szükségre valókkal terhelt szekerek, és 300 Lovak kísérték ötet. Tudta a' Kaputzi Basa, hogy sok Törökök a' Károly embereinek pénzt költsönöztek, nagy uzsorára, azértis hozzája így szóllott; hogy az a' Mahomet Törvénnye ellen vólna, melly az Uzsorázást nem szenvedi, kérné azért ő Felségét, hogy ezen adósságokról egy Laistromot írattattasson, és maga Konstántzinápolyba tartózkodó követtyének küldgyemeg, és néki meg-parantsollya, hogy a' töke pénznél egy fillért se fizessen többet. Nem! felelt Károly: Ha az én embereim példának okáért száz forintokat költsönöztek, és tsak tíz forintokat vettek vólna fel, én még-is százat fogok érettek fizetni. És azokat kik pénzeket költsönözték kérte, hogy mennyenek véle, mindnyáját ki-fogná elégíttetni, sokan-is el-mentek utánna, és Grotthauzen ezeket Svétziába ki-is elégítette. Hogy pedig útazása kellemetesebb légyen, a' Törökök minden nap tsak kevés mért-földeket tettek, ezzel-is néki kedveskedéssel kivántak lenni: de ezen múlatozás tsak únalmat okozott Károlynak.

Szokás szerint az útba minden nap három órakor fel-költ, mihent fel-öltözött, mindgyárt a' Kaputzi Basát, és a' ki Chiávuzokat fel-költötte, és még setét éjtszaka meg-indúlt. A' Török öltözet, a' melly máskép tekéntetes, el-veszti itten a' maga méltóságát, mert sepretlen, és tsak mind a' szalmát úgy hányták magokra: Károlynak ezen rendetlenségen öröme vólt, és aztat mondotta: hogy ez egy kis boszszú állás vólna, azért a' mellyet véle Bender alatt tselekedtek.

Az alatt miglen Károly Török Országnak végső határát érte, Stanislaus Király más útat vett, és Németh Országon keresztül a' két hídas Hertzegségbe ment, melly Tartomány a' Rhénusi Palatinus-

nusſággal, és Alsátiával határos, és ez tizedik Károly Svétzia Orſzága Királlyának idejétől fogvást, a' ki Kristina után, mint fellyebb láttuk, az Orſzáglásba következett, a' Svétziai Királlyoké vólt, és a' ſuccesſio Törvénnye ſzerint ennek koronájával edgyesíttetett: azért-is ezen Hertzegſégnek jövedelmét Károly Stanislausnak engedte, melly akkor 70000 tallérokra betsültetett. Ez vólt tehát annyi ſok dolgoknak, nagy gondolatoknak, háborúſágoknak végső bére. Stanislaus akart, tehetett vólna-is Augustusſal edgyesſéget, de Károlynak meg-átalkodása, kemény feje aztat tselekedte, hogy Stanislausnak maga Hazáját, és abban lévő ſzép örökös jóſzágait el-kelletett hagyni, tsak hogy a' Királyi nevet viselhesſe.

Stanislaus Király, Károly' haláláig meg-maradott ezen Hertzegſégbe, de annak utánna egy Pfaltzi Grófra ſzálván ez; lakását vette Fejér Várat Frantzia Alsátziába. Sum Úr, Augustusnak követtye panaſzolkodott ugyan ezért, az Orleányi Hertzeg előtt, a' ki akkor Frantzia Orſzágnak Igazgatója vólt, de így felelt néki az Orleányi Hertzeg: Uram! mondgya-meg ked a' maga Urának a' Királynak, hogy Frantzia Orſzág, mindég menedék helye vólt az ſzerentsétlen Királyoknak.

A' midőn Károly a' Római Tsáſzár Tartományának határára érkezett, meg-tudta: hogy minden Orſzágaiba olly parantsolatot adott-ki, hogy őtet mindenütt, egy Királyt illendő tiſztelettel fogadnák, hogy ſemmibe fogyatkozást ne ſzenvedgyen, valahová-is érkeztek, az ő Furirjai mindgyárt mindenek a' mint leg-pompásabban lehetett kéſzittettek, a' nép, Uraſágok, Papok, ſok mért-földekről oda gyültek, tsak hogy azon Felſéget láthaſſák, a' ki olly nagy diadalmakat nyert, és a' ki hasonló ſzerentsétlenſégekbe-is esett, a' kinek

az

az ő híre három réſzit a' világnak bé-töltötte, és álmélkodásra méltó dolgát nem ſzűnik tsudállani. De hogy mind ezek láthaſſák éppen nem akarta; a' nélkül-is minden pompa tételeknek ellenſége lévén, azért-is a' körülötte való Uraknak ezeket mondotta: Nem fogják azok látni a' Benderi rabot. De ezen útban el-is tökéllette magában, hogy addig Stokholmba nem fogna menni, míglen dolgai jobb forsra nem fognának fordúlni.

Mihent ő Targovitzba érkezett, melly helyſég Erdély Orſzágának határa ſzélin vagyon, mindgyárt az őtet kiſérő Törököket viſzſza botsájtotta, és egy Tsűrbe vette ſzállását, de itten meg-betegedett, és az hideg ki-lelte, az ő Doctora Thür, tíz nap alatt hellyre állította egéſſégét ſzerentsésen. Ez vólt azon Doctor, a' kivel ő, mint gyermekkel a' kertbe, az ugró kútig futott, melly múlatſágos dolgát az első Réſznek harmadik Jegyzésébe vólta képpen le-írtam.

Jobban kezdvén lenni, Fabriciushoz így ſzóllott: Én alá incognito (meg-esmérhetetlenül) akarok útazni, mit gondol ked, hogy kell eztet tennem? Fabricius Úr-is, hogy őtet múlattaſſa illy tréfásan ſzóllott: Felſéges Uram kérje költsön Grotthausennek fekete parókáját, tegye a' fejére, és arra tégyen háló süveget, öltsön magára háló köntöst (Schlafrock) és a' hol meg-ſzáll Felséged, mindenütt vendég fogadóba ſzállyon, és ott bort kérjen, és ha a' vendég Fogadósné tsínos léſzen, azzal jádzodgyon, vagy a' Leányával, jól egyék igyék, így az egéſz világba ſenki meg-nem fogja esmérni a' Svékus Királyt. Erre nevetett Károly, és ezeket mondotta: Jól vagyon! hanem mindenekben-is, de némellyekben fogom követni a' ked tanátsát. Azon Tsűrbe, a' kik véle vóltak, edgyütt lévén, meg-mondotta nékiek, hogy az ő ſzemélye

lye iránt ne gondoskodgyanak, és mindnyájan azon igyekezzenek, hogy mennél elébb lehet, Pomerániába, Strálzund városa alatt, melly a' nap keleti tengernek partyán áll, meg-jelennyenek, melly város azon Tsûrtôl mellybe vóltak, mint egy 300 mért-fôldnyire lehetett.

Egy Királynak ſorsa akkor nem jól vagyon,
Mikor a' ſzerentse üldözi olly nagyon.
Hogy fel-kenett fejét, másnak parokája,
Fedi, 's háló süveg, az ő Koronája.
Keze nem ſceptrumot tart, ſzarándok botot,
Illynek le-esésre, vallyon mi ád okot?
Nem más: hanem tsak az, nagy meg-átalkodás,
El-fogván a' ſzívét, a' fel-fuvalkodás;
Az egéſz világot tapodni akarja,
Ront, puſztít hódoltat a' meddig ér karja.
Népek' jajgatása, az Egeket veri;
Isten meg-halgattya; végre aztat nyeri,
Hogy vagy le-vettetik, fényes Trónusſáról,
Mert meg-felejtkezett, a' világ Uráról.
Avagy mint Salamon (*) Remete ruhába,
Öltözik-fel; 's meg-hal maga barlangjába.
Károly nagy példája, ſok Fejedelmeknek,
Úttyát mint kerûllyék a' veſzedelmeknek.
De bóldogok vagyunk mi Leopoldunkkal,
Mert kegyes mint Títus, jól teſz mindnyájunkal.

(*) Elsô Andrásnak Fia vólt Salamon, ki remete ruhába láttatta magát Székes Fejér várot Szent Istvány testének fel-vételekor.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

Károly követi úttyát. Stralzund alá érkezik, ottan tett dolgai, és Európának az akkori időbe történt nagy változása.

Ezen Tsűrből meg-indúlván Károly, fejére ugyan tsak egy fekete parókát, és arra egy arany paſzományos kalapot tett-fel, máskép mindenkor önnön haját viselte, ſzürke ruhába öltözött, a' mellyre egy kék köpönyeget öltött, és Németh Tiſztnek adta-ki magát, magával ſenkit nem vitt, hanem Resen, és Düring nevezetű két Tiſztyeit, a' többit mindnyájokat a' Tsűrbe hagyta nagy ſzomorúſágba; Posta lovaknak hátára fel-ülvén azokkal meg-indúlt.

Mindenütt el-kerülte úttyába azon tartományokat, a' mellyek az ő ellenſégei-é vóltak, azért-is Erdélyen, Magyar Orſzágon, Morván, Austrián, Bavarián, Virtenbergián, a' Rhénusi Palatinusſágon, Vestfálián, Meklenburgián ment által, és így egéſz Németh Orſzágot körül járta, és fél annyival többet ment, mintha egyenesen ment vólna. Mindgyárt első nap, mivel erősen egéſz nap lovagolt, Düring gyenge ifjjú lévén, és az illyen fáradtſágos útazáshoz még nem ſzokott vala, estve a' midőn lováról le-ſzállott, el-ájúlt. Károly, a' ki az útba egy ſzempillantásig ſem akart múlatni, midőn Düring egy kevesſé magához tért vólna, így ſzólla hozzája: Mennyi pénz vagyon nálad? ez pedig felelt; Ezer Tallér aranyba: add ide, úgy mond Károly, a' felét, mert látom gyenge ember vagy, és engemet nem követhetz, én az én útamat egyedül fogom meg-tenni. Düring az Istenre-is kérte, hogy ne ſzerentséltesſe magát, és tsak három óráig méltóztaſſon várakozni, ezek alatt min-

mindenképpen meg-fog ereje jönni, és el-fog mehetni ő Felségével. De Károly meg-kérhetetlen vólt, az 500 tallérokat magához vette, és lovakat kért. Düring felette törekedett magába, végre ezen fortélyt vette elő. A' Posta Mester óldala mellé állott, és Károlyra mutatott, így szólván hozzája: Ez az ember az én Bátyám, és mi egy dologba útazunk egymással, láttya, hogy én beteg vagyok, és még-is tsak három órát sem akar várni, adgy alája kérlek olly lovat, melly leg-roszszabb az istálódba, és az én számomra készíts egy Posta kotsit, ezek után két arannyokat nyomott a' Posta Mester' markába.

A' Posta Mester mindeneket Düring kedve szerint tselekedett, Károly alá egy rokkant, és béna lovat adott, a' mellyre ő fel-űlvén 10 órakor éjtszaka setétbe, szélyel esvén a' havas esső, útnak eredett. Düring egynéhány órákig aludván, fel-űlt a' kotsira, a' mellybe jó erős lovak vóltak bé-fogva, úttyát követte; egynéhány mért-földeket hátra tévén útól érte ő a' maga Királlyát hajnal hasattával, ki alatt azon rosz ló ki-állott, és tsak gyalog ment, hogy postát érhessen.

Düring szekerébe kénteleníttetett bé-űlni, és abba a' szalmán el-aludott. Annakutánna edgyütt útaztak, nappal ló-háton, éjtszaka pedig kotsiba, a' mellybe alhattak, de egy helységbe sem mulattak.

Minekutánna postán 16 nap éjjel nappal útazott vólna, pedig nem minden veszedelem nélkül, mert kevésbe múlt, hogy egynéhányszor el-nem fogattatott, utóllyára ugyan tsak el-érkeztek 1714-be első December' napján egy órakor éjtszaka Stralsundnak kapuja eleibe.

A' Király a' Strázsán álló katonához (Schildwacht) szóllott, hogy ő a' Svétziai Királytól kul-

dettetett ember vólna, Török Országból jönne, és ebbe a' szempillantásba kellene nekie a' Comendánsal Generális Dückerrel a' Városba szóllani. A' Strázsa felelt, hogy késö vólna, a' Gubernátor lefeküdött vólna, és reggelig várakozni kell nékie.

Károly tovább ezeket mondotta: hogy igen nagy járatba vólna, és ha mindgyárt el-nem fognák menni, és a' Gubernátort fel-nem kőltik, hólnap mindnyájan fel-akasztatnak. Úgy mene tehát el egy Strázsa Mester, és fel-kőltötte ötet. Dücker aztat gondolta, hogy talán a' Károly Generálisai közzül valamellyik léfzen ez: fel-nyittatta tehát a' kaput, és ezen követ a' szobájába vezettetett.

Generális Dücker, még álmos vala, és újságokról kérdezősködött a' Svétziai Király felöl: erre meg-fogta Károly a' karját, és így szóllott hozzája: Hát Dücker! el-felejtettek már engemet az én leg-hívebb Jobbágyaim? akkor esmérte-meg a' Generális, hogy ö maga a' Király vólna: majd maga szemeinek sem adott hitelt, ugyan tsak felkölt ágyából, lábaihoz borúlt, által kótsolván térdeit, és azokat tsókolván nem türhette, hogy öröm könyveit sürüen ne hullatta vólna. Mindgyárt-is az egész városba el-futamodott el-jövetelének híre, és a' városi nép körül fogta a' Gubernátor házát, az útzák meg-töltek lakosokkal, és egymástól kérdezték, hogy: Igaz-é? hogy a' Király itt vagyon, Nagy örömök miatt minden ablak meg-világosíttatott, és azokon bor folyt több mint 1000 akó égö fáklyák között, és ágyúk dörrögései között.

Mivel pedig 16 napok el-folyása alatt ágyba nem feküdött, a' Generális annyira vette ötet, hogy most le-feküdött, de mind a' két faruját lekelletett a' lábáról vágni, mivel azon sebes útazásban, és hideg nedveslégbe a' lábai meg-dagadtak, fejér ruhája, és más öltözete sem lévén, hamar-

marsággal ollyakat, a' mint ezen városba telhetett, tsináltattak néki. Minekutánna néhány órák alatt édesdeden aludott vólna, fel-ébredett, és fel-öltözvén, mindgyárt ezen városban lévő katonáit mustrálta, és a' Város erősségét meg-tekíntette; és még azon nap parantsolatba ki-adta, hogy ő minden ellenségeivel sokkal erősebben mint eddig fogja a' háborút vinni.

Európa mostan sokkal más állapotba vólt, mint sem vala akkor, mikor aztat Károly 1709-ben el-hagyta; azon háború, a' melly ennek déli részit, úgy mint Németh Országot, Angliát, Hollandiát, Spanyol, Portugalia, és Olasz Országot rontotta, tzélyát érte, mert itt békesség lett. Ezen közönséges békesség gyümöltse vólt, az Angliai belső viszsza vonásoknak. Gróff Oxfort egy igen jeles Minister, és Lord Bolinbrokke egy a' leg-tüzesebb, és nagy, de szép beszédű emberek közzül, az akkor élők között, azon nevezetes vitézségéről híres Hertzeg Malbourugot a' nyeregből ki-emelvén, mindgyárt annyira vitték Annát Angliai Királynét, hogy ez; XIV. Lajos Frantzia Királlyal békességre lépett. Mivel pedig Frantzia Ország már Angliától nem tartott, a' többi Fejedelmeket-is reá kénszeríttette a' békességre.

Ötödik Fülep Spanyolok Királlya, XIV. Lajosnak unokája, Spanyol Országba békességbe kezdett uralkodni. Eztet ugyan hatodik Károly Tsászár el-veszttette, de Neapolis Országa, és Flandria néki jutott, és nagy vólt a' birodalma, mellyet meg-erősített: XIV. Lajosnak pedig a' vala kívánsága, hogy öreg napjait békességbe tölthesse.

Anna Angliai Királyné 1710 esztendőbe Augustusnak tizedik napján meg-halálozott, kire-országának fele neheztelt azért, hogy ő lett vólna oka, hogy annyi sok Országok békességet kéntelenít-

níttettek tenni. Az ő Test-vére Stuárt Jakab, a' mint az egész világ tudgya, szerentsétlen egy Hertzeg vala, és születése napjától fogva az Trónustól el-vala zárattatva, sőt Anglia Országba nemis merte magát mutatni: azért-is a' Hannoveriai választó Hertzeg Első György emeltetett-fel a' Nagy Britanniai Trónusra. Őtet ugyan ez nem illette, jól lehet első Jakab Leánnyának Fia vólt, hanem a' Nagy Britanniai Parlamentumnak Actái által emeltetett arra.

György már meg-élemedett ember lévén ollyan Nemzetnek lett Királya, a' mellynek nyelvét ő nem értette, és azon Országnak dolgai idegeneknek látzottak előtte, melyért-is ő inkább Hanoveriai Választó Hertzegnek illett, mint sem Anglia Királlyának. Minden kívánsága az vala, hogy ő a' maga Birodalmát Németh Országban ki-terjeszthesse, és hogy azokba népének bóldogúlását elő mozdíthassa. Minden esztendőbe által-is ment ő Angliából a' tengeren azon Tartománnyaiba Jobbágyainak magát meg-mutatni, a' kiktől ő nem tsak szerettetett, de imádtattatott, de még-is ő inkább szeretett úgy élni, mint egy különös, hogy sem mint egy országló Úr. A' Királyi fényes Tzeremoniák terhek vóltak előtte, azért-is tsak néhány meg-esmért Udvarbéliekkel élt bíztos barátságba, nem-is vólt ő Európában azon Király, a' ki nagy pompát mutatott vólna, de még-is egy a' leg-böltsebb Királyok közzűl vala, a' ki a' Trónuson a' különös életnek édességét kóstolta, és a' ki mindenekkel barátságba vólt. Illyen Király nem sok találtatott Európának déli részin.

Más formájúk vóltak azon változások, a' mellyek Európának éjtszaki részin történtek, ottan a' Királyok háborúskodtak, és mindnyájan edgyesültek a' Svétziai Király ellen. Augustus megint felhá-

hágott a' Lengyel Trónusra a' Czár segítségével, és a' Tsászárnak, Angliai Királynéjának, 's Hollandiának engedelmével. Mert jól lehet ezek garantirozták az Altranstadi edgyességet akkor, a' mikor még Károly hatalmas lévén törvényt szabhatott, és kardgya még éles vólt, de mihent ezen tsorbák estek, és tőle senki sem tartott, mindgyárt a' köpönyeget-is meg-fordították, 's Károlyra nem figyelmezték.

Mind azon által Augustusnak még sem vólt nyugodalmas Országlása, mert a' Lengyel köz Társaság azt hitte, hogy ha ő a' Trónusra jövénd, határozatlan hatalommal kivánna rajtok uralkodni: azért-is ők mindenkor fegyverbe vóltak azért, hogy ő az úgy neveztetni szokott Pacta Conventa tzikkellyeit meg-tartani köteleztessen, a' melly nem más, hanem a' Király és Jobbágyok között való fel-bonthatatlan Contractus. És úgy látzattatott, mintha ők a' magok Királlyát tsak azért hívták vólna vissza; hogy vélé háborújok légyen. Ezen zavarodás alatt Stanislausnak neve nem-is hallatott, az ő Pártosai-is úgy tetzettek, mintha el-enyésztek vólna; Károlyról-is tsak úgy emlékeztek, mint egy ollyan igen sebes vízről, a' mellynek sebessége, de tsak kevés ideig mind-azokat, mellyek, két partyai között vagynak, meg-változtattya.

A' Pultavai ütközet, és Károlynak jelen nem léte, nem tsak a' Stanislaus, de a' Holsteini Hertzegnek, a' ki az ő Testvér nénnyének Fia vólt, veszedelmét is okozta, mert ennek majd egész Országát el-foglalta a' Dánus. Károly fógorának Attyát felette szerette, azért-is Fiának szerentsétlensége felette fel háborította szívét, és mivel Károly tellyes életébe mindeneket tsak betsületért tett, azért-is esete ezen fógorának fájdalmason esett,

mert ha éppen nem egéſzlen-is ötet fel-emelte, de elöbbeni ſorſában még-is ö helyheztette.

Minden, ezen Hertzegnek ſzerentsétlenſégével kívánt gazdagodni. Fridrich Vilhelm, a' ki nem régen lett Prussiai Király, és nagyobb hajlandóſágot mutatott a' háborúra, mint ſem az Attya a' békeſſégre, mindgyárt-is Stetin Városát egy réſzivel Pomerániának 400000 tallérokért, a' Dániai Király, és a' Czár által magának által adattatta.

A' Hanoveriai válaſztó Hertzeg, egyſzersmind Angliai Király, hasonlóképpen a' Brémeni, és Verdeni Hertzegſégeket ſequeſtráltatta, mellyet 60000 pistolyokért a' Dánia Király meg-engedte. Így gazdálkodtak tehát Károlynak Tartománnyaival, még azok-is, a' kiknek azokat örzeni kelletett vólna, ſzintén ollyan ellenſégei lettek, mint azok, a' kik azokat el-foglalták.

Ha egyſzer farkasok, aklokba bé-törnek,
Mind Júhnak, ketskének, ſzint úgy az ökörnek
Roſzſzúl vagyon dolgok; mert fel-falattattnak,
Kik fel-nem faltatnak, ſzéjjel ſzaggattatnak.
Szint így vagyon dolga, olly Tartományoknak,
Mikor háborúja vagyon Királlyoknak
Több más Királlyokkal: Öt ezek meg-győzvén,
Tartománnyaiból, erövel ki-üzvén.
Jobbágygyait nyúzzák, mindentöl meg-foſztyák,
A' Tartományokat, magok közt fel-oſztyák.
Sajáttyokon felül, itt a' másét veſzik,
De mondgyák, hogy Jure armorum ezt teſzik.
Farkasok teſzik ezt, cum Jure dentium,
Semmit ſem hajtanak ad Jura Gentium.

ÖTÖ-

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

A' Czárnak Győzedelmei, és az ő Tryumphusa.

Már mostanság a' Czár leg-félelmesebb vala, az ő első meg-verettetései, ezekre következett Diadalmai, a' maga önnön hibái, az ő mindég többet tanúlni való kívánsága, hogy megmutathassa maga jobbágyinak, mennyire nem ment vólna, és az ő fáradhatatlansága, tették őtet nagy Urrá mindenekben. Ríga meg-vólt már véve: Liefландia, Ingermannia, Karélia, és fél Finlandia, mind szép tartományok, mellyeket Károlynak Ősei fegyverrel nyertek, mind az ő hatalmába vóltak.

Péter Alexovits Czárnak egy hajója sem vólt a' nap-keleti Tengeren, de most Ura lett ennek, és 30. nagy hajókból álló Flottája úszott rajta. Edgyet ezen hajók közzül maga kezeivel munkált; ő leg-jobb Hajó - Áts - Mester vólt, leg-jobb Admirál, és leg-jobb Hajós. Nem vólt semmi nehéz, és félelmes pasus a' Bithínia Tengernek szorosától fogva egész a' nagy Oceánusig, a' mellyet ő maga meg nem próbált vólna, még pedig tsak úgy, mint egy Matrósz, de ezen fáradozását öszve kötötte maga előre fel-tett Tsászári haszná-val, és okos Philosophiájával, mind azon által garáditsról garáditsra lépvén kívánt jutni az Admirál hivatalra, ezen módon lett ő a' szárazon-is Fő-Generálissá. A' meddig Hertzeg Gallitzin Generális, a' kit ő jól ki-tanított, és még egy más Generális, a' ki a' Tengeren mindég mellette vólt, egész Finlandiát meg-vették, Vása városát-is. meghódoltatták, és a' Svékusokat el-kergették, a' Czár hajóra ült, és Aland szigettyét, melly 12 mértföldnyire vagyon Stokholmtól, meg-vette.

A' Czár eztet 1714 eſztendőben Junius hólnapnak elein vitte véghez, a' midőn Károly Demotikába az ágyba feküdött. A' Cronstádi ki-kötő helyből, a' mellyet négy mért-földnyire Peterburgstól építtetett ment-ki hajóival; a' Tiſztek Matrózokkal edgyütt, kik a' hajókon vóltak, minnyájan az ő tanítványi vóltak, és valamerre ſzemeit vetette mindeneknek fel-állítója ő vólt.

A' Moska Flotta az Alandi magos Tengeren vólt, 15. Juniusban, és állott 30. nagy hajókból, 80. Gályákból, és 100. fél Gályákból. Ezeken 20000 emberek vóltak. Admirállya Apraxin vólt, és a' Czár úgy ſzolgált ezen Flottán mint Schutby (ez neve bizonyos Tiſztſégnek a' vízen ſzolgáló Anglusok között.) Ezen Flottának ſzeme eleibe akadott a' Svékusok Flottája, mellyen Admirál vólt Generális Ehrenſchild, ezen flotta ugyan két harmad réſzſzel erőtlenebb vólt a' Moskákénál, de még-is három óráig verekedett azzal, de utóljára a' ſokaſágtúl meg-győzettetvén, maga a' Czár fogta-el Ehrenſchildt hajóját véle edgyütt.

A' Győzedelem napján ki-tett a' Czár az Álandi ſzárazra 16000 katonákat, ſok Svékusokat, kik a' ſzárazon vóltak, és az Svétziai Flottára akartak menni, fogott itten-el, és a' maga hajóira küldettette. Ezek után az Ehrenſchildt nagy hajójával, a' mellyen Ehrenſchildt-is vólt, és még három Svékus hajókkal, egy Fregátával, és hat Gállyákkal, mellyeket mind maga fogott-el, a' Cronstád ki-kötö Rév helybe viſzſza tért.

Innet a' Petersburgi Révbe ment, az ő egéſz Flottája, és a' többi el-fogattatott Svékus hajók-is követték.

Ezen ki kötö helybe 150 ágyúknak ki-süttetésével köſzöntetett, annakutánna tartotta pompás bé-menetelét, és Triumphusſát, a' melly-is jobban

ban örvendeztette ötet annál, az mellyet Moska Városába tartott, mivel a' Tiſztelet tétel azon Városba esett-meg, a' mellyet ö leg-inkább ſzeretett, és az mellynek helyén tíz eſztendök elött tsak gunyhók állottak, és már most 34500 fényes épületek vagynak. Valóban-is nagy belsö örömének kelletett lenni, mivel most nagy Tengeri ereje vólt és az elsö-is vólt, a' ki Moska Flottát, felállított, még pedig ollyan Nemzet között, a' melly a' Flottának a' nevét ſem értette.

Majd éppen úgy tartatott azon Tzeremonia itten Petersburgba, valamint a' Pultavai ütközet után Moska városában. A' Svétziai Admirál vólt ennek minden ékeſſége, a' Czár pedig úgy jelentmeg, mint Schut by Nacht. Eggy Romanodovski nevezetü Moska Bojár képzellette a' Czár ſzeméllyét, Trónuson ült, és kétfelöl 12 Tanátsosok vóltak körüllötte. Az Schout by Nacht, bé-nyújtotta nékie, a' ſzerentsés vízi ütközetet, mellyet nyert, mellyért-is ö Vice-Admirálnak tétettetett, az ö nagy ſzolgálattyáért. Izetlen Czeremónia! de még-is ollyan orſzágban haſznos vólt, a' hól a' Hadi tudomány, és a' Fö Tiſztekhez viseltetö meg-alázodás még újság vólt, a' mellyet a' Czár bé-hozott.

A' Moska Czár tehát mind vízen ſzárazon Mestere vólt a' Svékusoknak, minekutánna öket Lengyel Orſzágból-is ſegítette ki-üzni, a' ſor-is már reá jött, hogy mind uralkodhatott mind parantsolhatott.

A' Czár közbe járó vólt a' Lengyel köz Társaſág, és Augustus között, melly-is olly nagy ditsöſég vólt, mint ha ö tette vólna ebbe a' Királyt. Ezen hatalom, és minden ditsöſég az elött mind a' Károly kezébe vóltak, most pedig már ezekkel a' Czár bírt. Jobb haſznát-is tudta ö ezeknek venni mint Károly, mert ö mindeneket a' maga, és

Bi-

Birodalmának haſznára fordított. Minden Városokból, a' mellyeket meg-vett tudós Mester embereket vitt Petersburgba, minden Tudományokat kézi Mesterſégeket azon Tartományokból, a' mellyeket ő a' Svékusoktól el-ſzakított, Moska városába hozta, és így az ő Birodalma meg-gazdagodott, a' ő diadalmi által, a' melly-is minden más Vezérek előtt nagy ditséretire ſzolgált. A' Svétziai Birodalom ellenbe, a' melly majd minden Tartománnyait a' tengeren túl el-veſztette, a' kereskedéstől meg-foſztattatott, pénze ſem vólt, ſem hitele; (Creditum.) Régi katonái, a' kik olly félelmesek vóltak ellenségei előtt, az ütközetekbe, tsatákba, és más alkalmatosſágokba el-veſztek. Több 100000 Svékusoknál a' Czár el-terjedet Birodalmában, el-ſzéllyeſztve mint Sklávusok vóltak, és majd nem ſzint annyin a' Törököknek, és Tatároknak el-adattattattak. Nagy fogyatkozásba láttatott lenni Svétzia, a' nép dolgába, de tsak az Férfiakban, mind azon által a' nagy reményſég még-is fel-éledett ezen Orſzágban, mihent kitudódott, hogy a' Király Strálzundba vagyon.

Az ő Jobbágyai olly nagy bizodalommal, és ſzeretettel viseltettek hozzája, hogy mindenekre érette kéſzek vóltak, tsudálni meg-nem ſzűntek az ő nagy vitézſégét, és el-hitették magokkal, hogy e' földön mindenható vólna, azért-is nem tsak a' fiatal férfi nem, de még a' Menyetskék, és hajadon Leányok-is ſeregenként ki-állottak, és az hadba Királlyokkal kivántak menni, jól lehet a' földnek mivelésére-is kevés nép vólt már az Orſzágban.

Hogy ha Királlyához buzgó nagy ſzeretet
Ellefzt, és fel-gyullaſzt, egyſzer egy nemzetet,

A'

Az Enthusiásmus, ezt úgy fel-buzdíttya;
Hogy minden kárt 's veszélyt játéknak állíttya.
Mivel az Királya, nagy Vezér, ítéli,
Véle bóldogságát el-éri, azt véli.
Eleven példa itt, Svékusok' nemzete,
Királlyához melly nagy vala szeretete,
Bár szerentsétlenség végtére öt érte,
Még is minden Jobbágy kész vólt halni értte.
Gyúltek a' Menyetskék, Leányok, 's Legények,
Szólltak: Föld' szántásra maradjanak vének;
Mi pedig iffiak ne szánjuk vérünket,
Kövessük hartzokba, mi Fejedelmünket.
Görög iffiúság szintén eztet tette,
Őket Amazónok' serege követte.
Illyen roszszat ugyan, és olly nagy inséget,
Hogy Hazánk ne érjen, kérjük a' Felséget.
De ha jutna még is illy veszedelmére,
Menne-é szép nemünk vallyon védelmére?
Nem hiszem: mert magát ott nem tzifrázhatná,
Operát, és a' Bált addig el-múlatná,
Ha néhányan még is menni találnának,
Nem Mársnak, Vénusnak ott is áldoznának.
Hazánkba ők sokkal nagyobb Amazónok,
Mint a' Svétziai Lányok, vagy Aszszonyok.
Nem egytől hallottam, ki eztet mondotta,
Németh nyelven bátran, 's kérkedve szóllotta,
Ich habe heut eine Eroberung gemacht,
Den ich wünschte, der ist schon unter meiner Macht.
Tudjuk illyen Várnak, melly erős bástyája,
Bombik szükségesek, és minák alája.
De ostroma ennek gyakorta fájdalmas,
Mind ezen mind a' más világon ártalmas.

NYÓLTZADIK ÉS UTÓLSÓ RÉSZ.

ELSŐ JEGYZÉS.

Károly a' maga Testvérét, és Hertzeg Kis-Aſzſzonyt a' Heſſen-Kaſzſzeli Hertzeghez férjhez adja. Maga Strálzundba oſtromoltatik, és majd tsak el nem fogattatik.

Ezen kéſzületek között férjhez adta Károly a' maga edgyetlen egy húgát Fridrikhez, az Heſſen-kaſzſzeli Hertzeghez. Az özvegy Királyné, Károlynak és az ő húgának Nagy Annya, melly is már 80 eſztendős vala, tartotta ezen menyegzőt 14 Április' napján, 1715 eſztendőbe, a' Király' Residentziájába Stockholmba, és tsak hamar meg-halálozott annak utánna. Károly nem vólt jelen ezen menyegzőnél, hanem Strálzundba maradott, és ezen jeles erősſégnek minden bástyájit, kő-falait erősítette, mivel mind a' Dániai, mind a' Prusſiai Király az ellen törtek. Az alatt az ő ſógora egéſz Svétziába Generálisſimusnak ki-hírdettetett, és az ő minden Ármádájának fejévé rendeltetett. Ezen Hertzeg Hollandiai ſzolgálatba vólt az előtt, a' Frantziák ellen, és jeles Vezérnek tartattatott.

Mostan megint olly ſürűn háromlottak a' ſzerentsétlenſégek a' Károly' fejére, valamint annak előtte az ő diadalmai. 1715 eſztendőbe Június' hónapjába, megſzállották az Ángliai Németh katonák, és az Dániai Királyé Vizmár erős városát, ugyan más réſze a' Dániai Király' katonáinak, a' Prusſus Királyé, és a' Saxóniai Electoré, mellyeknek ſzáma 36000 vólt, azon időbe Strálzundot ſzállották-meg. A' Dániai és Prusſiai Király meg-fúrattattak öt Svékus hajókat, a' mellyek el is süllyedtek. A' Czár 20 nagy hajók-

jókkal, és 150 transport hajókkal, mellyeken 30000 katonái vóltak a' nap-keleti tengeren úszkált, a' ki is Svétziának Országát nem kevésé fenyegette.

Majd a' Helsingör rév-partjához közelgetett, majd a' magas tengeren Stockholm előtt látszattatta magát. Svétzia körül lévő száraz föld nem vólt bátor, hogy valahol ott ki nem száll-é reája az ellenség. Midőn a' tengeren illy környül való állások vóltak, éppen azon tájba kergették a' Czár' katonái egy helyből másikba a' Svékus katonákat azon a' részen, mellyet még Finlandiába bírtak, a' Bithiniai tengernek szorosa felé. De tovább még sem erőltette a' Czár a' maga szerentséjét.

A' hol az Odra vizének fakadása vagyon, és Pomerániát két-felé hasíttya; annakutánna Stettin alatt el-foly, és a' nap-keleti tengerbe szakad; vagyon egy kis Uzedom nevezetű sziget. Ez nevezetes azért, mivel az Odra vizét mind jobbról, mind balról óltalmazhattya, azért is a' ki egyszer Ura ezen szigetnek, Ura ezen vízen való hajózásnak is. Ezen szigetből a' Prussus Király a' Svékusokat kifüstölte, és ez által Stetin városát is el-nyerte, azon idő alatt, hogy ő a' békesség' kívánásáért ezeket sequestrumba fogja venni. De a' Svékusok Uzedom szigettyét 1715 esztendőbe megint meg-vették. Két sántzok vóltak itten: az edgyike, melly az Odra vizének egy erénél állott, neveztetett Sviner sántznak, a' másikának neve, melly ennél erősebb Pünnaminder sántz vala, ez a' víznek túlsó partyán állott. Károly ezen két sántzoknak, és az egész szigetnek óltalmára nem hagyott 250 katonáknál többet, a' kik egy öreg Svékus Tisztnek Comandója alatt vóltak, a' kinek is neve Kuze Schlerp vala, melly név valósággal meg-érdemli, hogy a' jövendőség is meg-emlékezzen róla.

A'

A' Prusſiai Király 4-dik Auguſtus' napján 1500 gyalog katonákat, és 800 Dragonyoſokat küldött, a' kiket azon ſzigetbe ſzárazra ki-ſzállíttottak. Ezek el-érkezvén minden ellent-állás nélkül el-foglalták a' Svinger ſántzot, mivel Kuze Sclerp öreg Tiſzt látván, hogy ezen ſántz néki nem vólna haſznára, és kevés népét is nem akarván el-oſztani, oda engedte, és magát azon maroknyi népével a' Pünaminder ſántzba vonta, olly fel-tétellel, hogy magát abba utólsó emberéig fogja védelmezni.

Nem is tehettek mást, hanem ötet a' hadi mesterſégnek régulája ſzerént ostromlani kénſzerítettek, ugyan azért Stettinbe nagy ágyúkat raktak hajókra, és a' Prusſus Truppokat még 1000 gyalogſággal, és 400 lovasokkal erösítettek-meg. Auguſtusnak 18 napján két felöről nyitották-ki a' futó árkokat, és ágyúzták, bombizták ezen ſántzot keményen. Ezen ostrom alatt el-küldötte egy katonáját Károly a' ſzigetbe, a' hová ſzerentsésen el is jutott, és a' Pünaminder ſántzba is bé-tsúſzott, és azon öreg Tiſztnek egy levelet hozott; melly ezeket foglalta magába:

„Ne adj tüzet elébb, hanem a' midön már az ellenſég az árok' partján léſzen, óltalmazd magadat utólsó tsep véredig: én tégedet a' magad jó ſzerentsédre bízlak. „

Károly.

Minekutánna Schlerp Királlyának ezen levelét vette vólna, el tökéllette magába, hogy állhatatoſan azt tévö léſzen, a' mint abba parantsoltatik, és Urának ſzolgálattyába meg-halni kéſz vólna. 22-dik Auguſtus' napján virradóra, ostromot futott az ellenſég, nem is adtak ugyan tüzet a' Svékusok hamarább, hanem a' midön az ellenſég az árok' partján vólt, és ſokakat meg is öltek közzülök, de

hogy

hogy egyfzer az árok meg-töltetett, és az ostromlók' fzáma fokkal nagyobb vólt, tehát két feléről esett a' bé-rohanás. Az öreg Comendáns itt már nem gondolkodott másról, hanem hogy Királlyának parantsolattyát fogja tellyesíteni, és életét fel-áldozni. El-hagyta tehát mind a' fántzokat, és bé-fántzolta magát kevés népével (a' melly fzint' úgy elfzántt vólt, valamint maga) egy bástya mellett, a' hol is úgy állította őket, hogy körűl nem fogadtathattak. Az ellenfég nem tsudálkozhatott eleget, hogy kegyelmet nem kértek. Egy egéfz óráig itt is verekedtek, és minekutánna több felénél az ő kevés népének el-esett, ő is a' maga Majorával és Hadnagyjával meg-ölettetett. Erre 100 emberek egy Tifzttel még pardont kértek, és rabbokká lettek. A' Károly' fellyebb említett levelét ezen Comendánsnak zsebébe találták, és aztat a' Prusfus Királynak el is küldötték.

Míglen Uzedom fzigettye meg-vétettetett, és több más apróbb fzigetek is, a' mellyeket ugyan könnyű vólt meg-venni, míglen Vizmár városa annyira fzorongattatott, hogy fel kelletett magát adni, mind addig Károly Strálzundba vólt, és már Flottája fem lévén, ezen erősféget 36000 ellenfég meg-fzállotta. Strálzund, mivel benne Károly az ostromot ki-állotta, híres lett Európába, de másképpen is Pomerániába leg-erősebb hely vala. Ez fekfzik a' nap-keleti tenger, és Frankusok Tartománya között, a' tengernek Jefla nevezetű fzorosfa mellett.

A' fzározon nem lehet ehez menni, hanem tsak egy gáton, melly egy Citadella, és több fántzok által óltalmaztatik, és ezen gát mintegy meg-vehetetlen, Strálzundba 9000 katonák vóltak, és azokkal maga Károly. A' Dániai és Prusfiai Királyok önnön magok fogtak ennek ostromához 36000 kato-

nákkal, kik is Dánusok, Saxok, és Prusſusok vóltak. Mindenik nagy ditsőſégnek tartotta Károlyt magát ostromolni, azért is az igyekezet olly nagy vólt, hogy már a' futó árkokat 1715 eſztendőbe Októbernek 19 és 20 napjai között éjtſzaka fel-nyitották. Károly eleintén aztat mondotta, hogy egy erős város, a' melly katonákkal és minden némű ſzükſéges ſzerekkel jól meg vagyon rakva, miként vétethetnék-meg, meg nem foghattya. Igaz ugyan, hogy míglen Károly ſzerentsés vólt, ſok erősſégeket vett-meg, de edgyet ſem a' rendes mód ſzerént a' mint ſzokás, az ő fegyverétől való nagy félelem mindeneket tehetett, azért is mások felől úgy nem ítélt, mint maga felől, ſőt ellenſégeit meg-vetette. Azonba az ostromlók követték magok dolgát, a' mellyet egy különös eset nagyon ſegített.

Tudva vagyon, hogy a' nap-keleti tengernek ki és viſzſza-folyása (Ebbe und Fluth) nintsen, azért is úgy tetſzettek azon bástyák, mellyek nap nyúgota felé állottak, és még egy járathatatlan motsártól védelmeztettek, és nap-kelet felől a' tengertől mosattattak, hogy meg-hágatatlanok vólnának. De aztat ſenki ſem vette észre, hogy a' midőn a' ſzelek nap-nyúgottról erősen fújnak, hogy akkor nagy habokat nap-kelet felé hajtanak, mellyek mint a' külső bástyák mellett tsak három lábnyi magaſſágú víz marad: ſőt aztat gondolták, hogy mély tengerrel vólnának körül véve, melly miatt azokhoz közelíteni ſem lehetne. Egy katona a' külső bástyáról le-ugrott a' tengerbe, és tsudálkozott, hogy fenékre akadott. Ezen katona azt gondolta, hogy majd ſzerentséjét meg-téſzi: azért is által-ſzökött az ellenſéghez, és Generális Gróf Vakkerbarthoz érkezett, a' ki a' Saxo ſzolgálattyába vólt, kinek is hírűl hozta, hogy a' tengert meg-lehet lábolni, és a' Svékusok' külső erősſégeibe könnyen

nyen bé lehetne menni. Ezen tudósítást a' Prussus Király hamar maga hasznára fordította.

Más nap' is még ezen szél fújván, éjfélkor Obristlieutenant Köppen masirozott 1800 emberekkel, és ezeken felyül még 2000 mentek ugyan akkor azon töltés felé, a' melly ezen bástyák felé hányattatott-fel. Erre a' Prussusok egész Artilleriája dörgött, és más felől a' Dánusok tettek lármát.

A' Svékusok azt vélték, hogy azon 2000-ből álló ellenséget, a' melly a' töltés felé bátorkodott magát vonni, hamar rakásra kontzollyák, de Köppen maga 1800 katonáival hírtelen rá-tsapott a' tenger felé való erősségre. Mivel itten a' Svékusok az ellenségtől körül vóltak véve, és a' félelem miatt nem védelmezték magokat, tehát ezen rész nagy vér-ontás után meg-vétettetett. Némelly Svékusok a' város felé szaladtak, de az ellenség nyomokba vólt, és vélek edgyütt bé-ment. Két Tisztek, és négy köz emberek Saxok már a' fel-vonó hídon állottak, de még is időt nyertek a' Svékusok, hogy aztat fel-vonhatták, és most egyszer meg-szabadúlt a' Város.

Ezen szántzokba, a' mellyeket itt az ellenség meg-vett, találtattak 24 ágyúk, a' mellyek is mindjárt a' városnak igazgattattak. Az ostromlás tovább is gyakoroltatott, mivel ezen első szerentse nagy bátorítást adott.

Strálzundnak által-ellenébe a' nap-keleti tenger mellett fekszik Ríga szigettye, melly is ezen városnak mintegy óltalmazó bástyája, és a' hová a' városi nép, és a' bent lévő katonaság viszsza vonhatta vólna magát, ha hajója lett vólna. Ká olynak nagy szüksége vala ezen szigetnek meg-tartására, mivel jól tudta, hogy ha ő eztet el-veszten, mind vízen, úgy szárazon ostromoltathatna, és így vagy Strálzundnak kő-falai alatt temettetne-el, vagy el-

fogattatván, azon ellenſégnek kezei közzé jutna, a' mellynek ő egynéhány eſztendeig oſtora vólt. De azonba mostani ſzerentsétlen ſorsa nem engedte, hogy ő Rígába annyi katonákat vethetne-bé, mellyek elegendők vólnának óltalmazására. Nem vólt több 2000 reguláris katonánál benne.

Az ő ellenſégei minden rendeléseket meg-tettek három hónap' el-folyása alatt, hogy Rígát meg-ſzállhaſsák, és ez nem is kis munka vólt, de minekutánna magok hajóit jól el-rendelték, Decembernek 13 napján jó ſzelek lévén, 12000 embert a' ſzárazra ki-tettek.

Károly azon nap' három óráig óltalmazott egy bástyát, és onnan el-fáradva, és boſzſzúſággal vilzſza-térvén ſzállására, azon új hírt kapta, hogy a' Dánusok és Prusſusok Rígába vólnának, nyóltz ora vólt estve, hogy ő ezen reménytelen újſágot nyerte. Erre mindjárt Ponyatovskival, Grotthauſen, Düring, és Daldorffal egy haláſz tsónakba ült, és már kilentz órakor a' ſzigetbe vólt. Mindjárt is maga 2000 katonáihoz, a' kik egy kis ki-kötő helynél vóltak, a' melly mint egy három kis mért-földnyire vala azon helytől, a' hol az ellenſég ki-ſzállott, ment. Ezeket vezette ő nagy tsendeſséggel ſetét éjtſzaka. Hertzeg Anhalt, az ellenſég' Generálisſa bé-ſántzolta maga népét, melly dolga haſzontalannak látſzatott lenni.

A' Tiſztek, kik alatta vóltak, ingyen ſem gondolták, hogy azon éjtſzaka meg-támadhattatnának, és azt vélték, hogy Károly Stralzundba vólna. De Anhalt Hertzeg még ſem hitt Károlynak, és egy mély árkot ásattatott, aztat Spanyol ſarampokkal körül rakattatta, és mindeneket maga bátorſágára úgy el-intézett, mintha nékie egy egéſz ármádával kellene meg-ütközni.

Két órakor éjfél után meg-jelent Károly minden lárma nélkül. Egy a' katonái közzül így ſzóllott

lott pajtásához: Húzd fére ezt a' ſarampot! Ezen ſzavakat a' ſtrázsa meg-hallotta, mindjárt is az ellenſég' táborába nagy lárma lett, fel-kelvén, fegyverhez kaptak. Minekutánna Károly a' Spanyol ſarampokat mind el-hányattatta útjából, látta; hogy egy ſzéles árok vólna elötte, így ſzóllott: Lehet-é ez? óh eztet ſoha ſem képzeltem vólna! De ez meg nem háborította az ő bátorſágát. Ő ugyan nem tudta az ellenſég' erejét, valamint ez ſem tudta az övét. Károly azt gondolta, hogy a' ſetétſég fortéllyára fogna ſzolgálni, azért is meg-bátorítván katonáit, a' méréſzebbeknek parantsolta, hogy az árokba véle edgyütt ugorjanak; maga vólt az első, és minden katonái követték, az óldalt döntött ſarampok, a' le-omlott föld, és némelly fáknak gallyai, és a' meg-öletett katonák, mint fasinák helyett vóltak. A' Király, és mellette álló Generálisok, Tiſztek, és ſzintén úgy a' köz emberek, a' kik leg-bátrabbak vóltak, valamint az ostromoknál ſzokott meg-történni, egy nás vállaikra állottak. Által-mentek az árkon, és az ellenſég' táborába viaskodásra jött a' dolog. A' Svékusok ugyan a' Dánusokat és Prusſusokat rendetlenſégbe hozták, de mivel az ellenſég hozzájok képest igen ſok vala, azért is kéntelenítettek a' Svékusok magokat az árkon által viſzſza-vonni.

A' tér földre ki-érvén, űzte őket Hertzeg Anhalt, a' ki nem tudta, hogy Károly is a' ſzaladók' ſzámába vólna. Ezen ſzerentséjétől meg-foſztatott Király, öſzve-ſzedte maga katonáit azon a' térſégen, és a' véres tsata mind a' két réſzről hevesen újra el-kezdődött. Grotthauſen az ő Favoritája, és Generális Daldorf ſzeme előtt estek-el, ennek testén maga Károly a' tsatába által-ugrott, és éppen akkor adta-ki lelkét. Düring is, a' ki útjába tsak

maga vala követője Török Országból, egész Strálzundig, agyon lövettetett.

Egy Dániai Hadnagy, kinek neve ki nem tétettetett, meg-esmérte Károlyt, és a' mint ő egy kezével az ő spádéját meg-kapta, és a' másikkal hajánál fogva tartotta, így kiáltott-fel: Adja-meg magát Sire! másképpen halálnak Fija! Károlynak öve megett egy pistollya vala, eztet ki-kapván, bal kézzel lötte-ki ez ellen a' Tiszt ellen, találta; más nap' reggel meg is hólt. Mivel ezen Dánus Tiszt Károly' nevét kiáltotta, mindjárt körül-vette ötet egy tsuport ellenség, egy golyóbis érte is bal részét a' mejjének, a' melly is egy újjnyi vastagságra bément. Károly itten gyalog vólt, és nagy veszedelembe, hogy vagy meg-ölettetik, vagy is el-fogattatik. Gróf Ponyatovski mint egy oroszlán úgy viaskodott óldala mellett, és ő az, a' ki valamint Pultavánál, úgy itten Rígánál is életét megmentette, és itten lóra is ültette.

A' Svékusok ezek után egy helyre viszsza-húzták magokat, mellynek neve Alte Fere, a' hol egy sántz is vólt, a' mellybe bé-mentek. Innen Károly megint Strálzundba ment, és kénszerittetett az ő vitéz katonáit, a' kik ötet illy vitézül óltalmazták, ottan hagyni, kik is két napok után rabokká lettek.

Ezen el-fogadtottak között vala azon szerentsétlen Frantzia Regiment is, a' melly még a' Höchstädti ütközetbe jelen vólt, és annakutánna Augustus' szolgálattyába, ebből a' Svékus Királyéba jött, ebből a' katonák azon új Regimentbe adattattak, a' mellyet egy Anhalti Hertzeg állított-fel, és ez már negyedik Urok vólt. A' ki a' Ríga szigetbe ezen Regimentet komandírozta, azon Gróf Villelongve vólt, a' ki Károlyért Adriánopolisba életét annyiszor kotzkára vetette, maga is el-fogattatott ő, és idővel minden fáradtságiért, szolgálatiért, és

min-

minden el-szenvedett szerentsétlenségiért, igen roszszúl jutalmaztatott-meg. Károlynak, a' ki az ő sok tsudálatra méltó dolgai után, a' mellyek egyedül az ő hatalmát erőtlenítették, majd úgy vala dolga Strálzundba, mint Bender alatt, ott rab vólt, itten pedig bé lévén zárva, igen közel vólt ahoz, de még is semmivel nem gondolt. Nappal a' kő-falak megett sántzokat 's több más illyeket építtetett; éjtszaka pedig igen gyakran ütött-ki az ellenségre. Mindazonáltal Strálzund által 's meg által vólt lyuggatva; a' Bombik mint a' jég dara hullottak a' házakra, fele a' városnak hamuvá és porrá lett. De még is a' városi polgárok nem zúgolódtak, hanem tsudálták a' magok Uroknak bátorságát, józanságát, fáradtságos igyekezetét, és alatta mindnyájan katonákká lettek. Követték őtet a' ki-ütésekbe, és mindennémű hadi szolgálatokat tettek.

Egy nap' Károly edgyikének maga Secretáriussai közzűl levelet diktálván, mellynek Svétziába kelletett menni; egy bombi azon házra esett, a' mellybe ő vólt, által-lyukaszttotta a' ház' fedelét, és közel a' szobájához el-szakadott, a' fél padlás sok darabokra öszve-tört, de azon szoba, a' mellybe a' levél írattatott, mivel vastag kő-fallal épült vólt, azon nagy meg-rázásba nem dűlt öszve. A' nagy pattanástól, mivel el-szakadott a' bombi, és azon nagy roppogástól, midőn a' háznak nagyobb része halomra dűllött, úgy tetszett, mintha az egész épűlet le fog rogygyanni, meg-ijedvén a' Sekretárius, a' penna ki-esett kezéből. Ezt látván Károly, így szólla: No mi dolog? a' meg-ijedt Sekretárius nem felelhetett, tsak ezeket mondá: Jaj! Felséges Uram a' Bombi! a' Király azután így szóllott: Aj mi dolga vagyon a' Bombinak azon levéllel, a' mellyet te írsz, írjad tovább! Álmélkodásra méltó dolog vólt az is, hogy annyi bombik közzűl, a'

mellyek a' levegő-égbe el-ſzakadtak, egy ſem esett az ő ſzobájába, a' melyen az ajtó mindég tárva nyitva vólt.

A' Frantzia Követ is, a' melly Károllyal Strál-zundba ment, vele bé-zárattatott, ez Colbert nemzetſégből ſzármazott, Generál Lieutenant vala a' Frantzia ármádánál, Gróf Croiſſy vólt a' neve, testvére vólt azon nevezetes Ministernek, Marchio Torcinak, és Atyafija azon nagy hírű Colbertnek, a' kinek neve ſoha feledékenyſégbe nem fog jönni Frantzia Orſzágba. Mind egy vólt, egy embert Károlyhoz mint Követet küldeni, vagy aztat Trenchéba az ellenſég elött küldeni. Károly vele ſok órákig a' leg-fontosabb dolgokról olly veſzedelmes helyeken beſzéllt, a' hol az ágyú golyóbisok és bombik elötte, háta megett, óldalt, leg-több katonákat öltek-meg, aztat ő éſzre ſem vette, a' Követ pedig nem bátorkodott meg-jelenteni, hogy alkalmatosſabb helyeket kellene válaſztani a' fontos dolgokról való beſzéllgetésre.

Óh! ha itt Károllyal lett vólna Prókátor,
És egy fel-fürtözött parokájú Doktor;
Mit miveltek vólna ők azon ſzobába,
Mellynek bombik, falak hulltak pitvarába.
Tudom pro A. pro I. ugrott vólna mindég,
A' Prókátor: látván, hogy a' ház dűl és ég.
Szagos lett vólna itt, az ő Levatája,
Condescens Causával tölt vólna gatyája.
Ideje pedig itt az Exceptióra,
Nem lett vólna, ſem az Contradictióra.
A' graduált Doktor látván Parokáját,
Hogy már láng perzseli, bontja frizuráját.
Rendes præſcriptiót tett vólna akkor fel,
Mikor a' falakat bombi 's tűz dönté-el.

Ma-

Maga esett vólna itten kólikába,
Több paroxismusſa hullt vólna plundrába.
Meg ſem ſzűntek vólna addig Symptomái,
Míg az ellenſégnek hullottak bombái.
Meg-esküdött vólna, hogy az el-ſzaladás,
Sit Balſamus vitæ, nem a' vár ostromlás.

Ezen Frantzia Minister még az ostrom előtt igyekezett azon, hogy a' Svétziai és Prusſiai Királyok között valamelly haſznos meg-edgyezést vihetne-véghez, de ez igen ſokat kívánt, Károly pedig ſemmit ſem akart engedni, és így Gróf Croiſſinak egyéb haſzna nem vólt Követſégéből, hanem hogy ezen különös terméſzetű Fejedelemmel barátkozhatott, gyakran is a' ſzobájába hált ő; tsak egy köpenyegen, de réſzesült is ő azon félelmes dolgokba is, mellyeket Károly tselekedett, és ugyan azért ſzerette ötet Károly, a' Követ eztet tapaſztalván, ſzabadabban is beſzéllgethetett többeknél másoknál vele. Károly tréfálkodott gyakran ollyanokkal, a' kiket ſzeretett, azért is midőn Gróf Croiſſival beſzéllgetni akart, így ſzóllott hozzája: Veni, maledicamus de Rege. Ezzel ezeket akarta mondani: Jer! tizen-kettődik Károlyról valami roſzſzat beſzélleni. Ezen Frantzia Követ 13. Decemberig maradott a' városba, de minekutánna az ellenſég megengedte, hogy közöttök minden bagázsiájával által-mehetne, ſőt bátorſágára katonákat is rendeltek, bútsút vett a' Svétziai Királytól, és Stralzundnak őſzve-lövöldözött falai között hagyta ötet katonáival edgyütt, kiknek két harmad réſze el-olvadott, és még is egy ostromot bé-várni meg-átalkodva magokat meg-határoztak.

Valóſsággal is negyed' nap után az ellenſég ostromot futott, egy bizonyos úgy neveztetni ſzokott Horn bástya ellen. Az ellenſég kétſzer ütött erre,

és annyiſzor viſzſza is verettetett, Károly itten mindenkor maga Granatérosſaival viaskodott, de harmadſzor az ellenſégnek ſokaſága győzödelmes lett, és meg-vette a' ſántzot.

Károly még két nap múlatott a' városba, és egy épületnél állott, melly hadi néven Bollwerknek neveztetik, és a' melly bombik és ágyú golyóbisok által ſzörnyen által vólt lyuggatva, és itten akarta bé-várni a' közönſéges és végső ostromot. A' Tiſztyei öſzve-esküdtek, hogy ők ollyan helyen nem fognak maradni, a' mellyet nem lehet óltalmazni, azért is Károly el-tökéllette magába, hogy ki fogna menni Strálzundból. De az innen való kimenetel igen veſzedelmes vólt. A' nagy és kis Belt (ezek a' két tengernek ſzakadáſait téſzik) meg-töltve vóltak Dánus és Moska hajókkal. A' Strálzundi ki-kötő helyben pedig tsak edgyetlen egy Fregatta állott, mellynek vitorlájai és övedzői vóltak. De mivel ezen ki-menetel olly félelmes vala, ugyan azért kívánta Károly eztet meg-tenni, hogy ez által is híre 's neve terjedjen-el. Azért 20dik December' napján, 1715 eſztendőbe, éjtſzaka, nem többel, hanem tsak tíz ſzemélyekkel a' hajóba ment, elsőbb mint ſem meg-indúlnának, a' jeget fel kelletett törni, mivel a' tenger bé vólt ſagyva, ſokáig is kelletett dolgozni, míg a' hajó indúlásra hozattathatott. Az ellenſég' Admiráljainak pedig kemény parantsolattyok vólt Károlyra vígyázni, hogy ki ne ſzökhesſék, és őtet vagy hóltan, vagy elevenen el-fogni. De ſzerentsére az ellenſégnek hajói a' ſzélnek ellenébe állottak, és el nem érhették őtet, itten által is ſuhantt; de nagyobb veſzedelem érte őtet, a' midőn Ríga ſzigettye mellett, az Erzsébet ſántz előtt evedzett, ebbe 12 ágyúk vóltak, itten tüzet adtak reája, és jól-lehet a' révészek keményen dolgoztak, még is egy golyóbis

bis két hajós legényeket, kik Károly mellett állottak, meg-ölt; más pedig az árbotz fát le-törte, ugyantsak szerentsére még-is el-lódúlt, és láthatatlan lett.

MÁSODIK JEGYZÉS.

Károly Svétziába mégyen, onnat Norvegiába.

Ki-gázolván ezen veszedelmekből Károly, és még a' Tengeren lévén, szembe akadt ő két hajóival, mellyek a' Tengeren patroliroztak. Más nap mindgyárt el-menetele után fel-adta magát Strálzund, és a' bent lévő katonák rabokká lettek, ő pedig Istedt városánál Scánia Tartományába ki-szállott a' szárazra, és onnat Carelscronba ment, de nem olly állapotba, mint ő 15 esztendők előtt onnan egy hajóba, a' mellyen 120 ágyúk vóltak, el-mene, hogy az éjtszaki tartományoknaknak törvényeket szabhasson.

Mivel ő itten maga Residentiális városához közel vala, senki sem kételkedett, hogy bé-ne menne abba, de fel-tette magába, hogy tsak akkor fog bé-menni, a' midőn diadalmait el-végzi. Éppen meg-nem határozhatta magába, hogy ő azon népet látogassa-meg, a' melly őtet szerette, és a' mellyet ő néki okvetetlen le-kelletett nyomni, hogy ő magát ellenségei ellen védelmezhesse. Egyedűl tsak az Hertzeg Aszszonnyal maga Testvérével kivánt szóllani, mellyel-is öszve jövetelének helyét az Ostgottlandi nagy Vetter nevezetű Tónak partyára rendelte, a' hová-is egyetlen egy szolgával elment, és egy nap Testvérével mulatván megint viszsza téré.

Carlscronból, a' hol az egész telet töltötte, parantsolatot küldött, hogy néki új Ármádát állítsanak-fel, azt gondolta, hogy minden jobbágya

tsak

tsak azért jött a' világra, hogy az ő katonája légyen; de a' jobbágyai-is azt tartották. Fel-írattattak 15 eſztendős iffjak, és a' helyſégekbe nem maradtak tsak az öreg emberek, neveletlen gyermekek, és az Aſzſzonyi Nem, ſok helyeken nemis munkálták a' földet mások, egyedül az Aſzſzonyok, és Leányok.

Mind ezeknél még nehezebb vólt Flottát állítani, hogy még-is, az-is ki-telhesſen, a' tengeren ſzabad nyereſégre ki-járó emberek fogadtattak-fel, különös Privilegiumok mellett, mellyek kemények, és az Orſzágnak károsak vóltak, és ezek állíttottak-ki néhány hajókat.

Ezen ereje utólsó vólt Svétziának, a' mellyet mutathatott: Hogy mind ezek a' költſégek meg-tétethesſenek, el-kerülhetetlen vólt a' Jobbágyokra-is mindennemű adót róni; nem vólt már ſemmi ki-gondolható adó, a' melly ſegítſégül nem vétetődött vólna, minden házak fel-kútattattak, és azokból minden házi ſzereknek fele a' Királyi Tárba hordattattak. Az egéſz Orſzágban a' vas meg-vétetődött, de tsak papiros vólt az ára, azomban ez kéſz pénzen adattatott-el. Minden a' ki ſelyem ruhát, és parochát viselt, és a' kinek Spádéja markolattya meg vólt aranyozva, kéntelenítttetett azóktól valamit fizetni. A' kéményekre-is felette nagy adó tétettetett. A' nép más Fejedelem alatt fel-zendült vólna, de a' Svétziai lakosok, jól lehet igen roſzſzúl vólt dolgok, jól tudták, hogy az ő Királyoké még roſzſzabb vólna, azért-is minden polgár, minden paraſzt maga Fejedelme parantsolattyának térdet fejet hajtott, és örömest tellyesíttette azt.

A' közönſéges ſzükſég el-felejtette mindennel maga különös baját, mivel pedig minden ſzempillantásba tsak aztat várták, hogy a' Moskák, Dánu-

nusok, Prussusok, Saxok, és Ánglusok hajóiból a' szárazra fognak szállani, a' kinek tsak még vólt ezüstye, és több drágaságai, mindenike aztat a' földbe bé-ásta. Látszattatott-is már egy Ángliai Flotta a' nap-keleti Tengeren, és a' Czár megígérte, hogy az ő hajói, a' Dánus hajókkal tavaszkor edgyesülni fognak, és úgy mennek Svétziába.

Egész Európa által nem láthatta szándékát Károlynak, sőt tsudálták; mert a' helyett, hogy ő maga Országait védelmezte vólna, mivel annyi külső Fejedelmek ültek a' nyakán, és a' kik Országainak lelkébe hozhatták a' háborút; azokat nem óltalmazta, hanem 1716 esztendőbe Mártziusban 20000-ből álló Ármádájával Norvegiába által ment; és az Hessenkasseli Hertzeg az ő Sógora követte őtet ezen úttyába.

Hanibal idejétől fogva egy Vezér sem láttatott, a' ki maga hazájából ki-ment vólna, és ellensége országának közepén hartzolt vólna maga országáért, tsak Károly tselekedte eztet.

Svétziából Norvegiába nem lehet más módon által menni, hanem tsak szoros, és veszedelmes útakon, és ha az határon már túl vagyon az ember, sok illy forma vizekre, mintha tavak vólnának, akad, mellyek az hegyek között a' Tengerből veszik forrásokat, és ha itten masirozik egy Ármáda, majd minden nap új hídat kelletik építeni. Tsak igen kevés Dánusi katonaság meggátolhatta vólna ezen Svékusok bé-menetelét, de ezen hirtelen bé-tsapást előre senki meg-nem gondolhatta. A' Czárt egész Európa tsudálta, hogy ezen környül való állásokba Svétziába bé-nem ment, mivel erről így alkudott-meg a' többi vele edgyet értő Fejedelmekkel.

De

De hogy ő illy veſzteg vólt, egy igen nehéz, de e' mellett igen fontos ok-is vala, mellyre egy emberi elme ritkán vetemedik.

Báró Henrikus Görtz, a' ki Holsteinisba ſzülettetett, és ugyan a' Holsteini Hertzegnek ſzolgálattyába vólt, de már most ezen Hertzegnek csak Titulusſa maradott-meg, midőn Károly Bender alatt vólt, néki nagy ſzolgálatokat tett, mellyért-is Favoritája vólt, és Fő Státus Ministerinek tette, ſoha ſenki ennél alázatosſabb nem vólt, de bátrabb ſem, és alkalmatosabb a' ſzerentsétlenſégben mindennémű ſegítő eſzközöket fel-találni, ſem olly gyors, ſem olly meſzſze látó az ő maga elő vett dolgaiba mint ő: de ellenbe ajándékok, igéretek, esküvések, igazſág, és hazugſág' vóltak az ő eſzközei, mellyek által dolgainak végét érte.

Egy fel-tételét, melly veſzedelmes, és rút-is vala, jelentette-ki Károlynak, hogy tudni-illik, miként terhelheti-meg maga Jobbágyait, és melly móddal áldozhattya-fel azokat a' betsületért. Eztet halván ezen Király tsudálkozásſal így ſzóllott hozzája: Én eztet lelkem esméretének meg-ſértődése nélkül nem tselekedhetem; mellyre Görtz így felelt: Mi némű ſzavak ezek egy olly nagy Királynak ſzájába mint Felſéged? tudgya-é Felſéged mi légyen a' lelki esméret? nem egyébb, hanem a' gyenge gyomortól ſzármazott párák, mellyek a' velőbe bé-hatnak. Imé ez minden! vannak énnékem felette haſznos piluláim a' lelki esméret terhelés ellen, holnap egy dózsist engedek Felségednek, fogja tapaſztalni, hogy ennél ſemmi ſem vólna egésſégesebb.

Hogy hogy ſzenvedhette Károly el ezeket!
Hallván illy átkozott, 's káros beſzédeket.
Nem tudom: és talán igaz ſem lehetett,
Mert ő véle minden, tsinnyan beſzélgetett.

Ha

Ha azért szenvedte, hogy vala már szorúlt,
Szerentsétlenségnek tengerébe borúlt;
Még sem kellett vólna, ezeket mondani,
Illyen pilulákkal, sérvét gyógyítani.
De tám most-is vannak illyen Galénusok,
Sátántól gráduált Bacalaureusok;
A' kik gyógyítanak illyen pilulákkal,
Nem gondolnak semmit szegénnyel, 's árvákkal.
Ezeknek a' gonosz pára ment fejekbe
Gyomrokból; mert ördög lakik a' szívekbe.
Szükség vólna őket, trepánizáltatni,
Velejeket hóhér által tisztítatni.
Vagy ha még nem tudnák az Anatomiát,
Kerékkel töretni, minden tagját, inát.
Illy dózsisok tudom, rajtok segítnének,
Országh lakosait nyomni meg-szűnnének.

Ezen Görtz el-ment Svétziából, Frantzia, Anglia, és Hollandia Országba, hogy azokba azon nyílait ki-lövöldözze, a' mellyeknek szigonnyait már meg-mérgesítette; ollyan ember vala ő, a' ki egész Európát lábbal tudta vólna fel-forgatni, és nem-is más szándék fött a' fejébe, mert valamint az ő Ura a' Svétziai Király, maga Ármádájával nagy dolgokat tudott tenni, ő szintén ollyan nagy dolgokat tudott végzeni a' Cabinétbe, ugyan azért Károlyt úgy bé-tudta venni, hogy soha egy Minister-is nem bátorkodott azokat néki mondani, a' mellyeket ő mondott.

De még-is vakmerősége majd rosszra ment vólna-ki, mert történt: hogy a' Király' Sógora, a' kit ő nagyon szeretet, egy alkalmatosságba azon új adókról, mellyeket ő a' lakosokra fel-rótt, attyafiságosan szóllott, és Görtznek jelen léttében azt mondotta, hogy nem vólnának igazságosak; erre

ez

ez fel-pattant, és így szóllott: Ej Hertzegségednek tsak a' Spádéjára légyen gondgya, és ne avassa magát a' Cábinét dolgaiba. A' Hertzeg mivel úgy-is tüzes ember vala, fel-ugrott, és a' Spádéjához kapott, meg-is tanította vólna ötet emberségre, de Károly fel-kelvén közbe vetette magát, és Görtz el-kotródott. Ítéletem szerint jól tette vólna; ha meg-agyabugyázta vólna.

Károly, a' ki húsz esztendös korába Fejedelmi módon parantsolt Gróff Pipernek, mostan Görtztöl tanításokat vett-fel, annyival-is inkább engedett ezen Ministernek, mivel tanáts adásai az ö terméfzetéhez nagyon hasonlítottak, és mint egy bátorságát élesztették, és azoknak bé-vételére mostani szerentsétlensége-is kénszeríttette. Észre vette Görtz, hogy azon sok Fejedelmek között, a' kik Svétzia ellen vóltak, György az Ángliai Király, és Hanoveriai választo Hertzeg vólna az; a' melly ellen leg-nagyobb neheztelése vólna Károlynak, holott ö vala egyedül az, a' ki néki ellenére semmit sem tett, tsak aztat kívánta töle, hogy az Bremeni, és Verdeni tartományokra számot ne tartson, mivel azok soha sem vóltak örökségei, hanem a' Dánusok' Királlyától óltsó pénzen vette-meg.

Aztat-is jó idején észre vette Görtz, hogy a' Czár alattomba, a' vele edgyesült Fejedelmekhez nem jó szívvel vólna, mivel azok mindnyájan akadályoztatták, hogy lábát a' Németh Birodalomba bé-ne tehesse, mert ha abba féfzket verhetne, igen félelmes lenne ezen Monárcha. Vízmár városa vala még egyedül az, melly Németh Ország szélin a' Svékusok kezébe vólt, ez-is 1716 esztendöbe 14. Februárius' napján a' Prussusoknak, és Dánusoknak fel-adta magát, ezek sem akarták, hogy a' Moskák, kik Mecklenburgba állottak, az ostromnál jelen légyenek. Más több illyen dolgokat észre

vett

vett a' Czár, mellyért-is ő a' több Fejedelmektől el-idegenedni kezdett, és éppen ez okozta, hogy Svétzia tellyességgel meg-nem rontatott. Sok példa-is vagyon, hogy némelly Országok, kik egymással kötést tettek, egy Fejedelemtől meg-vétettettek; kevés Országok vagynak ellenben, ollyanok, a' mellyet öszve kötvén magokat sok Fejedelmek, azoktól hódoltattak vólna-meg. És az edgyesült erejek a' Fejedelmeknek, ha egy Országot a' földhez ütt-is, a' közöttök való meg-hasonlás hamar helyre állíttya aztat. A' Czárnak Flottája 1714. esztendőtől fogvást bé-mehetett vólna Svétziába, és ottan ki-szállíthatta vólna katonáit, de mivel sem a' Dániai, sem az Angliai, sem a' Prussus Királlyal meg-nem alkudhatott, vagy-is még maga katonáit olly gyakorlottaknak nem tartotta lenni, hogy azok olly Nemzetet magok házaikba támadgyanak-meg, mellynek parasztyai a' Dánusok legjobb katonáit semmivé tették, azért-is eztet elmulatta.

A' mi még őtet ebben akadályoztatta, a' pénznek fogyatkozása vólt, ő ugyan egy a' leg-erősebb Monárchák közzül való vólt e' világon, de egy azok közzül-is, a' kinek leg-kevesebb Kíntse vala. Talált ő ugyan Arany, ezüst, és vas bányákra, de ezeknek jövedelme még bizonytalan vólt, és azoknak munkálására-is sok fel-ment. Országában bár béhozta a' Nagy kereskedést, de ez sem vólt még folyásába, hanem tsak reménységbe; azon Tartományok, mellyeket Országához nyert, szaporították ugyan hatalmát, és hírét, de még jövedelmét nem. Liffllandia ezek között áldott Ország vala, de a' 15 esztendeig tartott háború, égések, és Pestis lakosaitól úgy meg-fosztotta, hogy most még terhére vólt maga meg-hódoltatójának. A' Flottája, mellyet fel-állított, és sok rendelései, a' mellyeket minden

nap tett, nagy jövedelmét emésztették-meg, és nem vólt több jövedelme hat milliom Talléroknál, azért azt a' segítséget gondolta-ki, hogy a' pénz belső árrát fel-emelte, melly olly orvosság, a' melly egy Birodalomnak betegségét soha sem gyógyíttya-meg, és egy Országnak tsak ártalmára vagyon.

Ezek vóltak Görtznek fundamentom kövei, a' mellyekre, ő egész Európának közönséges változást akarta építteni. Aztat méréslette ő Károlynak mondani, hogy a' Czártól a' békeséget akár óltsón, akár drágán meg-kelletik venni, és úgy képzeltette a' Czárt ő vele, mintha ez a' Lengyel, és Angliai Királyokra nehéztelne, és kéz alatt értésére adta; hogy ha a' Czár Péter Alexiovits, és XII. Károly edgyet fognak érteni, több része Európának reszketni fog előttök.

Lehetetlen vólt a' Czárral frigyet kötni, ha tsak nagy részit azon Tartományoknak Károly oda nem engedi néki, a' mellyek a' Nap-keleti Tengernek éjtszaki, és nap-keleti részin feksznek; ezekhez még ezeket mondotta Görtz, hogy ha ő azon maga Tartománnyait, a' mellyeket már a' Czár bír, és visszza sem-is lehet tőle venni, oda engedi néki, olly nagy betsület háríttódik ez által Károlyra, hogy ő egyszerre Stanislaust újra a' Lengyel Trónusra, második Jakabot pedig az Angliaira felemelheti, és maga Sógorát az Holsteini Hertzeget tartománnyába bé-helyheztetheti.

Ezen fent héjázó gondolatok, nagyon élesztették Károlynak mindenkor ditsőségre vágyodó lelkét, mindgyárt-is Albákat adott néki, mellyek alá maga nevét írta, és azok mellé ezen rövid Plenipotentziáját.

„ Nos Carolus Dei Gratia Svecorum, Gothorum, Vandalorumque Rex, Magnus Princeps Finlandiæ, Dux Scaniæ, Estoliæ, Careliæ, Livoniæ, Bremæ, Dominus Jurgiæ, et Vizmariæ, nec non

Co-

Comes Palatinus Rheni, Bavariæ, Juliaci, Cliviæ, et Montium Dux &c. Notum hiſce teſtatumque facimus, quandoquidem fidei, et dexteritati Perillustris, ac Generosi, nobisque ſincere dilecti Baronis Görtz, Serenisſimi Holſatiæ Conſiliarii intimi, Supremique Aulæ ejus Marechali commiſimus varia negotia in uſum noſtrum iis in locis, ubi commorabitur peragenda: præſens temporum vero rerumque conditio haud facile permittit, ut ratione ſinguli, cujusvis actus particularibus litteris fiduciariis, vulgo Plenipotentia eum munire poſsimus, idcirco ad præveniendam omnem, quæ inde exoriri poterit, moram, neceſsarium eſſe duximus, præfatum Liberum Baronem a Görtz Miniſtrum Noſtrum Plenipotentiarium hiſce conſtituere, eique plenam facultatem concedere, ſicuti etiam vigore præſentium plenam facultatem ei concedimus, cum omnibus, et ſingulis, cujus conditionis ſint, nomine noſtro tractandi, et concludendi cuncta ea, quæ ex usu noſtro, et ad commodum noſtrum ſpectare poterunt: Verbo Regio ſpondentes; Nos gratum, ratumque habituros, quid quid ſupra nominatus Liber Baro a Görtz, ita transegerit, atque concluſerit. In quorum majorem fidem, hiſce ſigillo Noſtro Regio munitas manu propria ſubſcripſimus. Dabantur Lugduni Scanorum Die 23. Octobris 1716.

Signatum.

Plenipotentia pro Libero Barone a Görtz (LS.)

Carolus
H. G. de Müllern.

El-mene tehát Svétziából ezen nagy hatalommal bíro Plenipotentiárius, hogy Károly réfzire azokat vinné véghez, a' mellyeket leg-jobbnak lenni ítélne. Leg-elsőbben a' Moska Udvart próbáltatta a' Czárnak egy fő Orvosfa által, kinek neve Areskins vala, és mivel Scotiai fzületés vólt, a' Prætendens pártosfaival tartott.

Ezen Doctor leg-elsőbben-is Mentzikof Hertzeg Fő Ministerrel fzóllott, és a' dolognak jó kimenetelét, és hafznát fontos okokkal eleibe tette, a' melly dolog önnön magát ezen Hertzeget-is illette. Hertzeg Mentzikof éfzre vette hová tzéloz, és a' Czár-is jóvá hagyta. Úgy-is végzették ők itt magok között a' dolgot, hogy a' Czár a' Flottáját ki-fogná küldeni, és télen által Meklenburgba hagyná katonáit Quartélyba. Maga-is oda ment a' Czár azon fzín alatt, hogy ő a' vifzfza vonásokat a' Meklenburgi Hertzeg, és Nemesség között alkúra kívánna hozni, mivel a' Meklenburgi Hertzegnek hitvese Oroſz Hertzeg Afzfzony vólt. Tárgya pedig a' vala, hogy Németh Orfzágba egy Hertzegféget magáévá tehesfen, azon-is igyekezett, hogy ő arra vihesfe a' Meklenburgi Hertzeget, hogy ez a' maga Orfzágát adgya-el néki.

A' Németh Orfzági Aliátus Fejedelmeknek nem tettzett ezen alkú, mivel nem kívántak ollyan fzomfzédot, a' mellytől félni kelletett nékiek, mivel ha a' Czár Németh Orfzágban egyfzer bé-féfzkelhetné magát, idővel annyira vihetné dolgát, hogy Romai Tsáfzárnak válafztathatnék, ez meg-történvén a' többi Fejedelmeket le-nyomhatná. Jól lehet nékiek ezen titkos dolgok nem tetzettek, Görtz még fem fzünt-meg maga fel-tételeit erőltetni, és fzándékát folytatni a' több Hertzegekkel, de a' maga fortélyos titkait még-is palástolta, és a' Czár azokban tsak üres reményféget nyújtott néki.

Az

Az alatt Károly a' maga Sógorával a' Hesseni Hertzeggel, és 20000-ből álló Ármádával bent vólt Norvégia Országában, a' mellyben tsak 11000 Dánus katonák vóltak, azok sem edgyütt, hanem több seregetskékbe, és ezeket Károly a' maga Sógorával mindenütt üzte kergette.

Károly egész Kristiana városáig ment, a' melly ezen Országnak fő városa, a' szerentse kezdett megint ezen világnak szugollyába nékie szolgálni, de mivel Károly, soha arról előre nem gondolkodott, hogy mint fogja Ármádáját tartani, hanem tsak arról, hogy mint fog azzal verekedni, e' mellett mivel egy Dániai Ármáda szárazon, vízen pedig egy Flotta érkezésbe vala Norvegiának óltalmára, nem lévén élelemre valója, viszsza tért Svétziába, meg-akarván ottan várni, hogy az ő Plenipotentziáriusa mit fogna végzeni.

HARMADIK JEGYZÉS.

Károly a' Tengeri Tolvajokkal téfz Aliantziát, Európát fel-akarja forgatni. Az ő Ministerinek, és Kárdinális Alberóni titkos munkálkodásai világosságra jönnek.

Görtz az Asiai Tengerekről-is kívánt Károlynak segítséget hozni, de nagy el-titkolást, e' mellett nagy előre való készületeket kívant ezen dolog, melly két eszközök, nem igen álhatnak-meg egymással, de még-is az onnat jövő hajók egyszer bé-mehetvén Scotzia Országába, leg-alább pénzt, népet, és hajókat hozhattak vólna Svétziának; a' dolgot így akarta véghez vinni.

Már régtől fogvást minden Nemzeteknek Káper hajói (ezen a' néven neveztetnek azon hajók, mellyek a' Tengereken zsákmányoznak) főképpen az Anglusoké egymással társaságba adták magokat,

és nyúghatatlanították a' tengereket, valamint Európába, úgy Amerikába; mivel pedig minden felől üldöztettek, 's nyugodalmat nem találtak, a' Madagaskári nagy szigetbe vonták magokat Afrikának napkeleti részén. Azon az Káper hajókon mind magokat el-szánt emberek vóltak, a' kik semminémű veszedelemtől nem írtóztak, és a' kik mindnyájan véghez vitt vitézségekről híresek vóltak, ezek egy olly Fejedelmet kerestek, a' ki őket a' maga óltalma alá venné; de a' Nemzetek törvénnyei, minden ki-kötő Rév partokat zárva tartották előttök.

A' mint meg-tudták, hogy Károly megint Svétziába vólna, reménylették, hogy ezen Fejedelem, mivel az háborút szerette, aztat tovább-is gyakorolni fogja, és mivel mind vízen, mind szárazon a' katonákba fogyatkozást szenvedett, ők, ő vele hamar edgyezésre fognak léphetni.

Küldöttek ezen okra való nézve egy Hollandus hajón Követet hozzája, a' melly hajó Európába jött, hogy Görtzel tractálna, és néki megjelentené, hogy nékiek engednék-meg a' Gottenburgi ki-kötő helybe bé-jönni, a' hová ők 60 gazdagon meg-rakott hajókkal bé-fognának futni. De szükség tudni, hogy Görtz, írás által tanította-meg őket, hogy mit, és miképpen tselekedgyenek.

Görtz Károlynál-is véghez vitte, hogy ő, nem tsak helybe hagyta ezeket, de még a' következendő esztendőben két Svétziai Nemes embereket Kronstrom, és Mendal nevezetüeket küldött hozzájok, ezen dolognak véghez vitelére.

De idővel egy ember találtatott, a' ki Károlynak dolgait jobb karba tehette, ez vala Kárdinális Alberóni, a' mellynek az ő közbe vetése nagyobb betsületére-is vált. Ez okos ember vólt,

és

és Spanyol Orſzágban elég ideje vólt maga tiſzteletinek ki-terjeſztésére, de annál kevesebb, a' közönſéges jónak gyarapítására. Ez erőnek hatalmával arra a' gondolatra jött, hogy második Jakabnak a' Fia, az Angliai Trónusra ültettesſen-fel. Ez tsak egy lábbal, úgy mondván lévén még tsak, a' Spanyol Ministeriumba, előbb arról kellett vólna néki gondolkodni, hogy Spanyol Orſzágot jó lábra állíttsa, mint ſem más Orſzágnak egyenetlenſégéről gondolkodgyon, de még-is, hogy ezeket okozhaſſa, úgy látſzatott, hogy azon pör patvaroknak bé-hozására két eſztendőknél több néki nem kivántattnának, mellyek alatt ő Spanyol Orſzágot más formába által önthesſe, a' Törököket a' Tsáſzár ellen fel-indíthaſſa, Orleáni Hertzegnek az Uralkodás kormánnyát a' kezéből ki-vehesſe, és Györgnek az Angliai Királynak a' koronát fejéről le-ragadhaſſa. Illy félelmes egy ember vólt ez, a' kinek egy ſzabad Orſzágban nagy hatalma vólt, és a' ki nagy lélektől, és bátorſágtól éleſztetett, de mindezekre-is levele által kivánta Görtz ezen Kárdinálist reá bérleni.

Minekutánna Görtz a' Moska, és Spanyol Udvaroknál, így a' tüzet fel-gerjeſztette vólna, titkon Frantzia Orſzágba ment, onnat Hollandiába, a' holis a' Prætendensnek pártosit látta, és vélek beſzéllett-is. Tudakozta tölök, hogy melly erejek vólna, hányan vólnának, a' kik hajlanának a' Prætendenshez, mennyi pénzt adhatnának, és mennyi katonákra vólna ſzükſégek. A' pártosok nem kívántak többet 10000-nél, főt mint egy bizonyoſſá tették, hogy ennyivel, a' Birodalomba nagy változásokat fognának tenni.

Gróff Gillenborg, a' ki Angliába Svétziai követ vólt, mindenekről tudóſíttatott Görtz által, azért-is Londonba a' leg-főbb Pártosokkal-tanáts-

kozott, éleſztette, bíztatta ôket, és mindeneket ajánlott, valamit kivántak. A' Prætendens pártosſai alkalmas ſumma pénzt adtak elôre, a' mellyet Görtz Hollandiába vett-fel. Hajókat keresett, és Brittanniába hatot vett, mellyek mindennémû kéſzülettel, és fegyverekkel meg-vóltak terhelve.

Az alatt titkon ſok Tiſzteket küldött ô Frantzia Orſzágba, a' többi közzûl vólt, Folárdis, a' ki-is 30 Frantzia táborozásoknál jelen vólt, és mivel azon ſzolgálatba ſzerentséjét nem tehette, csak kevés idô elôtt a' Svétziai ſzolgálatba állott, nem annyira maga haſznáért, mind vágyódásáért olly Király alatt ſzolgálni, a' kit az egéſz Világ tsudált. Ezen Folárd reménylette, hogy azon hadi tudománnyoknak, mellyeket ô annyi táborozásokban fel-vett, közlések kedves fog lenni, erre és nem más mesterſégre egéſz életében mint egy Philosophus adta magát, ô az, a' ki Polybiusnak munkáját-is meg-világosíttotta, és a' Világ eleibe terjeſztette. Károly az ô gondolatit, és vélekedését mind helyesnek alította, mivel maga-is az háborút újonnan ki-gondolt mód ſzerint folytatta. Azért-is Folárdot a' hadi Mesterſégben mint egy eſzközének válaſztotta: mellynek a' midôn Scotiába fognának érkezni, a' hajókon haſznát akarta venni. Ezen Nemes Ember Frantzia Orſzágba Görtznek parantsolattyait végzette. Sok Frantzia Tiſztek, de még több Hiberniából valók állottak ezen tsudálatos öſzve esküdött Társaſághoz, mellyet új Társaſágnak neveztek, mivel ez egyetembe Anglia, Frantzia, Spanyol, és Moska Orſzágokban kezdôdött, és ezeknek tagjai egéſz Európába titkosan tudták magokat tartani.

Nehéz dologgal ment véghez ennek kezdete; és végének annak kelletett vólna lenni, hogy a' Czár, és Károly között a' békeſég tökélletesſégre ho-

hozattasson, de sok akadályok adták elő magokat ennek végezésébe. Báró Osterman, a' ki Moska Minister vólt, mindgyárt, a' mint ötet Görtz szép Módokkal édesgette, nem akarta magát hálójába ejteni, és ő ollyan előre látó vólt, valamint Görtz az illyen fortélyokba nagy Mester vala. Az ő Politikája az vala, hogy ő mindenekbe lassan, és meg-fontolva ment, és semmi dologhoz addig nem nyúlt, miglen az egésszen meg-nem érett. Görtz pedig nyughatatlan, és hirtelen vólt, mindgyárt-is a' hol vetett, ottan aratni-is akart. Osterman tartott attól, hogy a' Czár az ő Ura, ezen Társaságnak külső fényétől meg-fog vakíttatni, és az Svétziai Királlyal káros békeséget fog kötni, azért-is ő lassan ment ezen dologba, és mindég ellenkező vetéseket ejtett, miglen a' dolognak meg-határozása nem következett.

De szerentsédre Báró Görtznek kéntelenítteteti a' Czár 1717 esztendőnek elein Hollandiába menni, és innét akart ő Frantzia Országba-is menni, azon Nemzetet akart ő meg-esmérni, a' melynek találmányait, Birodalom' módgyát, tudományát szomszédgyai irígy szemmel nézik.

Itten akart ő valamelly újságot látni, és tanúlni-is, mivel ezekbe telhetetlen vala, egyszersmind a' Ministeriális dolgokba kívánta magát gyakorlani.

Görtz kétszer udvarlott a' Czárnak Hágába, és ezen kétszeri beszéllésével többet tett, mint fél esztendeig a' Plenipotentiáriusok tettek. Mindeneket jó útra hozott, és az ő fel-tételei leg-nagyobb titok alatt láttzattattak előtte lenni, és hízelkedett magának, hogy Európa, tsak akkor fogja azokat meg-tudni, a' midőn már világosságra fognak jönni. Az alatt nem másról, hanem tsak a' békességről fetsegett ő Hágába. Bátran aztat

mondotta, hogy ő az Ángliai Királyt úgy fogja nézni, mint a' békességnek szerzőjét Európának éjtszaki részén, és színeskedés alatt azon vólt, hogy Braunsveigba gyülés tartasson, a' hol az Svétziai Királynak, és az ő ellenségének dolga el-végeztettessen.

Az Orleányi Hertzeg, Frantzia Országnak kormányozója vólt az első; a' ki ezen titkos praktikáknak meg-tudására jött, mivel egész Európába néki kémjei vóltak. Illyen embereknek száma, a' kiknek dolgok az, hogy az ő Felebaráttyaiknak titkait pénzen adgyák-el, és a' kik árúlkodással, gyakran hazugságokkal-is keresik élelményeket, olly nagy vólt az ő birodalma alatt, hogy az egész Országot bé-töltötték. Mivel pedig az Orleányi Hertzeg az Ángliai Királlyal nagy edgyezésbe vólt, az ő személlyekre való nézve, tehát meg-jelentette néki azon veszedelmes fortélyokat, mellyek ellene koholtatnak. Azért-is az Ángliai Király azon leveleket, mellyeket Görtz, Gróff Gillenborgnak írt, mind el-fogattatta, a' petsétet le-rajzoltatván, hasonlót tsináltatott, a' leveleket el-olvasván, és pareáltattván, az új petséttel le-petsételtette, és így folytatatta ezen levelezést. Itten egy Fejedelmet mutatott magán ezen Király, a' ki nem mindgyárt gátat vett az illyen fortélyos levelezésnek, hanem akkor, a' midőn az árúlkodás világosságra jön.

A' Hollandusok-is gyanusságba vették Görtzet, és magok vélekedéseit az Ángliai Minesternek-is meg-mondották, ő mindazonáltal, és Gillenborg, mind addig folytatták a' magok között való levelezést, miglen az edgyike Deventerbe Geldriába, a' másika pedig Londonba fogságba nem estek. Minthogy Gillenborg a' Nemzetek Törvényét feltörte azzal, hogy ő azon árúlkodók közzé állott,

a'

a' kik azon Fejedelem ellen vóltak, a' mellyhez ő mint Követ küldettetett, tehát az ő személyét minden akadály nélkül, sőt méltán fogságba lehetett tétetni. Aztat leg-jobban lehet tsudálni, hogy a' Hollándusok egy hallhatatlan tiszteletből az Ánglus Királyhoz, Görtzet fogságba tették. Sőt Gróf Velderent válaszották; hogy némelly kérdésekre vegye őtet, de ez által tsak meg-motskolták magokat, és a' dolgot még bizonytalanabbá tették. Görtz kérdezte Gróf Velderent, hogy őtet esmérné-é? kire felelt: Igen is Uram! erre ezeket mondá Görtz: No jól vagyon, ha tehát engemet esmér, tudja aztat is, hogy én tsak azokat fogom mondani, a' mellyeket fogok akarni. Nem is kérdeztetett ő semmire annakutánna, és mindnyájan a' Követek, különösen Monteleon Spanyol Követ, az Ángliai Udvarnál Görtzel és Gillenborggal való bánást helytelennek tartották lenni. A' Hollandusok nem tudták magokat menteni, és a' Nemzetek' törvényét is fel-törték azzal, hogy ők a' Svétziai Király' Követtyét fogságba tették, mivel ez ő ellenek semmibe sem vétett.

A' mi pedig az Ángliai Királyt illeti, ez törvényesen bánt, mert ő maga ellenségét fogattatta-el, a' mellyet a' Görtz' és Gillenborg' leveleiből meg is mutathatta, a' mellyeket ki-nyomtattatott.

Károly akkor Scániába vólt, a' hová is hozzá hozták ezen ki-nyomtattatott leveleket, és azon hírt is meg-mondották néki, hogy mind a' két Ministerei fogságba vólnának. Nevetve aztat kérdezte, hogy az ő levelei nem vólnának-é ki-nyomtatva. Ezek után mindjárt parantsolatot küldött Stokholmbe, hogy az Ángliai Követet hozzá tartozandóival és tselédjeivel edgyütt fogságba tegyék. A' Hollandiainak tsak az Udvarába való menetelt tíltottameg, és hogy vígyázzanak reája. De soha annak-

után-

utánna nem akart Görtzel beſzélleni, mivel ſent gondolkodó vólt, és tagadni nem akarta azon dolgokat, a' mellyeket egyſzer maga jónak tartott, és mint bölts Fejedelem nem akart olly fel-tételeknek helyt adni, a' mellyek most el-fognak nyomattatni, és most ő mind Ánglia, úgy Hollandia felől mint egy meg-vetö hallgatásba vólt.

A' Czár másképpen látott ehez a' dologhoz: mert jól-lehet ſem a' Görtz', ſem a' Gillenborg' leveleibe az ő neve világosan ki nem vólt téve, hanem tsak homályosan vólt azokba mintegy keverve, még is az Ángliai Királynak egy hoſzſzú levelet írt, a' melly tiſztesſéges, de üres ſzavakkal azon párt-ütésről bé-töltve vólt, és tellyes vólt a' barátſágnak ajánlásával. Az Ángliai Király ezen ſzínes mentſéget bé-vette, és úgy tétette magát, mintha ezzel meg-elégíttetett vólna. Egy öſzve-esküvés, melly a' Polgárok között történnik-meg, világosſágra jövén, hamar véget ér; de a' Fejedelmek köztt való, a' világosſágra való jövetellel még meg-erösödik.

A' Czár ugyan tsak 1717 eſztendönek Május' hólnapjába el-érkezett Párisba, itten ő nem tsak abba ſzorgalmatoskodott, hogy a' terméſzetnek ſzépſégét, a' mesterſégeket, Akadémiát, könyv-tárokat, és ritkaſágok' Cabinéttyeit, kerteket, theátrumokat, és a' Királyi épületeket láthaſſa, hanem az Orleányi Hertzeget, Frantzia Orſzágnak kórmányozóját, ollyan alkúra akarta venni, a' melly Moska Orſzágot leg-nagyobb hatalmára, és az uralkodásnak leg-felsöbb pontyára emelte vólna fel. E' vala ſzándéka, hogy ő a' Svékus Királlyal meg fogna békélleni, a' ki néki nagy Tartományokat adjon által, Dánusok' uralkodását a' nap-keleti tengeren el kelletik venni, az Ánglusokat belsö háború által ſzükſég meg-erötleníteni, és az egéſz éjtſzaki

ki kereskedést Moska Országára hárítani. Mind ezeken felyül, nem látszatott ő hajolhatatlannak lenni, Stanislaus Királyt újra megint Augustus ellen fel-indítani, hogy így, a' midőn mindenütt tűz fog égni, ő oda érkezvén, aztat vagy még jobban gerjeszthesse, vagy el-ólthassa, minekutánna ő maga fortéllyainak haszнát fogná venni. Illyen gondolatokba lévén, az Orleányi Hertzegnek ajánlotta a' maga Svétziával való dolgát el-intézni, és még az ártó és óltalmazó alientziát ezen Országgal és a' Spanyolokkal. De ezen Tractátus, a' melly nem erőltetettnek, és minden nemzeteknek hasznosnak látszatott lenni, és a' melly Európának egyenlő mértékét (æquilibrium) látszattatott kezekbe adni, még is az Orleányi Hertzegtől fel nem vétettetett: sőt éppen akkor ollyan eszközöket vett elő; a' mellyek a' Czár' szándékinak egyenesen ellene vóltak, mert ő kötést tett a' Római Tsászárral, és Györgyel, az Ángliai Királlyal. A' szokott Ministeriális régulák meg-változtattak a' Fejedelmek' szíveikbe. Tsak egy pont vólt híja, hogy a' Czár maga frigyese ellen, Augustus ellen, fel nem állott, és maga halálos ellenségének Károlynak dolgába, hogy magát nem avatta. Más felől Frantzia Ország az Ánglusok' és Németeknek javára, XIV. Lajos' unokája ellen hadat indított, minekutánna ezt ezek ellen annyi számtalan költségekkel olly sokáig óltalmazta vólna.

Mind ezek után, valamit a' Czár az Orleányi Hertzegnél végezett, az vala, hogy ő jó szavakat adott Görtz és Gillenborg ki-szabadúlásokért. Ezek meg-történvén, Júniusnak végével maga Országába viszsza-tért, minekutánna ő egy különöst láttatott Frantzia Országgal, tudni illik: hogy egy Tsászár útazott valamit tanúlni. De a' Frantziák még sem láttak rajta mást, hanem egy nyers természetet, a' mel-

mellyet hasonló neveltetés adott néki, láttak egy Törvényeket tévőt, és egy új nemzetnek alkotóját, de a' Felségnek fényesſége, és a' nagy gondolatoknak fel-emelkedése borſték alatt vóltak.

Nagy dolog fogſágba Követet ejteni,
Ezzel a' nemzetek' Törvénnyét ſérteni;
Mert Fejedelmének képe viselője,
Országʼ dolgainak leg-főbb ügyelője.
Hát ha Királlyának ő tsak ollyan képe,
Hogy már nem Követtye, de ragadó lépe?
Szelíd jó Királlyát ſok roſzſzra rá véſzi,
A' mit ő javasol, ez is mint azt téſzi.
Kéz alatt párt-ütést kíván indítani,
A' nemzetek között tüzet gyullaſztani.
Ezt tsak azért téſzi, hogy hírét nevelje,
Másoknak kintsével erſzénnyét terhelje.
De ha álnokſágát nemzetek meg-tudják,
Vétkeznek-é, ha öt a' hívesbe dugják?
Egy illyen esetre Buſenbaum feleljen,
Tudni kívánóknak, hogy kedvek bé-teljen.

NEGYEDIK JEGYZÉS.

A Czárnak dolgai tovább-is folytattatnak. Svétzia a' pénznek fel-emelése miatt el-ſzegényedik. Lengyel Országi viſſza-vonások.

Mivel a' Czár az Orleányi Hertzeggel ſemmire ſem mehetett: Kardinális Alberóni által, a' ki Spanyol Országba felette hatalmas vólt, kívánta dolgainak óhajtott végét érni. Alberóni ſemmit e' világon úgy nem kívánt, mint az Prætendensnek helyre tételét, nem tsak mint Ministere Spanyol Országnak, melly ellen ugyan Anglia eleget tört, hanem mint ſzemélye ſzerént való ellenſége is az Orleányi Hertzegnek, a' ki Spanyol Ország ellen Ángli-

gliával kötésbe vólt, és e' mellett ö ollyan valláson való egyházi ember vólt, a' mellyért a' Prætendensnek Attya koronáját igazságtalanúl veſztette-el.

Hertzeg Ormond, a' kit Angliába ſzintén olly nagyon ſzerettek, mint Malborough tsudálták, midön György az Angliai trónusra jött, mindjárt elhagyta hazáját, és Madritba tartózkodott. Ennek Plenipotentziát adott a' Spanyol Király a' Prætendens' dolgának folytatására, és azzal útra is indúlt, és hogy ö Kurlandián kereſztül menvén, a' Czárt Mietau városába udvarolja-meg, a' kit még egy más Irnegán nevezetü Anglus is kísért, a' ki is igen alkalmatos ember vala, és a' kinek fejébe nagy dolgok föttek. Ormond Hertzeg, Péter Czárnak leányát, Anna Petrovnát, másik Jakab' fijának feleſégül kérte, az által ollyan reménységbe vólt, hogy a' Czárt ezen Atyafiſág öſztönözni fogja, azon ſzerentsétlen Hertzegnek dolgát nyomosan elö-mozdítani. De egy ideig ezen dolgot titokba kelletett tartani. Mert Báró Görtz azon igyekezett, hogy ezen Hertzegi Kis-Aſzſzony a' Holsteini Hertzegnek jusſon kezére, a' mint idövel így is történt. Görtz élzre-vévén Ormond Hertzegnek ezen ſzándékát, minden módon igyekezett aztat ſemmivé tenni. Mint ö, mint Gillenborg Augustus hólnapba ſzabad lábra tétettek, holott Károly Györgynek jó ſzót ſem adott érettek. Meg-ſzabadúlásokon is leg-kisebb örömét ſem mutatta. Mindjárt az Angliai Követis, maga hozzá-tartozandóival ki-batsáttatott Stockholmba, a' hol is többet ſzenvedett, mint Gillenborg Angliába.

Mihent Görtz ſzabadon vólt, mindjárt nyilvánvaló meg-juházatlan ellenſége lett az Anglusoknak, és boſzſzút kívánt állani. Póstán a' Czárhoz ment és most ezen Fejedelemnél az ö ſzándéka ſokkal, ſoganatosabb vólt, mint másſzor, elöre is el-hitet-

te

te vele, hogy kevesebb idő alatt, mint három hónapok, edgyetlen egy Oroſz Plenipotentiáriuſal, mind azon a' nehézſégeken által fog esni, a' mellyek gátolják a' Svétziával meg-tenni kívánó frigyet. Egy rajzolatot (Land Kártját) vett a' kezébe, a' mellyet maga a' Czár munkált, és egy líneát húzott Víburgtól kezdvén, a' Ladoga tenger' ſzemén kereſztül, egéſz a' jeges tengerig, és mintegy bizonyoſſá tette a' Czárt, hogy ő a' maga Urát Károlyt arra fogja hozni, hogy ő mind azokat néki fogja engedni, valamellyek ezen lineának nap-keleti réſze felé vagynak, és még Karéliát, Ingermanniát, és Liflandiát is. Ezek után beſzéllett vele a' Czár Hertzegi Kis-Aſzſzonyának házaſſágáról, hogy ha őtet a' Hollſteini Hertzegnek fogná adni, ez a' maga Tartományát pénzért, vagy más alkuvás tételért néki fogja engedni: és így ő a' Németh Impériumnak tagja léſzen, és egyſzersmind a' Római Tsáſzári Koronára mutatott, hogy eztet vagy ő maga, vagy maradéka el-nyerheti. Illyen magas hízelkedő hanggal beſzéllett ő a' Czárral. És jól-lehet a' Prætendens' kezeközzül ki-ragadta a' Czár Hertzeg Kis-Aſzſzonyát, de még is útat nyitott néki az Angliába való bé-menetelre.

A' Czár Aland ſzigettyét nevezte-meg, a' hol az ő Ministere Oſtermann, Görtztzel a' dologról végezzenek. Ezek után kérettetett Hertzeg Ormond, hogy térne viſzſza, hogy Anglia kétſégeskedésbe ne eſſen felőle, a' Czár nem is akart frigyet törni Angliával hamarébb, tsak akkor, mikor a' hajók el-érkeznének. Azért is tsak maga Ormondnak útazó társa Irnegán maradott Petersburgba, hogy a' dolgokat tovább is folytaſſa, ez pedig olly vigyázáſſal élt, hogy tsak éjtſzaka ment-ki ſzállá-ſáról, és a' Czárnak Ministereit is nem másképpen láto-

látogatta, hanem vagy paraszt, vagy is Tatár öltözetbe.

Minekutánna Hertzeg Ormond már viszszatértének úttyába lett vólna, az Angliai Királynak tudtára adattatta Czár, hogy ő néki azzal kedveskedne, hogy ő a' Prætendensnek leg-nagyobb jóakaróját, a' maga Udvarából el-menni parantsolta vólna. Báró Görtz is a' reménységtől meg-részegítve, Svétzia Országba ment.

Itten találta ő a' maga Urát Károlyt, 35000-ből álló ármádával, és minden tenger réveket, és Ország' határin lévő passusokat fegyveres néppel meg-rakva. Nem is vólt itt a' Királynak más híja, hanem tsak a' pénz; a' Creditum is, valamint bent az Országba, úgy azon kívül is nyakát szegte. Frantzia Ország, a' ki XIV-dik Lajosnak utólsó esztendeibe, néki segítő pénzeket (subsidium) küldözött, mihent Orleányi Hertzeg' kórmányozása alá jött, semmit sem küldött, mert ezen Hertzeg mindenekbe Károlynak ellent-állott. Spanyol Ország ígért ugyan néki pénzt, de még nem vólt ollyan karba, hogy néki sokat küldhetett vólna. Azért is Görtz egy igen meszszére ki-terjedő vetést (projectum) nyújtott-bé néki, a' mellyet ő ki-gondolt, még minekelőtte Frantzia Országba és Hollandiába ment vólna. Ez ebből állott, hogy a' réznek éppen ollyan érdeme (valor) légyen, mind az ezüstnek, példának okáért; hogy egy ollyan darab pénz, melly három ezüst kis pénzt ér magába, negyvenet érjen, és ezen pénzekre a' Király' tzímjét kelletik ki-veretni. Éppen ollyan mód vólt ez, mint mikor egy erősségbe egy Comendáns ostromlásnak idején, a' polgárokat és katonákat bőr pénzzel szokta fizetni. Ezen magába semmit sem érő pénzt, tsak a' kéntelenség tészi folyóvá, az hitellel és fel-váltásnak bizonyos reménységével.

Hasonlók ezekhez a' váltó-levelek is (Wechſelbriefe) a' mellyeknek képzellt belső árrok, gyakorta valamennyi valóſágos pénz vagyon egy Orſzágba, fel-haladja.

Illyen kereskedéseknek kút-forrásai jók egy ſzabad Orſzágba, és gyakran egy közönſéges Társaſágot ki-mentették a' veſzedelemből, de egy Monárchiát el-rontják, mert a' népnek nintsen bizodalma bennek, és az Orſzág' Ministerei nem ſegíthetnek rajtok, ſem ſzavokat úgy meg nem tarthatják, a' mint akarnák: azért is azon papiros pénzek, vagy is ollyan ſokat érő réz pénzek meg-ſzaporodnak, a' nép az aranyat és ezüstöt el-ásſa, mellyért rendetlenſégbe jön a' Monárchia, végtére el-dűl, a' mellyből leg-nagyobb nyomorúſág következik. Éppen így járt Svétzia is.

Minekutánna Báró Görtz azon pénzeket ki-oſztotta vólna a' nép között, mindjárt találkozott egy ollyan valami, a' mi az ő ſzámadásán kereſztet vont, és azon nem ſegíthetett; minden portékáknak, minden eledeleknek árra úgy fel-emeltetett, hogy kénteleníttetett még több réz pénzeket veréttetni, és mennél több vólt, annál kevesebbet ért, és mivel az egéſz Orſzág illyen roſzſz pénzzel el-boríttatott, a' lett a' vége, hogy minden Báró Görtz ellen kiáltott. Károlyhoz a' nép a' tiſzteletet mindég tartotta, mert őtet nem is tudta útálni, hanem maga idegenſégét azon Ministerrel érzettette, mivel idegen vólt, és az Orſzág' jövedelme is keze alatt vólt, nem várhatott mást, hanem az egéſz Orſzágtól való maga meg-útálását.

Mivel pedig még egy adót akart a' Papſágra vetni, már ezért az egéſz nemzettől meg-vettetett ett. A' Papok, a' kik gyakran a' magok dolgait Iſten' dolgának mondják lenni, Atheusnak nevezték őtet, mivel ő tőlök pénzt kívánt venni.

Azon

Azon az új réz pénzeken minden-féle régi Isteneknek képe vala ki-verve, azért is ezen pénzek Görtz Isteneinek neveztettek.

Ezen gyülölséghez még a' Ministereké is hozzája járúlt, mivel az ő hatalmokat a' Király előtt az ő hízelkedése nagyon alá szállította, holott ők a' magok Urokat nagyon szerették. A' Királynak húga maga hitvesével féltek tőle, mivel ő születése miatt a' Holsteini Hertzegnek vazallusa vólt, és így tartottak tőle, ne talántán praktikái által, a' Svétzia koronát ennek fejére ne tégye. Az egész birodalomba senkinek sem tetszett ő, tsak Károlynak, és ugyan azért, mivel senki sem szenvedhette, ollyan vélekedésbe vólt Károly, hogy ennek más oka nem vólna, egyedül az, hogy nékie híven szolgálna: ollyan bizodalomba tette előtte magát, hogy a' Birodalomba meg-engedte néki mind azokat tenni, a' mellyek néki fognak tetszeni, azon dolgot is reája bízta, hogy ő az Aland szigettyébe a' Czárral való dolgot végezze-el.

Mihent Stokholmba a' Király' jövedelmét rendbe szedte, mindjárt útnak indúlt a' Czár' bíztosaival, azon nagy dolognak véghez-vitelére, a' mellyet már el-kezdett.

A' pontok, mellyek ezen kötésnél el-végeztettek, hogy Európa más formára által öntettessen, ezek vóltak, a' mint halála után az ő írásaiba találtattak. A' Czár meg-tartja magának egész Liflandiát, és egy részit Ingermanniának, leg-alább Carélia maradjon Svétziának. A' Czár Károllyal tegye-vitszsza a' trónusra Stanislaust, 80000 Moskákkal Lengyel Országba bé-menvén, és Augustus Királyt vesse-le azon Trónusról, melly mellett ő tíz esztendeig dolgozott. Károlynak adjon a' Czár annyi hajókat, a' mennyit ő fog kívánni, mellyeken 10000 Moskák jöjjenek Svétziába, és

30000 Németh Országba. Ha egyszer a' katonák edgyesülni fognak, az Ángliai Királyt Hannoveriába, de főképpen a' Bremeni és Verdeni Hertzegségekbe támadják-meg. A' Holsteini Hertzeget tegyék-bé maga birodalmába, és a' Prussus Királyt kénszerítsék az edgyességre, melly edgyesség által, abból a' mit ő el-foglalt, egy rész szakíttasson el.

Károly ez alatt ollyan képzelődésekbe vólt mintha az ő győzödelmes fegyvere a' Czárnak segít' ségével mind azokat már el-végzette vólna, amellyek a' papirosonírva valának. A' Római Tsá' szárnak írt az Alstrandi békesség ellen, de ez tsak alig felelt ezen Fejedelemnek, a' kitől már most semmit sem tartott.

A' Lengyel Királynak maga részéről kevesebb nyúgodalma vólt, mert ellene a' háborgó fellegek minden felöl tornyoztak. A' Lengyel Nemesség ellene kötést tett, és miólta ő megint a' trónusra lépett, kénteleníttetett maga jobbágyaival vagy háborúskodni, vagy alkúra lépni. A' Czár alkalmasint nagy békesség fel-zavaró vólt. 100 Gályája Dantzignál vólt, és 24000 embere Lengyel Ország' határán. Európának északi része irígykedvén, fegyverbe állott. Flemming, a' ki minden ember eránt kétséges vólt, és a' kinek magának sem lehetett sokat hinni, élsőbe vette észre a' Czárnak és Károlynak szándékát, a' mellyet ők Stanislausnak javára akarták végzeni. Azért is ő Stanislaust a' Két-hídi Hertzegnek tartományába el akarta fogatni, szintén úgy, valamint ezen játék néhány esztendők előtt Sobieski Jakabbal Silésiába játszattatott. Saisan, egy magát el-szántt és nyughatatlan Frantzia, a' ki idegen Országokba maga szerentséjét kívánta tenni, egy időtől fogva szintén ollyan vad betyárokat, valamint maga vólt, hozott a' Lengyel Király szolgálattyába. Ez ajánlotta magát Flemming Ministernek

nek, hogy ő harmintz bátor Frantzia kemény Tiſztekkel, Stanislaust a' maga Kastéllyába el fogja fogni, és Drezdába hozni. Ezen fel-tétel tetſzett: de illyen történetek azon időbe nem vóltak újſágok. Illyen el-ſzántt vakmerő emberek Olaſz Orſzágba, a' Németh és Frantzia háborúk alatt ſok illyen dolgokat tselekedtek Mailandba. És illyetén emberek Hollandiából egéſz Versaillyig bátorkodtak patalérozni, hogy a' Dufént el-ragadhaſſák, a' mint az ő lováſz-mesterét XIV Lajosnak ablaka alatt megtsípvén, el is vitték.

Saisſan tehát a' maga társaival útnak indúlt, és minden ſiátiókra lovakat rendelt-, hogy hamarébb hozhaſſa Stanislaust, de valami módon ezen gyönyörű ſzándék ki-tudódott, és Stanislaus néhányakat el-fogatott, néhányan pedig el-illantottak. Magok ſem gondolták, hogy ők mint hadi rabok úgy fognának tartatni, hanem mint haramiák. De azon kegyes Fejedelem Stanislaus tsak meg-pirongatta őket, és még útra pénzt adott nékik, a' mellyel meg-mutatta Augustusnak, hogy ő a' maga betsületét meg-ſértette, Stanislaus pedig az egéſz világ előtt a' magáét nagyra vitte. Az alatt Károly, 1718 eſztendőnek Október holnapjába megint tsak viſzſza-ment Norvégiába maga ſzerentséjét keresni, ő ollyan rendeléseket tett, hogy képzellette magába azon Orſzágot fél eſztendő alatt hatalmába venni. Inkább akart ő a' havak és jegek között, télbe midőn a' vadak is Svétziába meg ſzoktak fagyni, puſzta kő-ſziklákat nyerni, mint maga ſzép Tartományait Németh Orſzágba ellenſégei' kezekből ki-venni.

Azon a' Czárral való kötésbe bízott, mellyel (de gondolatiba tsupán) minden Orſzágait viſzſza fogja venni, e' mellett azon a' hírnek nagy névnek áhítása is tsiklándotta őtet, hogy elébb egy egéſz

Orſzágot vegyen-el maga ellenſégétöl, a' melly egy idötöl fogva rajta gyözödelmeskedett.

Az el-fajúltt ember nagy gonoſzt viſz' végbe,
Mert nem gondolja-meg ki lakik az égbe,
A' roſzſzba el-merül, térését halaſztja,
Végtére el-hagyja öt Isten' malaſztja.
Orozz, gyilkos, mérges, fogával tsikorog,
Ki néki nem vétett, még arra is morog.
Büſzke, a' kevélyſég gyakran arra viſzi,
Hogy ha ö mást meg-öl, nagy vitéz, azt hiſzi.
Nem bátor illyentöl Úr vagy Fejedelem,
Hol meg ſem gondolja éri veſzedelem.
Illy fene vad pénzért hírért mindent téſzen,
Abba kevélykedik, hogy ö gyilkos léſzen.
Az illyet végtére nem ér más egyéb vég,
Keréken ſzárad-meg, Lelke pokolba ég.
Szerentsés vagy Hazám! mert benned Saisſán
Nintsen: ſem Ravaillák, ſem pedig Damián.
De minek is vólna, nintsen reá okod,
Mert nem tsak Királyod, Atyád Leopoldod.
A' Magyar ſzív ugyan háborúba heves,
De jó Királlyához hóltig hív, mert nemes.

ÖTÖDIK JEGYZÉS.

Károlynak ditsöſéges halála és Charactere.

A' mint a' Tistedal vize bé-ſzakad a' tenger' ſzorosſába Dánia Orſzága elött, Bahus és Ansló városok között, fekſzik Friedrichshall, egy felette erös hely, a' melly Norvégia' kúltsának tartatik. Ennek ostromlásához hozzá fogott Károly December hólnapjába. A' katonaſág az irtóztató hideg miatt tsak alig áshatta a' földet, mivel ez jéggel vala bé-borítva. Mind egy vólt, valamint ha a' futó árkokat kö-ſziklák között kezdették vólna megnyit-

nyitni, de a' Svékusok még ſem íjedtek-meg azon nehéz munkától, mivel látták, hogy az ő kedves Királlyok-is jelen vólna, a' ki azon nyomorúſágokat ſzintén úgy ſzenvedi. Még ſoha egy helynél ſem vólt Károlynak illyen nehéz dolga mind itten. Az ő Teste, a' melly tíz eſztendők alatt a' ſok munkák által meg-erősödött, kemény vólt, hogy Norvégiában-is a' télnek közepén, puſzta Földre terített ſzalmán, vagy-is ſzáraz deſzkán, tsupán köpönyegével takarózván feküdött egésségének fel-bomlása nélkül. Sokan az ő katonái közzül a' nagy hideg miatt a' földre le-estek, és meg-hóltak, ſokan a' kik mint egy merevetten állottak, ſzót ſem mertek ſzóllani, mivel látták, hogy önnön Királyok-is ſzintén úgy ſzenvedne. Tsak kevés hetekkel annak előtte egy Dotter János nevezetű embernek Feleſégétől hallotta ő, hogy ezen Aſzſzonyſág ſok hólnapokig élt vólna minden eledel nélkül, egyedül vizet ivott vólna, Károly mivel tellyes életében a' leg-nehezebb dolgokat ki-állani igyekezett, mind azokba, a' mellyeket az emberi teremſzet ki-álhat, aztat-is meg-akarta próbálni, hogy meddig álhattya-ki az éhſéget, ki-is állotta öt napokig, és ſemmit ſem evett, ſem nem ivott, hatodig napon regvel két mért-földeket lovagolt, és a' ſógoránál, az Hessiai Hertzegnél ſzállott-le lováról, itten felette ſokat evett, de valamint hogy az öt napi bőjtölés meg-nem gyengítette őtet, úgy mostan az módtalan evés ſem ártott néki.

Szent András Napján estve kilentz órakor, el-ment ő a' futó árkoknak meg-tekíntésére, és mivel a' paralel Linea az ő ítélete ſzerént nem elég hoſzſzan vonattatott, meg-nem elégedetnek látzatott lenni. Megret Úr, egy Frantzia Inzsenir, a' ki az egéſz Ostromlást igazgatta, bizonyoſſá tette őtet, látván kedvetlenſégét, hogy ezen erősség

nyóltz napok alatt meg-fog vétetődni. Károly így felelt néki: Majd meg-láttyuk; annak utánna tovább ment ezen Inzsenirrel a' többi munkák megszemlélésére. A' mint ő egy hellyen vólt, a' hol a' futó sántz a' Paralel Lineával egy szöget tsinált, itten le-térdeplett, és a' könyökét mely-ellenző-sántzra botsájtotta-le, és alkalmas ideig így maradott a' Munkálókra vigyázván, a' kik a' tsillagok fénnyénél, a' futó árkokat tovább és tovább ásták. Károly majd fél testével állott ki-látható képpen fellyebb egy sántznak ellenébe, a' melly éppen azon szög ellen vettetett fel az ellenségtől, a' hol ő vólt: tsak két Frantziák vóltak akkor mellette, az edgyike Sicker Úr vólt, az ő Adjutánsa, a' ki jó tanátsot tudott adni, és nagy dolgokat-is véghez vinni, ez még Török Országba jött szolgálattyába, ki-is a' Hessiai Hertzeget felette szerette. A' Másika vólt Inzsenir Megret. Feléjek a' most fent említett ellenség sántzából egy Kartáts golyobis jött; mivel pedig Károly félig kint vala, leginkább vala a' veszedelemre ő ki-téve. Túl Károlyon állott Gróg Sverin, a' ki a' futó sántzokba komandírozott; Gróff Boosének, a' ki a' Drabantok Kapitánnya vala, és maga Külbert nevű Adjutánsának éppen akkor adta ki a' parantsolatot, a' midőn azon Kartáts golyóbis jött. Istennek titkos végezése! abba a' szempillantásba látták Sicker, és Megret, hogy Károly a' Svétziai Király el-dűllött egy nagy sohajtást tévén, és vitéz lelkét ki-adta.

Azon kartáts golyobis fél-fontot nyomott, és a' jobb vak szemén ment-bé. Azon lyukba, a' mellyet ütött, három újja az embernek bé-sért; hanyat dűlt, a' bal szeme a' fejébe bé-tolódott, de a' jobbat ki-vitte a' golyóbis.

Azon szempillantásba, a' midőn lelkét ki-adta, még-is vólt annyi terméfzetbéli ereje, hogy

ő

ő a' jobb kezét Spádéjának markolattyára vetette, aztat olly keményen-is markába szorította, hogy ezen állásba találtatván, nem kis erővel kellett azon markolatról újjait le-venni. Látván Megret, a' ki egy Philosophus, és mindennémű esetekbe egyarányú ember vólt, ezen szerentsétlenséget, ezeket mondótta: Vége vagyon már az egész játéknak, mennyünk-el innét. Sicker Gróff Sverínhez szaladott, és meg-jelentette néki ezen gyászos történetet, azért-is ezek ketten fel-tették magokban, hogy a' dolgot meg-nem mondgyák a' Katonáknak, mind addig, valameddig a' Hessiai Hertzeg meg-nem fogja tudni.

A' testét egy szürke köpönyeggel körül keríttették, Sicker a' maga parochiáját a' fejébe húzta, és erre maga kalapját-is fel-tette. Így vitték őtet katonái által, a' kik nem-is gondolták, hogy az ő Királyok vólna, mivel nékiek az mondattatott, hogy Karlsberg Kapitány vólna, a' ki tsak most lövettetett agyon.

A' Hessiai Hertzeg meg-parantsolta mindgyárt keményen, hogy a' táborból senki ki-ne mérészellyen menni, és minden útakat Svétzia felé Strázsákkal meg-rakatott, hogy időt nyerhessen arra, hogy a' Svétziai Korona az ő Feleségének, Károly testvérének fejére jöhessen, mellytől a' Holsteini Hertzeg, a' kinek-is erre prætensiója vólt, kizárattatasson.

A' midőn egy Monárcha ágyban, vagy-is háborúba fegyver által hal-meg, a' mostani világ, mivel Fejedelem, leg-ottan minden féle okait adgya halálának, de leg-inkább ez az első, hogy méreg által étettetett vólna-meg, a' másik okát ámbár ritkábban, eztet adgyák, hogy valamellyiktől Udvarbeliei közzül, agyon lövettetett, vagy-is szú-

rattatott vólna. Károlyról a' Svétziai Királyról-is imé ezek hírdettettek.

Hogy Megret, meg-intette vólna a' Királyt, hogy ezen hely, a' hol az Ostromláshoz tartozó munkák vitettettek végbe, ollyan hely vólna, a' melly igen félelmes, és éppen illendő nem vólna, hogy egy Király ott légyen, a' hol a' tüzes golyobisok, és gránátok mind a' jég-eső úgy húllanának, a' mellyeknek egy Királyhoz tsak annyi reſpectusok vólna, mint egy köz katonához, és ezekre ezeket ſzóllotta vólna Károly: Ne légyen arra gondod; erre pedig Megret ezeket mondotta vólna; Magamra ſemmi gondom nintsen, mert engemet a' mely-ſántz (Bruſtwehr) fedez, de Felſégedet féltem, hogy ezen ſántzokat másra fogja fordítani, nem arra a' melly haſzonra építtettek. Erre, tsak hogy meg-ſzabadúlhaſſon Károly tőle, ezeket mondotta vólna: Meny-el! és láss dolgodhoz! azon Tiſztekhez-is, kik vele jöttek, így ſzóllott vólna: Ti-is mennyetek magatok poſztyaira (el-rendelt hellyekre) én-is alá fogok menni. Mind ezek el-menvén tőle, hogy Sicker ſzánt ſzándékkal lőtte vólna agyon. De már ez nyilván való hazugſág, mert ha ő lőtte vólna agyon, egyébb tüzellő fegyverrel ez meg-nem eshetett vólna, hanem pistollal, a' mellyet ruhája alatt elkellett vólna néki rejteni, és a' pistolból ki-lövött gollyobis ſoha ollyan nagy lyukat nem ütött vólna vak ſzemén, hogy az embernek három újja béférjen, mint azon Kartáts golyobis ütött. Sicker ezeket meg-halván meg-ſzomorodott ſzívvel ezeket mondotta: hogy, Én ugyan ſokſzor a' Svétziai Királyt agyon lőhettem vólna, mivel mindég mellette kelletett lennem, de hogy tselekedhettem vólna én eztet, mivel nékem olly kegyelmes Uram vólt, hogy ſzeretett, és e' világon ſenkitől ſzerentsé-

tsémet nem vártam, tsak ő tőle, más Fejedelemmel esmeretségem sem vólt.

Ugyan tsak sok ideig vólt gyanakodás Sickerre, hogy ő ölte vólna-meg Károlyt, mert egyszer forró betegségbe esvén, hagymázsza között, vagyis úgy mondani szokott Phantasiába így kiábált: Agyon lőttem a' Svétziai Királyt! de valósággal tsak Phantázia vólt ez, mert ha ő ölte vólna-meg, vagy valamelly Fejedelemtől, vagy valamelly Hertzegtől kellettetett vólna fel-fogadottnak nékie lenni, de ő Károlynak halála után Frantzia Országba haza ment, és ottan nagy szegénységbe hóltmeg; melly nem történt vólna, ha bérlett lett vólna, mert vagy sok pénzt nyert vólna, és így szegényűl nem hólt vólna-meg, vagy azon Fejedelemnek, a' ki ötet a' meg-ölésre fel-fogadta, szolgálattyába jött vólna, de ez sem történt-meg, azértis nints bizonyosabb, hogy a' Svétziai Királyt azon Kartáts golyobis ölte-meg.

Károlynak halála után az ostrom félbe szakasztatott. A' Svékusok már másról nem gondolkodtak, hanem tsak arról, hogy magok ellenségeikkel békeséget köthessenek, és hogy Görtznek határozatlan hatalma alól magokat ki-vehessék, a' kit-is mindgyárt fogságba tették; és a' Stokholmi Tanátstól fej-vételre ítéltetett, mert valamint a' Nemes, úgy az Egyházi Rend-is, minden eddig történt el-nyomattatásoknak, 's minden rosznak kútfeje, hogy ő lett vólna, mondották, mind ezek felett, ebbe leg-inkább vádoltatott, hogy ő a' Czárt az Országnak leg-főbb ellenségét Svétziába kivánta vólna bé-hozni. Minden jó akarói el-is hagyták ötet, maga a' Gottorpi Hertzeg-is, és így a' piatzon feje le-is üttetett. Halála előtt maga magának ezen Epitaphiumát munkálta: *Fides in Regem, & Ducem, mors Regis, mors mea.*

Az

Az Országnak Rendgyei XII Károlynak halála után egyenlő akarattal emelték a' Trónusra az ő Testvér Húgát, de úgy; hogy ennekutánna-is a' Király választás a' Rendek mellett maradgyon: azért-is a' választás actákba ezen tzikkellyek tétettek-bé: Hogy jól lehet minekutánna ő Felségének semmi jussa a' Trónushoz nem lett vólna, a' Rendek még-is szabad akarattyokból ő Felségét választották az 1604-dik esztendőbéli Constitutio szerint, melly mellett minden Hertzegek, és Hertzeg Aszszonyok, ha a' Rendek híre nélkül Házasodnak, vagy-is férjhez mennek, el-vesztik a' Koronához való magok jussát. Ezen Hertzeg Aszszony-is így ment férjhez, de a' Rendek még-is szabad akarattyokból ötet választották. És a' Rendek például Kristina Királynét hozták itt elől, mivel ezt nem tselekedte, választás nélkül jött a' Trónusra, ellenbe a' Pfaltzi Gróff mivel tselekedte, már a' Rendek választása mellett ült-fel arra; mind ezek után hitét úgy tette-le a' Királyné, de idővel reá únván a' birodalomra, aztat a' Férjének engedte, de úgy, hogy itt-is a' Rendektől a' helybe hagyást ki-kérte, a' kinek-is, hogy a' Korona fejére jöhessen, a' Rendek ollyan móddal meg-engedték, melly móddal a' Királynénak fejére szállott.

Végtére még Károlyról ezeket teszem-ki, hogy ő 36 és fél esztendejébe hólt meg, minekutánna ő, valamit a' Nagy szerentse szokott adni, vagy a' Nagy szerentsétlenség okozni, meg-próbálta vólna; soha sem a' Nagy szerentsétől meg-nem gyengíttetett, sem a' szerentsétlenségtől meg-nem tsökkentetett, hanem maga állattyába mindenkor meg-maradott.

Az ő mint belső, úgy külső dolgai egyarányusak vóltak, és a' tsudálkozást-is fel-múlták. Ő talán minden emberek, és Fejedelmek között egyedül

dűl az: a' ki a' bujaſágot nem esmérte, és maga erköltseit felette nagyra vitte, a' mellyek ugyan benne ſzintén ollyan félelmesek vóltak, valamint az erköltstelenſégek lettek vólna, ha azokat üzte vólna; mert az erköltseiben való meg-átalkodás gyakorta keményſégre hozta. Ugyan az vólt a' Pultavai ſzerentsétlenſégnek-is az oka, és ez tartóztatta ötet Török Orſzágba-is öt eſztendeig. Az ő adakozása, mellyet a' tékozlásig vitt, ſzegényítette-meg Svétziát. Az ő nagy Méréſzſége, melly a' vakmerőſégik ment, oka halálának. Az ő igazſág-tétele ollykor a' kegyetlenſéget vonta maga után, és életének vége felé mint egy tyrannismussal látzattatott eztet gyakorlani.

Az ő ſok és nagy fő Tulajdonſágai, mellyek közűl tsak egy-is más Fejedelmet ſzerentsésſé tett vólna, az ő Tartománnyait nyomorúſágba hozták. Soha ſenkit ſem ſzorongatott ő, de még-is a' boſzſzúſág tételben, juházatlan vala. Ő egyedül vala, a' ki az Nemzetek meg-hódoltatásán igyekezett, a' nélkűl, hogy maga Birodalmát kivánta vólna bővítteni, inkább akart ő Orſzágokat nyerni, és másoknak ajándékozni, mint ſem magának megtartani. A' nagy vágyodása, a' ditsőſégre, a' nagy Névre, és a' háborúhoz való nagy ſzeretete, és az ő boſzſzú állása nem engedték, hogy Nagy Minister-is légyen, mivel illyen tulajdonſágokkal még ſoha ſem találkozott ollyan Orſzágokat hóditó, a' ki azokat magának meg-tartiatta vólna. Egy nyertes ütközet után nem vólt ő kevély, a' ſzerentsétlen után pedig nem lett bátortalan, kemény vólt mások ellen, valamint maga ellen-is, és jobbágyainak életét, olly kevésnek tartotta lenni, mint a' magáét.

Ő minden dolgaiba egy különös Nagy ember vala, de, a' kit inkább tsudálni, mint ſem követ-

vetni kelletik. Az ő Életéből tanúlhatnak a' Fejedelmek, hogy a' Jobbágyokkal való kegyes bánás, az Orſzág Rendgyeivel való edgyet értés adgya-meg nékiek a' békeſséges Orſzáglást, melly többet ér a' nagy Névnél, és hírnél.

Károly deli termetű vólt, nagy kék ſzemei vóltak, ſzép homloka, hasonló orra, de alsó réſze ábrázattyának nem éppen kellemetes vólt, mivel ſzokatlan nevetése vólt, a' mellyet tsak alsó, és felsö kerületivel ſzájának tett, kopár ember vólt; ſemmi ſzakálla, és haja-is igen kevés vala, kevés beſzédű, és gyakran tsak ſzokott nevetésével felelt. Aſztalánál nagy tsendeſség tartattatott, és ugyan azért minden embereit egy titkos félelembe tartotta. A' társalkodásra nem vólt alkalmatos, mert ő tsak a' nehéz munkákról, és háborúkról gondolkodott, mellyek ſemmi nyájaſſágot magokba nem foglalnak. Minek előtte ő, Török fogſágba nem esett, mind addig nem olvasott más könyveket, hanem Julius Tsáſzárnak munkáit, és a' Nagy Sándor' historiáját, de még-is maga gondolatit az háborúról 1700. eſztendőtől fogva 1709-dig eſztendőig fel-tette, melly munkája felől Folardnak aztat mondotta, hogy ez a' Pultavai ſzerentsétlen ütközetbe veſzett vólna-el. Némellyek aztat tartották felőle, hogy a' föld-méréshez jól értette vólna, de a' Mathésisnek többi réſzeibe nem igen vándorlott vólt.

A' mi az ő Religióját illeti, mivel ő nem felette tanúlt vólt, tehát Theologus-is gyenge vala, ugyan tsak 1707. eſztendőig jó Lutheránus vólt. Ezen eſztendőbe Leibnitz Úrral (a' ki igen ſzabad gondolatú, és beſzédű ember vala, és a' ki már ſok Fejedelmekbe hasonló tulajdonſágokot óltott-bé) ſzóllott ő, és ennek beſzélgetése alkalmasint hideg Lutheránusſá tette, mivel ez Nagy Philosophus lévén

a

a' természet úttyára igazította ötet, az hit úttyáról pedig, melly természet felett való dolog, el-vonta. Ez ugyan nem sokáig vólt véle, hanem Fabricius Úr, hét esztendeig lakván mellette, mindenféle könyveket adott néki olvasni, mellyek annyira hozták ötet, hogy Mortre, és Gróff Croissi bizonyságok szerint, semmit a' vallás dolgába már úgy nem tartott, a' mint eleinten hitt; egyedül a' vak Prædestinátiót erősen hitte, mivel ez ötet az ö bátorságába, és vakmerő dolgaiba nagyon elesztette. Mostani időbe-is, jól lehet a' világ meg-világosíttatnak lenni tartatik, nem csak Fejedelmek, de minden renden lévő emberek, az illyen kárhozatos könyveknek olvasásából olly mérges mételyt szívnak-bé, hogy minden vallást Papoktól ki-gondolt meséknek tarttyák; ezeket a' természet úttyán hadgyák, mind addig futni, miglen oda nem érnek, a' hol a' természet tudományával edgyütt a' forróba buknak. Károly ugyan, a' mint csak most ki-tettem, a' Theologiába nem igen fáraszotta elméjét, azért-is reménylem, hogy az ö vitéz Lelke az Elysiumnak azon zöld mezejére szerentsésen el-jutott, a' mellyen egyedül a' katonák lelkei nagy öröm, 's vígasságok között bóldog örökké valóságokba campiroznak.

Életének meg-szünése után, egy éles elme ezen szavakból:

CAROLUS REX SVECIÆ;

Ezen három Deák Anagrammát munkálta:

CASU EX ARCE RUIS LEO.
EXCURRIS LEO CAVEAS,
EXIS ARCU CASURE LEO.

Mu-

Múzsám gyáſz Tziprusból tégy Laurust fejedre,
Fekete, és hanyvas köntöst ölts testedre;
Meny-el Stokholembe; Károly ſírhalmára,
Írd ezeket ötet fedö Márványnyára:
Itt nyugſzik, ki míg élt, ſoha ſem nyúgodott;
Ki mindenkor munkált, el még ſem fáradott.
Károly, Svékusoknak ditsö, 's nagy Királlya,
Hírét, nevét Fáma, már rég' trombitállya.
Clito-is bé-írta dolgait könyvébe,
Mellyeket véghez vitt, mig vala éltébe.
Méltán-is; mert azok, olly nagyok valának,
Hogy Világnak három réſzére jutának.
Nem hátrálta ötet, a' komor 's fagyos Tél,
Borzas Boreástól fúvatott hideg ſzél;
Nem lankaſztotta-meg Bender meleg tája,
Sem Ætnának forrón ki-folyó Lávája. (*)
Nem feküdött ſoha puha pelyhes lágyra,
Bársony, Kamukával takartatott ágyra;
Sarkantyús ſaruval dült le a' ſzalmára,
Köpönyeget vetvén, nem paplant magára.
Meg-mutatta; hogy ö Belona magzattya,
Tudván fáradſággal jár Mars áldozattya.
Kedvesb-is vólt nála, az ö Armádája,
Mint ſzíveket ſértö, Vénus egéſz Nyája.
Ettöl, 's ſzeméllyétöl Európa rettegett,
Féltébe a' Tenger habot hányt, remegett.
Hercules vólt, miglen ö e' világban élt,
Nem hogy ellenſégtöl, de ördögtöl ſem félt,
Moska, Lengyel, Dánus Nemzetet trutzolta,
Orron fogva öket, mint medvét hurtzolta.

(*) Az Ætna hegye, mikor leg-jobban okádgya a' tüzet, akkor a' torkából föly-ki egy ollyan büdös köves, és forró matéria-is, a' melly minden fákat, 's más egyebet-is meg-emészt, ezen ki-folyo matéria Lávának neveztetik.

Vala-

Valahol tsak az ő Záſzloi lobogtak,
Ellenſég ſzívei, mindenütt dobogtak;
Márs véres piattzán, nyertes ſok tsatái,
A' Világnak vóltak mint annyi tsudái.
Mert hét nyóltz ezerrel, ötven ezreket vert,
Feje nem bírhatta, olly ſok borostyánt nert.
Várak, Városoknak kapui meg-nyíltak,
Lakosi makatsok, hogy ha vóltak, sírtak,
Vélték, rájok Isten haragját öntötte,
Agyúi olly ſzörnyen bástyáit döntötte.
A' Tengereken-is, nyert ſok diadalmat,
Még Neptunus ſem vett ő rajta hatalmat.
Macedo Nagy Sándor, Cézár, és Pompéjus,
Hanibal, Scipio, melly vólt Afrikánus;
Tudgyuk nagyok vóltak, nagy dolgokat tettek,
Sok Orſzágot, népet, hatalmokba vettek,
Károly még-is ſokkal, nagyobb vólt ezeknél,
Görög, és Római illy nagy Vitézeknél.
Mert ezek tulajdon haſznokat hajtották,
Nyervén Orſzágokat, magoknak tartották.
De ő nem haſzonért, hanem ditsőſégért
Hartzolt; viaskodott nagy hírért nagy névért,
Trónuſáról a' más Királyt le-vetette,
A' kit akart, aztat helyére ültette.
Világnak láttára meg-koronáztatta,
A' melly Orſzágot nyert, azt-is néki adta.
Illyen Nemes lélek ötet éleſztette,
Az egéſz világon, kérdem: ezt ki tette?
Való; hogy a' tündér ſzerentse végtére
Meg-fordúlt; 's mindenbe vala ellenére,
De bal ſorsába-is, mindenkor nagy vala,
Benne a' ditsőſég, nagy név, meg nem hala.
Bender alatt harmintz ezer Török rá jött,
Nem vólt véle több Nép, hanem tsak harmintz öt.
Mind addig ezekkel még-is viaskodott,
Mig földre nem esett, hogy meg-tántorodott.

A' Vezér lábának vetvén ſarkantyúját,
Haraggal hasítá végig bugyogóját.
Tsak Károly, nagy hírű Svékusok Királlya
Tette ezt: van-é más? ki eztet próbállya.
De végtére még-is, az iſzonyú halál,
Ki ditsőſégnek-is gyakran ellene áll;
Egy Kartáts golyóbist lőtt-bé vak ſzemébe,
Irígylé dolgait, tette ezt mérgébe.
Még akkor is veté kezét a' Kardgyára,
A' Halált akarta hozni halálára.
De ez: ámbár árnyék ſzomorú képzellet,
Lövésével még is rajta hatalmat vett;
Személlyébe bár így világ előtt el-tűnt,
De élni nagy neve, és híre meg-nem ſzűnt.
Szíve kivánſágát ebbe-is el-érte,
Agyba ne hallyon-meg, Istent mindég kérte.
Szent katonák között lelke légyen Égbe,
Kívánom; és Munkám ezzel mégyen

VÉGBE.

271159

REVÍZIÓ
2012 ÁPR. 04.